

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Daniel Guérin

Burjuvazi ve ıplak Kollular

Fransız Devrimi'nde Toplumsal Mücadeleler 1793-1795

Fransızcadan Çeviren: Beyza Başer

TARİH

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

DANIEL GUÉRIN

1904 yılında Paris'te doğmuştur. Orta sınıf bir aileden gelen yazar, École Libre des Sciences Politiques'ten mezun oldu. 1930'da Hindîçin'e yaptığı bir gezide sömürgecilik gerçekliğini keşfederek Marx, Proudhon, Sorel, Lenin ve Troçki gibi yazarları okuyarak sol harekette aktif olmaya başladı. İşçi sınıfı mahallesine yerleşti ve 1930'larda Pierre Monatte'nin La Révolution prolétarienne dergisinin devrimci sendikacılarıyla birlikte militanlaşmaya başladı. 1933'te Nazi Almanyasını bisikletle dolaşarak, 1936'da *Kahverengi Veba*, *Faşizm ve Büyük Sermaye* (Habitus yayınları) başlıkları altında yayınlanan ilk önemli eserini yayımladı. 1936'da Marceau Pivert ile birlikte Sosyalist Parti'de faaliyet gösterdi. Buradan ayrılıp Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi'ni kurduklarında hareketin önderlerinden biri oldu. Troçki ile yazıştı. İkinci Dünya Savaşında Norveç'te iken Naziler tarafından enterne edilip Bavyera'daki Wülzburg toplama kampında tutuldu, yedi ay sonra serbest bırakıldı. 1943-45'te Fransa'daki Troçkist yeraltı hareketi ile işbirliği yaptı. Savaşın biteminde ABD'ye gitti, dönüşünde anarşizme yöneldi. Anarşizm ile Marksizmin bir sentezini aradı. Cezayir Savaşına karşı açık bir tutum takında ve ünlü 121'ler bildirisini imzaladı.

Fransa'daki 1968 olaylarından sonra Georges Fontenis ile birlikte Liberter Komünist Hareket'in kurulmasına katkıda bulundu. Nazizm, faşizm, kapitalizm, emperyalizm ve sömürgeciliğe karşı muhalefetiyle tanınmıştır. Biseksüel kimliğini benimseyen yazar, kuir komünizme katılmıştır.

Ayrıntı: 1786
Tarih Dizisi: 39

Burjuvazi ve Çıplak Kollular
Fransız Devrimi'nde Toplumsal Mücadeleler
1793-1795
Daniel Guérin

Kitabın Özgün Adı
Bourgeois et bras nus 1793-1795

Fransızcadan Çeviren
Beyza Başer

Yayıma Hazırlayan
Masis Kürkcügil

Son Okuma
Ayşen Atalay

© Éditions Gallimard, Paris, 1973

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarım
İnci Batuk

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım 2024

ISBN 978-605-314-732-9
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Burjuvazi ve Çıplak Kollular

Fransız Devrimi'nde Toplumsal Mücadeleler
1793-1795

Daniel Guérin

Tarih Dizisi

Modern Barbarlığın Eleştirisi
Faşizm, Antisemitizm ve
Tarihin Kullanımı Üzerine Makaleler
Enzo Traverso

Devrim
Bir Entelektüel Tarih
Enzo Traverso

Şili
1970-1973
Dünyayı Sarsan Bin Gün
Franck Gaudichaud

Bizans Dünyası Cilt 3
Bizans İmparatorluğu ve Komşuları
(1204-1453)
Angeliki Laiou & Cécile Morrisson

Borç Sistemi
Devlet Borçlarının ve
Reddedilmelerinin Bir Tarihi
Éric Toussaint

Modern Dünyanın Yeniden İnşası
Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar
1900-2015
Christopher Alan Bayly

Asya'nın Geçitleri
Avrasya Stepleri ve Avrupa'nın Sınırları
Warwick Ball

Ayakta Bir Hayat
Siyasal Anılar 1945-1962
Mohammed Harbi

Almanya'da Devrim
1917-1923
Pierre Broué

Nazi Diktatörlüğü
Yorum Sorunları ve Perspektifleri
Ian Kershaw

Devrimler
Der. Michael Löwy

Kafkasya
Bir Tarih
James Forsyth

Bizans Dünyası Cilt 2
Bizans İmparatorluğu (641-1204)
Jean-Claude Cheynet

İspanya'da Devrim ve İç Savaş
Émile Temime, Pierre Broué

Kürtler
Milliyetçilik ve Politika
Falih A. Cabbar & Hoşam Davud

Rus Devrimi
Bolşevik Zaferinin Kökenleri,
Aşamaları ve Anlamı
Marcel Liebman

Romanın Sultanları
Türklerin Dünyaya Yayılışı
Warwick Ball

Müslüman Kardeşler
Muhalefetten İktidara
Alison Pargeter

Yahudi Modernitesinin Sonu
Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi
Enzo Traverso

Komün
Tarih ve Anılar
Louise Michel

Özel Görevler
İstenmedik Bir Tanığın,
Bir Sovyet İstihbarat Şefinin Anıları
Pavel Sudoplatov

Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı:
Modernleşme, Merkezileşme
Özge Özkoç

Ermeni Halkının Tarihi
Der: Gérard Dédéyan

Tek Dünyaya Doğru
Warwick Ball

Modern Dünyanın Doğuşu
Sir Christopher Alan Bayly

Zapata ve Meksika Devrimi
John Womack

Halk İstiyor
Gilbert Achcar

Coğrafya Her Şeyden Önce
Savaş Yapmaya Yarar
Yves Lacoste

Bizans Dünyası Cilt 1
Cécile Morrisson

İçindekiler

Önsöz	7
Giriş: Bazı Temel Kavramlar	19
Birinci Bölüm: Kaçınılması Gereken Bölünme.....	35
İkinci Bölüm: Devrimci Burjuvazi İçinde Ayrılık.....	55
Üçüncü Bölüm: Yoksulu Yaşatmak.....	69
Dördüncü Bölüm: Enragé'lerin Tasfiyesi.....	86
Beşinci Bölüm: Küçük Bir Saptırmanın Yol Açtığı Dalgalanma.....	95
Altıncı Bölüm: Devrimin Gerilemesi.....	110
Yedinci Bölüm: Devletin Güçlendirilmesi	124
Sekizinci Bölüm: Hébertistlerin Düşüşü	136
Dokuzuncu Bölüm: Ekonomik Geri Çekilme.....	152
Onuncu Bölüm: Danton'un Düşüşü ve Yankıları	162
On Birinci Bölüm: Thermidor.....	172
On İkinci Bölüm: Perde Yırtilıyor.....	185
Sonsöz: Jakoben Olmaktan Çıkarılan Devrim.....	200
Bibliyografya	220

Önsöz

Daniel Guérin, otobiyografik metinlerinden birinde, Fransız Devrimi'ne ilgisinin 1930 yıllarında başladığından bahsetmiştir. Jaurès'in "idealizmle karışık, sindirilmemiş ekonomik materyalizmi" hakkında kuşkular beslemiş ve belirttiği gibi Troçki'yi(!) örnek alarak özgürlükçü Kropotkin'i tercih etmiştir: "Marksist olmasa da [onun] küçük halkın sesini sosyal demokrat kürsüden daha iyi duyduğunu, Büyük Devrim'in toplumsal derinliklerini daha iyi araştırdığını düşündüm."¹

Guérin, araştırmalarına 1941'de Oslo'da başlamış ve 1946 yılı Temmuz ayının sonunda, aynı yıl Gallimard tarafından iki cilt halinde yayımlanacak olan kitabını tamamlamıştır: *La Lutte de classes sous la Première République* [Birinci Cumhuriyet Dönemi'nde Sınıf Mücadelesi]. Kitabın alt başlığı ise şu şekildedir: *Bourgeois et bras-nus, 1793-1797* [Burjuvazi ve Çıplak Kollular,* 1793-1797]. Kitabın bu ilk baskısı 983 sayfaiken 1968 baskısı ise 1169 sayfadır. Guérin, dostu Marceau Pivert'e 18 Kasım 1947 tarihli bir mektubunda, kitabın temel taşını oluşturacağı siyasi projeden şöyle bahsetmiştir: "Bu kitap, bir gün yazmak istediğim anarşizm ve Marksizm septeğine bir giriş niteliğindedir."²

Burjuvazi ve Çıplak Kollular, 1793-1795 kitabı ise başlık olarak iki cilt halinde çıkmış önceki kitabının alt başlığını almış ve ele alınan dönemi iki yılla sınırlamıştır. 1973 yılında Gallimard'ın "Idées" koleksiyonunda yayımlanan bu kitap, yazarının ifadesiyle *La Lutte de classes* kitabının "polemik olmayan bir özeti" niteliğindedir. *La Lutte de classes* kitabının yalnızca "devrimin temel olaylarına ve bunların kronolojik sırasına aşına olan"³ bir kitle tarafından okunabileceğinden korkan Guérin, bu kitapla, Büyük Devrim'i özellikle devrimci burjuvazi ve "çıplak kollular"⁴ arasın-

1. Daniel Guérin, *Le Feu du sang. Autobiographie politique et charnelle*, Grasset, 1977, s. 133.

* Fransız Devrimi'nde rol oynayan şehirli düşük gelirli burjuva kesimden (baldırı çıplaklar) ağır el emeği ile geçinen ve bu nedenle kolları açıkta bırakan giysiler giyen işçileri ayırmak için kullanılmıştır. Proletaryayı oluşturan sınıflardandır. (ç.n.)

2. Guérin, *Le Feu du sang*, s. 137.

3. Daniel Guérin, *La Lutte de classes sous la Première République*, 1968 (gözden geçirilmiş ve genişletilmiş ikinci baskıya atıfta bulunuyorum), Sonsöz, Cilt II, s. 450.

4. Tarihçilerin hemfikir olarak "baldırı çıplaklar" yerine tercih ettikleri "çıplak kollular" ifadesi, Michelet'den ödünç alınmış bir ifadedir. Eğer savunma tamamen askeri olsaydı, Nantes

daki sınıf karşıtlığı açısından keşfetmek isteyen okurlar için daha uygun ve erişilebilir bir araç sunmuştur.

Guérin bunu şöyle açıklar: “Benden önce yüzlerce tarihçinin ilk süreç hakkında, Eski Rejim ile burjuvazi arasındaki mücadele hakkında yazdıklarını tekrar etme gereği duymadım. Benim anlatmadıklarımı onlar yüz elli yıldır yüksek sesle haykırıyorlar. Ve benim ortaya çıkarmaya çalıştıklarımı onlar yüz elli yıldır gölgede bıraktılar.”⁵ Bir önceki versiyonda olduğu gibi kısaltılmış versiyonunda da *La Lutte de classes* kitabının ortaya koyduğu mesele, burjuva devriminin içinde ve ona karşıt bir proleter devrimin ortaya çıkışıdır; bu, birçok önyargıyı kırmış ve belki de hâlâ kırmakta olan bir keşiftir.

Bugünün okurlarını hem bu önsöz hem de Guérin’in kendi yazdığı sonsözün yayımlanması ile eserinin uyandırdığı çoğu zaman şiddetli polemiklerde söz konusu olan politik, ideolojik ve tarihsel meseleler hakkında –özellikle de eserin bazı yönleri henüz yeterince anlaşılmadığı için– aydınlatmanın faydalı olacağını düşündüm.

Bunların karmaşıklığını kavramak için Rus Devrimi’ne kadar geri gitmek gerekiyor. Rus Devrimi, tarihçilerin ve militanların Fransız Devrimi üzerine tartışmalarına yeni bir soluk kazandırmıştır. Bolşevikler ve onların Fransız hayranları, çoğu zaman ayrıntılardan yoksun tarihsel benzerliklere başvurmuşlardır. Örneğin 1920’de tarihçi Albert Mathiez,* Sosyalist Parti’ye** ait *L’Humanité*’de *Le Bolchevisme et le Jacobinisme* [Bolşevizm ve Jakobenizm] başlıklı bir broşür yayımlamıştır. Mathiez burada, “iç savaş ve dış savaştan doğan iki diktatörlük, aynı araçlarla, terör, el koyma ve fiyat denetimi ile gerçekleşen iki sınıf diktatörlüğü” savunmasında bulunmuştur. Komünist Parti’de*** kısa bir süre geçirmiş ancak özellikle *L’Humanité*’de hem tarihçi hem de başyazar olarak tanınmıştır. Dört yıl sonra, 28 Aralık 1928-4 Ocak 1929 tarihleri arasında Moskova’da düzenlenen Tüm Rusya Marksist Tarihçiler Konferansı sırasında, Sovyetler’in *matiezovchtchina***** olarak adlandırdığı şeyden kopmanın gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Yeni slogan; tarihçi Tamara Kondratyeva’nın⁶ ifadesiyle, “her devrimin yeri ayrı” olmuştur. Fran-

kaybedilirdi. Sadece burjuva savunması olsaydı ve tüccarların, tacirlerin, zenginlerin vb ege-
men olduğu ulusal muhafızlar savunması olsaydı Nantes kaybedilirdi. [Baldırı çıplaklar, bıç-
kınlar, işçiler, haydutlara karşı şiddetli bir tavır almak] ve öncü olmak zorundaydı.” (*Histoire
de la Révolution française*, Cilt II, s. 494, Robert Laffont, “Bouquins”). Köşeli parantez içinde
Guérin tarafından *La Lutte de classes* eserin girişinde alıntılanan pasaj yer almaktadır, s. 13.
5. Guérin, *La Lutte de classes*, Cilt II, s. 438.

* Fransız Devrimi konusunda uzmanlaşmış bir Fransız tarihçidir. Robespierre hayranlığı
olan Mathiez terör yönetimine de sempati duymuştur. Sınıf çatışmaları üzerinde durmuş-
tur. Bolşevik Devrimi’nde sonuca bağlanacak proleter ilerleyişin Fransız Devrimi’nde baş-
ladığını ileri sürmüştür. (ç.n.)

** 1905-1969 yılları arasında partinin adı Section française de l’Internationale ouvrière
(SFIO) [İşçi Enternasyonalı Fransa Şubesi] şeklindedir ve Jean Jaurès partinin önde gelen
isimlerinden biridir. (ç.n.)

*** Parti communiste français (PCF) [Fransız Komünist Partisi]. (ç.n.)

**** Fransız tarihçi Mathiez için Sovyetler tarafından oluşturulan, sonuna aşağılayıcı
“ovchtch” ekini alan bir kelimedir. (ç.n.)

6. Tamara Kondratieva, *Bolchevisme et Jacobins*, Paris, 1989.
https://www.marxists.org

sız Devrimi burjuvaydı, Rus Devrimi ise proleter. Enragé'lerin* ilk tarihçisi Yakov Mikhailovi Zakher, "Marksist bakış açısının Aulard ve Mathiez'nin gerici bakış açısına" karşı konulması gerektiğini ileri sürmüştür. Mathiez, 1930'da ölümünden iki yıl önce, tarihçi Yevgeny Tarle'nin tutuklanmasını ve ardından kırk sekiz aydının idam edilmesini protesto ederek durumunu daha da kötüleştirmiştir.

Propagandacı benzetmeler, idam mangalarını meşrulaştırmak için de dahil olmak üzere kullanılmıştır. Mart 1938'de Stalinist tarihçi Jean Bruhat, Fransız Komünist Partisi'nin teorik yayın organı *Cahiers du Bolchevisme*'de [Bolşevizm Defterleri] "Moskova duruşmalarından" birini kaleme almıştır. "Enragé'lerin ve Hébertistlerin arkasındaki yabancı ajanlara" ilişkin katı bir "Robespierizme" özgü sözde-tarihsel hatırlatmalar, "köylülerin canını sıkamak için çalışan 'Troçkistleri'" damgalamak için kullanılmıştır. Bruhat, suçlananların yaşamasına izin verilmesini talep eden bazı "doğruluk taslayanları" alaya almıştır. Fouché, Talleyrand ve "giyotinden kaçan ve diğer 'çürümüş kişilere' ne olduğunu bildiğimizde (...) Sovyet mahkemesinin on sekiz sanığa neden ölüm cezası verdiğini anlamak kolaylaşıyor."

Benzer benzetmeler ertesi yıl devrimin 150. yıldönümü için de kullanılmaya devam etmiştir. *Cahiers du Bolchevisme*'in özel bir sayısında Jacques Duclos şöyle yazmıştır: "Sovyetler Birliği'nde, faşizm adına çalışan yabancı casuslar ve ajanlar hızla ortadan kaldırıldı. Troçkist-Buharinci⁷ hainler, büyük Fransız Devrimi'nin jakobenlerini harekete geçiren aynı kararlılık ve enerjiyle etkisiz hale getirildiler (...). Aynı haince iş cumhuriyetçi İspanya'da Troçkist casuslar ve diğer Gestapo ajanları tarafından da yapıldı."⁸ Buradan *Poum*'un** anti-Stalinist militanlarını ve anarkosendikalist*** *CNT*'yi**** kastettiği anlaşılmaktadır.

Thorez,***** yine 150. yıldönümü vesilesiyle Paris'te düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmada, Lenin'in *Cahiers*'de iki kez alıntılanan bir metninden yararlanmıştı: "Burjuva devriminde (konvansiyon), büyük ya da orta burjuvazinin değil, aşağıdaki halkın, yoksul unsurların, yani tam da proletarya ve köylülük dediğimiz şeyin bütünüyle ve bölünmeksizin egemen olduğu bir egemen iktidar kurumuydu." Şaşkınlık yaratacak

* Devrim sırasında isyancı kitlelerin sözcülüğünü yapan, halka yakın radikal grup için Enragés (öfkeliler, kudurmuşlar, azgınlar) ifadesi kullanılmıştır. (ç.n.)

7. Buharin Nikolay Ivanoviç (1888-1938), "sağcı" olarak damgalandı ve 1906'dan beri üyesi olduğu partiden 1937'de ihraç edildi. Adli bir komplonun kurbanı olarak idama mahkûm edildi ve 15 Mart 1938'de bir suikast sonucu öldürüldü. 1988'de temize çıkarıldı.

8. Jacques Duclos, "La conspiration de l'étranger contre la Révolution française", s. 908-928; Maurice Thorez, "Le 150e anniversaire" (Buffalo'da konuşması [Paris velodromu 1957'de yıkıldı]-25 Haziran 1939), s. 900-906; *Les Cahiers du bolchevisme*, Temmuz 1939. F. Hincker'a göre (aşağıya bakınız), Thorez'nin konuşması Jean Bruhat tarafından yazılmıştır.

** İspanya İç Savaşı sırasında aktif olan komünist partilerden biridir. Asıl adı Partido Obrero de Unificación Marxista [Marksist Birleşim İşçi Partisi] şeklindedir. (ç.n.)

*** Anarkosendikalizm, kapitalist toplumda işçilerin ekonominin kontrolünü ele geçirmelerinin sendikacılık ile mümkün olduğunu savunan bir siyaset felsefesidir. (ç.n.)

**** Confederación Nacional Del Trabajo [Ulusal Emek Konfederasyonu]. İspanyol anarkosendikalist işçi sendikaları konfederasyonudur. (ç.n.)

***** Fransız Komünist Partisi'nin uzun süre liderliğini yapmış Fransız siyasetçi. (ç.n.)

kadar hatalı olan bu “analiz”, 1928-1929 Tüm Rusya Marksist Tarihçiler Birinci Konferansı’nın sonuçlarıyla çelişiyordu. 1924’te ölen Lenin mazur görülebilirdi ancak Thorez, Sovyet tarih politikasının yeni yönelimlerini dikkate almamış görünüyordu. Bu “tarihsel gecikmeyi” Guérin hakkındaki tartışmalarda tekrar göreceğiz.

Daniel Guérin’in İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Marceau Pivert’in La Gauche revolutionnaire’inin *SFIO*’dan çıkarılmasından sonra kurulan PSOP’nin (Parti socialiste ouvrier et paysan [İşçi ve Köylü Sosyalist Partisi]) önde gelen bir militanı olduğunu hatırlamanın vaktidir. Görünüşe göre Guérin, Dördüncü Enternasyonal’e hiç katılmamış olmasına rağmen özellikle Stalinistler tarafından “Troçkist” olarak görülüyordu ki bu etiket, gördüğümüz gibi, bir ölüm cezası olabilirdi. Yavaş yavaş anarşizme yönelen Guérin, 1970’lerin başında Mouvement communiste libertaire’i [Liberter Komünist Hareketi] kurdu.

Eylül 1939’da Norveç’e sığındıktan sonra yakalanarak Almanya’ya gönderildi; Mart 1942’de Fransa’ya döndü. *La Lutte de classes* 1946’da yayımlandığında, Fransa’nın güneyinden hâlâ Kurtuluş* sonrasında Unión Nacional Española’nın^{9**} Stalinistleri tarafından idam edilen İspanyol sosyalist, Troçkist ve özellikle de anarşist militanların cesetleri çıkarılıyordu.

Kitap hakkında Stalinist basında, yani aydınlara yönelik bir dergi olan *La Pensée*’de çıkan ilk “Fransız Devrimi’nin Troçkist Tarihi” başlıklı makalenin başlığının tarafsız olmadığını sanırım daha iyi anlayacağız. Yazar Sylvain Molinier, iki ciltte Troçki’den en az kırk alıntı olduğunu doğruluyor ve şu sonuca varıyor: “Marksist Daniel Guérin, Troçkist ve modası geçmiş bir romantizmden etkilenmiş.” Ona bu değerlendirmeyi yaptıran da bu romantizmdir: “Robespierre, Fransız Devrimi tarihinde, Stalin’in Rus Devrimi tarihindeki ilk vücut bulmuş hali, bir ön simgesidir.”¹⁰

Aynı yıl, partiye yakın bir tarihçi olan ancak aparatçik^{***} olmayan Georges Lefebvre,^{****} *Annales de la Révolution française*’de^{*****} [Fran-

* İkinci Dünya Savaşı sonunda işgal edilmiş olan Fransa topraklarının kademeli olarak geri alındığı dönemdir. (ç.n.)

9. Bkz. Wingeate Pike David, *Jours de gloire, jours de honte, le Parti communiste d’Espagne en France depuis son arrivée en 1939 jusqu’à son départ en 1950*, Sedes, 1984; Koleksiyon, *Une histoire d’imposture. Les habits neufs du stalinisme*, Recherche et documentation d’histoire sociale (ReDHIC), 2012.

** İkinci Dünya Savaşı sırasında 1942 yılında Fransa’nın Montauban şehrinde kurulan, 1939’da İspanya İç Savaşı’nın sona ermesi ile 1977’de anayasal monarşinin kurulması arasında General Franco liderliğindeki diktatörlük rejimine karşı direnişin siyasi bir örgütüdür. (ç.n.)

10. *La Pensée*, Mart-Nisan 1947, s. 113-117. Kendisini herhangi bir anti-Robespierizmden uzak tutan Guérin, onu küçümsemek için ilginç bir şekilde “kişisel bir neden” öne sürer: “Ben, (onun) ev sahibi ve (onun) yakın arkadaşı olan usta marangoz Duplay’in soyundan geliyorum.” (Daniel Guérin, *Jeunesse du socialisme libertaire*, s. 144, n. 1)

*** Sovyetler Birliği’nde genellikle komünist parti mensupları için kullanılan bir terimdir. (ç.n.)

**** Fransız Devrimi üzerine çalışmalarıyla bilinen Fransız tarihçidir. Devrim döneminde köylülüğün rolüne ilişkin çalışmaları vardır. Tarihsel olayları liderlerden ziyade halktan insanların bakış açılarından anlatmayı amaçlayan bir tür tarihsel anlatı kullanmaktadır. (ç.n.)

***** 1908 yılında Albert Mathiez tarafından kurulan üç aylık bir Fransız tarih dergisidir. (ç.n.)

sız Devrimi Yıllıkları] oldukça eleştirel ancak nefret dolu olmayan bir inceleme yayımlamıştır. Guérin, “bilinmeyen olmasa da genellikle belirsiz kalmış noktaları (...) gün ışığına çıkarmaktadır. Konvansiyon ve Kamu Selameti Komitesi üyelerinin büyük çoğunluğu (...) son derece muhafazakâr burjuvalardı (...)”. Ancak Guérin, özellikle de “proleterler” hakkında yanılmıştır: “Bu ikircikli ifade tüm çalışmaya hâkim ve yaklaşımı çarpıtıyor.” Lefebvre, daha sonra *Annales*’in aynı sayısında çıkan, Mathiez ile ilişkisi üzerine Guérin’e verdiği bir yanıtta, ona karşı “örtük” bir tarihsel benzetme kullanmıştır. “Robespierre’in yapmış ya da söylemiş olabileceği her şeyi dikkate almadan ona olan saygısını ve dostluğunu sürdürdüğünü” hatırlatmasının ardından Lefebvre, Robespierre’in “Valenciennes’in Almanlara bırakılmasına izin verdikten sonra oradan dönen” Briez’nin Kamu Selameti Komitesi’ne girmesine karşı çıktığı 25 Eylül 1793 tarihli konuşmadan uzun bir pasaj aktarmıştır. Direniş üyesi olan kardeşi Naziler tarafından idam edilen bir adamdan gelen bu sözler, savaşın başında Oslo’ya giden “devrimci yenilgicilik”* savunucusu Guérin için bir eleştiri niteliğindedir.

Jean Dautry, 1951’de *La Pensée* okurlarına Guérin’in “Stalin’e duyduğu nefreti Robespierre’e aktarmak” istediğini söylemiştir. Gravilliers papazı Enragé Jacques Roux hakkında yazdığı bir kısımda oldukça zekice bir şekilde Guérin’e geri dönmüştür: “‘Kara cüppeliler’ olarak adlandırdığı kişilere yönelik solcu nefreti özellikle iğrenç ve aptalcadır. Bu nefret, komünizme ve Maurice Thorez tarafından formüle edilen el uzatma politikasına** karşı duyduğu temel nefretin geçmişe yansımasıdır.”¹¹

*Şimdi, siyasi ve editoryal kaderi Guérin’ininkiyle bağlantılı olan bir başka önemli devrim tarihçisine, Albert Soboul’a*** dönelim. Soboul bir aparatçik değil, Stalinist bir aydındır. Kendisine sorulduğunda, açıkça Sovyet dergisi Voprosy Istorii**** ile uyumlu Maurice Thorez’e dair bir methiye yazabilirdi;¹² ancak asıl kaygısı kendi tarihsel araştırmalarıydı. Tezine 1946’da başlamış ve 1948 ve 1951 yıllarında Éditions sociales (Fransız Komünist Partisi’ne bağlı) tarafından *La Révolution française* [Fransız Devrimi] başlıklı bir eser*

* Lenin tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Birinci Dünya Savaşı’nda savaşan ülkelerdeki sosyalistlerin görevinin yalnızca savaş karşı çıkmak değil aynı zamanda kendi hükümetinin ve burjuvazisinin yenilgisine çalışmak olduğunu belirtir. (ç.n.)

** Kendisi komünist olan Thorez, faşizme karşı mücadelede birlik olmak amacıyla Hristiyan emekçi halk kitlelerine “bizler laikler olarak sana el uzatıyoruz” şeklinde bir çağrıda bulunmuştur. Bu konuşmasının ardından yaklaşımı bu ismi almıştır. (ç.n.)

11. Jean Dautry, “La révolution bourgeoise et l’Encyclopédie (1789-1814)”, *La Pensée*, Eylül-Ekim 1951, s. 73-87. Yazarı bu tarihsel-politik kirli işleri yapmaya iten hiçbir şey yoktu: Konsey komünizmi ve sürrealizm geçmişi vardı ve 1936’da Barselona’da Confederación nacional del trabajo (CNT) radyo istasyonunu yönetiyordu.

*** Fransız Devrimi ve Napolyon üzerine çalışmalar yapmış bir Fransız tarihçidir. Baldırıncıların bir sınıf oluşturmadığını söyleyenlerin aksine onların bir rol oynayan toplumsal bir sınıf olduğunu ileri sürmüştür. (ç.n.)

**** (Rus.) Tarih araştırmalarına yönelik bir dergi. (ç.n.)

12. Albert Soboul, “L’histoire du parti communiste et du peuple français à travers les oeuvres de Maurice Thorez (Haziran 1931-Subat 1932)”, *La Pensée*, Mart-Nisan 1951, s. 127-130.

yayımlamıştır. *İlk baskı Émile Bottigelli tarafından Les Cahiers du communisme* (no. 9, 1948) adlı hem parti yöneticilerine hem de “kardeş partilere” yönelik bir dergide olumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Ancak tarihçi François Hincker’ın bildirdiğine göre,¹³ Eylül 1951’de *Cahiers*, Sovyet dergisi *Voprosy Istorii*’den alınan ve Fransız yoldaşların şiddetle eleştirildiği bir makale yayımlamıştır: “Bu nedenle Fransız Komünist Partisi’nin teorik organı [*Cahiers*], tarihin çarpıtılmasına karşı daha azimli bir mücadele yürütmeli, (...) tarihsel geçmişin bugün için önem taşıyan sorunlarını aktif ve mücadeleci bir ruhla incelemelidir.” Makaleyi *Cahiers*’nin dehşete düşmüş ve saygılı yanıtı izlemiştir: “Emperyalistlerin savaş propagandasının amaçlarına hizmet etmek üzere tarihi çarpıtan gerici, sosyal-demokrat ve Troçkist-polis çarpıtmalarına karşı daha sistematik (...) bir mücadele yürütmeye kararlıyız.” Moskova’ya Fransız Komünist Partisi’nin dersini aldığını göstermekle sorumlu kişi Jean Poperen’di ve bahaneyi ve hedefi sağlayan ise Albert Soboul ve kitabını öven makaleydi. Yine 1951 yılında, burada yirmi iki yıl önce düzenlenen Tüm Rusya Marksist Tarihçiler Birinci Konferansı’nın Mathiez karşıtı kararlarının uygulanmasının söz konusu olduğunu belirtmek gerekir! Ancak her şeyden önce Poperen, parti adına ve Moskova’ya itaatinin bir göstergesi olarak Guérin’e bir tür paradoksal saygı duruşunda bulunmuştur. François Hincker’ın belirttiği gibi: “Poperen, Robespierizm ile halk hareketi arasındaki ilişkiye getirmek zorunda olduğu yorumun esasen Daniel Guérin’in yorumuna benzediğinin çok iyi farkındadır. Dolayısıyla Guérin’i eleştirmek bir yana, Jakoben tarih yazımından kopuşu işgal edenlerin partinin tarihçileri, bu durumda Soboul, olmamasından üzüntü duyulması bundan kaynaklanmaktadır.” Başka bir deyişle, hatalı olan Guérin değil, onun yerini alamadığı için hatalı olan Soboul’dur:

“Robespierre’e sahip çıkan sosyal demokrasinin çarpıtmalarına ve Robespierre’i Thermidor* gericiliğinin öncüsü yapan Troçkist tarih yazımının inceliklerine karşı uyanık olmalıyız. Bu konudaki ‘son sözün’ Fransa’da en az (beş yıl önce!) Daniel Guérin tarafından söylenmiş olması kabul edilebilir mi? (...) Mathiez ve ekolünden basit bir ayrıma karşı korunmalı ve açıklamamızın, en ‘ileri’ olanları da dahil olmak üzere, burjuva tarihçiler tarafından daha önce üretilenlerden ilke olarak radikal bir şekilde farklı olması gerektiğine kendimizi ikna etmeliyiz.”¹⁴

Soboul’un, “Classes et luttes de classes sous la Révolution française” [Fransız Devrimi’nde Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi] başlıklı makalesinin

13. François Hincker, “Quand les Cahiers du communisme exécutaient Soboul...”, Le Bozec Christine ve Wauters Éric (Der.), *Pour la Révolution française, études en hommage à Claude Mazauric* içinde, Mont-Saint-Aignan, 1998, s. 509-513. Bu metne dikkatimi çektiği için Serge Aberdam’a teşekkür ederim.

* (Fr.) Fransız Cumhuriyetçi Takvimi on birinci aydır. Robespierre iktidarına son vermek için birleşen grup 9 Thermidor tarihinde darbe yaptıkları için bu isimle anılırlar. (ç.n.)

14. *Cahiers du communisme*, Suban 1952, s. 203-210.
 Özgür Sol - Rap Arşiv - <https://rantey.org>

girişinde, kitabının “gerçek bir bilimsel yönetime yeterince sağlam bir şekilde dayanmadığını” kabul ederek ve “bu zayıflıkları ortaya çıkarmasına kardeşçe yardım edenlere” teşekkür ederek “özeleştir” yapmasının acı verici olduğu tahmin edilebilir. Robespierre’i “Thermidor gericiliğinin öncüsü haline getirerek, kendisini niteliksizleştiren siyasi art niyetleri açığa vurduğunu”¹⁵ düşündüğü Guérin’i eleştirmeye devam etmiştir. *Arguments* dergisinde hem Daniel Guérin’e hem de Edgar Morin’e yanıt verirken hatalı bir benzetmeyi kınamıştır: “Robespierizmin arkasında, bazıları için söz konusu olan Stalinizm olduğunu kabul edelim. (...) Devrimci iktidar sorunu, baldırı çıplaklar* [sans-culottes] tarafından desteklenen ve ilerletilen on sekizinci yüzyılın burjuva devrimi ile yirminci yüzyılın proleter devrimi için aynı anlamda ortaya çıkmaz.”¹⁶

Soboul bir klasik haline gelecek olan *Les Sans-Culottes de l’an II* [1793-1794 Yıllarında Baldırı Çıplaklar] adlı tarih tezini 1958’de tamamlamıştır. Guérin, Soboul’u ve devrimci ordulara adanmış başka bir tezin yazarı olan Richard Cobb’u,¹⁷ “bir selefe borçlu oldukları şeyi tanımamakla ya da sessizlik ve laf kalabalığı yoluyla tanımakla” eleştirmiştir. Şöyle devam etmiştir: “Hepsi hemfikir olsa da akademik bir jürinin gözünde riskli olduğunu düşündükleri için ya da aşağılayıcı bir şekilde ikinci el olarak adlandırılan bir çalışma yerine arşivlere güvenmeyi tercih ettikleri için ya da kişisel katkılarının özgünlüğünü korumak istedikleri için yazarlıklarını gizleme konusunda ellerinden geleni yaptılar.”¹⁸

Guérin, kendisini eleştirenlerin (Soboul, Mazauric, Cobb) onunla alay ederken, birçok çelişki pahasına, yorumunun özünün fiili geçerliliğini kabul etmek zorunda kaldıklarını açıkça göstermiştir. Soboul’un baldırı çıplakların toplumsal kökenine ilişkin eleştirilerini, kendisi de halk devrimine atfedilen “proleter” sıfatının taşıdığı anakronizmi vurgulayarak öngörmemiş miydi? Ancak dilin başka bir açıklama getirmediğine itiraz etmiştir.

1989 yılında, Fransız Devrimi’nin iki yüzüncü yıldönümü vesilesiyle yayımlanan ve (1982’de ölümünden önce) Albert Soboul’un yönetiminde derlenen *Dictionnaire historique de la Révolution française*’in [Fransız Devrimi Tarih Sözlüğü] girişinde yer alan tarih yazımı incelemesinde şu olumsuz satırları okuyoruz: “(Bir önceki yıl hayatını kaybeden) Guérin (...) 1792’den 1799’a kadar ‘çıplak kollular’ dediği proleterleri burjuvalarla karşı karşıya getiren bir ‘sınıf mücadelesi’ olduğunu iddia ederek heyecan yarattı (...). Soboul (...) o dönemde, makineleşme ve kapitalist yoğunlaşma, ekonominin koşullarıyla birlikte sömürülenlerin zihniyetini ve sömüren-

15. *La Pensée*, Ocak-Şubat 1954, s. 39-62.

* Fransız Devrimi sırasında simgeleşmiş, çoğunlukla orta sınıfın önderliğindeki daha düşük orta sınıf insanlar, zanaatkarlar ve çıraklar, esnaflar gibi küçük burjuvalar ile oluşturulan gruptur. (ç.n.)

16. *Arguments*, Sayı 5, Aralık 1957.

17. Richard Cobb, *Les Armées révolutionnaires, instrument de la Terreur dans les départements*, Nisan 1793-floréal an II, 1963.

18. Guérin, *La Lutte de classes*, Cilt II, s. 525. Çeşitli PDF kitapları - <https://rantey.org>

lere karşı mücadelelerinin anlamını da dönüştürmediği sürece, Marksist anlamda ‘sınıflar’ ve dahası ‘sınıf mücadelesi’ olamayacağını gösterdi.”¹⁹ Aynı yıl, Soboul’un öğrencisi ve bu kitaba katkıda bulunan Claude Mazauric, bu katılığı dile getirerek Soboul’un dönemin Ortodoks Marksistleri tarafından eleştirildiğini, bunların başında da (François Furet ve Annie Kriegel’in) onu “sosyolojizm”* ile suçladıklarını hatırlattı; bu büyük bir suçtu çünkü onlara göre ve bu, sınıf mücadelesini inkâr etmek anlamına geliyordu! Özeleştirici yapmak zorunda kalan Soboul, (tezini tekrarlar) devrimci dönemin özgünlüğünün tam da henüz sanayi kapitalizmi olmayan ama artık tam anlamıyla feodal de olmayan bir toplum arasında bir geçiş aşaması olmasında yattığını vurguladı. Ona göre bu, o dönemde tam olarak bir sınıf olmayan ancak çalışanlar ve patronların çelişkili bir şekilde bir araya geldiği bir “sınıfın” ortaya çıkışını açıklıyordu. Bu, “baldırı çıplaklar”²⁰ sınıfıydı. Bu “neredeyse sınıfın”, çerçevenin dışında pekâlâ “neredeyse sınıf mücadelesi” başlatmış olabileceğini görüyoruz...

Aslında, baldırı çıplakların toplumsal bileşimi ya da militanlarının sınıf bilinci konusunda, yeni ortaya çıkan bürokratikleşme olgusu ya da doğrudan demokrasi uygulamaları konusunda daha sonra yapılan araştırmalar Daniel Guérin’in bir tarihçi olarak yaptığı çalışmaları geçersiz kılmamıştır. Aksine, Soboul’un başını çektiği Guérin’den sonra gelenlerin çalışmalarının büyük ölçüde, kendisinin başvurmadığı arşiv belgelerine dayanan kendi hipotezlerine dayanak oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Guérin ayrıca, eleştirileri üzerinde durmayacağım filozof Maurice Merleau-Ponty (*Les Aventures de la dialectique*, 1955) [Diyalektiğin Serüveni] ve Jean-Paul Sartre’in da hedefi olma onuruna erişmiştir. Sartre, “tartışmalı ama büyüleyici ve yeni görüşler açısından zengin”²¹ bulduğu *La Lutte des classes* için övgülerini esirgememiştir. Ancak yazarı, *Burjuvazi ve Çıplak Kollular* kitabının ilk bölümünde geliştirdiği, Jirondenlerin 1792’de Avusturya’ya savaş ilan ederek, Belçika (Avusturya’ya ait) ve Hollanda’yı işgal ederek İngiltere’nin ticari gücüne ölümcül bir darbe vurmak istediği tezinden dolayı eleştirmiştir. Sartre’in gözünde bu, Marksist tarihçilerin “tarihi zorlama” yönündeki kusurlu arzularının bir örneğiydi. Guérin “çok hızlı bir şekilde toparlayarak ve anlamı hiçbir delile dayandırmadan niyete dönüştürerek ve sonucu gerçekten aranan amaca dönüştürerek”²² gerçeklikle bağını kaybetmedi mi? “Resmi bir ‘delil’ olmadığını” kabul ederek Guérin,

19. *Dictionnaire historique de la Révolution française*, PUF, 1989.

* Sosyolojizm, bir olgunun açıklamasını belirli sosyal faktörlere indirgeyen anlayış olarak tanımlanmaktadır. (ç.n.)

20. *Le Monde de la Révolution française*, Sayı 5, Mayıs 1989, s. 7. Yakın tarihli bir kitapta Mazauric, Soboul’un “idamından” bahsetmeden Guérin’e sadece bir atıfta bulunuyor. Berlin Duvarı’nın yıkılmasından bu yana St. Petersburg’daki Rus tarihçilerin Guérin’in “özerk bir ön-proletarya” tezini benimsediklerine işaret ediyor (*L’Histoire de la Révolution française et la pensée marxiste*, Actuel Marx, PUF, 2009, s. 66).

21. “Questions de méthode”, *Critique de la raison dialectique*, (1960), Gallimard, 1985, s. 41.

22. A.g.e., s. 46.

hipotezini on sekizinci yüzyılda Fransa ve İngiltere'yi karşı karşıya getiren uzun süreli çatışmalı rekabete ilişkin bir incelemeyle desteklemiştir. Guérin'e göre Sartre, her şeyden önce varoluşçu idealizmi eleştiren Marksistlere kendisi aracılığıyla karşılık vermek istiyordu. İngiliz tarihçi George Rudé onu "sözde Marksist"²³ olarak nitelendirdiğinde, filozof en azından "en iyi Marksist yazarlardan birinin" değerini kabul etmişti.

Bana öyle geliyor ki Guérin'in çalışmasının, tarihsel analiz açısından değil, bundan çıkardığı teorik sonuçlar nedeniyle eleştiriden kaçamayacağını söylemeye gerek yok ki yazarın da böyle bir iddiası yoktur.

Yine de biraz detaylara inmek gerekir. Jacques Roux'dan "Enragé'lerin lideri"²⁴ olarak bahsetmek yanlış olur. Enragé'lerin çoğu daha gençken Roux olgun bir adamdı ve Gravilliers halk bölgesinde* iyi bir yer edinmişti. Ancak bu durumdaki tek kişi o değildi; örneğin Varlet, birkaç adım ötedeki Droits-de-l'homme bölgesinde destek sıkıntısı çekmiyordu. Üstelik Roux'nun prestiji yadsınamaz olsa da ana figürlerinin birbirleri arasındaki ilişkinin daha iyi bilinmesi gereken bir harekette öncü bir rol oynadığına dair herhangi bir kanıt yoktu. Guérin, başka bir yerde,²⁵ Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği (birinci bölümde "Devrimci Kadınlar Derneği" olarak geçmektedir) için "bir bakıma Enragé hareketinin kadın kolu" demektedir. Dominique Godineau bu benzetmeleri düzelterek ılımlılar ve Enragé'ler arasındaki mücadelenin kadın grubu içinde de şiddetli olduğunu göstermiştir.²⁶

Şimdi işin özüne gelecek olursak, terörün uygulanması meselesi, baldırı çıplıklar tarafından başlatılan doğrudan demokrasi sorunuyla birlikte Guérin'in çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Guérin şöyle yazar: "1793'ten alınacak en büyük ders, sadece doğrudan demokrasinin uygulanabilir olduğu değil, aynı zamanda bir toplumun öncüsünün, liderlik ettiği ülkenin kitlesine kıyasla hâlâ azınlıktayken, devrim olan bu ölüm kalım savaşında iradesini, önce ve tercihen ikna yoluyla ve ikna başarısız olursa zor kullanarak çoğunluğa dayatmaktan kaçınamayacağıdır."²⁷

23. George Rudé, "Les ouvriers parisiens dans la Révolution française", *La Pensée*, 1953, Sayı 48-49, s. 108-128.

24. Bu kitabın dördüncü bölümünün üçüncü alt başlığında geçen ifade. Bu ifade Mathiez tarafından da Roux ve Varlet'e atıfta bulunularak kullanılmıştır (*La Vie chère et le mouvement social sous la Terreur*, Payot, 1927, s. 121).

* Ulusal Kurucu Meclis, 1790 yılında Paris'i bölgesel ve idari bölünme (mahalle veya semt) teşkil edecek şekilde kırk sekiz alt bölgeye (section) ayırmıştır. Daha sonra diğer şehirler de bu şekilde bölünmüştür. Başta yalnızca seçim bölgesi olmalarına rağmen bu bölgeler, toplum tarafından koordine edilen (baldırı çıplıkların bir araya geldiği) belli bir otonomiye sahip bölgesel örgütlenmeler olarak siyasi tartışmalara dahil olmuş ve Fransız Devrimi'nde önemli bir rol oynamıştır. Fransızca kullanılan *section* terimi için Türkçe metinlerde seksiyon, şube, bölge meclisi vb karşılıklar kullanılmıştır. Ancak başta seçim bölgesi olmaları planlandığı için ben sadece bölge demeyi daha doğru buldum. (ç.n.)

25. Bu kitabın dördüncü bölümünün beşinci alt başlığı.

26. Dominique Godineau, *Citoyennes tricoteuses*, 1988 ve 2004 ve Guillon için Pauline Léon biyografisi, 1993 ve 2006 (bkz. Bibliyografya).

27. Guérin, *La Lutte de classes*, 171. sayfa. Arşivi - <https://rantey.org>

Karşıdevrimci ideologlar tarafından düzenli aralıklarla kullanılan Vendée Savaşları sırasında işlenen katliamlara ilişkin tartışmalar,²⁸ Michel Onfray'ın Charlotte Corday'i yücelten ve Robespierre'i işbirlikçi Robert Brasillach²⁹ ile bir tutan benzetmeleri, bu soruların yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda kalıcı bir siyasi geçerliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Guérin'in 1968'de *La Lutte de classes*'ın sonsözünde belirttiği endişesi de aynı derecede günceldir: "Reformizmin ve Stalinizmin çifte başarısızlığı, proleter demokrasisi ile sosyalizmi, özgürlük ile devrimi uzlaştırmayı acil bir görev haline getirmektedir. Bize bu sentez için ilk malzemeleri sağlayan tam da büyük Fransız Devrimi'dir. Tarihte ilk kez, özgürlük ve kısıtlama, devlet iktidarı ve kitle iktidarı gibi birbirine karşıt kavramlar, tam olarak olmasa da açık bir şekilde, bu muazzam sınavda karşı karşıya geldi."³⁰

Guérin "iyi" ve "kötü" terör arasında ayırım yapmaya çalıştığında sorun daha da karmaşık bir hale gelmektedir. *Burjuvazi ve Çıplak Kollular* kitabının girişinde okuduğumuz üzere, devrimci burjuvazi "Kamu Selameti Komitesi altında tepeden inme bir diktatörlükle keyfi, kontrolsüz ve barbarca bir 'terör'" uygulamak isterken "halkın öncüsü ise kendi kulüplerinde ve komünde demokratik olarak örgütlenen silahlı baldırı çıplaklar tarafından devrimi sabote edenlere karşı bilinçli olarak kullanılacak bir 'terör'" istiyordu. Guérin, bu "halk terörü" hakkında, "geçmişin baskı biçimlerinden temelde çok farklı bir doğaya sahiptir ve (...) geçmişin ezilenleri için o kadar ileri derecede bir demokrasiyle dengelenmiştir ki diktatörlük kelimesi proletarya kelimesiyle uyuşmamaktadır"³¹ iddiasında bulunur.

Kelimeler kesinlikle uyuşmuyor peki durum ne? Bir başka deyişle, özgürlükçü bir bakış açısıyla Enragé'ler terör *dönemine* nasıl kabul edilebilir bir anlam yüklemeliydi? Guérin'in bu soruya çok ikna edici yanıtlar vermediğini söylemek gerekir.

Bu şekilde Guérin, bu kitabın birinci bölümünde, "Enragé'lerin siyasi tutarsızlığını" eleştirmektedir. Enragé'ler için şunları söyler: "Basın özgürlüğü talep ettiler çünkü karşıdevrimi durdurmak için baskının gerekli olduğu bir dönemde kendileri de bu olağanüstü önlemlerin kurbanı haline geldiler. Böylece 'kamu selameti' denilen rejimin gerici muhalifleriyle bir tutuluyor gibi göründüler. Oysa zorunlu baskının gerçekten halkçı olmasını, burjuvaziye değil sadece aristokrasiye karşı yöneltilmesini ve bir ucunun halka dönük olmasını sağlayarak bundan kaçınılabilirlerdi."

28. Örneğin, 7 Mart 2012 tarihinde France 3'te yayımlanan "Robespierre: Vendée'nin celadı mı?" başlıklı program.

29. Onfray tarafından, bkz. *La Religion du poignard*. Éloge de Charlotte Corday (Galilée, 2009) ve 17 Nisan 2012 tarihli *Le Monde* köşe yazısı: "Front National, Robert Brasillach ve Front de gauche Robespierre'e atıf yapıyor, terör dönemini gündeme getiren iki fanatik, biri çocukların Nazi gaz odalarına gönderilmesini haklı çıkarıyor, diğeri de Jakoben Cumhuriyeti adına Nantes katliamları sırasında çocukları öldüren Jean-Baptiste Carrier'i meşrulaştırıyor."

30. Guérin, *La Lutte de classes*, Cilt II, s. 467.

31. Guérin, *La Lutte de classes*, Cilt II, s. 473.

Aslında, azınlık içinde bir azınlık olan Enragé'lerin çoğu, terör politikasını "sadakatle" desteklemiş, hatta kendilerini ezeceğini fark etmeden önce bu politikanın sıkılaştırılmasını istemiştir.³² Enragé Théophile Leclerc, rejime ve devrim mahkemesine ilişkin yerinde bir sınıf analizi yapmaktadır: "Diğer rejimlerde olduğu gibi bu rejimde de *saten giymiş ahlaksızlığa saygı duyar, paçavra giymişse onu asarız.*"³³ Ama aynı zamanda daha fazla "iyi" kurbanın giyotine gönderilmesi talep ediliyordu: istifçiler, spekülâtörler, şüpheliler ("karşıdevrimcilerle" yazışmak yeterliydi) ve benciller (aylakları ve askere gitmek istemeyenleri bir araya getiriyor gibi duran bir kategori). Leclerc ayrıca, yeni mahkemelerin kurulması ve bölgelerin devrimci komiteleri tarafından usulüne uygun ve demokratik bir şekilde kontrol edilen ve "en az 20.000" mahkûm beklediği çok sayıda ev araması yapılması çağrısında bulunmuştur. Bunu yaparken Leclerc, Guérin'in tanımıyla "gerçekten halkçı olan bu zorunlu baskının", proleter terörün kriterlerini yerine getirmiş oluyordu ve ister çağdaşı ister daha sonra olsun, Robespierre'ci eleştirilere kendini bu şekilde açık hale getirmediği kesindi.

İfade özgürlüğü, özellikle de basın özgürlüğü talebine gelince, bir özgürlükçünün bunda "gerici bir biçim" görebilmesi bana en hafif tabirle talihsizlik gibi geliyor. Dahası, bu ifade, Guérin'in Enragé'lere "dönemin nesnel koşulları"³⁴ bahanesini sunduğu bu "özgürlükçü baskı anlayışının" ne olabileceği konusunda pek de iyiye işaret etmemektedir. Yazarın görüşlerinin bu yönünü açıklamak için ve umarım aramızdaki dostluğu bozmadan, burada devrimin özgürlükçü eğilimlerinin yüceltilmesiyle uzlaştırmaya çalıştığı Marksist ve Leninist tarih okumasından³⁵ kurtulamadığı varsayımını öne süreceğim. Elbette *La Lutte de class*'ın 1946 ve 1968 baskıları arasında Guérin düzeltmeler yapmıştır. Giriş bölümünde "Embriyon Proletarya Diktatörlüğü" alt başlığı (1946, Cilt I, s. 37) "Devrimci Baskı" (1968, Cilt I, s. 54) olmuştur. Aynı alt bölümde Marx, Engels ve Lenin'in proletarya diktatörlüğü tanımına ayrılmış iki paragrafı (2. ve 3.) silmiştir. Bununla

32. Guérin'in analizleriyle bu çalışmayı tamamladığı Babeuf, 1794 sonbaharında teröre karşı tavrı aldı. Bkz: *Le Tribun du peuple*, 13 Ekim 1794, Babeuf. Écrits présentés par Claude Mazauric, Messidor, 1988 ve *La Guerre de la Vendée et le système de dépopulation*, Aralık 1794, Tallandier, 1987. Babeuf'un Enragé'ler ile bir ilişkisi olmamıştır.

33. *L'Ami du peuple*, Sayı 14. Günlüğün tamamı Guillon tarafından 1993 yılında yayımlanmıştır.

34. Marksist söylemde bu kavram ideolojik bir joker rolü oynar. "Dönemin nesnel koşullarına göre" uygulanamaz ve ütöpik olduğu düşünülen fikirleri geçersiz kılabilir ya da tam tersine, sınırları ve çelişkileri döneme atfedilen bir militan ya da düşünürün zayıflıklarını mazur gösterebilir.

35. Bu ifade, *Nuits rouges*'un baskısında kullandığım "Marksist okuma" (1998, s. 15) ifadesinden daha doğru görünüyor. David Berry, "Daniel Guérin à la Libération" içinde (bkz. Bibliyografya) bir soruyla yanıt verdi: "(Guérin'in) Marx, Engels, Lenin ve hatta (daha fazla ekinceyle) Troçki'nin özgürlükçü bir eleştirisini yapmasını sağlayan tam da bu Marksist okuma örgüsü değil miydi?" Guérin, Marksizm hakkında "Marksizmde özgürlükçü bir düşünce yapısı ve (...) jakoben ya da otoriter bir düşünce yapısı vardır" görüşündedir, *La Lutte de classes*, Cilt II, s. 485. 1969'da "Pour un marxisme libertaire" başlıklı bir makale derlemesi yayımlamıştır (Robert Lafont).

birlikte, 1977 gibi bir tarihte, *Le Libertaine* gazetesinin “proletarya diktatörlüğü”³⁶ kelimelerini anti-otoriter bir anlamda kullandığı için kendisiyle uğraştığını” acı bir şekilde hatırlamıştır.

Devrim sırasında Enragé’ler, 1793 Anayasası’nın eleştirisi de dahil olmak üzere, halkın taleplerini dile getirme ve onları doğrudan demokrasi ve eşitlikçilik yönünde zorlama konusunda en becerikli olanlardı. Bu radikal yaklaşım, devrime son vermek isteyen Montagnardları kızdırmaktan başka bir işe yaramadı ve bu da, şimdiden (!), hikâyenin sonuydu. Jacques Roux, giyotinden kaçmak için intihar etmeden önce hapishaneden, Enragé’lerin “yeni kralların önünde diz çökmeyi reddetmelerinin” bedelini ödetmeden önce monarşiyi yıkmak için kullanıldıklarını belirtmiştir.

Guérin’in haklı olarak övgüyle bahsettiği Enragé Varlet de şöyle yazıyordu: “Akli başında her insan hükümet ve devrimin birbiriyle bağdaşmadığını görür.”

Enragé’lerin dramı, hatası; terör mekanizmasının, tüm terörün, devreye sokulması gereken araçlar (bürokrasi, polis, sansür, hapishaneler, mahkemeler, vs) aracılığıyla devlet görevlilerinin devrime el koyacakları mekanizmanın bizzat kendisi olduğunu anlamak, en azından kısa bir süre de olsa bunu fark etmek ama çok geç kalmaktı.

Daniel Guérin’in araştırması, kendisi bu şekilde görmemiş olsa da bu konunun vurgulanmasına büyük katkı sağlamıştır. Çalışmasının eksiklikleri ne olursa olsun Guérin kendisinden öncekilerden daha ileri gitmiş ve önyargılarını, Soboul’un deyimiyle “art niyetlerini” gizlemekten çekinmemiştir. Ne mutlu ki bu yeni baskı, birkaç baskıdan sonra Daniel Guérin’i bir militan, bir fikir üreticisi, bu konuyu halk için anlaşılır kılan bir tarihçi olarak, özellikle de Fransız Devrimi söz konusu olduğunda, hak ettiği yere yerleştiriyor.

Umalım ki bu yeni baskı ve devrimci çalışmalara yönelik artan ilgi, bu kitabın hem bir giriş hem de bir tamamlayıcısı olan ancak kesin bir alternatif olması amaçlanmayan *La Lutte de classes sous la Première République*’in yeniden basılmasına yol açsın.

Claude Guillon*

Notre patience est à bout. 1792-1793, les écrits des Enragé-e-s

[Sabrımız Tükleniyor. 1792-1793, *Enragé*’lerin yazıları]

(IMHO, 2009) ve *Deux Enragés de la Révolution* [Devrimin İki *Enragé*’si]

Leclerc de Lyon ve Pauline Léon (La Digitale, 1993) dahil olmak üzere pek çok eserin yazarıdır. Claude Guillon yönetimindeki tarih bloku:

<http://unsansculotte.wordpress.com/>

36. Guérin, *Le Feu du sang*, s. 137.

* Fransız yazar ve filozof Claude Guillon - <https://rantey.org>

Giriş

Bazı Temel Kavramlar

Fransız Devrimi boyunca, halk iktidarının nasıl olması gerektiği sorusu sürekli olarak gündeme gelmiş ve anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiştir. Burjuvazi bizzat, ilahi hakka dayanan egemenliğe karşı çıkmak için “halk egemenliği” kavramını sahiplenmiştir.

Bu düşüncenin temellerini atan 17. yüzyılda İngiliz filozof Locke oldu. Locke, hükümdarın gücünü yalnızca Tanrı’dan aldığı ve yeryüzünde hiç kimseye hesap vermek durumunda olmadığı fikrinin, son birkaç yüzyılda icat edilmiş yeni bir fikir olduğunu ileri sürdü. Antikçağdan örnekler vererek insanın doğası gereği özgür, eşit ve bağımsız olduğunu, bu nedenle kimsenin, rızası olmadan bir başkasının siyasi gücüne boyun eğmeye zorlanamayacağını ve çoğunluğun iradesine dayanmadıkça herhangi bir sivil toplumun var olamayacağını savundu. Aynı dönemde, kendisi Fransız Protestan ilahiyatçı olan ve Bossuet, XIV. Louis ile mutlakiyetçilik karşıtı Pierre Jurieu de ilahi hakka dayanan egemenliğe halk egemenliğiyle karşı çıkıyordu.

Ancak halk egemenliği, halkın bir gün burjuvaziye karşı kullanabileceği son derece güçlü bir fikirdi. Burjuvazi başından beri bu tehlikenin farkındaydı. “Avamın” bu fikri burjuva düzenine zarar verecek şekilde yorumlamaması için önlemini almaya çalıştı ve ilkenin kapsamını sınırlamak istedi. Gerçekten de antikçağ, sadece soyut bir halk egemenliği fikri tasarlamamış aynı zamanda egemenliğin bizzat halk tarafından kullanılması yönünde gerçek bir emsal oluşturmuştu.

Aslında doğrudan demokrasi sadece birkaç şehirde, özellikle de Atina’da ortaya çıktı. Burada bile *pleb*’lerin* gücünden korkan en büyük düşünürler onu kötüledi. Kadınların dışlanması ve tüm sistemin en kötü baskı biçimi olan köleliğe dayanması nedeniyle tam bir demokrasi de söz konusu değildi. Zenginliğin eşitsiz dağılımı ve zengin ve fakir arasındaki mücadele nedeniyle özünde bozuk bir demokrasiydi. Ancak yine de tarihte ilk defa insanlar, tüm iktidarın halktan kaynaklandığı ve halkın bu iktidarı aracı olmaksızın kendisinin kullanması gerektiği fikrini kabul etmiş ve bunu uygulamak için çalışmıştı.

* (Lat.) Antik Roma’da sosyal sınıflardan biridir. Bu insanlar çalışan özgür kesim olmaları rağmen ayrıcalıklı değillerdi ve idare edilenler sınıfını oluşturuyorlardı. Soylular dışındaki kalan halk, avam sınıfı olarak da kullanılmaktaydı.

Modern burjuvazi, mutlakiyetçiliğe karşı çıkarken iktidarın halktan kaynaklandığını savunmak zorunda kalsa da halkın bunu kullanma hakkını kabul edemezdi. Dolayısıyla bu fikrin değiştirilmesi gerekiyordu. 17. yüzyılda İngiliz cumhuriyetçiler, halk egemenliği fikrini, aslında bununla hiçbir ilgisi olmayan bir kuruma yerleştirdiler. Feodal sistemin çökmesiyle, aristokrasi ve burjuvazi arasındaki bir uzlaşma sonucu İngiltere’de parlamento kurumu doğdu. Senyörler, işlerini kendi aralarında görüşmek üzere düzenli olarak toplanmaya başladılar ve zamanla, yeni ortaya çıkan kent burjuvazisinden milletvekillerini de “baronlar konseyine” kabul etmek zorunda kaldılar. İngiliz cumhuriyetçiler bu parlamentoyu halk egemenliğinin bir ifadesi olarak gördüler. 1656 yılında Henry Vane, burjuva cumhuriyetçiliğinin temel ilkelerini bir broşürde ortaya koydu: “Tüm iktidarın tek kaynağı olan halkın tam ve mutlak egemenliği; halkın tek temsilcisi olan ve yönetimi tek başına elinde bulunduran tek bir meclisten oluşan bir parlamento.” Bu yenilik elbette ilericiydi ve feodal dönemin eski kurumunu yıkarak ona yeni bir içerik kazandırma eğilimindeydi. Ancak aynı zamanda sınırlar da belirlenmişti. Teoride tüm iktidar halktan kaynaklanıyordu ancak uygulamada halkın bunu bizzat kullanma hakkı reddediliyordu. Halk, bu iktidarı sadece “devretme” hakkına sahipti. Egemenlik, halk adına yasa çıkarma ve yönetme yetkisine sahip bir meclise geçiyordu.

Böylece burjuva düşüncesi, halkı mutlakiyetçiliğe karşı çıkmaya yöneltecek zararsız bir araç bulduğuna inanıyordu. Montesquieu ve 18. yüzyıl Fransız burjuvazisi “temsili sistemi” coşkuyla benimsedi. Montesquieu, *L’Esprit des lois* kitabında bunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

Temsilcilerin en büyük üstünlüğü olayları tartışma imkânına sahip olmalarıdır. Halkın böyle bir imkânı yoktur; demokrasinin en büyük sakıncalarından biri de budur (...). Eski cumhuriyetlerin çoğunda önemli bir kusur mevcuttu: Halk, belli bir uygulama gerektiren etkin kararlar alma hakkına sahipti ancak bu konuda tamamen yetersizdi. Halk, yönetim sürecine yalnızca temsilci seçmek suretiyle katılmalıdır.*

Halkın egemenliğini devretmesine bile izin verilmiyordu. Bu hak, “cens”** ödemelerini yapabilen azınlığa aitti. Condorcet ve Turgot sadece mülk sahiplerine yurttaşlık hakkı vermek istiyordu. Rousseau bile genel oy hakkı konusunda hiç söz etmedi; Cenevre’deki burjuvazi hükümetine hayranlık duyuyordu. Haziran 1789’da Camille Desmoulins, “proleter olarak adlandırılan bu insan sınıfını politik yapının dışında bıraktığı” ve onları, halk meclisinde hiçbir etkisi olmayan bir *centuria*’ya*** indirgediği için antik dönem yasama biçimini benimsediğini belirtmiştir.

* Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev. Berna Günen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, 5. Basım, s. 202 (orijinal çeviri üzerinde değişiklik yapılmıştır). (ç.n.)

** (Fr.) Seçmen olabilmek için ödenmesi gereken veya aristokratların arazilerinde yaşayan köylülerin nakit olarak ödemesi gereken vergi anlamlarına gelmektedir. (ç.n.)

*** (Lat.) Roma’nın en eski meclisinde her sınıfın temsil edildiği kişilik birlik. (ç.n.)

Şöyle devam etmiştir: “Binlerce ihtiyaç yüzünden devlet işlerinden uzaklaşan ve sürekli bağımlılık içinde olan bu *centuria*, devlette asla hükmedemez. (...) Hizmetkâr, efendisiyle aynı fikirde olabilir mi?”

Ancak halkı küçümseme, onları ikincil bir role hapsetme arzusu çok açıktı. Egemenliklerini bu kadar kısıtlamaya devam ederek kitleleri sokaklara dökmeyi, mutlakiyetçiliğin kalelerine saldırtmayı başarabilirler miydi? Devrimci burjuvazi, vazgeçmesi gereken şeyler olduğunu anlamıştı. Üç yıllık devrimin ardından, acilen halk desteğine ihtiyaç duyarak nihayet halka genel oy hakkı tanıdı.

Bununla birlikte bu taviz, çıplak kollular için yeterli değildi. Vekillerinin* kendilerine devredilen egemenliği kötüye kullanmayacağına dair güvence talep ettiler. Rousseau, temsili sistemi biraz daha çekici bir şekle büründürmeyi kendine görev edindi. 18. yüzyıl burjuvazisinin bu yaramaz çocuğu, onun aldatmacasını kınayarak başladı:

İngiliz halkı kendini özgür sanıyorsa da aldanıyor, hem de pek çok; o ancak parlamento üyelerini seçerken özgürdür: Bu üyeler seçilir seçilmez, İngiliz halkı köle olur, bir hiç derecesine iner. (...) Temsilci seçme düşüncesi yenidir; bu düşünce bize derebeylik yönetiminden kalmıştır. Eski cumhuriyetlerde (...), halkın hiçbir zaman temsilcisi yoktu; halk bu sözcüğü bilmezdi bile. (...) Bir ulus kendine temsilci seçer seçmez özgürlüğünü de, varlığını da yitirmiş olur.**

Ancak Proudhon, Marx ve Lenin’in yolunu açan parlamenter rejime yönelik bu sert eleştiriden Rousseau, beklenebileceği gibi doğrudan demokrasinin gerekli olduğu sonucuna varmamaya dikkat etti. Aksine, küçük bir antik cumhuriyette var olan yönetim biçiminin modern dünya tarafından benimsenebileceğini kabul etmeyi reddetti:

Her şeyi iyice inceledikten sonra görüyorum ki bundan böyle egemen varlık aramızda haklarını kullanıp durmayacaktır, meğerki site çok küçük olsun. (...) Sözcüğü tam anlamında alırsak, diyebiliriz ki gerçek demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır. (...) Kamu işleriyle uğraşmak için halkın ara vermeden toplanması düşünülemez. (...) Bir tanrılar ulusu olsaydı demokrasi ile yönetilirdi. Böylesi olgun bir yönetim insanların harcı değil.¹

Ne temsili bir sistem ne de doğrudan demokrasi. Ne o zaman? Rousseau bir çıkış yolu buldu. Temsili sistemi eleştirdikten sonra itibarını iade etti; delegelerin keyfilğine karşı halka bazı güvenceler sunulması koşuluyla halk egemenliğinin devredilmesine razı oldu: Halkın milletvekilleri onların

* Kitap boyunca bu anlama gelebilecek farklı kavramlar kullanılmıştır. Yazarın bu seçimine saygı duyma kaygısıyla *député* kelimesini milletvekili, *représentant* kelimesini temsilci, *délégué* kelimesini delege ve *mandataire* kelimesini vekil karşılıklarıyla vermeyi tercih ettim. (ç.n.)

** Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, 2012, s. 90, 91, 92 (orijinal çeviri üzerinde değişiklik yapılmıştır). (ç.n.)

1. Rousseau, a.g.e., s. 63, 64-92. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

“temsilcileri” değil, sadece “aracıları” olacaktı. Hiçbir şeye kesin olarak karar veremeyeceklerdi. “Halkın onamadığı hiçbir yasa geçerli değildir.”²

Rousseau, Robespierre için gerekli zemini hazırlamıştı. Jean-Jacques’ın öğrencisinin yapması gereken tek şey, öğretmeninin bazı hilelerini baldırı çıplaklar için uygun hale getirmektir:

Temsilci kelimesi halkın herhangi bir vekili için asla kullanılamaz. (...) Yasalar ancak halk onları resmi olarak kabul ettiğinde yasa niteliği kazanır. (...) Alınan kararlar halkın onayına sunulmadan önce uygulanamaz çünkü önce halkın bunları onaylaması gerekmektedir.

Halkın delegeleri “kendini yasaların üstüne çıkaran despotlar” olmamalıdır. En demokratik Fransız anayasası olan 1793 Robespierre Anayasası, burjuvazinin egemen parlamento anlayışı ile halkın doğrudan egemenlik arzusu arasında ustaca bir uzlaşma sağlama girişimiydi. Gerçek iktidar, parlamenter meclisin elinde kalmaya devam ediyordu; merkezi parlamento tarafından hazırlanan bazı yasalara karşı veto hakkını kullanmak dışında halk bizzat egemenliğini kendi birincil meclislerinde kullanamıyordu.

Burada devrimci burjuvazinin çıplak kolluların desteğini kazanmak için vermeye hazır olduğu tavizlerin mutlak sınırına ulaşıyoruz. Ancak 1793 Anayasası hiçbir zaman uygulanmadığı için bu tavizler sadece kâğıt üzerinde kaldı. Robespierre doğrudan demokrasiye karşı inatçı düşmanlığını sürdürdü: “Halkın daima karar veremeyeceğini biliyorum, benim istediğim de bu değil” diyordu. Egemenliği “mutlak demokrasinin fırtınalarından ve temsili despotizmin sinsi sakinliğinden eşit derecede uzak bir şekilde” düzenlediğini iddia etti:

Demokrasi, sürekli olarak toplanan halkın tüm kamu işleriyle kendi başına ilgilendiği bir devlet değildir; üstelik halkın yüz binlerce kesiminin birbirinden ayrı, ani ve çelişkili önlemlerle tüm toplumun kaderini belirlediği bir devlet hiç değildir. (...) Demokrasi, egemen halkın (...) kendi başına yapabileceği her şeyi yaptığı ve kendi başına yapamayacağı her şeyi delegeler aracılığıyla yaptığı bir devlettir.

Ancak kaçınılmaz olan gerçekleşti ve halkın esnemeyen mantığı, onu yoldan çıkarmak için tasarlanan tüm hileleri boşa çıkardı ve halk, yapması engellenmek istenen çıkarımı kendi kendine yaptı. Rousseau ve Robespierre’in ustaca yaptığı muhakemelerden sadece kendi çıkarına olanları aldı ve gerisini görmezden geldi. Halka defalarca halkın egemen olduğu, egemenliğin ise devredilemez olduğu ve temsil edilemeyeceği söylenmişti. Böylece halk, bu egemenliği her durumda kendisinin kullanma, istediği zaman sesini duyurma, onu memnun etmediklerinde delegelerine karşı gelme ve hatta onların yerine geçme hakkına sahip olduğu sonucuna vardı.

Halk egemenliği karşıtları, devrim başladığında sokaktaki kişinin devrimi radikal bir şekilde yorumlayacağı konusunda burjuvaziyi uyarmıştı. Baron Malouet, Kurucu Meclis'te bu uyarıyı açıkça dile getirmişti:

Sizler halkı "egemenliğe" yaklaştırmaya çalışırken onlara bu egemenliği kullanma hakkı vermeden sürekli olarak bununla cezbettiniz. Bu doğru değildi. Soyut bir şeye bağımlı hale getirerek yüce iktidarı zayıflatıyorsunuz.

Aslında, burjuva düşünürlerin doğrudan demokrasiye itirazları halkın mantığı tarafından geçersiz kılındı. Devrimci burjuvaziyi korkutan baldırı çıplaklar, sözde parlamenter meclis egemenliğine; halkın doğrudan toplandığı yerlerde, bölgelerde, komünlerinde, halk meclislerinde doğrudan uygulanan gerçek egemenlik ile karşı çıktı. 3 Kasım 1792'de Cité bölgesi, Paris'in diğer bölgelerine onaylamaları için bir bildiri sundu: "Parisli yurttaşlar (...) konvansiyon milletvekillerini, sadece anayasa taslağı hazırlamaya yetkili kişiler ve Cumhuriyet'in geçici yöneticileri olarak tanıdıklarını ilan ederler."

Başarısızlıkla sonuçlanan 10 Mart 1793 Ayaklanması sırasında, birkaç bölge ve ardından Cordelier'ler Kulübü,* Enragé Varlet tarafından hazırlanan bir önergeyi kabul etti:

Egemenliğin ayrılmaz bir parçası olan Paris idari bölgesi, bu egemenliği kullanma görevini üstlenmeye davet edilmektedir; Paris seçmenleri, halkın davasına ihanet eden (konvansiyon) üyelerini değiştirme yetkisine sahiptir.

Jironden Vergniaud bu metni konvansiyona öfkeyle okudu:

Zavallılar, anarşistler, egemenlik kelimesini kötüye kullanarak sizi aldattılar. Her bölgeyi egemenliğe sahip olduğuna inandırarak neredeyse Cumhuriyet'i devireceklerdi.

4 Mayıs'ta Saint-Antoine kenar mahallesinden bir heyet konvansiyona yürüdü. Sözcüleri, bu grubu binlerce yurttaşın takip ettiğini ve bu yurttaşların, "kendi iradelerini vekillere kabul ettirmek için gelen egemen gücün üyeleri" olduklarını açıkladı. Enragé Leclerc, gazetesinde şöyle yazıyordu: "Egemen, kendi yerini sahiplen; egemenin görevlileri, basamaklardan aşağı inin; oralar halka aittir, sizin yeriniz amfinin zeminidir."

Genç gazetecinin bu uyarısı bir gün gerçekleşecekti: 1 *Prairial*** yıl III'te (20 Mayıs 1795) ayaklanmacı bir kalabalık, konvansiyonun toplantı odasına daldı ve egemenlik haklarını talep etti. Bir adam milletvekillerine bağırdı: "Hepiniz defolun! Konvansiyonu kendimiz oluşturacağız!"

Halk hareketinin mantığı eski bir fikre, doğrudan demokrasi teorisine dayanmıyordu. Aynı zamanda modern Marksist ve özgürlükçü düşüncenin

* Asıl adı *La Societe des Amis des Droits de l'Homme et du Citoyen* (İnsan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği) şeklindedir. (ç.n.)

** (Fr.) Fransız Cumhuriyeti Takvimi dokuzuncu aydır. (ç.n.)

burjuva parlamentarizmine yönelmesi gereken eleştirileri yöneltebilecek durumda da değildi. Aksine halk, kendini kabul ettiren egemen bir merkezî meclis kurgusuna kapılmıştı. Çünkü bu, daha önce “zümrelere”* ve eyaletlere bölünmüş ulus birliğinin simgesiydi. Burjuvazinin çıkarlarını temsil eden parlamento kendi çıkarlarına ters düşene kadar halk parlamentoya karşı çıkmadı ve onu, doğrudan kendilerinden gelen başka bir iktidar biçimiyle değiştirmeye çalışmadı.

Ancak parlamentonun kendi çıkarlarıyla ters düştüğü noktada, delegelerini sindirmek ve egemenliği bizzat kullanmak için halkın egemenliği ilkesine başvurdular. Halkın keşfettiği yeni siyasi iktidar biçimleri, teorisyenlerin eseri bir zihin ürünü değildi. Halk, filozof değildi.

Halk, kendiliğinden eski kurumlardan kendi başına yararlandı ve onlara yeni bir kapsam kazandırdı. Paris Komünü, şehirlerdeki üçüncü zümrenin feodal toplum içinde oluştuğu ve komünal özgürlükler için sıkı bir mücadele verip bunları kazandığı 11. yüzyıla kadar uzanan eski bir gelenekten geliyordu. 14. yüzyılda tüccarların önderi Étienne Marcel liderliğindeki Paris Komünü, kraliyet iktidarı ve diğer iki “zümre” ile karşı karşıya geldi. Komünün tarihsel kökeni kısaca budur. Peki, bu kurum nasıl tekrar dirildi?: 1789’da Genel Meclis’te** yer alan Paris milletvekilleri bir seçmen meclisi tarafından seçildi. Bastille’in düşüşünden sonra bu meclis, başkentin idaresini devraldı ve eski komün ismini kullandı. Ancak bu komün, ortaçağdakine yalnızca biçimsel olarak benziyordu. Ortaçağ komünü ile devrimci komün arasında 1789 öncesi lonca ile modern sendika arasındaki fark kadar fark vardı. Ortaçağ komünü ve lonca, hâlâ feodal toplum içinde yer alıyordu, burjuva toplumunun ilk ilkelerini oluşturmalarına rağmen feodal kalmaya devam etti; oysa devrimci komün ve modern sendika, burjuva toplumunun ötesine geçti, yeni bir toplum biçiminin önünü açtı.

Komün çerçevesinde bir araya getirilen ve yeni halk iktidarının gerçek merkezleri olan kırk sekiz Paris bölgesi, çok daha yeni bir kökene sahipti. Genel Meclis için yapılan iki aşamalı seçim vesilesiyle XVI. Louis’nin bakanı Necker, seçmenlerin seçimi için Paris’i altmış bölgeye ayırmıştı. Bu bölgelerden seçilen seçmenler de üçüncü zümrenin Paris temsilcilerini belirleyecekti.

Güçlü protestolara yol açan bu süreç, başkentin devrimci ruhunu bölmek ve zayıflatmak için tasarlanmış gibi görünüyordu. Paris burjuvazisi, Eski Rejim’in başlattığını tamamladı: Halkın bir gün kendilerine karşı çevirmeye çalışacağı komünal demokrasi unsurlarını oluşturdu. 14 Temmuz 1789’u izleyen günlerde Paris’in başlangıçta yalnızca bir kez toplanması öngörülen

* Eski Rejim döneminde, sınıf kavramı varolmadan önce toplumsal tabakalar için *états* kavramı kullanılmıştır. Birinci zümre din insanları, ikinci zümre asiller ve üçüncü zümre ise diğer iki tabakaya ait olmayan burjuvalar, zanaatkarlar, köylüler ve işçilerden oluşuyordu. Üçüncü zümre, nüfusun çok büyük bir kısmıydı. (ç.n.)

** Eski Rejim döneminde 1302 yılında ilk defa toplanan, Fransız tebaasının üç zümresinin bir araya geldiği danışma meclisidir. 1789 yılında mali sıkıntılar nedeniyle Kral XVI. Louis’nin isteğiyle son defa toplanan meclis devrimden sonra yıkıldı. (ç.n.)

altmış seçim bölgesi kalıcı hale getirildi ve daha sonra kırk sekiz bölgeyle değiştirildi. 10 Ağustos 1792 tarihinden hemen önce bölgeler, meclise sürekli toplanma hakkını kabul ettirdiler; 10 Ağustos tarihinden sonra ise sadece cens ödeyenler değil, tüm yurttaşlar kabul edildi.

Tüm devrimlerde karşıt iki siyasi iktidar biçimi geçici olarak bir arada var olur. İkili iktidar, embriyon olmasıyla birlikte, Fransız Devrimi sırasında da zaten belli bir açıklıkla kendini göstermişti. Kendisiyle (kısmen) çağdaş olan taşrada görevli temsilci Ysabeau, 19 Kasım 1793 yılında Savaş Bakanı Bouchotte'a şunları yazdı: "Meşru otoriteye karşı ayaklanabileceğini düşünen bu yeni iktidar da ne? Daha doğrusu, Fransa'da iki ayrı iktidar mı var?"

Bu olgunun ilk işaretlerinin Temmuz 1789'da ortaya çıktığını görüyoruz. Devrimin eşiğinde, yalnızca kral ile Ulusal Meclis arasında değil, aynı zamanda yüksek burjuvazinin isteklerini temsil eden Ulusal Meclis ile başkentteki üçüncü zümrenin alt tabakalarına dayanan Paris Komünü arasında da ikili iktidar mevcuttu. Doğrudan halktan doğan ikinci iktidar, yalnızca parlamentoya eşiti muamelesi etmekle kalmadı, ona karşı kibirli bir tavır bile benimsedi. 14 Temmuz'dan birkaç gün sonra Saint-Antoine kenar mahallesinden bir sözcü, meclis kürsüsünde şunları söyledi: "Beyefendiler, sizler vatani kurtardınız fakat sizin de kurtarıcılarınız var." İkinci iktidar, cesurca ilerleyerek varlığını ortaya koydu.

İkili iktidar, 10 Ağustos 1792 Ayaklanması'nda çok daha belirgin bir biçimde görüldü. Temmuzun ikinci yarısından itibaren bölgeler, Belediye Sarayı'nda bir araya gelen delegeler atamaya başladı. 10 Ağustos'ta toplanan bölgeler, yasal komünün yerini aldı ve devrimci komün olarak kuruldu. Devrimci komün, burjuva meclisi karşısına halk iradesinin organı olarak çıktı. Ayaklanmanın ardından komünden bir heyet Yasama Meclisi'ne şöyle hitap etti:

Bizi buraya gönderen halk, size tekrar güvenmeye istekli olduğunu beyan etmemizi istedi. Halk ayrıca, zorunluluktan ve baskıya karşı direniş nedeniyle alınan önlemlerin karar mercii olarak yalnızca kendi birincil meclislerinde toplanan, egemenimiz Fransız halkını tanımaktadır.

Ancak ikili iktidar anayasal değil devrimci bir olgudur; yalnızca bir süreliğine var olabilir. Er ya da geç, iktidarlardan biri diğerini ortadan kaldırmalıdır. 10 Ağustos 1792'yi takip eden günlerde devrimci Paris Komünü'nün iktidarı ile meclisin iktidarı kısa bir süre için dengelendi. Şiddetli bir siyasi krize neden olan bu durum yalnızca birkaç hafta sürdü. Komün yenildi.

31 Mart 1793 tarihinde ikili iktidar tekrar belirgin hale geldi. 10 Ağustos'ta olduğu gibi devrimci bir komün, yasal komünün yerini aldı ve Konvansiyon ve Kamu Selameti Komitesi karşısında yeni bir iktidar olarak ortaya çıktı. Ancak bu sefer bu ikili iktidar yalnızca bir sabah sürdü. Resmi iktidar, ayaklanmacı komünü tamamen ortadan kaldırma konusunda kararlıydı.

Jirondenlerin devrilmesinden sonra, konvansiyon ve komün arasındaki, yani burjuva iktidarı ile kitlelerin iktidarı arasındaki mücadele hız kesmeden devam etti. Kasım 1793'te konvansiyonun yerini alan komünün ülkeyi Hıristiyanlıktan arındırma kampanyasına sürüklemesiyle ve meclise akıl kültürünü dayatmasıyla durum yeniden şiddetlendi. Burjuvazi, 4 Aralık tarihli kararnameyle komünün yetkilerini azaltarak merkezi iktidara tabi kıldı.

1794 yılının Şubat-Mart aylarında iki iktidar arasındaki mücadele yeniden alevlendi. Bu dönemde kitlelerin iktidarı, komün yerine merkezi bir komitede örgütlenen bölgelerin halk meclisleri tarafından temsil ediliyordu. Ancak komün liderleri Hébertistlerin düşüşünden ve Robespierre'in düşüşünden önce olmak üzere iki kez, halkın baskısı altında, darbe yapmaya kalkıştılar. Bu, ikili iktidarın son gösterisiydi. Burjuvazi, komün destekçilerini "ulusal temsili değersizleştirmeyi" istemekle suçladı ve devrime darbe vurarak halk iktidarını zayıflattı.

Thermidor'dan sonra, Kamu Selameti Komitesi eski üyeleri durumu şöyle özetledi:

Coşkulu yurtseverler kılığındaki birkaç komün yetkilisi, Komün Genel Konseyi'ni Ulusal Konvansiyon ile rekabete soktu; halkın temsilcilerinin otoritesine karşı yerel yönetim tartıldı.

Halk, anayasal bir kurum olarak parlamenter sistemin kötülüklerini henüz göremediği için gerçekten de egemen bir konvansiyon kurgusuna kapılmıştı ancak parlamento, devrimin hızlı ilerleyişine ayak uydurmak için doğuştan gelen yetersizliğini zaten ortaya koyuyordu. Bunun iki nedeni vardı. İlk olarak parlamento, uzun bir dönem için seçiliyordu ve seçimden sonra kitlelerin bilinci köklü değişikliklere uğruyordu; ikinci olarak, seçildiği sırada ulusun geri kalmış çoğunluğunun iradesini temsil ettiği için devrimin başını değil, artçı kısmını oluşturuyordu. Konvansiyonun durumu ise özellikle tipiktir. 10 Ağustos sonrasında ayaklanmacı Paris Komünü'nün cesur eylemlerinin idari bölgelerde yarattığı korku ortamında seçilen bu konvansiyon, Eylül 1792'de nüfusun en geri kalmış kesimlerinin düşünce yapısını yansıtıyordu. Çok geçmeden kamuoyunun ani gelişiminin gerisinde kaldı ve kendisini giderek özellikle ülkedeki en aktif, en ileri ve en bilinçli azınlığın, devrimin öncüsünün iradesiyle daha keskin bir muhalefet içinde buldu.

Baldırı çıplaklar; içgüdüsel olarak dolaylı, soyut parlamenter demokrasiye çok daha doğrudan, esnek ve şeffaf temsil biçimleriyle karşı çıkma ihtiyacını hissettiler. Bölgeler, komünler, halk meclisleri devrimci öncünün iradesinin dolaysız, günlük ifadesiydi. Devrimin en etkili araçları ve en özgün sesi olma inancı, onlara, her şeye rağmen saygı duyulan bir konvansiyonun iktidarına meydan okuma cesareti verdi.

Ancak devrimin liderliği sadece başkentte değildi. Sadece Paris'te değil, tüm Fransa'da halkın öncüsünün iradesini, parlamenter rejimin yapabileceğinden çok daha doğrudan ve sık bir şekilde ifade etme ihtiyacı,

kendiliğinden bir komünler federasyonu fikrinin doğmasına neden oldu. Burada yine geçmişin bir kopyası, ortaçağ komün birliklerinin yeniden dirilişi değil, tamamen yeni bir kurum söz konusudur. Paris Komünü gibi federasyon da aslında ilerici burjuvazinin fikriydi. Fransa'nın her yerinde Paris modeli komünler kuruldu. Doğal olarak, kraliyet iktidarına ve onu koruyan meclise güvenmeyen bu yerel iktidar sahipleri, Paris Komünü etrafında birleşme ihtiyacı hissettiler.

Ulusal Meclis bundan rahatsız olarak hareketi yeniden sahiplendi. 14 Temmuz 1790'daki Federasyon Bayramı, merkezi iktidarın ve bizzat kralın yararına oluşturulmuş bir federasyon karikatüründen başka bir şey değildi.

Ancak federasyon kavramı halkın bilincinde yer etmeye devam etti ve daha sonra karikatürden gerçek bir imaj ortaya çıktı: 14 Temmuz 1792'de Federasyon Bayramı'na katılmak üzere gelen "fédéré"ler* krallığı devirmek için kendiliğinden Paris bölgelerinin baldırı çıplaklarıyla birleştiler. 10 Ağustos ayaklanmacı komünü, Paris'in kırk sekiz bölgesinde delegelerin ve Paris'teki *fédéré*'lerin Eylem Komitesi'nin birleşmesinin ortak sonucuydu. Komünün gözetim komitesinin 3 Eylül'de Fransa'daki tüm belediyelere gönderdiği çağrı özellikle önemliydi. Burada, komünün 10 Ağustos arifesinde "ulusu kurtarmak için halkın iktidarını tekrar ele geçirmeyi" gerekli bulduğu açıklandı. Komün, "ulusal güvenin eksiksiz olmasından gurur duyduğunu" belirtti ve Fransa'daki tüm komünlerden toplum yararına aldığı tedbirleri onaylamalarını istedi.

1793 baharında, parlamenter meclisin Jironden çoğunluğuna karşı mücadelenin sıcağında, Paris Komünü'nün çatısı altında Fransa'daki komünlerin federasyonu fikri bir kez daha ve yine ihtiyaçtan ortaya çıktı. 29 Nisan günü Komün Genel Konseyi, Fransa'daki 44.000 belediye ile haberleşmekle görevli on iki üyeli bir yazışma komitesi oluşturmaya karar verdi. Bu komitenin sekreteri aynı zamanda, Cumhuriyet'in komünlerine basılı bir genelge gönderdi. Bu genelge ile komünlerden Paris'le dostane ve doğrudan ve özellikle sıklıkla haberleşmelerini sürdürmeleri istendi. Komünler, Paris Komünü ile sıkı bir birlik içinde olmaya davet edildi: "İşte Paris'in istediği budur. (...) Paris halkının istediği tek federalizm biçimi budur. Fransa'nın tüm komünleri kardeş olmalıdır."

Üstünlüğünü Fransa'nın geri kalanına dayatmak istediğini inkâr eden komün, öte yandan kendisini 44.000 komünün siyasi lideri olarak görüyordu. Toplum yararına zorlu kararları onlara bildirme sözü verdi. Parlamenter meclis hakkında şüpheyle ve hatta biraz da aşağılama barındıran karışık bir saygıyla konuşuyordu:

Üyelerinin birçoğunun hak ettiği haklı suçlamalara rağmen sürekli destekleyeceğimiz konvansiyon, vatanın kurtuluşu için öngördüğümüz önlemlerin büyük bir kısmını desteklemiştir.

* (Fr.) 1792'de gönüllü olan askerî birlikler (s.m.) <https://rantey.org>

Bunun anlamı şudur: Halkın kurtuluşu için tedbirler alan konvansiyon değil, komündü; biri diğerini sadece destekliyordu ve bu da sadece kısmen verilen bir destektir. Bu federasyon arzusu, burjuvazinin hoşnutsuzluğuna rağmen komünün düşüşüne kadar devam etti. Nisan 1794'te Chaumette'in yargılanması sırasında başkan sanığa sertçe sordu:

Chaumette, yasaları ve ilkeleri çiğnemediniz mi? Cumhuriyet'in tüm komünleriyle haberleşmek için bir komite kurmadınız mı? (...) Bu komiteyi kurmak için yasalara ve yetkililere danıştınız mı?

Komün üyesi tanık Louis Roulx cevapladı: "Chaumette'in idari bölgelerle haberleşmesinin onları bir federasyon altında birleştirmekten başka bir amacı olmadığını kanıtlayabilirim."

1793 Aralık'tan itibaren burjuvazi, komünlerin veya halk meclislerinin tüm federasyon girişimlerini durdurmak için merkezi iktidarı güçlendirmeye devam etti.

Yurttaşların tek bir mecliste toplanmasının somut olarak imkânsız olması nedeniyle doğrudan demokrasinin de imkânsız olduğunu ileri süren burjuva filozoflarının böylece yanıldıkları ortaya çıktı. Komün; kendiliğinden, parlamenter sistemden daha doğrudan ve daha esnek, tüm temsil biçimlerinin kusurları olması nedeniyle mükemmel olmamakla birlikte bu dezavantajları en aza indiren yeni bir temsil biçimi keşfetmişti.

Ancak burjuvazi, komünal demokrasinin parlamenter rejim karşısında ilerici olmaktan ziyade gerici olduğunu savunmaya devam etti. Kötü niyetle, komün destekçilerini geçmişte canlandırmak istemekle suçladı. Komünün embriyonu olduğu yeni iktidar elbette ortaçağın parçalanmışlığına ve dağılmışlığına dönmek istemiyordu; zorluklarla kazanılmış ulusun birliğini tehlikeye atma niyeti yoktu. Aksine komün, önce mutlakiyetçilik, ardından temsili rejim ve burjuva merkeziyetçiliği ile ortaya çıkan zorlayıcı birlikten üstün bir birliğin ifadesiydi. Fransız Devrimi'nde ortaya çıkan devrimci federalizm, Proudhon'a ve onu takip eden Bakunin'e, Marx'a, 1871 Komünü'ne ve son olarak Lenin'e ilham kaynağı oldu.

İkinci iktidarın iki yüzü vardı: bir yandan işçi kitlelerin iradelerini mümkün olan en doğrudan ve tam şekilde ifade etmelerine imkân veren bir demokrasi biçimiydi ve diğer yandan baskıcıydı. Tüm devrimci iktidarlara özgü bu çelişki; toplumun öncüsü devrimin liderlerinin, yolunu açtığı halk kitlelerine göre halen azınlıkta olmasından kaynaklanıyordu. Elbette kendi üstünlüğünü ulusun geri kalanına dayatma mecburiyetinde olmamak ve bütün ülkeyi, kendisinin ülkenin tiranı değil, vicdanı ve rehberi olduğuna inandırmak isteyecekti. Ancak nüfusun hâlâ kör olan veya ayrıcalıklarının tehdit altında olduğunu hisseden geri kalmış kesimleri ikna edilemedi ve öncünün devrimin zafere ulaşmasını sağlamak için gösterdiği tüm çabalara bazen pasif bazen aktif bir direniş sergiledi.

Bilinçli azınlık da bu nedenle baskı kullanmaktan kaçınmadı. Her ne kadar baskı dönemine son vermek ve gerçek bir demokrasi kurmak için devrimi

başlatmış olsalar da ilke olarak kınadıkları şiddete başvurmaktan çekinmediler. Bunun için iki tarihsel gerekçe ileri sürdüler. İlk olarak, karşıdevrim direnişinin son izleri yok edilene kadar gerekli olduğu sürece devam etmesi gereken baskı geçiciydi ve ikinci olarak bu baskı, devrimin ve dolayısıyla tüm toplumun yüksek menfaatinin koruyucusu olma misyonuna sahipti. Ayrıcalıklı sınıf şiddeti; ulusun çoğunluğunun çıkarlarına karşı kullanırken devrimciler, uyguladıkları şiddetin amacının tüm insanları insanlığın daha yüksek bir aşamasına çıkarmak olduğuna gerçekten inanıyorlardı.

Devrimin en bilinçli figürleri bu gerekliliğin farkındaydı. 6 Nisan 1793'te Marat, konvansiyonda şu sözleri haykırdı: "Özgürlüğü şiddet yoluyla gerçekleştirmek gerekir ve kralların despotizmini yıkmak için özgürlük despotizmini geçici olarak örgütlemenin zamanı gelmiştir."

Klasik okumalardan beslenen Jean-Jacques Rousseau, tehlike durumunda "Her şeyi kesip atan bir baş seçilir ve o yasaları yapar, halkın egemenliği bir süre durdurulur"³ şeklinde konuya ilişkin görüşünü bildirmişti. Bu örneği takip eden Marat, biçimsel demokrasinin öğretisel destekçilerini şaşkına çevirecek şekilde, "hainleri ve komplocuları ezmenin tek yolu, askeri bir mahkeme, diktatör, triumvirlik"* ve "halkın bizzat kendi kurtuluşundan umudunu kestiği bu endişe verici kriz zamanlarında ulusu kurtarabilecek tek önlem olarak tiranlığa direnecek ve halkın güvenilmez vekillerini görevlerini yapmaya zorlayacak üst bir kurumun oluşturulması" önerilerinde bulunmuştur. Ancak böyle bir lider veya liderlerin varlığı, halkın iradesine saygı anlamına gelen demokrasi ile nasıl uyumlu hale getirilecekti? Marat bu çelişkiyi çözmeye çalıştı. Bir efendi değil rehber için çağrı yaptığını, iki kelimenin aynı anlama gelmediğini ve "ulusu kurtarmanın tek yolu" olan diktatörlüğe, "hırs nedeniyle kullanılabilecek güçlerin" eşlik etmemesi gerektiğini vurguladı.

Nitekim 1793-1794 yıllarında birbirinden oldukça farklı iki baskı türü ortaya çıktı. Devrimci burjuvazi ve baldırı çıplaklar, ulusun tamamı karşısında azınlıktaydı. Bu iki azınlık, karşıdevrim direncini devrimci baskıyla ezmenin gerekliliği konusunda hemfikirdi.

Ancak aynı türden bir baskıdan söz etmiyorlardı. Devrimci burjuvazi, Kamu Selameti Komitesi (egemen konvansiyon kurgusuyla pek gizlenmez ve iktidarı giderek azalan sayıda insanın elinde toplama eğilimindedir) altında tepeden inme bir diktatörlükle keyfi, kontrolsüz ve barbarca bir "terör" uyguladı; halkın öncüsü ise kendi kulüplerinde ve komünde demokratik olarak örgütlenen silahlı baldırı çıplaklar tarafından devrimi sabote edenlere karşı bilinçli olarak kullanılacak bir "terör" istiyordu. Bu iki baskı eğilimini karıştırmak çok kolaydır zira birlikte doğmuşlardır. Nisan 1793'te Dumouriez'nin ihanetinin ardından, çıplak kollular olağanüstü önlemlerin

3. Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Basım, 2012, s. 120.

* Üçler erki, antik Roma'da doğrudan hükümet kontrolünde görev yapan teşkilatlanmalar anlamına gelmektedir. (Çevresiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>)

alınması için ayaklandığında devrimci burjuvazi de onları takip etti. Ancak bu baskıyı komüne, yerel halk iktidarı organlarının kendi aralarındaki federasyonuna dayandırmak yerine, burjuvazi, bu baskının meşrutiyetini parlamentodan aldığını iddia eden ve sadece ülkedeki gerici çoğunluğa (aristokratlar ve Jirondenler) karşı değil, aynı zamanda halk öncülerine de karşı olan merkezi bir burjuva diktatörlüğüne dönüşen merkezi bir iktidardan doğmasını sağladı.

Çıplak kolluların talep ettiği halk baskısının yerini bazı yönleriyle halk karşıtı bir diktatörlüğün alması, bunun kurbanı olan militanların, yani Enragé'ler, Hébertistler, Babeuf'çülerin şiddetli ve düzensiz protestolarına yol açtı. Ancak dönemin nesnel koşulları, burjuva anlayışına özgürlükçü bir devrimci baskı anlayışıyla açıkça karşı çıkmayı mümkün kılmıyordu. Bunun için Marx ve Bakunin'in, farklı terimlerle de olsa, geriye dönüp Fransız Devrimi'ni inceledikleri 19. yüzyılı beklemek gerekecekti.

Son olarak, Fransız Devrimi'nde din sorunu, yukarıda ortaya konan temel siyasi sorunlara kıyasla daha az önemli bir rol oynamıştır.

Öncelikle bu sorun, halk kitlelerinin nefret edilen Eski Rejim'e karşı başlattığı saldırının ayrılmaz bir parçasıydı. Baldırı çıplakların kiliseye olan düşmanlığı, sınıf güdülerinin bir ifadesiydi. İnzivaya çekilmiş 18. yüzyıl filozofları soyut ilkeler adına dine karşı çıkarken "taban", kiliseyi insanlığın özgürleşmesi önündeki başlıca engellerden biri olarak görüyordu. "Kara cüppelilerin" skandal yaratan davranışları, yozlukları, yolsuzluğa açık olmaları ve aynı zamanda aristokrasi ve mutlakiyetçilikle suç ortaklıkları, halkın gözünün açılmasında filozoflardan çok daha etkili oldu.

Kilisenin yüksek önde gelenlerinin sergilediği davranışlar ile vaaz ettikleri ahlak arasında apaçık bir tezat vardı. Başrahip kelimesi günlük dilde yoldan çıkmış anlamında kullanılmaya başlandı. 18. yüzyılın başında, *pleb* kökenli mütevazı bir papaz olan Jean Meslier, kiliseye karşı ilk isyanı başlatan kişi oldu. Yazdığı *Testament* [Vasiyetname] ve buna benzer başka yazılar, önce el yazısı kopyalar olarak ardından gizli baskılar halinde uzun süre gizlice elden ele dolaştı. Bunları okuyan yalnızca üst tabaka değildi. Sıradan işçiler; bu yazıları çoğaltanlar, seyyar satıcılar, zanaatkârlar ve matbaacılar bunları hevesle deşifre ederek din karşıtı mücadele ile toplumsal kurtuluş mücadelesi arasındaki bağlantıyı kurdular. 1789'dan çok önce, Hristiyanlıktan arındırmanın yolunu açtılar.

18. yüzyıl burjuvazisi ise iki karşıt güç arasında kalmıştı. Burjuvazi, bir yandan kiliseyi samimi bir nefretle izliyordu çünkü kilise feodal izlere sahip eski mutlakiyetçi dünyanın en sıkı destekçilerinden biriydi ve burjuvazinin tam kurtuluşunun önündeki en ciddi engellerden birini oluşturunuyordu. Ayrıca burjuvazi, ruhbanların dünyevi zenginliklerine özeniyordu. Ancak diğer yandan, haklı olarak, dini toplumsal istikrarın bir aracı olarak değerlendiriyordu. Halka burjuva mülkiyetine saygı duymayı öğreterek, öbür dünyada bir mutluluk vaat ederek halkı dünyada daha iyi yaşama arzusundan vazgeçirerek kilisenin halka boyun eğdirmesine minnettardı.

Burjuvazi; rahiplerin kontrolünden çıkan, kilisenin telkin ettiği ahlaki ilkeleri reddeden, yalnızca kendi içgüdülerine bırakılan bir halkın, kendi sınıf egemenliğini tehlikeye atmasından korkuyordu.

Hiçbir zaman tam anlamıyla homojen bir sınıf olmayan 18. yüzyıl burjuvazisi, aşağı yukarı bu iki eğilimden birine bağlandı: Bazıları kiliseye ve dine karşı mücadelenin gerekliliğini vurguluyor, diğerleri ise halkın itaat etmesi için dinin gerekli olduğunu savunuyordu. Materyalistlerle deistler arasındaki felsefi çekişme de kısmen bu farklılıkların bir yansımasıydı.

Materyalistlerin ahlak anlayışı temelde deistlerinkine benziyordu. Tıpkı deistler gibi materyalistler de ahlakın en azından ezilenler için vazgeçilmez olduğunu düşünüyorlardı; onlara göre halkın arzularının, yani sınıf taleplerinin bastırılması gerekiyordu. Ancak materyalistler, mutlakiyetçiliğe bağlı dini, kullanılması gereken bir araçtan ziyade yıkılacak bir engel olarak gördüler. Böylelikle ahlakı dinden ayırmaya çalıştılar. Dine bağlı ahlakın niteliksel olarak daha aşağı olduğunu ve kalabalık yerleşik düzene uymasını aynı ölçüde, hatta daha fazla sağlayabilecek başka bir ahlakın var olduğunu savundular. Materyalistlere göre din ahlaki olarak faydasız, hatta ahlaksızdı. Dinin ahlakın temeli olarak görülmesinin insan ruhu için küçük düşürücü olduğunu değerlendirdiler ve bu yüzden ahlaka farklı bir temel aradılar. Bu yeni bir şey değildi. Antikçağ düşünürlerinin hiçbirisi ahlak ve din arasında bir ilişki kurmamış; hepsi de ahlaklarının akıl ve deneyime dayandığını iddia etmişlerdi. Materyalistler de bu geleneği canlandırdılar.

Tanrı'nın yerine akli koydular ve bu soyutlamaya, hepsi de ahlaka değişmez bir nitelik kazandıran çeşitli anlamlar yüklediler. Ancak bu zahmetli çaba, yeni yapının kırılganlığını yeterince gizleyemedi. Materyalistler ahlak için sağlam bir temel bulduklarına inanıyorlardı. Pratikte bunun çamurdan başka bir şey olmadığı ortaya çıkacak mıydı? Boş inançların yerine ahlakı akla ve insan vicdanına dayandırarak nereye kadar gideceklerdi?

18. yüzyıl deistleri ise Tanrı'nın yerine aklın konmasına karşı şüpheliydiler. Rasyonel düşünme kapasitesinin eğitilmiş ve ayrıcalıklı küçük bir elit kesimin ayrıcalığı olduğunu ve cahil kitlelere yol göstermek için kullanılamayacağını düşünüyorlardı. Sıradan insanlar, daha basit, daha bayağı temellere dayanan bir ahlaka, yoksulların ahlakına ihtiyaç duydular; böylece yüzyıllarca kullanılmış ve sağlamlığı kanıtlanmış eski yöntemi tercih ettiler. Ancak deistler de materyalistler gibi burjuva sınıfının üstünlüğünü kesin olarak sağlamak için kiliseye karşı mücadele edilmesi gerektiğine inanıyorlardı.

Bu yüzden Tanrı'yı rahiplerden ayırmak istediler; rahiplerin gereksiz olduğunu ama dinin vazgeçilmez olduğunu savundular. Kilise ve inanca yönelik yoğun saldırılarından sonra daha yeni yıktıkları şeyin bir kısmını yeniden canlandırmaya koyuldular. Tanrı tekrar tapınağın harabeleri içindeki kaidesine oturtuldu. Jean-Jacques Rousseau'nun izlediği aldatmaca burada tipiktir. *Profession de foi du vicaire savoyard*'sı [Savoy Rahip Yardımcısının Açıklaması] Katolik dogması ve din konusunda yazılmış en güçlü

sayfalardan bazılarını içermektedir. Ancak bu yıkım işine tersi yönde bir görev daha eşlik etmektedir. Jean-Jacques Rousseau Katolik dinini, yerine doğal dini koymak için reddetti. Eski tanrıyı ise yerine Yüce Kilise'yi koymak için tahtından etti. "Kara cüppelilere" karşı saldırısını materyalistlere yöneltti. Hatta fanatizmin sonuçlarının, ahlakı en sağlam dayanağından ve halkı sıkıntılarının en büyük avuntusu ilahi mutluluk beklentisinden yoksun bırakan felsefi anlayıştan daha az öldürücü olduğunu bile savundu. Ruhbanlara karşı beslediği nefretle burjuvazinin dinin ahlaki erdemlerini unutmaya başladığı bir dönemde Rousseau onlara, materyalistleri şaşkına çevirecek şekilde, Tanrı'nın ahlakın en sağlam temeli olduğunu hatırlattı.

Ancak en uç noktasına götürülen deizm, tekrar Katolik dine döndü. Diderot, Rousseau'nun izlediği yolun tehlikesini görmüştü: "Ateizmden çan kutsamaya giden bir aşırılıkçı o. Nerede duracağını kim bilir?" Aslında Jean-Jacques'ın mistik hezeyanları onu Yüce Varlık'tan Katolik Tanrı'ya, doğal dinden dinin eşiğine götürecekti. *Savoy Rahip Yardımcısının Açıklaması* bölümünün sonunda düşüncelerini ağzından kaçırdı: "Yaşadığımız belirsizlik içinde, doğduğunuz sıradaki ilk dininizden başka bir dine girdiğinizi söylemek bağışlanamaz bir kendini beğenmişlik, bu dine içtenlikle uymamak da ikiyüzlülük olur."* İncil'den "kutsal kitap" olarak söz etti ve şunları yazdı: "Sokrates'in yaşamı ve ölümü bir bilgeye özgü ise İsa'nın yaşamı ve ölümü de bir Tanrı'ya özgüdür."4 Böylece Rousseau, önce aydınlığa kavuşturduğu vicdanların tekrar fanatizmin dar yoluna döndürülmesine yardım etti. Katolikliğe, unutulmaz ve böylece bugün hâlâ bağnazların ona şükranlarını sunduğu bir hizmette bulundu.

18. yüzyıl burjuvazisi, çoğunlukla, Eski Rejim'i ve müttefiki kiliseyi devirmekle ilgilendiği sürece deistlere karşı materyalistlerin yanında yer aldı. Filozofların kini Rousseau'yu ölene kadar takip etti. Ancak devrimin başından beri kitlelerden korkan burjuvazi kiliseyle anlaşmak zorunda kaldı. Kilise ve devlet arasındaki ilişki sorununun burjuva tarzı demokratik çözümüne, yani iki rakip gücün birbirinden ayrılmasına çok küçük adımlarla ilerledi. Dine ayrılan bütçe, baskın ve ayrıcalıklı din, tek bir dinin kamusal tezahürü yoktu, din artık "özel bir konu" haline geldi.

Üzerine düşünülmeden varılan ilk uzlaşma Constitution civile du clergé [Ruhban Sınıfının Sivil Yapılanması Anayasası] (12 Temmuz 1790), bu programın iyice gerisinde kaldı. Kurucular; Katolikliği, rahipleri devlet tarafından atanan ve maaşları ödenen, kendisine bağlılık yemini eden ayrıcalıklı bir din haline getirdiler. Kendilerini "kara cüppelilerin" harcamalarını az miktarda kısmakla sınırladılar. Dini kurumlara ayrılan parayı kestiler, işleyişi kolaylaştırdılar ve ucuz bir devlet dini kurdular. Ama bu

* Jean-Jacques Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine*, Çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, 19. Basım, s. 442 (İlgili bölümün başlığı kitapta "Savoya'lı Rahip Yardımcısının Düşünce ve Kanılarının Açıklaması" şeklindedir, s. 368). (ç.n.)

4. Rousseau, a.g.e., s. 436 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

çekingenlik ruhban sınıfı tarafından memnuniyetle karşılanmadı. Vatikan, Ruhban Sınıfının Sivil Yapılanması Anayasası'na karşı çıktı. Rahipleri yemin etmeyi reddetmeye teşvik etti ve başkaldıran rahipleri devrimi sabote etmeleri için örgütledi.

Devrimci burjuvazi, Ruhban Sınıfının Sivil Yapılanması Anayasası'ndan ileri gitmek zorunda kaldı. Ancak yine de temkinli bir şekilde hareket ediyordu. Kendisini rahiplerin gelirlerini daha da kısma iten tutumlu olma kaygısı ile halk hareketlerinden duyduğu korku nedeniyle kiliseyi düzen sağlayacak bir güç olarak tutma kaygısı arasında kalmıştı. En temkinli davrananlar ise ulusal mülkleri ele geçiren burjuvalardı: Eski Kilise'nin intikam hayaleti ve müsadere edilmiş mülklerin iadesi uykularını kaçırıyordu.

Dine ayrılan bütçede kesinti yapmaya cesaret edemeyen burjuvazi bu bütçeyi ancak azar azar kısılabildi. Bu sürede kilise ve devletin birbirinden ayrılması da yavaşça ilerliyordu. Yasama Meclisi, 20 Eylül 1792'de dağılmadan önce, medeni statü kayıtlarının artık kilisenin değil, devletin sorumluluğunda olacağına karar verdi. Son olarak Katolik inancın kamusal tezahürünün ortadan kaldırılmasının ilk adımını teşkil eden önlemler alındı. 1 Haziran 1792'de Paris Belediyesi, dini tören alaylarını dolaylı olarak yasaklayan bir karar aldı. Din, kamusal alandan yavaş yavaş özel alana geri itildi.

Kısa bir süre sonra, Kasım 1793'te, Hristiyanlıktan arındırma selinin serbest kalmasıyla korkan burjuvazi, deist Robespierre'in etrafında toplandı.

Devrim boyunca Incorruptible,* kiliseyi yıkma ihtiyacından çok dinin yararlılığına vurgu yaptı. Rousseau'nun izinden gittiğini ilan eden Robespierre, öğretmenini zulme uğratan materyalistlere özellikle düşmandı. Onlara en zayıf oldukları yerden saldıracak kadar becerikliydi. Gerici oldukları yerlere işaret ediyor; haklı olarak onları, aristokratlar ve büyük burjuvalar olarak nitelendiriyordu. Ancak materyalistlerin oldukça ilerici olan düşüncelerini görmezden geliyordu.

Robespierre, 1793 sonbaharından çok önce deizm üzerine konuşmalarını artırmıştı. Ona göre "halkın bağlı olduğu dini önyargılarla çarpıtmamak" gerekiyordu. İlahi dogma zihinlere kazınmıştı ve halkı Katolik inanca bağlı tutuyordu. Bu inanca doğrudan saldırarak, "halkın ahlaki değerlerine saldırarak" demekti.

Incorruptible, 1793'ün sonunda Hristiyanlıktan arındırma kampanyası yürütenlere döndüğünde öncelikle ahlaki, yani sınıfsal kaygılardan esinlenmişti. Tanrı'nın "toplumsal düzenin" ve "tüm insan toplumlarının değiştirilmez ilkelerinin koruyucusu büyük fikir" olduğunu ilan etti. İnsanın iyiyi kötüden ayırt edemediğinin beyan edilmesi nedeniyle "ahlaki kuralların insandan üstün bir güç tarafından kabul edilmiş olduğu fikrinin insanlara" aşılması amacıyla dine ihtiyaç vardı.

* (Fr.) Yozlaştırılmaz, bozulmaz, satın alınmaz gibi anlamlara gelecek şekilde Robespierre için kullanılan takma addır. (s. 2)

Rousseau'nun öğrencisi, dini yıkmak değil, korumak istediğini açıkça ilan ediyordu. Hristiyanlıktan arındırmak isteyenlere uyarılarda bulundu. İnsanı yaratıcıyla birleştiren kutsal bağı koparmaktan ve halkın ahlakını bozmaktan uzak durmalarını söyledi.

1793'ten sonra burjuva düzenin korunması için dinin gerekli olduğu fikri güç kazandı ve tüm toplumsal aktörler tarafından geliştirilmek üzere benimsendi. Hiç kimse dinin avantajları konusunda Bonaparte kadar alaycı değildi:

Servet eşitsizliği var olmaksızın, toplum ve din olmaksızın servet eşitsizliği olmaz. Biri açıktan ölürken biri bolluktaysa, aradaki farkı kabul ettirebilmenin tek yolu bir otoritenin şunları söylemesidir: "Tanrı böyle istiyor; bu dünyada yoksullar da zenginler de olmalıdır ama sonra ve sonsuza kadar başka bir paylaşım yapılacaktır."

İmparator Napolyon, Pelet'ye (de la Lozère) de aynılarını söylemiştir: "Din (...) zenginlerin yoksullar tarafından katledilmesini engellemek için eşitliğin cennette olduğunu işler." Robespierre sınıfsal kaygılarını ruhsal coşkunluklarıyla boğarken Bonaparte çok daha doğrudan konuşuyordu. Ancak kastettikleri aynı şeydi.

İnsanın kalbinde sonsuza kadar yer eden o ünlü mutlak, ebedi "ahlak", ister dine ister akla dayandırılınsın, 18. yüzyıl deistleri için de materyalistleri için de açıkça burjuva ahlakıydı. Evrimci felsefenin, insan doğasının değişmez olmadığını, koşullardan, zamandan, mekândan, ırktan ya da bireysellikten bağımsız mutlak bir ahlak olmadığını, her toplumun, tarihin her anında kendi ahlak kurallarını oluşturacağını ortaya koyması ve ahlakın göreceli olduğunu ifade etmesi sonraki yüzyıllara kaldı. Bunu bir adım ileri götüren çağdaş devrimciler ise ahlakın sadece sınıflar arasındaki ilişkilerin geçici ve göreceli bir ifadesi olduğunu, evrensel ve değişmez bir kural olarak ortaya konan ahlakın yalnızca egemen sınıfın ahlakı olduğunu keşfedecek ve böylece toplumsal ilişkilerin sorgulanmasıyla bir anda yüz yıllık olan ahlak, yeni kuşak için alay konusu olacaktı.

Birinci Bölüm

Kaçınılması Gereken Bölünme

1. DEVRİME AŞILANAN SAVAŞ

Bu kitap, 1789'da başlayan uzun bir devrimde yaşanan 1793-1795 yıllarındaki kriz hakkındadır. Bu tarihsel dönemi seçmenin bir nedeni vardır. Bu dönemde, burjuvazinin mutlakiyetçiliği yıkmasının ardından köleleştirdiği ve sömürdüğü halkın karşısına geçmesiyle modern sınıf mücadelesi, embriyon halde ama çoktan belirgin bir biçimde ilk defa ortaya çıkmıştır.

Devrimin kendine özgü gelişiminin o zaman üçüncü zümre denilen halk için belirli bir farklılaşmaya yol açması kaçınılmazdı. Ancak devrimin dışında gerçekleşen ve ona aşıl原因an savaş, burjuvazi ve çıplak kollular arasındaki bölünmeyi hızlandırdı. Burjuvazi savaşı enflasyon yoluyla finanse etti. Savaş ve enflasyon burjuvaziye muazzam kâr getirdi. Fakat aynı zamanda düzensiz para basımı, kıtlığa ve hayat pahalılığına yol açtı. Burjuvazinin zenginliği ile halkın sefaleti arasındaki büyüyen zıtlık, özellikle de kentlerde zenginler ve fakirler arasında embriyon bir bölünmeye yol açtı. Eski Rejim'e yönelik ortak mücadelelerine rağmen üçüncü zümrenin iki kesimi birbirlerine karşıydı ve çatışan çıkarlara sahip iki ayrı sınıf oluşturmaya başladı. Özellikle Paris'te bir öncü grubu, uğruna mücadele ettiği ve kanını döktüğü devrimin aslında kendisine yasalarda öngörülen eşitliği getirmediğini, bazılarını zenginleştirirken diğerlerini yoksullaştırdığını belli belirsiz de olsa fark etti.

Dolayısıyla konunun özüne inmeden önce devrimi hızlandıran ve aynı zamanda seyrini değiştiren olayları ele almak gerekir. Bu incelemenin bir diğer nedeni de söz konusu dönemde dış politikanın iç politikayı güçlü bir şekilde etkilemesidir. Üstelik devrimci burjuvazinin ve siyasi sözcülerinin tutumu, çoğu zaman yalnızca savaşın ışığında ve onun bir işlevi olarak açıklanabilir.

Savaşa ne neden oldu? Asıl nedenlerle ikincil nedenler arasında bir ayrım yaparsak savaşın Fransa ile İngiltere arasında 18. yüzyıl boyunca giderek şiddetlenen ticari ve sömürgeci rekabetin bir bölümünü oluşturduğunu söyleyebiliriz. O günlerde bile hanedana ilişkin bahaneler veya dini ya da ahlaki olabilecek bahaneler altında savaşlara ticari çıkarlar neden oluyordu.

İki ülke arasında savaşların ardı arkası kesilmedi ve barış antlaşmaları yalnızca savaşlara kısa sürelerle ara verilmesini sağladı. Hollanda ana çatışma konularından biriydi. Bölgenin coğrafi konumu hem Britanya'nın kıtaya uzanan bir köprübaşı hem de Fransa'nın İngiltere'ye karşı bir ileri karakolu olabilirdi. Aynı zamanda Hollanda'nın zenginliği, filosunun önemi ve limanlarındaki hareketlilik her iki tarafın da açgözlülüğüne neden oluyordu. Dolayısıyla Felemenk, silahlı mücadeleye kadar varan, iki taraf arasında şiddetli bir etkin olma mücadelesinin nesnesi haline gelmişti.

Fransa ilk fırsatta intikamını alacağına söz vererek geçici olarak geri çekilmek, Hollanda'yı İngiliz nüfuzuna terk etmek zorunda kaldı. Bu iki rakip arasındaki rekabet bir başka cephede daha kendini gösteriyordu: henüz el değmemiş hazineleriyle Doğu Hint Adaları. 18. yüzyılın ortalarına kadar Fransız Doğu Hindistan Şirketi'nin İngiliz Şirketi karşısında açık bir üstünlüğü vardı. 1763'te imzalanan Paris Antlaşması, Fransa'yı Hindistan üzerindeki tüm siyasi iddialarından vazgeçmeye zorladı ve Fransız Şirketi'ne kırıntılardan başka bir şey kalmadı. Bununla birlikte 1783'te imzalanan Versay Antlaşması'nın ardından güç dengesi Fransa'nın lehine değişti. Fransa'nın Hollanda filosunun desteğine de sahip olmasıyla birlikte Britanya'nın liderleri, daha önce Kuzey Amerika sömürgelerini kaybettikleri gibi Fransa'nın Hindistan İmparatorluğu'nu ele geçirmesinden korkmaya başladılar.

1787'de Londra Hükümeti o kadar endişelendi ki Hindistan'daki garnizonlarını ve Hint Okyanusu filosunu güçlendirmeye karar verdi. Bengal ve Madras valilerine, savaş durumunda Doğu Hindistan'daki Fransız yerleşimlerine saldırmaya hazırlıklı olmalarını emretti. Fransa ve İngiltere arasındaki düşmanlığın şiddetlenmesinden birkaç ay önce 1792 Ekim ve Kasım ayları arasında, İngiliz Hükümeti Hindistan'daki Fransız mallarına saldırma emri verdi. Devrimin liderleri de tüm dikkatlerini Hindistan'a yöneltmişti ancak sonunda Fransa'nın Hindistan'daki son ticaret noktalarını ele geçiren İngiltere oldu (Ağustos 1793).

Fransa'nın sömürge tacında en parlak mücevheri oluşturan Batı Hint Adaları (Antiller), Britanya'nın yeni hedefi haline geldi. Öncelikle bölge zengindi; ayrıca fethedilirse İngiltere, adaları eski Amerikan sömürgelelerini yeniden ele geçirmek için bir üs olarak kullanabilirdi. Nitekim savaş, İngiltere'nin Guadeloupe ve Martinik'i Fransa'dan almasını sağladı (Nisan 1794).

Fransa'nın sömürgelerle ticareti gelişmesine rağmen bu ticaret daha çok yabancı bayraklar altında yapılıyordu. Fransa malların taşınması için İngiltere'ye bağımlıydı. 1787-1789 yıllarında deniz aşırı ticaretinin sadece onda ikisi Fransız bayrağı altında yapılırken neredeyse onda beşi Britanya bayrağı altında yapılıyordu. Bu nedenle Fransa büyük bir engelle karşı karşıyaydı.

1780 yılından sonra Sanayi Devrimi'nin getirdiği büyük değişimle birlikte rekabet alevlendi. Sanayi Devrimi çeşitli nedenlerle Manş Denizi'nin

diğer tarafından başlamıştı. 1760 yılından itibaren üretim araçları yerini makineleşmeye ve büyük kapitalist sanayiye bırakmak zorunda kaldı. Otuz yıl içinde İngiltere tüm dünyaya ucuz mal akıtan devasa bir fabrika haline geldi.

Fransa, İngiltere'nin yirmi ila otuz yıl gerisindeydi. Ancak 1780'e doğru Manş'ın karşı tarafından ithal edilen elle çalışan, küçük makineler; jennies (iplik eğirme makineleri), arkaik çıkırıkların yerini almaya başladı. 1790 yılında bu makinelerden tüm Fransa'da sadece 900 civarında vardı. Mekanik dokuma, kırsal kesime ve kentlerdeki evlere dağılmış bir ev endüstrisi olarak kaldı. 1787 ve 1790 yılları arasında ilk İngiliz iplik eğirme makineleri ortaya çıktı: Arkwright'ın *water-frame* (su tezgâhı) ve Crompton'un *mule* (eğirme makinesi) makineleri. Bu tarihten itibaren dokuma, zanaatkâr yapısını kaybetti ve fabrikalarda yoğunlaştı. Fransa'da Sanayi Devrimi 1789 yılı civarında başladı.

Bu nedenle, geri kalmış Fransız sanayisi, dış pazarlarda İngiliz sanayisinin rekabetine direnemedi. Kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri ile ittifak kurmak Fransız tüccarlara yeni bir pazar açmıştı. Düşmanlıklar sürerken büyük miktarda ihracat yapmaya devam ettiler ancak mallarının kalitesizliği ve yüksek fiyatları nedeniyle itibarlarını kaybettiler. Barış imzalanır imzalanmaz İngiltere Amerika pazarını kendi ürünleriyle doldurdu ve Fransa ise genç Birleşik Devletler'in ihtiyaç duyduğu malları, İngiliz sanayisiyle aynı kalitede ve aynı fiyat ve kredi koşullarında tedarik edemedi.

Fransız sanayisi kendi iç pazarında da geri kaldı. 1786 yılında iki ülke arasında imzalanan bir ticaret anlaşması, daha önce Fransa'ya giren İngiliz pamuklu ve yünlü mallara uygulanan yasaklayıcı vergileri neredeyse sıfıra indirdi (*ad valorem** %10-15). Aslında İngiliz malları birkaç yıldır Fransa'da çok tutuluyordu. İngiliz malları yasaklansa ya da vergileri ağırlaştırılsa da hâlâ kaçak olarak ülkeye sokuluyordu. Ekonomik liberalizm teorisyenlerinden etkilenen Paris Hükümeti serbest ticareti denemeye karar verdi. Yabancı rekabetin ulusal sanayiye canlandıracağına ve Fransız imalatçıları üretim süreçlerini modernleştirmeye ve makine kullanmaya teşvik edeceğine inandılar.

Ancak her iki taraf da eşit şartlarda olmadığı sürece rekabet edilmesi mümkün değildir. Fransa'nın siyasi, ekonomik ve sosyal rejimi o kadar yıpranmıştı ki sanayiye boğuyor, bir gecede İngiliz rekabetine uyum sağlamasını ve dayanmasını imkânsız kılıyordu. Sonuç felaketti. Fransa; Fransa'da üretilen benzer mallardan çok daha kaliteli ve çok daha ucuz İngiliz malları, özellikle de pamuklu mallar tarafından kelimenin tam anlamıyla işgal edildi.

1784 yılında 24 milyon olan Britanya ithalatı, 1788 yılında 63 milyona yükseldi. Aynı yıl, Normandiya Ticaret Odası alarm verdi. Fransız dokuma sanayisinin ana merkezleri olan Rouen, Amiens ve Abbeville'de işsizlik

* (Lat.) İthal edilen malın değerini üzerinden alınan vergi (tari.org)

yaygınlaşıyordu. O andan itibaren Fransız burjuvazisi tek bir şey düşünebiliyordu: 1786 Ticaret Anlaşması'nı feshetmek ve savaş pahasına da olsa Fransız pazarını Britanya sanayisine kapatmak. 1792'de Fransa ile İngiltere arasında savaş ilan edilmeden önce yapılan görüşmeler sırasında ticaret anlaşması sık sık gündeme gelen bir konuydu. Fransız Hükümeti tarafından anlaşmanın feshedilmesinden birkaç hafta sonra savaş ilan edildi.

Düşmanlıklar başladıktan sonra, İngiliz mallarının yasaklanması devrimci hükümetin savaş hedeflerinden biri olarak kalmaya devam etti. Londra'da, Cumhuriyet'in zafer kazanması halinde bunun İngiliz sanayisinin Fransız pazarını tamamen kaybedeceği anlamına geldiğini kimse gizlemiyordu.

Fransız sanayisinin önündeki engellere rağmen dış ticaret 1788-1792 yılları arasında önemli ölçüde gelişti. Bu, kısmen, özellikle dokuma sanayisinde makineleşmenin başlamasıyla ama esas olarak "asinya"nın* [assignat] değer kaybetmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan ihracat primi sayesinde gerçekleşti.

Ancak erişilen bu refah sahte ve endişe vericiydi. Öncelikle, elverişli döviz kuru sebebiyle, yabancılar sadece Fransız sanayisinin imalat ürünlerine saldırmakla kalmıyor, aynı zamanda Fransa'dan veya Fransız sömürgelerinden gelen hammaddelere de (yün, kenevir, keten, pamuk) el koyuyor, böylece Fransız sanayisini faaliyetleri için gerekli hammaddelerden mahrum bırakmakla tehdit ediyordu. Öyle ki Yasama Meclisi, 24 Şubat 1792 tarihinde, bu tür malların ihracatının yasaklanmasına karar vermek zorunda kaldı.

İkinci olarak, asinyanın değer kaybetmesinden kaynaklanan ihracat primi yalnızca yapay ve geçici bir itiş gücü sağlıyordu. Fiyatların yükselmesi kısa süre içinde döviz kurunun sağladığı avantajı dengeleyecekti. Başka sorunlar da ortaya çıktı. 1791 yılının sonunda Saint-Dominigue'de siyahilerin isyanı, Fransa ile Batı Hint Adaları'ndaki sömürgeleri arasındaki ticari ilişkileri bir şekilde kesintiye uğrattı.

Son olarak, iç pazar da çökme belirtileri göstermeye başlamıştı. Artan hayat pahalılığı kitlelerin alım gücünü düşürüyordu; soyluların mülksüzleştirilmesinin ardından lüks malların ortadan kalkması ipek sanayisi gibi bazı sanayilere ciddi zarar verdi. Lyon'da 1792 yazından itibaren sınai bir krizin ilk belirtileri görülmeye başlandı. Ekonomik faaliyeti canlandırmanın tek bir yolu vardı: savaş.

2. BELÇİKA VE HOLLANDA'YA YAYILMA

Ancak nereye ve kime saldırmalıydılar? Fransız burjuvazisi yönünü Belçika (bu dönemde "Avusturya Felemenk'i" olarak biliniyordu) ve Hollanda'ya çevirmişti. Bu bölgeler öncelikle yakınlıkları nedeniyle erişilebilir bölgelerdi. Dahası, zengindiler. Belçika, Fransız burjuvazisine, ruhban sınıfına ve Avusturya Hanedanı'na ait mülkleri sunuyordu. Ayrıca Belçika ve Hollan-

* 1789 yılında hazine tarafından çıkartılan ve temlik (*assignation*) yoluyla ulusal mülklere karşı verilen bir çeşit devlet bonosu. Daha sonra kâğıt para yerine kullanılması için bir kararname çıkarılmıştır. (Çevresiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>)

da, Fransız üretiminin önemli bir kısmını tüketiyordu. Öte yandan bu iki “Aşağı Ülkeler”, Britanya sanayisinin Avrupa’ya açılan kapılarıydı. İngiltere, Oostende ve Anvers limanları üzerinden mallarını tüm kıtaya dağıtıyordu.

Anvers ve Amsterdam’ın fethi, Fransa’ya, deniz üstünlüğü için İngiltere’ye meydan okuma ve Britanya adalarını doğrudan tehdit etme imkânı verecekti. Üstelik Hollanda burjuvazisi son derece büyük altın rezervlerine sahipti. Bu hazinenin kontrolünü eline alan Fransa, mali sıkıntıya düşmeden, uzun bir savaş sürdürebilirdi. Savaşın en güçlü destekçilerinden biri olan maliyeci Cambon, “Yakında Amsterdam sizin ticaret merkeziniz olacak!” diyordu. Hem kendisi hem de ailesi iş dünyasındaki gerilemeden ve İngiliz rekabetinden sıkıntı çeken bir pamuk fabrikasına sahip olduğu için öncelikle sanayici olarak ve ardından, Belçika ve Hollanda’nın fethi, bu ülkelerden hazinenin kasasına para aktarmasını sağlayacağı için maliyeci olarak Cambon’un bu girişimde iki çıkarı vardı. Danton’un dikkati de aynı şekilde Felemenk üzerindeydi: “Hollanda’yı alalım” onun ana motivasyonuydu.

Böylelikle Belçika ve Hollanda’nın fethi 1792’de ve 1793’ün başında Fransız yöneticilerin anadüşüncesiydi; ardından ulusal toprakların istila edilmesi ve devrimi halk öncüsüne dayanarak savunma ihtiyacı, bu planı bir süreliğine geri plana itti. Ancak devrimci burjuvazi bu niyetinden hiç vazgeçmedi. Askeri durum düzeltilip zafer ufukta görünür görünmez gözlerini bir kez daha daimi hedefine dikecekti: Belçika ve Hollanda’nın fethi. 9 Thermidor (27 Temmuz 1794) öncesinde, Belçika’nın yeniden fethi aşağı yukarı tamamlanmıştı ve 21 Ocak 1795’te Pichegru’ya bağlı kuvvetler Amsterdam’ı işgal ettiler.

Belçika’nın o dönemde Avusturya’ya bağlı olması nedeniyle, Fransız burjuvazisi doğu sınırı boyunca toplanan göçmenleri bahane ederek Londra’daki hükümete değil Viyana’daki hükümete savaş ilan etti. Ancak temel çatışma Fransa ve İngiltere arasındaydı. İktidardaki Jirondenler, ordularını kuzey sınırından geçirerek Fransa’nın er ya da geç Büyük Britanya ile çatışmaya gireceğinin farkındaydı. William Pitt’in* 1789’dan beri gözünü Anvers’ten ayırmadığını çok iyi biliyorlardı.

Britanya Majesteleri’nin başbakanı ilk başta devrimden memnundu çünkü Fransa Kralı’nın zayıflamasının İngiltere’ye faydası olacağını düşünüyordu. Fransızlar henüz Anvers’te değillerdi. Ancak 1789 sonunda Belçika Ayaklanması başladığında ve ayaklanmacılar Fransız Devrimi’ni desteklediğinde, Camille Desmoulins ve Lafayette onların davasını sahiplendiğinde İngiliz burjuvazisi devrimden korkmaya ve nefret etmeye başladı.

Birkaç ay öncesine kadar İngiliz şairleri devrimi öven şiirler yazıyorlardı. Şimdi ise muhafazakâr Pitt tarafından kürsüye itilen liberal Burke,**

* Dönemin Büyük Britanya başbakanıdır. Bu dönemde Pitt Hükümeti, Fransa’ya karşı savaş, Fransız cumhuriyetçiliği ile İngiliz monarşizmi arasında ideolojik bir mücadele olarak sundu ve aristokrasinin hâkim olduğu Britanya toplumu ile Fransa’daki “anarşi” arasında karşıtlık kuran güçlü bir propaganda kampanyası yürüttü. (ç.n.)

** Büyük Britanya Avam Kamarası’nda milletvekilliği yapan Burke, devrimin geleneksel devlet ve toplum kurumlarını yıkmaya çalıştığını savunmuştu. (ç.n.)

parlamentoda devrime karşı öfkeli söylemlerde bulunuyordu (Şubat 1790). Ancak İngiltere tarafından desteklenen Avusturya, Belçika Ayaklanması'nı bastırmayı başardı (Aralık 1790). Londra, Fransa'nın Belçika'ya müdahale edebileceği kâbusundan kurtuldu.

Jirondenler, 1792'nin başlarında bu olayı unutmamışlardı. Dolayısıyla Fransız ordusunun Belçika'ya girmesi halinde İngiltere'nin er ya da geç nasıl tepki vereceği konusunda yanılsamaya düşmüş olamazlardı.

Dahası, bu konuda hâlâ en ufak bir şüpheleri olsaydı bile savaş karşıtı Milletvekili Becquey onları uyarma görevini üstlenmişti. Avusturya'ya savaş ilan edildiği gün, 20 Nisan 1792'de Becquey, Yasama Meclisi'nde İngiltere'nin tarafsız kalmayacağı konusunda öngöründe bulundu. Jirondenler, umursamaz bir cesaretle, Avusturya ve Prusya'yı savaşa kışkırttılar ve bu iki güç, hevesli olmadan ve bundan kaçınmaya çalışmalarına rağmen Fransa ile savaşa girdi. Bu iki gücün dikkati, Rusya'nın temel çıkarlarını tehdit ettiği Polonya'daydı. Fransızların Anvers ve Amsterdam üzerindeki planları İngiltere'nin de savaşa girmesine neden olmasaydı çatışma "onurlu" bir uzlaşmayla sona erecekti.

Londra Hükümeti, kılıcını çekmeden önce uzun süre bekledi. Barış, İngiltere için savaştan daha kârlıydı. Britanya'nın yayılma teorisini Adam Smith'in düşüncesi bu yöneydi. Ancak İngiltere mümkün olduğunca uzun süre çatışmada yer almaktan kaçınmak istemesiyle birlikte, kendi yerine başkalarını, Avusturya veya Prusya'yı savaşa sürükleme şeklindeki eski taktiğine sadık kaldı.

Çıkarları doğrudan tehdit edildiği zaman ise tüm gücüyle savaşa girmekte tereddüt etmedi. Avusturya ve Prusya birlikleri, ilk olarak Avusturya Felemenk'ine giren Fransız ordusunu durdurabildiği sürece Pitt harekete geçmedi. Ancak Valmy (20 Eylül 1792) ve Jemmapes (6 Kasım) sonrasında, General Dumouriez Brüksel'e girince (14 Kasım) ve Fransız Hükümeti önceki anlaşmaları ihlal ederek Scheldt Nehri'nin serbest dolaşıma açık olduğunu ilan edince (16 Kasım) Londra paniğe kapıldı. İngiliz kabinesi tarafsızlık maskesini terk etti. 26 Ekim'de Büyükelçi Chauvelin, Fransız Hükümeti'ni; Pitt'in, Fransa'nın Brabant'ı rahat bir şekilde fethetmesine izin vermektense savaş ilan etmeyi tercih edeceği konusunda uyardı. Cambon, Belçika görevlilerine verilen talimatlarla tamamlanan 15 Aralık 1792 tarihli bir kararnameyle yanıt verdi (8 Ocak 1793). Olay, işgal altındaki ülkelerin halklarını özgürleştirmek gibi asil bir bahaneyle başlamıştı. Ancak halktan kurtuluş masraflarını kendisinin karşılaması, işgalci orduların masraflarını karşılaması, altınları karşılığında asinya alması ve ayrıca bağışta bulunması istendi.

Açgözlülük giderek bariz bir hal aldı. Yürütme Konseyi, 24 Ekim 1792 tarihli bir kararla, Cumhuriyet'in düşmanları Ren'in ötesine sürülene kadar Fransız ordusunun silahlarını bırakmayacağını ilan etti. Danton, 1793'ün başında meşhur konuşmasını yaptı: "Fransa'nın sınırları doğa tarafından çizilmiştir. Dört taraftan bu sınırlara ulaşacağız: Okyanus, Ren Nehri, Alp-ler ve Pireneler." Ve General Dumouriez bir sonraki adımın Hollanda'nın

işgali ve Büyük Britanya ile savaş olacağını duyurdu. 29 Ocak'ta ordu, Felemenk'i işgal etmek üzere emir aldı. 1 Şubat'ta konvansiyon, İngiltere Kralı ve Hollanda Genel Vali'sine savaş ilan etti.

İki güç arasında ölümcül bir mücadele başladı. Bu savaş olağanüstü bir azimle sürdürülecekti. Devrimin içine yabancı bir unsur gibi sokulan bu savaş, çoğu zaman iddia edildiği gibi başlangıçta monarşik ve yarı feodal Avrupa ile devrimci Fransa'yı karşı karşıya getiren ideolojik bir çatışma değildi. İngiltere ancak temel ticari çıkarları tehdit edildiğinde devrimci öğretileri kınamaya başlamıştı. Fransa'da ise komşu ülkelere özgürlük götürme iddiası, yayılmacı heveslerini gizlemek için bir bahaneden ibaretti.

Daha sonra Fransa işgal edilip devrimin kazanımları tehdit edilince bal-dırı çıplaklar direnişin ruhu halinde geldi ve savaş, geçici olarak, devrimin savunulması için verilen bir savaşa dönüştü. Ancak bir yayılma ve fetih savaşı olarak temel niteliği kısa süre sonra yeniden ortaya çıktı. Aslında bu savaş devrim tarafından o kadar az koşullandırılmıştı ki devrimden neredeyse bir yüzyıl daha uzun sürdü.

3. SAVAŞIN BEDELİNİ KİM ÖDEYECEK?

Fransız burjuvazisinin devrimi içine sürüklediği bu savaş nasıl finanse edilecekti? Kim ödeyecekti? Mutlak monarşiye ve asalak soylulara ağır vergiler ödememek için devrim yapan burjuvazi, bu yükün kendi omuzlarından başka omuzlara yüklenmesi konusunda kararlıydı.

En azından Eski Rejim'in borçlarını ödemeyi reddederek kamu harcamalarını azaltabilirdi. Ancak burjuvaların kraldan alacakları vardı ve Cumhuriyet'in kendilerine kraliyet ve ruhban sınıfının borçlarının faizlerini son kuruşuna kadar ödemeye devam etmesini istiyorlardı.

Devrim, Eski Rejim'in kaldırılan kurumlarının eski sahiplerine titizlikle tazminat ödedi. Adalet, maliye vb makamlar, monarşi tarafından zengin burjuvalara satılmıştı. Bunları "tasfiye etmek" için yarım milyardan fazla para harcandı. Savaşı vergilendirme yoluyla finanse edebilirler miydi? Bu söz konusu bile olamazdı. Burjuvazi, tam olarak vergi ödememek, nefret edilen vergi memurlarının görevlerine son vermek için devrim yapmıştı. Eski Rejim'in 35.000 vergi görevlisinin işine son verildi, Ferme générale* kaldırılarak eski vergilerin yerine getirilen yeni vergilerin toplanması yerel yönetimlere bırakıldı. Belediyeler varlıklı kişilerin kontrolünde olduğundan bunlar vergilerin toplanmasını düzenleme konusunda açıkça isteksizdiler. 1790 yılında üç yüz milyon olan toprak vergisi, 1 Şubat 1793'te sadece yüz elli milyon toplandı. Bu tarihte ödenmemiş vergi borçlarının toplamı 648 milyondur. Asınyanın değer kaybetmesiyle ödenmemiş olanların gerçek değeri de hızla azalıyordu.

* (Fr.) Eski Rejim döneminde kralın ihale yoluyla bazı vergilerin toplanması görevini verdiği maliyecilerin birliği. Maliyeciler, krala yıllık sabit bir meblağ ödeme karşılığında söz konusu vergileri topluyordu (vergi mültezimleri) ve bu organ, altı yılda bir ihaleye çıkarılıyordu. (ç.n.)

Savaşı borçlanarak finanse edebilirler miydi? Bunun üzerine düşünmenin pek bir anlamı yoktu. Burjuvazi elindeki sermayeyi dipsiz askeri harcamalara akıtarak tehlikeye sokmak istemiyordu. Bu sermayeyi yurtdışında güvenli bir şekilde saklamayı ya da madeni paraya çevirerek gömmeyi tercih etti. Burjuvazi bu embriyon döneminde, kolay çözölemeyen bir sorun olarak sermaye yokluğunu, bugün olduğu gibi küçük tasarruflara başvurarak halledemezdi. Dahası, bu tasarrufları devlet kasasına aktaracak büyük bankalar da henüz yoktu. Savaşı kısa vadeli kredilerle finanse etmek imkânsızdı.

Burjuvazi savaşın bedelini ödemek istemediğine göre tek bir çare kalmıştı: Savaş için gereken milyarları kısmen karşıdevrimcilerin cebinden, kısmen ve çok daha büyük ölçüde de halkın cebinden almak. Böylece ruhbanların ve göçmenlerin* mülklerine el konuldu ve aynı zamanda enflasyona başvuruldu.

Başlangıçta bu yükü sadece aristokrasinin çekmesi gerekiyordu. Asinya bir enflasyon aracı değil, ruhbanlardan (4 milyar değerinde) ve göçmenlerden (3 milyar değerinde) alınan mülkler karşılığında verilen basit bir senet olarak tasarlandı. Bu mülkler satıldıkça, bunların karşılığı olan asinyalar hazineye iade edilecek ve iptal edilecekti. Ancak bu hiç gerçekleşmedi. Neden? Çünkü öncelikle, asinya mülklerin satılabileceğinden çok daha hızlı bir şekilde elden çıkarıldı; ikinci olarak burjuvazi, ulusal mülkleri gerçek değerinden çok daha düşük bir fiyata satın alarak kazançlı spekülasyonlar yaptı; son olarak, Cumhuriyet cömertçe bunların yıllık on iki taksitle ödenmesini teklif etti.

Böylece asinya çok hızlı bir şekilde enflasyon aracı haline geldi ve savaş finanse etmenin bir yoluna dönüştü. Mayıs 1793'te asinya sayısı beş milyarı bulmuştu. Bu kâğıt bolluğu para biriminin hızla değer kaybetmesine yol açtı. Yüz franklık asinya, Haziran 1791'de Paris'te seksen beş frank ederken Eylül 1792'de yirmi dokuz franga düştü. Bunun sonucunda, başta ekmek olmak üzere temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarında hızlı bir artış oldu ve aynı maddelerde kıtlık başladı.

Böylece burjuvazinin gönöl rahatlığıyla başlattığı savaş, öngörölemeyen bir sonuca yol açtı. Bu sorun, devrimden saptırmak bir yana, onu daha da ileri götürdü. Hayat pahalılığı ve kıtlık çıplak kolluları burjuvaziden ayırmaya ve Eski Rejim'i devirmek için bir araya gelmiş güçleri dağıtmaya başladı. Halk kitleleri, özellikle de müdahalelerinin kararlı olduğu yerde, Paris'te açlık çekiyordu. Parisli baldırı çıplaklar, devrimci burjuvazi için silahlarını kuşanmış ve kanlarını dökmüşü. Devrimci burjuvazi ise onları temel ihtiyaç maddelerinden mahrum bırakarak teşekkür ediyordu.

* 1789-1815 yılları arasında Fransız Devrimi ve ardından gelen Napolyon yönetiminin yol açtığı istikrarsızlık ve kişisel güvenliklerine yönelik tehditler nedeniyle başta soylular ve kilise mensupları olmak üzere Fransız halkı yabancı ülkelere göç etmiştir. Bu dönemde ulusal mülkleri, ruhban sınıfından el konulan mülkler ve devrim nedeniyle göçenlerden, mahkûmlardan, sürgünlerden el konulan mülkler oluşturmaktaydı. (ç.n.)
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://haneey.org>

Burjuvazi ve çıplak kollular arasında bölünmenin ilk belirtileri 1792'nin başlarında ortaya çıktı. Ocak ayında başkentin işçi sınıfı bölgelerinde şeker fiyatlarının yükselmesine karşı yaygın bir huzursuzluk hâkimdi.

Bölgelerden gönderilen heyetler "aşağılık istifçiler ve onların rezil kapitalistleri" kınamalarıyla mecliste protestolarını duyurdular. 1793'ün başında düşmanlık daha belirgin bir hal aldı. Paris ve Lyon'da, Eski Rejim'e yönelik değil, hayat pahalılığına ve kıtlığa yönelik, tamamen ekonomik nitelikte yeni bir tür hareket başladı. Bu hareket nadiren grev biçimi aldı çünkü bu dönemde birçok işçi ücretli değildi (zanaatkârların sayısı günlük ücretli işçilerin sayısından fazlaydı) ve ayrıca çok sayıda küçük işletmeye dağılmış olan ve Le Chapelier Yasası (14 Haziran 1791) ile birleşme hakkından mahrum bırakılan küçük işletmelere dağılmış ücretli çalışanlar, yüksek ücret talep etmek için nadiren bir araya gelebiliyorlardı.

Ayrıca baldırı çıplaklar kendilerine yabancı olan enflasyon sürecini tam olarak anlayamadılar; fiyatların yükselmesinin birkaç karşıdevrimcinin, spekülâtörün ya da istifçinin komplosunun sonucu değil, paranın çoğalmasının doğrudan sonucu olduğunu kavrayamadılar. Yasalar ve birkaç polisiye tedbirle fiyatları yönlendirmenin nispeten kolay olacağına inanıyorlardı. Bu nedenle "günlük" ücretin artırılmasından çok ihtiyaç maddelerine fiyat denetimi getirilmesini talep ettiler.

Yine de bazı grevler oldu. Nisan ayının başında, Parisli fırın işçileri günde elli metelik ve bir şişe şarap talep ederek bir araya geldiler. Mayıs ayının başında ise marangozlar, duvarcılar vb birçok işçiler gıda fiyatlarındaki artışı gerekçe göstererek daha yüksek ücret talep ettiler. Mart ve haziran aylarında konvansiyon, kâğıt fabrikalarındaki grev eylemlerini önlemek için tedbirler almak zorunda kaldı. Ancak 1792'nin sonunda ve 1793'ün başında çıplak kollular, işyeri düzeyinden çok, tüm yurttaşları bir araya getiren yerel bölgeler düzeyinde mücadele etmeye başladılar. Paris bölgeleri, konvansiyon üzerinde baskı kurmak ve konvansiyonun hayat pahalılığına karşı önlem almasını sağlamak için birlikte çalışmaya başladı. Temsilci heyetleri, dışarıda toplanan ya da salona girmeye çalışan kalabalıklar tarafından desteklenen dilekçeleri durmaksızın meclis kürsüsüne taşıyordu.

Burjuvazi bu gösterilerin sınıfsal yapısının farkındaydı. Tepkisi hızlı ve dikkate değer bir şekilde ortaklı. Kardeş kavgalarını unutan Jironden sağ ve Montagnard sol, halk öncüsüne karşı birleşti. Baldırı çıplaklar ile daha doğrudan temas halinde olan ancak diğer yandan desteklerini kaybetme ve aşırıları tarafından kuşatılma tehlikesi altında olan Jakobenler, hiç de acımasız değildi. En azından 1793'ün ilk yarısında açlıktan ölmek üzere olan halkın taleplerine verdikleri yanıt şuydu: Önce devrimi sağlamlaştırmamıza yardım edin; ancak o zaman size ekmek verebiliriz.

1793 Şubat'ının başında Paris'te, kırk sekiz bölgeden oluşturulan bir heyet konvansiyon kürsüsünde iâşe yasası ve buğday için azami bir fiyat belirlenmesini talep eden bir dilekçe sundu. Tüm salonda öfkeli sesler yükseldi. Konuşmacılardan birinin dışarı atılmasını talep ettiler. "Halkın

dostu”* Marat, bu vesileyle korku içindeki varlıkları savundu. Önerilen tedbirlerin “aşırı”, “garip” ve “kurulu tüm düzeni yıkıcı” olduğunu söyledi. Ertesi gün, Paris idari bölgesi milletvekilleri, *Lettre à leurs commettants* [Seçmenlere Mektup] aracılığıyla kendilerini dilekçe metnini yazanlardan ayırma ihtiyacı duydular. Bu mektubu imzalayanlar arasında önde gelen Jakoben liderler vardı: Robespierre, Danton, Marat, Billaud-Varenne, Collot d’Herbois, Genç Robespierre, Louis David.

Birkaç gün sonra, Quatre-Nations bölgesinden bir kadın heyeti, iâşe ve istifçilik sorununu tartışmak üzere jakobenlerden ertesi gün için salonlarını talep etti. İhtiyaç maddelerine ilişkin bu kadar çok tartışma yapılmasının Cumhuriyet’i tedirgin ettiği bahanesiyle Jakobenler bu isteği geri çevirirken kürsüden, aralarında halkın sıkıntılarından yararlanarak zenginleşen tüccarların ve istifçilerin dolu olduğu bağırırları yükseldi.

Ayın 25’inde baldırı çıplaklar doğrudan eyleme geçtiler. Bunu “yağma” olarak nitelendiren burjuvazinin öfkeli şaşkınlığı karşısında dükkânlara girdiler ve esnafı mallarını kendi belirledikleri fiyatlardan satmaya zorladılar; aralarında sabun fiyatlarının yüksekliğinden şikâyet eden başta temizlikçiler olmak üzere pek çok kadın da vardı. O akşam, Robespierre Jakobenlerde öfkesini kustu: “Halk ayaklandığında buna degecek bir amaçlarının olması gerekmez mi? Neden önemsiz mallarla ilgilenirler?”

Ertesi gün, 26 Şubat’ta, yine bir kadın heyeti tüm temel ihtiyaç mallarının fiyatlarının sabitlenmesini talep etmek üzere Belediye Sarayı’na gitti. Paris’in yeni seçilmiş Belediye Başkanı Pache, alaycılıkla şu yanıtı verdi: “Kocalarınızın işine sabit fiyat koyarsak ne diyeceksiniz? O zaman memnun olacak mısınız?” Aynı gün Barère, konvansiyonda, bir önceki gün gösteri yapanları hedef aldı. Cambon ise ayın 28’inde, malların “sürekli tehdit altında” olduğunu ilan etti ve bunlara saldırmak isteyenlere karşı sert bir yasa çıkarılmasını istedi.

Mart ayının başında, kendilerine spekülâtör ve istifçi denmesinden rahatsız olan Jakobenler, bağlı kulüplere bizzat Robespierre tarafından kaleme alınan bir genelge gönderdi. Tüm güçleriyle karşı çıktıklarını ve yalnızca düşmanlarının kışkırtabileceğini iddia ettikleri bu hareketin tüm sorumluluğunu reddediyorlardı: “Paris halkı tiranları devirebilir ama dükkânlarla uğraşmaz. Önemsiz istifçileri ezmekten daha önemli işleri vardır.”

Ancak çıplak kollular, jakobenlerin onlara ne yapacaklarını söylemesini istemiyorlardı. Yılmadan taleplerde bulunmaya ve konvansiyon ile komün üzerinde baskı kurmaya devam ettiler. Nisan ayı başında, Halle-aux-Blés bölgesi, konvansiyonun istifçilere ve para tüccarlarına karşı bir yasa çıkarması çağrısında bulunan bir başvuru taslağını diğer bölgelere dağıttı.

1 Mayıs’ta sesler iyice yükseldi. Kenar mahalle Saint-Antoine bölgeleri meclise bir heyet gönderdi. François Musine adında bir döşemeci işçisi olan sözcüleri, proleterlere özgü bir dille sert bir konuşma yaptı:

* Marat’ın aynı anlama gelen *L’ami du peuple* adlı gazetesinden aldığı isimdir. (ç.n.)

Uzun süredir bütün temel ihtiyaç maddelerine uygulanacak bir azami fiyat vaat ediyorsunuz. (...) Sürekli vaat ediliyor ancak yapılan hiçbir şey yok. (...) Fedakârlık sırası sizde; çoğunuz varlıklı olduğunuzu unutuyor. (...) Şimdiye kadar devrimin tüm yükünü yoksullar çekti; zenginlerin ve bencillerin cumhuriyetçi olma ve mallarının yerine cesaretlerini koyma vakti gelmiştir. (...) Toplum yararına önerimiz budur. (...) Kabul etmezseniz şunu bilin ki (...) ayaklanacağız; kapıda 10.000 kişi bekliyor.

Hem sağdan hem soldan, Jirondenlerden ve Montagnardlardan öfke dolu sesler yükseldi.

4. ÇIPLAK KOLLULAR BURJUVAZİDEN HESAP SORUYOR

Yine de tatmin olmayan halk doğrudan eyleme geçti. 26, 27 ve 28 Haziran tarihlerinde Paris'te büyük karışıklıklar yaşandı. Çıplak kollular, şubat ayında olduğu gibi esnafı mallarını, özellikle sabunu düşük fiyattan satmaya zorladılar. Poissonnière bölgesinin gönderdiği yurttaşlar 28'inde Komün Genel Konseyi'ne geldiler ve yeni el konulan yirmi kasa sabununun libresi yirmi metelik fiyatından dağıtılmasını önerdiler. Konsey bu öneriyi oybirliğiyle reddetti. Komün yetkili başvekili Hébert, *Le Père Duchesne* gazetesinde hoşnutsuz insanları azarladı: "Savaşmanız gereken aslanlar dururken zamanınızı sinek avlamakla geçiriyorsunuz. Şu işe bak! Şeker ve sabun tüccarlarıyla mı savaşacağız?"

Temmuz ve ağustos ayları boyunca kenar mahallelerde sürekli bir huzursuzluk vardı. Baldırı çıplaklar sadece geçim maddelerinin yükselmesi nedeniyle öfkeli değillerdi, aynı zamanda kıtlıktan da şikâyetçiydiler. Paris'te gıda yetersizdi, ekmek yetersizdi ve fırınlarda sürekli kuyruklar vardı. Temmuz ayının sonunda, başkentte un tedarikinin giderek daha istikrarsız hale gelmesiyle birlikte bölgelerde heyecan baş gösterdi. Beaurepaire bölgesi, diğer tüm bölgeleri, komünden piyasa kayıtlarının ve un stoklarının açıklanmasını talep etmek üzere iki görevli görevlendirmeye davet etti.

Ayın 31'inde bölgelerden seçilen görevliler Évêché'de toplandılar. 6 Ağustos'ta Komün Genel Konseyi'nde fırtınalı bir oturum gerçekleşti. Bazı bölgeler delege ve görevli göndermişti. Her taraftan protestolar yükseliyordu. Ertesi gün, ayın 7'sinde, komün baş yetkilisi* Chaumette, Genel Konsey'e sabah saatlerinde belediye binasında meydana gelen "uygunsuz manzara" ile ilgili bir rapor sundu: "Mideleri boş olamayacak kadar çok bağırان insanlar" şikâyet etmeye gelmiş ve onlara "hakaret" etmişlerdi. Aynı günün akşamı Robespierre, jakobenlerde birilerinin bu huzursuzluğu kışkırttığından şikâyet etti. Bu gizemli "birilerini" "dükkânların halk tarafından yağmalanmasını" istemekle suçladı.

* Fransızca metinde terim *procureur-syndic* (vekil-temsilci) şeklindedir. Konvansiyon üyesi temsilciler ile karıştırılmaması adına ve ayrıca hükümet ile Komün yönetimi arasında bağlantı kurmak, her konuda komünün yararını gözetmek gibi görevleri olduğundan ben bu şekilde karşılamayı tercih ettim. (PDF) Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ağustos ayının ikinci yarısında Paris'te belediyeye ve belediyenin işe yönetimine yönelik saldırılar gittikçe şiddetlendi. Gravilliers, Popincourt, Observatoire ve Sans-Culottes vb bölgeler birbiri ardına belediye başkanının, komün baş yetkilisinin ve işe sorumlularının tutuklanmasını ve görevden alınmasını talep ettiler. Belediye Başkanı Pache, bazı tavizler vermenin akıllıca olacağına karar verdi. İşe yönetimini yeniledi ve "geçim konusunu alevlendirmekten vazgeçmeyenleri" kınadığı ve yurttaşlarını "onları susturmaya" davet ettiği uzun bir bildiri yayımladı.

Uzun süredir kaynayan bu durum eylül ayı başında bir patlamayla son buldu. Ayın 1'inde Unité bölgesinin kardeşlik derneğinden bir heyet komüne gitti, aç baldırı çıplakların çektiklerini anlatan bir metin okundu ve daha önce verilen sözlerin tutulmadığı hatırlatıldı: "Bize devrimi sevdin. (...) Artık vaatler değil, gerçek sonuçlar görmek istiyoruz." Ertesi gün, ayın 2'sinde hareket, tüm Paris'e ve Ulusal Basımevi dahil tüm işyerlerine yayıldı. Ayın 4'ünde şafak vaktinde işçiler işyerlerini terk ettiler ve binlerce kişilik bir kalabalık halinde Belediye Sarayı meydanında bir araya geldiler. Aralarında inşaat işçileri, özellikle duvarcılar ve demirciler, silah fabrikalarından işçiler ve matbaa işçileri de vardı. İlk defa proletarya, heterojen baldırı çıplaklardan ayrılıyordu.

Kalabalık meydanın ortasına bir masa kuruldu. Bir komite oluşturuldu. Toplantı düzene sokuldu. Bir dilekçe hazırlandı ve kitlenin onayına sunuldu. Heyet atandı ve bu heyet belediyeye gitti. Heyetin sözcüsü, genç matbaa işçisi Christophe Tiger şu konuşmayı yaptı:

Yurttaşlar, fırıncılardan ekmek almanın zorluğu, önemli çalışmalarınızı bir süre kesmenize neden oldu. İki aydır bu durumun sona ereceği umuduyla sessizce acı çektik ancak aksine kötülük her geçen gün artıyor. Bu nedenle, halkın güvenliğinin gerektirdiği önlemlere dikkatinizi çekmek için geldik. Gündüz çalışan ve gece dinlenmesi gereken işçinin, ekmek almak için gecenin bir kısmında ayakta kalmak ve gündeliğinin yarısını kaybetmek zorunda kalmasını ve çoğu zaman hiç ekmek alamamasını sizler de görün.

Sözcü, Paris'e ekmek tedarik edilmesini sağlamak için bir an önce acil önlemler alınması çağrısında bulundu. Daha sonra Belediye Başkanı ile işçiler arasında karşılıklı bir konuşma başladı ve işçiler ısrarlı sorular yöneltti: "Paris'te gıda maddesi var mı? Varsa piyasaya sürün; yoksa nede-nini söyleyin. Halk uyandı, devrim yapan baldırı çıplaklar size silahlarını, zamanlarını ve hayatlarını sunuyor." Dışarıda sabırsızlanan kalabalık sonunda binaya girdi. Tıklım tıklım dolu salonun her yanından "Ekmek! Ekmek!" haykırırları yükseliyordu. Şaşkına dönen Chaumette, olanları rapor etmek için konvansiyona koştu. Belediye görevlileri toplantıyı ana salona taşıdılar.

Bu salon da kısa sürede doldu. Sıralar, basamaklar, yer, koridorlar... Her yer tıklım tıklımdı. Tartışma yeniden başladı. Aynı sorular, aynı cevaplar ve sürekli aynı haykırış. "Ekmek! Ekmek!" Sonunda Chaumette, temel

ihtiyaç maddeleri için azami fiyatların sekiz gün içinde belirleneceği bir kararnameyle konvansiyondan döndü. Ancak işçiler artık yetkililerin sözlerine inanmıyorlardı: “Vaatlere ihtiyacımız yok!” diye bağırıyorlardı. “Derhal ekmek istiyoruz!” Ertesi gün, ayın 5’inde, Chaumette’i bir kez daha sıkıştıran Tiger tutuklandı.

5. HALK ÖNCÜSÜNÜN SÖZCÜLERİ ENRAGÉ’LER

Musine ve Tiger’in söylevleri kesinlikle çarpıcıdır; sözlerini sakınmazlar, sahte bir tevazu ya da kibir göstermeden söyleyeceklerini doğrudan söylerler, diğer sınıflara karşı kendini halihazırda ortaya koyan bir sınıf adına konuşuyor izlenimi verirler. Ancak söyledikleri tutarlılık ve netlikten yoksundur. Anlık kaygıların peşine takılmış durumdadırlar; ötesini göremezler. Düşünceleri, günde on dört saat çalışmaları ve aç olmaları tarafından şekillenir. Çoğu zaman, Hébert’in ifadesiyle, “ekmek diye haykırmak” yaptıkları tek şeydir. Belediye Başkanı Pache, 4 Eylül’de [1793], azami tahıl fiyatı yasasının neden çoğu idari bölgede uygulanmadığını açıklarken halk sözcüsü (Tiger) sözünü kesmiştir: “Size (...) azami fiyat yasasının uygulanıp uygulanmadığını sormuyoruz, sadece şu soruya cevap vermenizi istiyoruz. Ekmek var mı, yok mu?”

Halkın çektiklerini anlayabilecek kadar halka yakın olan ancak her gün uzun süre çalışmak zorunda kalmayan ve burjuva eğitimleri sırasında söz söyleme becerisini kazanmış olan birkaç kişi, çıplak kolluların adına söz alma durumunda kaldı. Düşmanları onlara “Enragé’ler” dedi. Jacques Roux, Théophile Leclerc, Jean Varlet, 1793’te kitle hareketinin doğrudan ve gerçek tercümanlarıydı; Karl Marx’ın sürekli yazdığı gibi “devrimci hareketin başlıca temsilcileri” onlardı.

Bu üç isme Gracchus Babeuf de eklenmelidir. Babeuf’ün Enragé’ler hareketi ile kısmen bir ilişkisi olmuştur ve Babeuf, mücadele arkadaşlarından çok onların halefi gibidir. Ancak Babeuf de Jacques Roux, Leclerc ve Varlet ile aynı tipte bir adamdı ve dördünün pek çok ortak özelliği vardı.

Hepsi de iyi eğitimliydi. Jacques Roux varlıklı bir aileden geliyordu. Asker kökenli bir hukukçunun oğluydu. Rahip olduktan sonra çeşitli ilahiyat okullarında felsefe ve uygulamalı fizik dersleri vermiş, ardından bir şatoda vaiz olarak görevlendirilmişti. Ponts et Chaussées mühendisinin oğlu olan Leclerc de iyi eğitim görmüştü. Posta memuru olan Varlet “iyi bir aileden” geliyordu. Collège d’Harcourt’un parlak bir öğrencisiydi. Bir memurun oğlu olan ve kendisi de bir arazi araştırmacısı ve feodal hukuk uzmanı olan Babeuf de son derece eğitimliydi. Ancak dördü de hayattan ve hayatı birlikte yaşadıkları insanlardan çekmişlerdi. Dördü de kendi sınıflarına başkaldıran isyancılarıydı. Jacques Roux “bastırılmış, iftiraya uğramış ve zulüm görmüştü”. Adalet aşkı ona “ömür boyu düşmanlar” kazandırmıştı. Genç yaşta Guadeloupe’a gönderilen Leclerc “aristokrasi-nin kurbanı” olmuştu. Devrimin başından beri açık havada, taşınabilir bir kürsünün üzerinden kalabalıklara hitap eden Varlet, muhalifleri tarafından

her türlü hakarete maruz kalmıştı. Ailesinin geçimini sağlamakla yükümlü Babeuf, yoksulluğun en kötüsünü yaşamış ve bir sürü düşman edinmişti.

Dördü de kitlelerin büyük sefaletini paylaşmıştı. Gravilliers mahallesinin yoksul zanaatkarları arasında yaşayan Jacques Roux, jakoben burjuvalara şu yakıştırmayı yapabiliyordu: “Montagne* milletvekilleri! Bu devrimci kentteki evlerin üçüncü katından dokuzuncu katına çıkmadınız; çıksaydınız, ekmezsiz ve kıyafetsiz, spekülasyon ve istifçilik nedeniyle bu sefil ve perişan duruma düşmüş muazzam bir halkın gözyaşları ve iniltileri içinizi sıztatırdı.” Leclerc de yasa koyucuları sabah saat üçte kalkmaya ve fırıncıların kapısında bekleyen yurttaşların arasına katılmaya davet etti: “Bir fırın kapısında geçirilen üç saat, bir yasa koyucuya konvansiyonda geçireceği dört yıldan daha fazla şey öğretir.” Varlet ise kısa bir otobiyografik değerlendirme yazdı:

Dört yıl boyunca her zaman halk meydanında halk grupları arasında, baldırı çıplaklarla, sevdiğim paçavralar içinde, tavan aralarındaki zavallı garibanların, safca ve zorlama olmadan, iyi beyefendilerden, büyük konuşmacılardan, el yordamıyla çalışan bilginlerden daha emin, daha cesurca akıl yürüttüklerini öğrendim; ötekiler gerçek bilgiye ulaşmak istiyorsa benim gibi halkın arasına karışsınlar.

Ve Babeuf parlamenterlere şöyle seslendi: “Delegeler! Aranızda tek bir gerçek baldırı çıplak yok. Görünen o ki hiçbiriniz yoksulluğun yürek parçalayan acısını bilmiyorsunuz.”

Enragé'ler, her gün görüştikleri halk adına, sıradan halk heyetlerinin dile getirebileceği şikâyetlerin çok ötesine geçen bir protesto hareketi başlattılar. Doğrudan burjuvaziye saldırmaya cesaret ettiler. Savaşın, yani burjuva savaşının, ticari üstünlük savaşının, çıplak kolluların içinde bulundukları durumu kötüleştirdiğini gördüler; zenginler için bir kâr kaynağı olan enflasyon dolandırıcılığının yoksullar için yıkıcı olduğunu anladılar. Jacques Roux, 25 Haziran 1793'te konvansiyona bir dilekçe okudu:

Ne yani, hain vekiller (Jirondenler) talihsiz ülkemizin başına bir savaş belası getirdi diye zenginler de içimizde daha büyük bir savaş mı açmalı? Barışa yirmi yılda ulaşamayabiliriz ve savaşın muazzam masrafları... (*Meclisin sol tarafından öfkeli mırıldanmalar.*) Kâğıt paranın değerini düşürmekle ve böylece iflase yol açmakla suçlanmaktan korkmalısınız.

Dilekçe daha çok bir suçlamaya dönüşüyordu:

Bir sınıf insan, diğer bir sınıfı aç bırakabiliyor ve hiçbir ceza almıyorsa özgürlük sadece bir hayalden ibarettir. İnsanların yaşamaları ve ölmeleri, tekeli elinde tutan zenginlere bağlıysa eşitlik sadece bir hayalden ibarettir. Karşıdevrim, yurttaşların dörtte üçünün gözyaşı dökmeden ulaşamayacağı gıda maddelerinin fiyatıyla günden güne gerçekleştiriliyorsa, Cumhuriyet sadece bir hayalden ibarettir.

* (Fr.) Fransız Devrimi sırasında etkinlik gösteren siyasi bir gruptur. Meclisin en yüksek sıralarında oturmaları nedeniyle Fransızca “dağ” anlamına gelen bu ismi almıştır. Montagnardlar, bu partinin üyeleridir (Fr.).
Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Birkaç hafta sonra Roux, gazetesinde daha kesin konuşarak halkın zararına yapılan devasa kârların kaynağını ortaya koydu ve savaş tedarikçilerini ve ulusal mülkleri satın alanları hedef aldı:

Eskiden sokaklarda ticaret yapardınız, şimdi büyük dükkânlara sahipsiniz; eskiden bürolarda küçük birer çalışırdınız, şimdi savaş gemileri donatıyorsunuz; eskiden aileleriniz yardıma muhtaçtı, şimdi küstah bir lüks içinde, karadaki ve denizdeki birliklerin donatılmasından sorumlular. Devrimi seven bu kadar çok insan olmasına artık şaşırmıyorum; devrim onlara kısa sürede yurtseverce hazine üstüne hazine yağmak için bir bahane sağladı.

Ya da şöyle yazıyordu: “Ruhbanların mülkleri ve ulusal topraklar neredeyse tamamen dul ve öksüzlerin kanıyla zenginleşen kişilerin eline geçti.”

Ancak Enragé’lerin düşüncesi bu suçlamalardan öteye gitmiyordu. Devrimci burjuvazinin ekonomik ve mali sistemine karşı tutarlı bir muhalefet yapmadılar, yapamadılar. Kapitalist sömürüyü görmelerine ve suçlamalarına rağmen bu sömürünün iç mekanizmasını anlamadılar ve buna son vermeyi denemediler. Sadece etkilerini sınırlamak istediler.

Halk gibi onlar da tüccarlar “daha ucuza satmak isteselerdi altın ve gümüş bu kadar yükselmezdi” diye düşündü. Kâğıt paradaki düşüşü ve hayat pahalılığını spekülâtörlerin ve istifçilerin oyunlarına bağladılar. Spekülasyon ve istifçiliğin enflasyonun bir sonucu olduğunu kavrayamadılar. Huzursuzluğu çözmek için sıkıntıları ortadan kaldıracak değil, geçici olarak kontrol altına alacak baskıcı önlemler almak istediler. Halkın sözcüleri bu tür önlemleri zaten öngörmüşlerdi. Enragé’ler yalnızca bunları daha iyi formüle ettiler. Paranın değer kaybetmesini durdurmak için asınyanın madeni parayla değiş tokuşunun yasaklanmasını istediler. Fiyatlardaki artışı durdurmak için temel ihtiyaç maddelerine sabit fiyat uygulamasının getirilmesini istediler. Kıtlığın önlenmesi için ise bu maddelerin ihracatının yasaklanmasını savundular. Spekülasyon ve istifçiliğe son vermek için terör uygulanmasını talep ettiler; istifçilerin ölümle cezalandırılmasını, giyotinini sürekli meydanlarda bulundurulmasını ve “devrimci orduların” zenginlere karşı gönderilmesini istediler.

Bu program sonunda demagojiye yönelen Jakobenler tarafından Enragé’lerden devralındı ve birkaç hafta boyunca uygulandı. Ancak özel bir çıkarı olanlar bu düzenlemeleri ve yasakları aşmaya çalıştılar. Bunu engellemek için Jakobenler, kısıtlamaları gevşetmek yerine sıkılaştırmaya; böylece önlemleri nihai sonuçlarına yani ekonominin toplumsallaştırılmasına, devrimci savaşı finanse etmek için zenginlerin servetine el koymaya kadar gidecekti.

Enragé’ler bu kadar ileri gidemezlerdi. Yeni bir ekonomi biçimine geçiş için gerekli koşullar henüz sağlanmamıştı. Roux, Leclerc ve Varlet, o dönemde henüz embriyon olan büyük sanayinin modern proletaryasının değil, özel mülkiyete bağlı küçük burjuva ve zanaatkârların çoğunlukta olduğu heterojen bir kitlenin temsilcileriydi. O dönemde henüz yeni ortaya çıkan

kapitalizmin yol açtığı hasarları ortadan kaldırmaya değil, sınırlamaya yönelik önlemler alınması çağrısında bulunmakla yetindiler. Mülkiyetin kendisine değil, yalnızca spekülörlerin ve istifçilerin mülkiyetine saldırdılar.

Jacques Roux, haydutların ve istifçilerin mülkiyetine karşı çıktı ancak “bireylerin mülkiyetini” koruması altına aldı. Varlet, yalnızca şunu talep ediyordu: “Hırsızlık, spekülasyon, tekellilik ve istifçilik yoluyla halkın serveti pahasına biriktirilen mallar, toplum bu suistimale dair kanıt elde eder etmez ulusal mülkiyet haline gelir.” Enragé’ler tarafından savunulan en cesur önlem, hiç şüphesiz, kasaba ve kentlerde malların fiyatının rekabetle belirleneceği ve zengin çiftçilerin ürünlerini genel depoya göndermeye zorlanacağı halk dükkânlarının kurulmasıydı. Ancak bu kolektif tedarik anlayışı sadece Jacques Roux’nun zihninde kısa bir süreliğine belirdi.

Çok sonraları Babeuf, Jacques Roux’nun düşüncesinin ötesine geçecekti. Ancak o zaten Enragé’lerin ilerisindeydi. Kökenleri nedeniyle, Picardie’nin yoksul köylülerinin sözcüsüydü. Kilise mülklerinin 1789 sonunda ulusallaştırılması köylüleri cesaretlendirmişti. Burjuvazi, kilise mülkiyetinin meşruiyetine meydan okuyarak farkında olmadan özel mülkiyet fikrinin yıkımını başlatmıştı. Babeuf, 1791’de, dünyevi bir el kutsal mülkiyet hakkına uzandığında mülkiyete karşı saygısızlığın sınırı olmayacağını öngörmüştü. Tarım yasası, “zenginlerin korktuğu ve gelmekte olduğunu hissettiği” ve “tüm yasaların sonucu” olarak gördüğü bu yasa, toprağın paylaşımı ile ortak mülkiyeti ve toprağın devredilemezliğini birleştirdi. Toprağın kolektif mülkiyeti ve bireysel kullanımı ortaya çıktı. Babeuf, kırsal çerçevenin ötesinde, mülkiyet kavramını sorguladı:

Büyümeye devam eden bir toplumsal hareketin hiç şüphesiz sadece geçici bir ifadesi olan bazı kurumlara (...) neden (...) temel bir nitelik atfediliyor? (...) Evrim devam ediyor ve gelecek hâlâ belirsiz. (...) Demokrasi, donmuş bir buz kütlesi değilse akışkan ve değişken ise fiili eşitliğe varmaması mümkün değildir.

Ancak Babeuf, bu cesur öngörüsünü halk arasında gündem yaratacak bir konu haline getirmeye henüz cesaret edememişti. Bunları sadece bir arkadaşına anlatabiliyordu. Dönemin nesnel koşulları komünizme henüz uygunluk kazandırmamış ya da karşılık bulmasını sağlamamıştı.

6. ENRAGÉ’LERİN POLİTİK TUTARSIZLIĞI

Ekonomik alanın yanı sıra siyasi alana bakarsak Enragé’lerin burada da tutarsız olduklarını görürüz; aynı cüret ve aynı güçsüzlük siyasi olarak da vardır. Enragé’ler, gidilmesi gereken yönü biliyorlardı ancak bu yalnızca düşünce olarak kalıyordu. Ekonomik taleplerini mevcut sistemin ötesine geçen nihai bir hedefe bağlayamadıkları gibi kitle hareketini yeni bir iktidar biçimine doğru da yönlendiremediler.

Parlamentar meşruiyet içine hapsedilmiş Montagnardlar karşısında, doğrudan eylem ihtiyacını ortaya koymak gibi yadsınamaz bir erdeme

sahiptiler. Enragé'ler aynı zamanda en yüksek ve dokunulması en tehlikeli olan yerleşik itibarlara saldıracak kadar cesaretliydi. Halkın idolü haline gelmiş Robespierre'e saldırma cesaretini gösterdiler. Théophile Leclerc, Robespierre'i "kamuoyunun birkaç küstah despotu" arasına koydu. Jacques Roux, geleceği görürcesine, "görünüşte ılımlı ama gerçekte kana susamış adamları", "bugün kendilerine sezdirmeden boyunduruk altına aldıkları aşırı saf vatandaşların, güllerin altında demir bir asa sakladıklarını düşünmeden ilah olarak gördükleri ikiyüzlüleri" açığa vuruyordu. Claire Lacombe'un Devrimci Kadınlar Derneği de Robespierre'e, o dönemde affedilemez bir hakaret olan "Mösyö Robespierre" şeklinde hitap etmeye kadar gidiyordu.

Ancak bu küstahlık, Enragé'leri siyasi konumlarını sağlamlaştırmadan savunmasız hale getirdi. Robespierre baldırı çıplaklar arasında hâlâ muazzam bir prestije sahipti. Enragé'ler, dönemin nesnel koşulları buna izin vermediği için, Robespierre'in ve Kamu Selameti Komitesi'nin iktidarına, halk ayaklanmasından doğan yeni bir iktidarla karşı çıkamadı. Çelişkili duygular arasında kalmışlardı: Bir yandan devrimci baskının gerekliliğini kabul ediyorlardı (Jacques Roux şöyle yazıyordu: "Biliyorum, mevcut koşullarda şiddet içeren önlemlere başvurmak zorundayız"); diğer yandan, kendilerinin aristokratlara karşı talep ettikleri ve şimdi ise kendilerine dönen, propagandalarını engelleyen, ifade araçlarını ellerinden alan ve yakında özgürlüklerini de ellerinden alacak olan bu "korkutucu diktatörlüğü" kınıyorlardı.

Kısacası, Enragé'ler, halk öncüsü için yararlı ancak yetersiz sözcülerdi. Liderden çok ayna görevi görüyorlardı; halk öncüsünün görece kafa karışıklığını yansıtıyorlardı.

Bu öncü grubun bir kısmı, hayal kırıklığı içindeydi. Enflasyon, hayat pahalılığı, devrimci burjuvazinin halkın çektiklerine karşı kayıtsızlığı, baldırı çıplakları Montagnardlardan ayırmaya başladı. O zamana kadar Montagne'i körü körüne takip eden, bu parti için kanlarını veren çıplak kolluların hayal kırıklığı, devrim uğruna yapılan fedakârlıklardan dolayı pişman olmalarına neden oldu. Kendilerine şu soruları sormaya başladılar: "Rejimin değişmesinden bir şeyler kazandık mı? Kralın yönetiminde daha iyi yaşamıyor muyduk?"

Bizzat Enragé'ler de bazı durumlarda Jakobenlerin kuşkularına kendilerini açık tutuyorlardı. Jacques Roux'nun söylemlerinde ve yazılarında yeni baskı tarzının eskisinden, yoksullara en azından daha merhametli davranılan Eski Rejim dönemindeki baskıdan daha kötü olduğu fikri sık sık görülmekteydi. Enragé'ler terörü kınadılar, basın özgürlüğü talep ettiler çünkü karşıdevrimi durdurmak için baskının gerekli olduğu bir dönemde kendileri de bu olağanüstü önlemlerin kurbanı haline geldiler.

Böylece "kamu selameti" denilen rejimin gerici muhalifleriyle bir tutuluyor gibi göründüler. Oysa zorunlu baskının gerçekten halkçı olmasını, burjuvaziye değil sadece aristokrasiye karşı yöneltilmesini ve bir ucunun halka dönük olmasını sağlayarak bundan kaçınabilirlerdi. Ancak bazı

eylemlerinin biçimi yanlış anlaşılmaya yol açabilse de Enragé'ler hiçbir zaman sağ düşmanla bir anlaşma yapmadılar.

Jakobenler, Eski Rejim'i yaşatmak isteyenlere ve 31 Mayıs'tan sonra kralcılarının yanında yer alan Jirondenlere karşı ölümüne bir mücadele halindeydi. Dış düşmana karşı ise çok daha çetin bir savaş veriyorlardı. Böylece doğal olarak sol muhalefeti sağ muhalefetle karıştırma, halkın öncüsünün en ufak muhalefeti "beşinci kol"* olarak görme eğilimindeydi. Ayrıca, kitlelerin hareketi hakkında pek bir şey bilmedikleri ve burjuvazi ve çıplak kollular arasında başlayan sınıf mücadelesi hakkında henüz embriyon bir fikre sahip oldukları için Jakobenler, baldırı çıplakların herhangi bir bağımsız girişimini karşıdevrimden ilham alan bir eylem olarak yorumlamaya çok açıktı. Ancak tamamen iyi niyetli olduklarına inanılması için baldırı çıplakların huzursuzluğunu "karşıdevrimci" sıfatıyla etiketleyerek bastırmak onların çıkarıydı. Birçok durumda, aşırı solun kışkırtmalarını daha kolay kırmak için kralcı bir komplo bahanesine sığındılar.

Robespierre, 4 Eylül 1793 tarihinde Jakobenlere, özellikle zehir kusan bir konuşma yaptı: "Bu alçaklar, Ulusal Konvansiyon'u, Jakobenleri, yurt-severleri boğazlamak istediler." Konvansiyon üyesi Basire'e göre, Kamu Selamet Komitesi aristokratlara ait bir komplonun kanıtlarını ele geçirmişti. Hébert ise gazetesinde bu işte Pitt'in parmağı olduğunu yazıyordu. Ancak seçkin bir Montagnard olan konvansiyon üyesi Levasseur, *Mémoires*'da [Anılar] bu iftiraları yalanlayacaktı: "Şüphesiz başkentte huzursuzluğa yol açanlar (...) halkın kendisiydi."

7. DEVRİMCİ BURJUVAZİNİN PEŞİNDEN

Kısacası, en azından Paris'te halk öncüsüyle karşıdevrim arasında gizli bir anlaşma yoktu. Bu sadece birkaç büyük taşra kentinde görüldü.

Lyon, Bordeaux, Marsilya ve Toulon'da federalist ayaklanmanın, asınyanın değer kaybetmesi ve hayat pahalılığı nedeniyle bezmiş bazı baldırı çıplakları kendi safına çekmeyi başardığı bir gerçektir. Ancak diğer yerlerde ve özellikle de Paris'te, çıplak kolluları burjuvaziyle karşı karşıya getiren birçok unsura rağmen bu durum görülmemiştir.

1793'ün baldırı çıplakları, devrimin burjuvazinin kendi çıkarları için kullanıldığı konusunda hâlâ kafa karışıklığı içindeydiler. Ayrıca karşıdevrimci duydukları nefret, hayat pahalılığına ve ihtiyaç maddelerinin kıtlığına duydukları öfkeden daha ağırdı. Burjuva iktidarının gücünü kötüye kullanmasını henüz yeterince göremiyorlardı; aksine, burjuvazi Eski Rejim'i canlandırmak isteyenlere karşı mücadelede göreceli bir yetenek göstermişti. Yeni koşullar ve yeni fikirler, çıplak kollular ile burjuvazi arasındaki embriyon halindeki mücadelenin devrimci bir sonuca ulaşması ihtimalini henüz ortaya çıkarmamıştı. Halk kitleleri, homurdanarak ve hatta bazen

* Beşinci kol; bir devlet ya da örgüt içindeki propaganda, casusluk, sabotaj ya da terör yöntemlerine başvuran başka bir devlet ya da düşman örgütün gizli destekçilerini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. (ç.n.)

öfkelenerek devrimin zaferi için büyük fedakârlıklar yapmaya ve bu uğurda en ağır zorluklara katlanmaya hazırdı.

Ancak aynı zamanda, en ileri çıplak kollular, yapılan fedakârlıkları ve kabul edilen zorlukları sitem dolu bir dille ifade ettiler; artan hayat pahalılığına, ihtiyaç maddeleri kıtlığının her geçen gün kötüleşmesine, istifçilerin ve tüccarların cezasız kalmasına, yetkililerin yasaları uygulamadaki başarısızlığına karşı öfkeliydiler. “Kamu selameti” diktatörlüğünün yalnızca aristokratlara yönelik değil halk öncüsüne de yönelik olduğunu anladılar. Burjuvalar ve çıplak kollular arasında çok iyi bir arabuluculuk yapması nedeniyle Robespierre’in oyunlarından endişe duyuyorlardı. Tüm bunlara rağmen halk öncüsü devrimci burjuvazinin peşinden gitmeye devam ediyordu. Burjuvalar ve çıplak kollular arasındaki gizli bölünmeyi önlemek için Montagnardların tek yapması gereken, kitlelerin önüne oyalanacakları bir kemik atmaktı. Bu şekilde baldırı çıplakları Enragé’lerden kolayca ayırabilecek ve yeniden kendi etki alanlarına sokabileceklerdi.

Aslında devrimci burjuvazinin taviz vermesinin zamanı gelmişti. Bu acı verici ancak gerekliydi. Burjuvazi doğası gereği cimridir; en küçük bir taviz bile onu üzer. Ancak savaş onu hoşlanmadığı bu durumun üstesinden gelmeye, en azından geçici olarak baldırı çıplakların desteğini sağlamaya zorladı. Hem ülke içinde hem de sınırlardaki savaşı yalnızca çıplak kolluların desteğiyle kazanabilirdi. Büyük tehlikeleri tek başına göze alamıyordu. Çünkü bir kere ülke içinde küçük bir azınlık halindeydi; dahası burjuvalar değerli kanlarını savaşta dökmek istemiyorlardı, son olarak, tarihi görevlerini sonuna kadar götürme konusunda fikir birliği yoktu zira aralarında birçok hain ve kararsız vardı. Burjuva devrimi, çıplak kollular onun için kan dökmek istemedikçe zafere ulaşamazdı.

Konvansiyon üyesi Baudot, *Notes historiques* [Tarihsel Notlar] kitabında bu konuya ışık tutmuştur: “Yabancı güruhlar ancak kitleler tarafından geri püskürtülebilirdi; bu nedenle kitleler ayağa kaldırılmalı ve başarıya ilgileri çekilmeliydi. Burjuvazi doğası gereği barışseverdir ve bu tür büyük hareketler için yeterli sayıya sahip değildir.” Burjuvazi devriminin sorunlarını *pleb*’lere özgü bir şekilde çözmek isteyen bir halk öncüsüyle, sınıf kını nedeniyle çıplak kollularla el ele vermektense devrime sırtını dönmeyi tercih eden bir kesim burjuva arasında yer alan Montagne tereddüt etmedi ve Lvasseur şöyle yazdı: “Konvansiyon, yoksulların gayretini kullanmak, onu harekete geçirmek, beslemek ve cesaretlendirmek zorundaydı (...) çünkü vatani savunmayı ve özgürlüğü getirmeyi teklif edenler onlardı.”

Ancak bunun bedeli de ödenmeliydi. 1791’den itibaren Marat, ılımlı burjuvazinin aptallığı ve bencilliği yüzünden devrimin tıkandığını görmenin umutsuzluğu içinde sadece proletaryayı yardıma çağırdı. Halk kitlelerinden gerekli desteği alabilmek için onlara acilen avantaj sunmak zorunda olduklarının farkındaydı. Marat da sadece bir burjuva devrimcisiydi ancak diğerlerinden daha gelişmiş ve daha mantıklıydı.

Mart 1793'te Robespierre, karışıklığı önlemenin tek bir yolu olduğunu gördü: "Halkı sefaletten kurtarmak." Jeanbon Saint-André ve Élie Lacoste bu görüşü kısa ve çarpıcı bir şekilde ortaya koydular: "Yoksulların devrimi tamamlamak için size yardım etmelerini istiyorsanız hayatta kalmalarını mutlaka sağlamak zorundasınız." Burjuvazi elinden geleni yaptı. Birkaç aylığına kasasını açmaya razı oldu. Bedel ödendi.

İkinci Bölüm

Devrimci Burjuvazi İçinde Ayrılık

1. JİRONDENLER ÇIPLAK KOLLULARIN DESTEĞİNİ ÖDEMEK İSTEMİYOR

Devrimci burjuvazinin baldırı çıplakların mutlaka gerekli desteğini alabilmek için yalnızca maddi fedakârlık yapması yeterli değildi. Başta siyasi kadrosunun bir kesiminden de ayrılmak zorunda kaldı. Montagnardlar ile halk öncüsü arasındaki bölünme ancak yönetici sınıf arasındaki bölünme pahasına önlenebildi. Montagnardların iktidara gelmesiyle başlayan yeni gelişmeleri anlamak için bunun altında yatan nedenleri, bu ayrılığın niteliğini ve meydana geldiği koşulları incelemek gerekmektedir. Jirondenlerin düşüşü bir halk ayaklanmasının zaferiyle sonuçlanan bir sınıf çatışması mıydı yoksa gruplar arasındaki basit bir kavganın bir saray devrimiyle sonuçlanması mıydı? Olayın muğlak yapısından dolayı bu çelişkili gerçek yorumlar arasında yatmaktadır.

Jirondenler ve Montagnardlar aynı sınıfa aittiler. Aralarında temel farklılıklar yoktu. Her ikisi de özel mülkiyetin azimli savunucusuydu. Robespierre, Danton, Marat, Hébert, Billaud-Varenne onlarca metinde; Brissot, Vergniaud, Roland ve Condorcet gibi özel mülkiyetin dokunulmaz ve kutsal olduğunu ilan etti. Jirondenler de Montagnardlar da ortak mülkiyeti öngören “tarım yasasına” aynı dehşetle karşı çıktılar. Doğrudan demokrasiden, egemen halkın kamusal hayata silahlı müdahalesinden, halk federalizminden aynı şekilde korkuyor, öte yandan parlamento kurusuna, yasallığa ve politik merkezîyetçiliğe aynı hayranlığı besliyorlardı. Her iki grup da ekonomik liberalizme sıkı sıkıya inanıyordu. Özgürlüğün kısıtlamalara karşı faydalarını aynı ifadelerle yüceltiyorlardı. Her türlü fiyat düzenleme ve denetimine ilke olarak karşıydılar.

Bununla birlikte Jirondenler ile Montagnardlar arasındaki çatışma basitçe hırs, gurur ya da siyasi rekabet gibi bir konu nedeniyle ortaya çıkmadı. Bu çatışma iki ayrı sınıfı değil, aynı sınıfın iki kesimini karşı karşıya getirdi. Bir grup, burjuva devrimini kurtarmak ve zafere ulaşana kadar savaşa devam etmek için çıplak kolluların desteğini istemekten çekinmiyordu; diğeri ise bedel ödemek ve geçici de olsa baldırı çıplakların yolunu açmak yerine ülke içindeki ve dışındaki karşıdevrimle uzlaşmayı tercih ediyordu.

Devrimci burjuvazinin bir kesimi halkla güç birliği yapmaya razı olurken diğerinin bunu neden reddettiğini anlamaya çalışalım. Jirondenlerin daha kültürlü oldukları bu nedenle de “kaba ve eğitimsiz” halka karşı içtudsüel bir nefret duydukları söylenmiştir. Ama bu doğru değildir! Sadece birkaçını sayarsak Maximilien de Robespierre, de Saint-Just de Richebourg, Barère de Vieuzac, Hérault de Séchelles gibi adamlar, aristokrat tavırları ve kusursuz giyimleriyle Brissot ve Vergniaud kadar *pleb*’lere uzaktı.

Jirondenlerin ve Montagnardların çıplak kollulara karşı farklı tutumları çıkar farklılıklarından kaynaklanıyordu. Jirondenler tüketim mallarının ticareti ve ihracatıyla ilgilenen burjuvazi tarafından destekleniyordu. Dokuma sanayisinin ana merkezleri olan Grenoble, Rouen, Montpellier, Montauban vb ile Lyon’daki ipek sanayisi, sömürgelerle ticarete uzmanlaşmış Bordeaux, Marsilya ve Nantes’daki büyük tüccarlar Jirondenlerin başlıca dayanağıydı. Dokuma sanayisi ve ihracatı, 1791 ve yine 1792’de gelişme göstermişti. 1789 Devrimi ile 10 Ağustos 1792 Devrimi’ni birbirinden ayıran uzun politik duraklamadan faydalanılmıştı. Enflasyon ve asıyanın değer kaybetmesi, üretime yapay bir hareketlilik kazandırmıştı. Ellerinde her geçen gün daha da bollaşan para bulunduranlar, bunları mala dönüştürmek için acele ediyordu. Üreticiler fiyatları istedikleri gibi yükseltiyordu. Kârlarına henüz herhangi bir kısıtlama getirilmemişti. İşgücü maliyetleri henüz fiyatlar ile orantılı olarak artmamıştı. İmalatçılar kadınları, çocukları ve sakatları düşük ücretlerle çalıştırarak sömürüyordu. Malların ucuzluğunun cazibesine kapılan yabancılardan siparişler gelmeye başladı. Her şeye rağmen, daha önce gördüğümüz gibi kısa süre içinde huzursuzluk belirtileri ortaya çıktı ve Jironden burjuvazisi savaş başlatarak durumu düzeltebileceğini düşündü.

Ancak savaş beklentilerini karşılamadı. Belçika ve Hollanda fethedilemedi. İki kez saldırıya geçen Fransız orduları kendi topraklarına geri püskürtüldü. 1793’ten itibaren uygulanan İngiliz ablukası, Cumhuriyet ile uzak pazarları arasındaki ilişkileri çok zorlaştırdı. Fransa’daki yabancı bankalar kapanmaya başladı. Dış ticaret felç oldu. Ülke içinde ise özellikle gönüllü askerlikten kaynaklanan işgücü kıtlığı ve artan işgücü maliyeti, hammadde kıtlığı, savaş sanayilerine öncelik tanınması, kısıtlama önlemleri nedeniyle ticaretin felce uğraması, kitlelerin yoksullaşması ve (sermayelerini istifleyen veya ihraç eden) zenginlerin çekingenliği nedeniyle tüketimin azalması, lüks tüketimin ortadan kalkması gibi tüm bu unsurlar tüketim malları sanayilerini kritik bir duruma sürüklüyordu. 1792 sonbaharında Lyon’da 30.000 ipek işçisi işsizdi. 1793 Temmuz ayında Rouen’de işçilerin sayısı 40.000’den 8.000 veya 10.000’e düşmüştü. Varlıklarını tüketim malları sanayilerine ya da dış ticarete yatırmış olan kapitalistlerin çoğu 1793 yılında kendilerini iflasın eşiğinde buldu.

Para kaybeden ve kâr marjı sıfıra inan Jironden burjuvazi, kitlelere en ufak bir taviz vermeyi reddetti ve savaş maliyetlerinin en küçüğünü bile halkın omuzlarından alıp varlıklıların omuzlarına yüklemeye yönelik her türlü önleme karşı çıktı.

Öte yandan Montagnardlar, burjuvazinin; enflasyondan, ulusal mülklerin ele geçirilmesinden, ordunun donatılmasından ve ardından silah üretiminden muazzam kâr sağlayan kesimini temsil ediyordu. Fakat iki kesim arasında aşılma bir bölünme yoktu. Burjuvazinin büyük bir kısmı, yeni kâr kaynakları bulmak için eski faaliyetlerini ve yatırımlarını terk ederek Jirondenlerden Montagnardlara geçti. Devrimci burjuvazi, ziyafetin kırıntılarını çıplak kollulara bırakmayı göze alabilecek kadar para kazandı. Kârlı faaliyetleri ancak bu şekilde devam edebileceğinden, bazı kısıtlama önlemlerine boyun eğdiler.

Aynı şey diğer kesim için söylenemezdi. Savaşın masraflarını karşılamak istemeyen Jirondenler, artan oranlı vergilendirmeye düşmanca yaklaşıyor ve zorunlu borçlanma planlarını şiddetle engelliyorlardı. Lyon'daki ipek üreticileri, Lyon belediyesi tarafından kararlaştırılan altı milyon tutarındaki vergiyi ödememek için bu kentteki halk temsilcilerinden tam destek alarak 29 Mayıs [1793] Ayaklanması'nı başlattılar. Marsilya'nın büyük işletmeleri borç vermekten kaçınmak için yurtdışına önemli miktarda fon çıkardılar. Herhangi bir fedakârlık yapmak istemeyen Jirondenler, kitlelerin yaşam koşullarını iyileştirecek her türlü önleme de aynı ölçüde karşı çıkıyorlardı. Paris Komünü, 10 Ağustos'tan sonra, işsizliğe çare bulmak için geniş çaplı kamu çalışmaları başlatmıştı. Jironden hükümetin, ücretleri düşürmekten (26 Eylül 1792) ve ardından işçileri işten çıkarmaktan (18 Ekim) başka yapacak daha iyi bir şeyi yoktu.

Jirondenler kâğıt paranın değerini sağlamlaştırmaya yönelik hiçbir önlem istemiyorlardı. Cambon tarafından sunulan ve asıyanın zorunlu kuruna ilişkin plana karşı ısrarlı bir direniş sergilediler. Altın ve gümüş satışının yasaklanması ve kambiyo işlemlerinin askıya alınması, Jironden maliye bakanı Clavière'in çevresinin döviz spekülasyonlarını tehlikeye attı. Jirondenler, temel ihtiyaç maddelerine sabit fiyat uygulanmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Serbest rekabetin her derde deva olduğunda ısrar ediyorlardı. Brissot hayat pahalılığını, tahıl dolaşımını durduracak şekilde "anarşistlerin mal sahiplerine ya da tüccarlara karşı bitmek bilmeyen açıklamalarına" bağlıyordu. Federalist isyancıların yerel iktidarı ele geçirdikleri yerlerde ilk icraatlarından biri tahıl üzerindeki azami fiyatı kaldırmak oldu.

2. DEVRİMİ DURDURMA TERCİHİ

Kişisel çıkarlarını sınıflarının çıkarlarının üzerinde tutan Jirondenler, istisnai ekonomik önlemleri de halkı en azından kısmen tatmin edebilecek radikal uygulamaları da istemiyorlardı. Kısacası, çıplak kolluların desteğini satın almaktansa devrimi durdurmaya tercih ederlerdi.

Devrimi durdurmak demek geri gitmek demektir. Devrimden yorulan Jirondenler, farkında bile olmadan kralcıların kollarına düştüler. Devrime

sırt çevirdikleri için ruhbanların ve göçmenlerin mülklerine el konulmasına artık kesin gözüyle bakamazlardı. Bu nedenle, sermayelerini ticaretten çekip milli mallara yatırmaya isteksizdiler ve ticari kayıplarını telafi etmeleri için Cambon'un kendilerine kibarca sunduğu bu kolay yolu reddettiler. Belki de Jirondenlerin burjuvazinin Montagnard kesimiyle en şiddetli çatışmaya girdiği nokta bu olmuştur. Nitekim ulusal mülklerin satışı, devrimci burjuvazi için başlıca önem taşıyan, öncelikli bir işti.

Cambon'un tüm mali politikası ve özel hayatı, ailesiyle birlikte başlıca alıcılarından biri olduğu ulusal mülklere dayanıyordu. Tüm Montagnardların arasında Cambon'un, Jirondenlerin sahneden inmeden önce en şiddetli saldırdığı kişilerden biri olması önemlidir. Karşılıklı olarak Cambon da idari bölgelerde Jirondenlerin çoğunlukta olduğu yönetimleri ulusal mülklerin satışını sistematik olarak sabote etmekle suçlamış ve bazı yönetimlerin Pitt'i desteklediğini ileri sürmüştür.

Jirondenler, ülke içindeki karşıdevrime yaklaşmalarına paralel olarak dışarıda da bir pazarlığa göz kırpmıyorlardı. Bu savaş istemişlerdi fakat bunun hızlı ve saldırgan olmasını tercih ederlerdi. Sonuç, bir savunma savaşıydı. Fransa, işgal edilmiş, dünyanın geri kalanından koparılmıştı ve *pleb*'lerin enerjisiyle alevlenen devrimci bir savaş yapılmıştı. Bu yüzden geri döndüler. Yurtseverliklerini yeniden gözden geçirecek olursak, Fransız orduları Belçika'yı işgal edip kendilerine zengin bir ganimet umudu veren zaferler kazandığında savaşı desteklediklerini görürüz. Ancak yenilgi rüzgârları esmeye, Paris kenar mahallelerindeki baldırı çıplaklar sokaklara dökülüp ihaneti protesto etmeye ve kamu selameti için önlemler talep etmeye başlar başlamaz yenilgici olmuşlardır.

Dumouriez ağır bir yenilgiye uğramış ve Belçika'dan hızla geri çekilmek zorunda kalmıştı. Fransa bir kez daha işgal tehdidiyle karşı karşıyaydı. Paris'te ise Eylül 1792 atmosferi canlanmıştı. Kenar mahalleler ayaklanmış, terör ve kamu selameti önlemleri talep ediyordu.

Bölgeler, temyiz ya da başvuru yolu olmaksızın yargılama yapacak bir devrimci ceza mahkemesinin kurulmasını talep ediyordu. Konvansiyon bu ısrarlı talebi bir kararnameye dönüştürdü. İki gün sonra, ayın 10'unda, Robespierre yeni duruma uygun güçlü bir hükümet kurulması çağrısında bulundu. 21 Mart'ta, Neerwinden'deki yenilgi haberi üzerine meclis, halk öncülerinin baskısı altında, her komünde on iki baldırı çıplaktan oluşan bir gözetim komitesi kurulmasına karar verdi.

Savaşın devrimci niteliğinden dehşete düşen Jirondenler barış için İngiliz Hükümeti'ne başvurdu. 2 Nisan'da Dumouriez, ani bir kararla, "orada hüküm süren kanlı anarşiye son vermek" ve "Fransa'yı katillerden ve kıskırtıcılardan temizlemek" için askerlerine Paris'e yürüme emri verdi. Avusturya generali Cobourg ile işbirliği yaparak devrimci komünü dağıtma, Jakobenleri feshetme, yeni seçimler yapma ve monarşiyi yeniden getirme planı yapmıştı. Ancak kimse Dumouriez'yi izlemedi ve ordusundan kopan

general, tek başına ya da neredeyse yalnızca birkaç kişiyle düşman saflarına geçti. Dumouriez çok hırslı bir adamdı ve esas olarak kişisel amaçları için hareket ediyordu. Fakat girişimi başarılı olsaydı Jirondenler onu bir kurtarıcı olarak karşılayacaklardı. Üstelik bunların tehlikeye atılmasından bizzat Dumouriez sorumluydu. Bundan sonra Jirondenlere, Dumouriez'nin suç ortakları olarak rezil bir damga vuruldu. Robespierre 3 Nisan'da bu konu üzerine zekice bir konuşma yaptı.

Özetle, 1793 burjuvazisinin önemli bir kesimi, kendi kişisel çıkarları için burjuva devriminin genel çıkarlarına ihanet etti. Çıkarları savaşın ve devrimin devamına bağlı olan diğer kesim ise kopmaya razı oldu. Jirondenler ya da çıplak kollular ile olmak üzere iki bölünme arasında, mecburen birincisinden ayrılmayı seçmek zorundaydı. Uzun süre oyalandıktan sonra, Jironden liderleri iktidardan uzaklaştırmaya karar verdiler.

3. İKİ TEHLİKE KARŞISINDA KALAN MONTAGNE

Montagne, Jironden burjuvazisi ile baldırı çıplaklar arasında kaldığı için bu hiç de kolay olmadı. Ülkenin gerici çoğunluğunu kendisine karşı kıskırtma riski vardı. Jirondenler oldukça destekleniyordu. Neredeyse tüm basının, idari bölge yönetimlerinin ve doğrudan savaş tehlikesi olmayan tüm idari bölgelerdeki nüfus çoğunluğunun desteğine sahipti. Jirondenler ayrıca ordu içinde, bakanlıklar, hatta Paris'te zengin mahallelerin bölgeleri ve ulusal muhafızları tarafından da destek görüyordu.

Jironden idari bölgeler, Montagne'a sürekli iç savaş ile şantaj yapıyordu. Montagne pes etti. Sloganları acele yok, ayaklanma yok şeklindeydi. Burjuvazi arasındaki bu kavgaya Jirondenlerin halkı dahil ederek halk hareketini serbest bırakacağından korkuyordu. Paris Ayaklanması onun için sadece bir hayalet değil, yaşayan bir gerçeklikti. Bir önceki yazın anıları peşini bırakmıyordu. O korkunç ikinci iktidarı, 10 Ağustos 1792'de bölge delegelerinden oluşan ve yasal komünü devirerek onun yerini alan, kendisini meclise karşı gururlu bir rakip olarak kuran ve daha sonra hizaya getirilmesi çok zor olan o yasadışı meclisi yeniden diriltmek istemiyordu.

Aynı anılar baldırı çıplakların anılarında da hâlâ tazeydi. Halk, halk ayaklanmasının doğal organlarının bölgeler olduğunu öğrenmişti. Bir bölge, Belediye Sarayı'ndaki resmi toplantılara ek olarak, diğer bölgelerden delegeleri genel bir toplantıya (genellikle Évêché seçim kulübünün binasında yapılırdı) çağırırdı. Böylece, zafer durumunda olağan belediyenin yerine geçecek ve kendi isteklerini parlamenter meclise dikte edecek bir ayaklanma komitesi oluşturulmuştu.

Montagne liderlerinin endişeleri yersiz değildi. Bunu ilk kez 10 Mart 1793'te anladılar. Bu tarihte, 10 Ağustos darbesi bu sefer Jirondenlere karşı neredeyse tekrar gerçekleşecekti. 9 Ağustos gecesi, aralarında Enragé Varlet'nin de bulunduğu kıskırtıcılar, çeşitli bölgelere bir çağrıda bulundular. Her bölgeyi, bir ayaklanma komitesi kurmak amacıyla delege göndermeye

davet ettiler. Şehir kapılarının kapatılmasını ve çanların çalınmasını talep ettiler. Büyük bir kalabalığın başında bildirilerini Komün Genel Konseyi'ne sundular. Bu girişim başarısız oldu. Seslerini bile duyuramadılar.

Ancak bu kısmi bir yenilgiydi. Montagnardlar, halkı Jirondenlere karşı iterek ayaklanmalarına neden olacağını biliyorlardı ve bu ayaklanmanın başında olamamaktan ve ayaklanmayı yasallığa kavuşturamamaktan korkuyorlardı.

Montagne bu sırada bir sorunla daha karşı karşıya geldi. Jironden liderlerin hepsi halkın temsilcileri, konvansiyon üyeleri idi. Ulusal egemenliğe zarar vermeden, devrimin temelini oluşturan ve burjuvazinin Eski Rejim'i yıkmak için öne sürdüğü ilkeleri çiğnemenin meclisin bir kesimini nasıl kesip atacaklardı? Bir yanda Jirondenlerin ve diğer yanda halk öncüsünün ulusal egemenlik fikrini kendilerine göre yorumlayıp bunu Montagne'a karşı kullanmaları nedeniyle sorun daha da hassas bir hal alıyordu. Bu çıkmazdan kurtulmak için Robespierre'in incelikli becerikliliği, denge sağlama konusundaki eşsiz yeteneği, mutlak fikirleri toplum eyleminin tamamen göreceli gerekliliklerine uyarlama yeteneği gerekiyordu.

Robespierre, Jironden liderlerle bağı koparmaya hazır olsa da ülkedeki Jironden çoğunluktan kopmak istemiyordu. Liderleri kalabalıktan ayırmayı ve nihayet sınıfı düzene sokmayı istiyordu (bunda büyük ölçüde başarılı oldu). Bu nedenle güç gösterisi gibi anlaşılabilecek her şeyden kaçınmak zorundaydı. Gerici yapısına rağmen konvansiyonu koruma konusunda bu kadar istekli olmasının nedeni de buydu. Konvansiyonun arkasına sığınarak yasallık görünümünü koruyabilecekti. İkna ve gözdağının akıllıca bir şekilde bir arada kullanılmasıyla elde edilen meclis oyu, tüm iktidarı Robespierre'e ve partisine verecekti.

Robespierre'in parlamento kurgusuna bu kadar bağlı olmasının aynı ölçüde zorlayıcı bir nedeni daha vardı. Kendisini yalnızca sağdan korumak değil soldan da korumak zorundaydı; halk öncüsüne karşı dikkatli olmalıydı. Halkın egemenliğini temsil yoluyla kullandığı farz edilen meclise müdahale etseydi doğrudan demokrasi uçuruma kayabilirdi; silahlı *pleb*'leri egemenliğin kullanımını ele geçirmeye cesaretlendirebilir, 18. yüzyıl burjuva filozoflarının halkı bu ölümcül sapmadan uzaklaştırmak için inşa ettiği kırılğan yapıya son darbeyi vurabilirdi. Ona göre devlet meseleleri hakkında karar verme yetkisi halka değil konvansiyona aitti.

Montagnardlar bu ikileme bir çözüm bulmak zorundaydı: Halkın ayaklanmasına, doğrudan demokrasiye yol açma tehlikesi altında konvansiyona müdahale edemezlerdi ancak Jirondenlerin de devrimi ve savaşı daha fazla felce uğratmasına izin veremezlerdi. Jirondenleri ancak çıplak kolluların yardımıyla devirebilirlerdi.

4. İNCE BİR OYUN: HALK ÖNCÜSÜNÜ HAREKETE GEÇİRİP KONTROL ALTINA ALMAK

Bu durumda Montagne, sınırlı da olsa baskıya başvurmaktan kaçınmadı. Halkın desteğini alması gerekirdi ancak bunu katı bir çerçeveye oturttu: Halk, kendisini meclise baskı yapmakla sınırlamak zorundaydı. Operasyon kaçınılmazdı ancak içeriden yapılması gerekiyordu. Halkın müdahalesinin tek amacı, konvansiyona bu tehlikeye atılma cesaretini vermektir. Tüm yasal biçimlere saygı göstererek, yozlaşmış üyelerini kesmek zorunda olan konvansiyonun kendisiydi. Doğrudan demokrasiye karşı temel bir savunma mekanizması oluşturan parlamento kurgusu en ufak bir zarara uğramamalıydı. Kısaca, en yönetilemez ve en kaprisli güçlerle oyuna girmek ve halk öncüsünü hem harekete geçirmek hem de kontrol altına almak zorundaydılar. Bu oyunda, becerikli olmayanların ağızı yanacaktı.

Halk baskısını örgütlemek için 10 Ağustos 1792 ve 10 Mart 1793 hareketlerini tetikleyen yasadışı organları kullanmaktan çekinmediler. Bu riskli bir yoldu ancak başka bir yolu da yoktu. Resmi komünden bağımsız olarak toplanan bölgelerin görevlilerinin resmi olmayan toplantılarından birine tam yetki vermek zorundaydılar.

28 Mart'ta, Dumouriez'nin Paris'e yürümeyi planladığı haberinin duyulmasıyla birlikte, Varlet ve diğer birkaç kişinin girişimiyle yirmi yedi bölge, Évêché'de bir araya gelen görevliler gönderdi ve bunlar "kamu selameti ve halkın korunması için Cumhuriyet'in tüm idari bölgeleriyle haberleşme merkezi birliği" adını aldılar. Montagnard burjuvazisi paniğe kapıldı ve doğrudan demokrasi hayaletinin bu yeni ifadesi karşısında geri çekildi. Jakobenlerde de Marat, bu girişimin "halk karşıtı" olduğunu belirtti ve kulübü bu konuda bilgilendirmek için gelen bir kişiyi tutuklattı. Bu girişimden sağlanabilecek faydayı görecektik kadar cesur olan tek kişi Robespierre'di.

Birkaç gün sonra Dumouriez'nin ihanet haberi geldi. Böylece Montagne ile halk öncüsü Jirondenlere karşı kesin olarak birleşti. 15 Nisan'da bölgelerin çoğu, "egemen halka karşı ihanet suçundan" suçlu yirmi iki Jironden milletvekilinin görevden alınmasını talep eden bir dilekçe imzaladı. Ancak Meclis'in Jironden liderlerden kurtulmasını sağlamak için bir dilekçe kampanyası yeterli değildi. Halk baskısını daha ciddi şekilde örgütlemek, çıplak kolluları harekete geçirmek, halk öncüsünün benimsediği yasadışı organlara ister istemez başvurmak gerekiyordu. 5 Mayıs'ta Contrat social bölgesi, kırk sekiz bölgeyi, "Devrimci Merkez Komitesi" oluşturacak delegeler seçmeye davet etti. Ayın 12'sinde toplantı yapıldı ve seksen üye bir araya geldi.

Évêché'deki bu yasadışı toplanma, hazırlık aşamasındaki harekete bağımsız ve yıkıcı bir görünüm kazandırdı; bunun çıplak kollulara güven vermesi bekleniyordu. Ama tek avantajı bu değildi. Jakobenlere kendilerinden taviz vermeme ve her türlü yasallık görünümünü muhafaza etme imkânı verdi. Jakobenler yalnızca gizlice hareket ediyordu; hareketin ini-

siyatifini, sorumluluk taşımayan ve resmi olmayan komitelere bıraktılar ve bu komiteleri perde arkasından idare edip dizginlediler.

Jakobenlerin hâkim olduğu resmi komün masummuş gibi davrandı. 20 Mayıs'ta polis idaresinin çağrısıyla belediyede yapılan bölgelerin görevlilerinin bir toplantısı sırasında, Enragé'lerin etkisiyle son derece ağır önlemler tasarlandı. Jironden liderlerin sadece tutuklanması değil, öldürülmesi yönünde de talepler vardı. Belediye Başkanı Pache, bu önerilerin geçersiz sayılmasına karar verdi. Évêché'nin varlığı sayesinde itibarlarını kurtardılar.

Aynı zamanda komün, Devrimci Merkez Komitesi'nin gizli faaliyetlerini de saklamaya çalışıyordu. Darbeden hemen önce 30 Mayıs'ta, baş yetkili Chaumette, Kamu Selameti Komitesi huzuruna çıktı ve Paris'in kararlı ve akıllı olduğunu gösterdiğini, düzenin korunacağını ve ulusal temsilin her zaman dokunulmaz olduğunu ve buna her zaman saygı duyulacağını beyan etti. Jakobenler ise hareketlerini dikkatle hesapladılar, sözlerini tarttılar ve tüm eylemlerinin yasal bir görünüme sahip olmasını sağladılar. Kasten herhangi bir kesin emir vermediler. Komün gözüküyordu. Jakobenler ise sessizdi. Konvansiyona baskı yapmak Évêché'ye kalmıştı.

5. ENRAGÉ'LER NASIL "KAZANILDI"?

Ancak bu risksiz bir oyun değildi. Halk öncüsü, karşı konulmaz bir dürtüyle, belirlenen sınırları aşamaz mıydı? Jakobenler tarafından önerilen Enragé'ler, bunun sorumlularından kaçamaz mıydı? Bazı belirtiler bu korkuları haklı çıkarıyordu. Enragé'ler yangını körüklediler. Ayın 13'ünde Jakoben Kulübü'nde, Théophile Leclerc Jirondenlere karşı "şiddet araçları" kullanılmasını talep etti ama Robespierre buna karşı çıktı. Ayın 22'sinde Varlet, Cordelier'ler Kulübü'nde, "en kışkırtıcı önerileri" sıraladı.

Son anda Robespierre, krizden hemen önce, resmi ve yasal organların sahneye inmesi gerektiğini, aksi takdirde bu kurumların kenara atılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını anladı. İdari bölgelerin yönetimlerini harekete geçirerek, tüm idari bölge, komün ve bölge yetkililerinin ayın 31'inde sabah toplantıya gelmesi çağrısında bulunmalarını sağladı.

Évêché de hiç vakit kaybetmedi. Burada toplananlar da ayaklanmaya karşı önlemler aldı: Şehrin kapıları kapatıldı, kendi yetkisine dayanarak Hanriot, Paris silahlı kuvvetler komutanlığına getirildi. Nihayet dokuz üyeli bir ayaklanma komitesi kuruldu. O akşam, Paris halkı ertesi gün için ayaklanmaya çağrıldı. 30'u 31'ine [Mayıs] bağlayan gece saat 3'te Notre Dame'ın çanları çalmaya başladı.

Komünün resmi liderleri çelişkili duygular içindeydi. Bir yandan, halk baskısını plana göre, yani el altından ve kendileri yerine örgütlediği için Évêché'ye minnettardılar. Diğer yandan, Enragé'lerin ayaklanma komitesi üzerindeki etkisinden endişelenmeye başlamışlardı. Bununla birlikte Robespierre ve Montagnard liderler, olaylar üzerindeki tüm kontrollerini kaybetmemişlerdi ve bir kozları daha vardı: Jirondenleri oyuna getirdikten sonra Enragé'leri de oyuna getireceklerdi.

Bunun için Jirondenlerin mazlum kahraman rolüne soktuğu hukukçu Dobsen'i bir elçi olarak kullandılar. Dobsen tutuklanmış ancak halkın baskısıyla serbest bırakılmıştı. Böylece ayaklanma komitesine başkanlık etmek için ideal bir isimdi. Robespierre ve Pache, Enragé'leri kontrol altına alma görevini ona verdi.

Évêché'nin yer aldığı ve devrimci mücadelenin ön saflarında yer alan Cité bölgesinin lideri olarak Dobsen, halk öncüsünün tam güvenini kazanacak kadar ilericiydi. Ancak diğer tarafla da yakın bağları vardı. İyi bir burjuvazi geçmişine sahipti. Yakın akrabalarından biri eski bir vergi mültezimiydi. Alman mason topluluğu Bavyeralı İlluminati'nin etkisi altında kalan Dobsen, devrimden önce Champagne'da localar kurmuş ve ılımlı parlamenterlerle kalıcı dostluklar geliştirmişti. 1791 yılında Jiron-den başrahip Fauchet ile başka bir mason topluluğu kurdu: Cercle social [sosyal çevre]. Mason topluluğunda en yüksek görevlere kadar yükselmişti ve bu seçkin ama gizli görevleri ona tüm siyasi alanlarda değerli bir destek sağladı. İdeal bir arabulucuydu.

İlginçtir ki ayaklanma komitesi başlangıçta dokuz üyeden oluşuyordu. Ancak son dakikada onuncu bir üye eklendi ve dahası bu yeni gelen kişi başkanlığı ele geçirmeyi başardı. Bu kişi Dobsen'di. 31 Mayıs'taki halk ayaklanması onun sayesinde bastırıldı ve Robespierre ve Montagnardlar ona çok şey borçluydu.

30'u 31'ine bağlayan gece, gece yarısından kısa bir süre önce, Varlet ayaklanma komitesine üstün geldi. Tüm yetki makamlarının askıya alınmasına ve Belediye Başkanı Pache'nin bile tutuklanmasına karar verdirdi. Ancak Dobsen devreye girdi ve askıya alındıktan sonra Komün Genel Konseyi'nin tüm görevlerine geri dönmesini önerdi. Belediye Sarayı'nda üç otorite –ayaklanma komitesi, yasal komün ve idari bölgeler yönetimi tarafından görevlendirilen görevliler– bir araya geldi ve yirmi beş üyeli bir Devrimci Merkez Komitesi kuruldu. Yasadışı iktidar, resmi güçlerin içinde kayboldu. Ayaklanma kanalize edildi.

Bu kritik zamanlarda Dobsen, halk öncüsünü devrimci burjuvaziye bağlayan ince bir ip gibiydi. Enragé'ler bu adam tarafından oyuna getirildiklerini hemen anladılar ve öfkelerini dile getirdiler. Varlet, 9 Thermidor'dan sonra çıkan bir broşürde, aldatıldıkları bu günleri şöyle anlatır: Sahte ayaklanmacılar yalnızca Brissot'nun yerine Robespierre'i getirdiler.

Bundan sonra Enragé'ler, Devrimci Merkez Komitesi içinde güçsüz bir azınlıktan başka bir şey olamadı. Başkan Dobsen, Belediye Başkanı Pache, komün baş yetkilisi Chaumette, onun vekili Hébert Enragé'lere karşı birleşmişti. Bir yurttaşın Paris birliklerinin başına geçerek konvansiyona gitmeyi teklif etmesi üzerine konsey, "böyle bir öneri karşısında duyduğu öfke ve dehşeti" dile getirdi. Pache, "Paris halkı gerçek dostlarıyla onu yoldan çıkarmaya ve yanlış eylemlere yöneltmeye çalışan fanatikler ve aptallar arasındaki ayrımı yapabilir" açıklamasında bulundu. Dobsen, genç solcu Sébastien de Lacroix'nın "şiddet içeren bazı planlar" yapma-

sını ve kürsüye çıkmasını engelledi. Nisan 1794'te Sébastien de Lacroix, Devrim Mahkemesi önüne çıkarıldığında, diğer aşırılıkçılarla birlikte, "31 Mayıs'ta devrimin neredeyse durduğu çizgiyi aşmakla" suçlanacaktı. Bir üye Jironden liderlerin yakalanmasını talep edince Chaumette "bu öneriye öfkeyle karşı çıktı". Bu konuyu biri daha açmaya cesaret eden olursa onları halka ihbar edecekti. Bu konuya son vermek isteyen çoğunluk üyelerinden biri "ulusal temsile zarar verebilecek herhangi bir önerinin resmi olarak uygun görülmediğinin salonun kapısına asılması" önerisinde bulundu. Chaumette'e göre Devrimci Merkez Komitesi, halk öncüsünün "patlayıcı faaliyetlerini" yatıştırmak için her şeyi yapmıştı.

Devrimci burjuvazi, yalnızca *Enragé*'lerin komünün siyasi olarak "aşırısı" önlemler almasına neden olmasından korkmuyordu; halk hareketinin ekonomik talepler tarafından yönlendirildiğinin farkındaydı ve en çok da Jirondenlere karşı mücadelenin aniden toplumsal sorunu gündeme getirmesinden korkuyordu. Bu nedenle konsey üyelerini mülkiyete saygı gösterme sözü vermeye yönlendirdi. Ardından aynı yemini tekrarlaması için komünden bir sözcü konvansiyona gönderildi.

6. KIL PAYI ÖNLENEN İÇ SAVAŞ

Ancak iç savaş tehlikesi henüz önlenmemişti. Gün boyunca komünün rızasıyla yapılan uyarı atışları, çıplak kolluların kenar mahallelerden çıkarak konvansiyona doğru ilerlemesine neden olmuştu. Jirondenlerin hâkim olduğu burjuva bölgeler ise meclisin yardımına koşuyorlardı. İki karşıt partiye mensup 30.000 ve 40.000 kadar insan, Tuileries Sarayı'nın etrafında karşı karşıya geldi. Bu bir iç savaşın başlangıcı mıydı? Tabii ki hayır. Bu insanlar birbirlerinin kollarına atıldılar ve dostluk kurdular.

Konvansiyonun çoğunluğu ise olaylara karşı hâlâ kulaklarını tıkamış vaziyetteydi. Jironden liderleri ortadan kaldırmaya karar vermesi için yeterli dozda halk baskısı hâlâ gerekiyordu. Bu baskı ulusal temsile saygı ile nasıl bağdaştırılabilirdi? Parlamento kurgusunun pamuk ipliğine bağlı olduğu ve Jakobenlerin durumun çelişkileri karşısında kafalarının karıştığı anlar oldu.

Montagne ikili oynamak zorundaydı: Bir yandan konvansiyona kalabalığın baskısını hissettirmek, diğer yandan da onu aynı kalabalığa karşı korumak. Ayın 31'inde Dobsen, halk kitlelerine meclise kadar eşlik ederken aynı zamanda bir polis memuruna Jironden liderlerine zarar gelmemesi için onlara göz kulak olunması talimatını verdi.

İki gün süren oyalamadan sonra, konvansiyonun çoğunluğu hâlâ Jironden liderlerinin tutuklanması yönünde bir karara varamamıştı. Daha büyük araçlar kullanılmalıydı. 1 Haziran akşamı tekrar çalınan çanlar, ertesi gün yaklaşık 100.000 kişi olduğu tahmin edilen muazzam bir kalabalığı meclisin etrafında toplanmaya çağırdı. Paris sokaklara döküldü. Montagnardlar bu ince oyunlarını sürdürebilecekler miydi? Ayaklanmaya yasal görünüm kazandıran pamuk ipliği son anda kopamaz mıydı? Son ana kadar ustalıklarını sergilemeye devam ettiler. Konvansiyonu, özenle

seçilmiş ve tamamen güvenilir olan Ulusal Muhafız Birlikleri'yle kuşatılar. 5.000 ila 6.000 civarı kadarlardı. Bu seçilmiş birlik; meclisin gözünü korutmaya, Jironden liderleri kaçırtmaya ve zengin semtlerdeki bölgelerin onlara yardıma gelmesine engel olmaya yetti. Aynı zamanda konvansiyonu olası halk taşkınlıklarına karşı korudu.

Burada gülünç bir sahne meydana gelmiştir. Ulusal muhafızların komutanı Hanriot, adamlarına tek bir milletvekilinin meclisten ayrılmasına izin vermemelerini emretmişti. Konvansiyonun çoğunluğu ise kapıları zorluyordu. Toplu halde Tuileries'nin avlusuna giderek Carrousel Meydanı'na açılan büyük kapıdan çıkmaya çalıştılar. Konvansiyonun bu çıkışıyla karşı konulmaz bir hareket başladı. Silahlı baldırı çıplaklar halkın temsilcilerinin yolunu kesti ve bekledikleri kararı oylayana kadar kıpırdamamaları için bağırdılar. Çıplak kolluların konvansiyona karşı çelişkili duyguları hiçbir zaman bu kadar açık bir şekilde ortaya çıkmamıştı. Baldırı çıplaklar, burjuva parlamentosuna duydukları saygı ve güvensizlik arasında kalmışlardı. Bir topçu askeri "aşağılandığı" ve "hakarete uğradığı" için şikâyet eden milletvekili Lacroix'ya bağırdı: "Alçak herif, sana hakaret etmemizi istiyorsun ama sana bu zevki tattırmayacağız." Hanriot ise dramatik bir tavırla haykırıyordu: "Silah başına, topçular! Yerinize geçin!"

Temsilciler geri dönmek zorunda kaldılar; tekrar salona geçtiler ve sonunda yirmi dokuz Jironden milletvekilinin tutuklanması için oy kullandılar. Plan başarıya ulaşmıştı. Kamu Selameti Komitesi adına Barère, Jirondenler ve Montagne arasında arabuluculuk yapmaya çalışarak alınan önlemlerin yasadışı olduğunu ileri sürdü. Ancak Couthon, Robespierre'in sözcüsü, Tartuffe'e* yakışır ifadelerle durumu kurtardı: "Yurttaşlar, konvansiyonun tüm üyeleri artık özgürlüklerinden emin olmalıdır. (...) Şu anda (...) sizler tartışmalarınızda özgürsünüz."

Ancak her şeyin bu kadar sorunsuz gittiğine ikna olunmayabilirdi. Geriye dönüp bakıldığında, olaya arzu edilen yasallık görünümünü kazandırmak için birkaç değişiklik yapılması gerekli görülmüştür. 3 Haziran'da Pache, yanında devrimci komitesinin iki üyesiyle ve yardımcı olarak Hanriot ile Kamu Selameti Komitesi'ne gitti. Bu yurttaşlar, önceki gün herhangi bir karışıklık ya da huzursuzluğu önlemek için tüm imkânlarını kullandıklarını ve yurttaşların hep birlikte, Paris şehrine emanet edilen emanetin yani ulusal temsilin güvenliğini sağlama niyetinde olduklarını beyan ettiler. Olay yatışsa da kuruntular başlamıştı. 14 Haziran'da Jakoben Kulübü kendine bağlı derneklere şu değerlendirmeyi gönderdi:

Ulusal temsili ülkenin selameti olarak gören Parisliler, bedenlerini ve süngülerini halkın temsilcileri çevresinde bir siper olarak kullandılar. Milletvekilleri hiç bu kadar özgür olmamıştı. Uzun ve yorucu bir oturumun ardından halkla kaynaşmak için dışarı çıktılar. (...)

* Molière'in amacına ulaşmak için her rolü ustaca oynayan bir sahtekârı konu aldığı eseri. (ç.n.)

7. İKİNCİ İKTİDARIN ETKİSİZLEŞTİRİLMESİ

Darbe gerçekleştirildikten sonra onu idealleştirme çabalarına rağmen o meşhur gün, Cromwell'in *pleb* ordusuyla Westminster Sarayı'nı kuşattığı ve 143'ü parlamentodan ihraç edilen ve tutuklanan Presbiteryen liderlerin girişini engellediği 6 Aralık 1648 gününe biraz fazla benziyordu.

Bu örnek konvansiyonun canını sıkıyordu. Montagne, Jirondenleri sessiz gerçekleştirilen bir konvansiyon oylamasıyla iktidardan uzaklaştırmaktan memnun olurdu. Bu kargaşadan, halkı iki kez üst üste ayaklanmaya çağıran çanlardan, sokaklara dökülen 100.000 baldırı çıplaktan, halk adamı Hanriot'nun acımasız talimatlarından seve seve kaçınırdı.

Ancak dört duvar arasında gerçekleşebilecekken burjuvalar arasındaki bu ayrılık sahnesi, Jirondenler yüzünden bir halk sorunu haline gelmişti. Çatışmanın başından beri sürekli olarak çatlağı büyötmeye çalışan onlardı. Burjuvazi içinde bir bölünme tehlikesi sezerek onlarla Montagne arasında arabuluculuk yapmaya çalışan herkese beceriksizce saldırmışlardı. Cambon, Lindet ve Danton'un sınırlarını zorlamışlardı. Baldırı çıplakların müdahalesini kışkırtan, boğanın önünde kırmızı perdeleri sallayan onlardı.

13 Nisan'da Marat'yı Devrim Mahkemesi önüne göndererek düşmanlıkları başlatmış; 24 ve 26 Mayıs günlerinde Onikiler Komisyonu'nun emriyle resmi komün liderlerini ve Évêché liderlerini tutuklatmışlardı. Tutuklananlar arasında Hébert, Dobsen, Varlet gibi adamlar da vardı. 25'inde Isnard, devrimci Paris'i lanetleyen bir konuşma yaptı: "Ulusal temsile zarar gelecek olursa tüm Fransa adına ilan ediyorum ki Paris yok olacaktır; çok geçmeden insanlar, Seine Nehri kıyılarında Paris'in kalıntılarını arayacaklardır." Son olarak ve hepsinden önemlisi, jakobenler bölünme konusunda hâlâ tereddüt ederken Jirondenler, ayın 29'unda Lyon'da karşıdevrimci bir ayaklanma başlatarak kendilerini de iç savaşa sokma riskine neden olmuşlardı. 2 Haziran'da Paris'e ulaşan ayaklanma haberi, Montagne'in sarsılan enerjisinin yeniden canlanmasına az da olsa katkıda bulunmuştu.

Konvansiyonun oylamasıyla Jirondenleri politik sahneden indiren Montagnardlar, şimdi hasarı en aza indirmek ve halk selinin yeniden yatağına akmasını sağlamak için ellerinden geleni yapacaklardı. Her şeyden önce Évêché ortadan kaldırılmalıydı. Dobsen ayaklanma komitesini resmi güçlerle birleştirerek buna zaten katkıda bulunmuştu. Geriye Enragé'leri birleştirilmiş meclisten sürmek kalmıştı. Jironden liderler yakalanır yakalanmaz Kamu Selameti Komitesi, komünden "tehlikeli unsurlardan" kurtulmak için Devrimci Merkez Komitesi'nde değişiklik yapmasını istedi.

İkinci iktidar yok pahasına devrildi. Üç gün, olaylar sırasında silahlanan çıplak kollular birkaç kuruş tazminat ve ayaklanma komitesi üyeleri bir arpalık verilmesi koşuluyla dağılmayı kabul ettiler. 8 Haziran'da bu üyeler için Paris idari bölgesinde, Kamu Selameti Komitesi'nin yönetimi altında şehirdeki ve banliyölerdeki düzenden sorumlu olan ve maaş karışlığında çalışan bir gözetim komitesi kuruldu.

Enragé'ler her yerde geri püskürtülüp susturuldular. 4 Haziran'da Leclerc, Komün Genel Konseyi'ne giderek ayaklanmanın sona erdiğini düşünmelerinin yanlış olduğunu söyledi: "Tüm şüpheliler hapsedildi mi? Sanmam. (...) Düşmanlarınızdan kurtulmayı neden bu kadar ağırdan alıyorsunuz? Neden birkaç damla kan dökmekten korkuyorsunuz?" "Herkesin karşı çıkmasıyla" konuşması kesilen Leclerc kürsüden inmek zorunda kaldı ve başkan salonda yeniden düzen sağladı. Hébert ise "kan dökmeyi teklif eden herkesin kötü bir yurttaş olarak görülmesini" talep etti. Leclerc tutuklandı, şüpheli muamelesi gördü ve uzun bir sorgulamaya tabi tutuldu.

Kamu Selameti Komitesi'ni oluşturan Cambon, Barère, Lindet ve Danton gibi arabulucular, gericilik yolunda daha da ileri gitmek istiyorlardı. 6 Haziran'da sundukları yasa tasarısıyla 2 Haziran kahramanı Hanriot'nun ulusal muhafızların komutanı görevinden alınmasını istediler. Robespierre ve Montagnardların çoğunluğu, bu kadar ileri gitmeye cesaret edemediler ve bu yasa tasarısı 8'inde reddedildi. Fakat böyle bir tasarının meclise sunulabilmiş olması bile nasıl bir ortam olduğunu göstermektedir.

Jironden liderlerin sonunda ölüme mahkûm edilmeleri, 31 Mayıs'a, darbeden sonra, şiddetli bir temizlik hareketi görünümü verdi. Ancak liderler olaydan aylar sonra idam edildiler. Terörün sayısız kurbanlarıyla bir tutularak 1793 Ekim sonuna kadar, hatta bazıları 1794 Haziran'a kadar idama gönderilmediler. Aksine 2 Haziran'da yakalanmalarının ardından, çok iyi muamele gördüler. Sadece bir jandarma gözetiminde evlerine hapsedildiler. Aralarından yirmi kadarı bu durumdan yararlanarak kaçtı ve idari bölgeleri Paris'e karşı ayaklandırmaya çalıştı. Enragé'ler Montagnardların bu hoşgörüsüne karşı çok öfkeliydiler. Leclerc şöyle yazdı: "Devrimde alınan yarım yamalak önlemler, toplum yararına olanı kurtarmaz; onu kaybettirir."

İki Jironden bakan Clavière ve Lebrun de tutuklanacak kişiler arasında olmalarına rağmen haftalarca görevlerine devam ettiler. Lebrun, hapis-te olmasına rağmen Cumhuriyet'in yurtdışındaki ajanlarına gönderilen talimatları hazırlamaya ve imzalamaya devam etti. Komite kendisiyle görüşmek istediğinde, jandarması eşliğinde onu çağırıyordu. Bu komedi 21 Haziran'a kadar devam etti.

8 Temmuz'da, Robespierre'in sözcüsü olarak hareket eden Saint-Just, bir raporla konvansiyondan tutuklanan on dört milletvekilinin affedilmesini talep etti. 31 Mayıs'tan sonra iyi muamele gören sadece Jironden milletvekilleri değildi; Jirondenlerin başlıca güçlerinden birini oluşturan idari bölgelerin yönetimleri de görevlerine devam etti ve kendi bölgelerindeki insanları merkezi iktidara karşı kışkırtmaya devam edebildi. Bunların çoğu Eylül ve Ekim aylarına kadar gerçek anlamda tasfiye edilmedi.

Jironden milletvekillerinin çoğu 2 Haziran'da alınan yasaklama kararına dahil edilmemişti. Aralarından yetmiş beşi, ayın 6'sında, yirmi dokuz kişinin yakalanmasını protesto etti. Endişe bile uyandırmadılar. Sadece ekim ayında, terör dalgası başladığında tutuklandılar ve Robespierre tarafından giyotinden kurtarıldılar. 9 Thermidor'dan sonra, konvansiyon tarafından

görevlerine resmen iade edildiler. Bu, anlamlı bir telafiydi. Burjuvazi, zorunluluk baskısı altında kendi içinden bazılarını feda etmek zorunda kaldığı için bir tür pişmanlık duyacaktı.

8. FAKAT MÜCADELE DEVAM ETTİ

Halk öncüsü, olayın ertesi günü kendisiyle alay edildiğini anladı. Haziran ayının başında Nogent-le-Rotrou'nun baldırı çıplakları, Paris jakobenlerine şunu yazdılar:

Kardeşlerim, dostlarım, gözlerinizin önünde gerçekleşen son devrime hayran kaldık. (...) Ama sizce bu yeterli mi? (...) O halde aptal ve zalim burjuvaziye karşı birleşelim. Mümkünse onları aydınlatalım ve onlara diyelim ki eğer aklın gücü, ilkelerin kudreti ve ayaklanmalar onları hatalarından döndürmeye ya da kayıtsız kalmalarını engellemeye yetmezse o zaman halk, korkunç baldırı çıplaklar sınıfı, daha aktif, daha etkili, daha hızlı başka araçlara başvurmak zorunda kalacaktır.

Baldırı çıplakların devrimci burjuvazinin peşinden gitmesini sürdüren tüm nesnel etkenlere, Robespierre'in ve Jakoben liderlerin tüm hilelerine rağmen mücadele devam etti. Bu mücadele, Jirondenler ve Montagnardlar arasında olmaktan çok, burjuvalar ve çıplak kollular arasında sürüp gitti.

Üçüncü Bölüm Yoksulu Yaşatmak

1. JIRONDENLERDEN MONTAGNE'A

Devrimci burjuvazinin homojenliği sadece bir an için tehlikeye girdi. Jirondenleri destekleyen varlıklıların büyük bir kısmı Montagne saflarına geçti. Bu saf değişikliği parlamenter açıdan da görülüyordu. Mecliste sayısal olarak Montagnard ve Jirondenlerin toplamından daha fazla olan yüzen kitle* 31 Mayıs'a kadar Jirondenlerle birlikte oy kullanıyordu. Bu tarihten itibaren, baldırı çıplakların "Bataklık'ın kurbağaları" dediği beş yüze yakın tutucu ve çekingen temsilci Montagnardların peşinden gitmeye başladı.

Bu değişimin nedeni korku değildi. Varlıklılara fazlaca verilen tavizler, onlara sağlanan siyasi avantajlar ve birkaç gün içinde başarısızlıkla tamamlanan bir anayasanın görkemli bir şekilde oylanması Montagne'a verdikleri desteği açıklamaya yetmiyordu. Montagne onları kendi çıkarları için kazanmıştı. İlk olarak ve genel hatlarıyla, Montagne bu ara kesimin burjuva devriminin başarısıyla ilgilenmesini sağlamayı başardı. Onlara, Eski Rejim'de elde edilen avantajları pekiştirmeleri için savaşın sonuna kadar götürülmesi, karşıdevrimin ülke içinde ve dışında tamamen yok edilmesi gerektiğini anlattı.

Hébert, *Le Père Duchesne* gazetesinde şöyle yazdı: "Paris'in istifçileri, tekalcileri, kendinizi baldırı çıplaklara adamaktan başka seçeneğiniz yok. Onların arasında korkacak bir şeyiniz olmayacak ve mallarınız da güvence altına alınacak." Bu sözler varlıklılar için de güven vericiydi çünkü samimiydi. Bu, kanıtlanmış bir samimiyetti. 31 Mayıs ayaklanmacıları mülkiyete titizlikle saygı göstermemişler miydi?

Ancak Montagnardlar özellikle, çok sayıda burjuvaya, Jirondenler tarafından yavaşlınmayan bir teklifte bulundular. Onlara ganimet paylaşımından, ulusal mülklerin ve savaş kârlarının cazibesinden bahsettiler. Montagne'ın bu kolay zaferi, yani bir gün önce ülkede hâlâ çoğunluğa sahip olan Jirondenlerin aniden yalnızlaşması ve sözde "federalist" isyanın nispeten hızlı bir şekilde yenilgiye uğraması şu şekilde açıklanabilir: Tüketim malları

* Konvansiyondaki üçüncü grup, La Plaine ("Ova") ya da La Marais ("Bataklık") olarak anılan, çoğunlukla belirli görüşleri olmayan ılımlı ve çekimser üyelerden oluşuyordu. Bu grup, baskın diğer iki grup (Jirondenler ve Montagnardlar) arasında gidip geliyordu. (ç.n.)

sanayilerinde ve ticarete çıkarları olan burjuvazinin büyük bir kısmı tutumunu tersine çevirdi. Burjuvazi, kamu selameti yönetiminde yeni kâr kaynakları keşfetti ve ulusal mülkleri ele geçirerek, ordulara tedarik sağlayarak ve savaş malzemesi üreterek yeni bir servet edindi.

Sanayi ve ticaret burjuvazisinin büyük bir kısmının desteğini alan Montagnardlar, burjuvalara yeni kâr kaynakları için bir çeşit sigorta primi ödenmesi gerektiğini kabul ettirmeyi başardılar. Burjuvaziye çıplak kollular lehine bazı fedakârlıklar yapmaya ikna ettiler. Bu fedakârlıkların hem sınırlı hem de geçici olacağını söyleyerek önceden güvence verdiler. Bu fedakârlıklar sınırlı olacaktı çünkü devrimci burjuvazi savaş maliyetlerinin sadece küçük bir bölümünü üstlenme ve baldırı çıplakların sefaletini yalnızca birazcık hafifletme niyetindeydi. Ayrıca, devrimci burjuvazi bu yardıma sadece kesinlikle gerekli olduğu sürece karşılık ödemeye kararlı olduğu için ise fedakârlıklar geçici olacaktı.

Çıplak kolluların sıkıntılarını hafifletmenin birkaç yolu vardı. Biri, hayırseverlik olarak tanımlanabilecek, nakdi ve aynı yardım dağıtmak; diğeri, daha mali bir yol olarak para birimini etkilemek, değer kaybını sınırlamak ve ona istikrarlı bir değer kazandırmak; ekonomik olan üçüncü yol ise fiyatlara doğrudan müdahale etmek ve düzensiz fiyat artışlarını engellemekten oluşuyordu. Bu üç yöntem de aynı anda uygulandı.

2. DEVRİMCİ HAYIRSEVERLİK ÖNLEMLERİ

Devrimci hayırseverlik önlemleri mali ve ekonomik sistemin işleyişini etkilemedi. Bu önlemler, ulusal gelirin genel dağılımını değiştirmede. Bunlar sadece varlıkların servetlerinden kısmi ve ara sıra yapılan kesintilerdi. Montagnard burjuvazisi sadaka veriyor ve bu fedakârlık sayesinde mülklerini elinde tutma hakkını elde ederek kendini halkın öfkesinden koruyordu.

En göze batan ve etkileri en tehlikeli olan sıkıntıları hafifletmek için yerel makamlara zenginlerden vergi alma yetkisi verildi. 4 Şubat 1793 tarihinde Paris Komünü, zenginlerden 4 milyonluk özel bir vergi almaya karar verdi ve bu karar 7 Şubat'ta konvansiyonda onaylandı. Benzer şekilde 19 Nisan'da Herault idari bölgesi, askerlik hizmeti için belirlenen yurttaşlara zenginlerden alınan bir vergi ile tazminat ödenmesine karar verdi; bu karar 13 Mayıs'ta konvansiyon tarafından onaylandı ve örnek olarak gösterildi. Paris Komünü 5 Mayıs'ta ve Lyon Komünü ise 14 Mayıs'ta zenginlerden sırasıyla 12 ve 5 milyonluk vergi alınmasına karar verdi. Loiret'de de temsilci Laplanche, varlıklılara 12.000, 20.000, 30.000 ve 50.000 livre* kadar vergi koydu.

Nièvre'de 19 Eylül'de Fouché, dilencililiği kaldıran ve ilçelere zenginlerden yoksulların sayısı ile orantılı olarak vergi alma yetkisi veren bir kararname çıkardı. 8 Ekim'de Moulins'da, gözetim komitelerine "gereken tüm miktarların, servetleriyle ve yurtseverlikleriyle orantılı olarak zengin-

* (Fr.) 1795 yılına kadar kullanılan para birimidir. (ç.n.)

lerden toplanması" yetkisi verildi. Temsilci Javogue, Loire'da benzer bir adım attı. Bu temsilcilerin toplumsal düzeni yıkmak gibi bir düşünceleri yoktu. Amaçları netti: savaşı kazanmak ve savaşı kazanmak için geçici de olsa baldırı çıplaklarla uzlaşmak.

Burjuvazi ve çıplak kollular arasındaki ayrılma en fazla başkenti korkutuyordu; özellikle Parislileri korumak rejimin çıkarınydı. Buraya ucuz ekmek sağlanıyordu. 1792'nin sonundan itibaren komün ve ulusal hazine, ekmeğin üç sou tutarında tutulmasından kaynaklanan bütçe açığını kapattı.

Ancak devrimci burjuvazi bu cömertliği Fransa'nın geri kalanına yayma konusunda isteksizdi. Konvansiyonun iki üyesi, ekmek fiyatının Cumhuriyet genelinde üç sou olarak sabitlenmesinde ısrar etti. Varlıklıların sözcüleri buna her defasında karşı çıktı.

Dahası rejim, Parisli baldırı çıplaklara her türlü tazminatı ödedi. Ancak bu ödemeler çıplak kolluların sıkıntılarını genel ve kalıcı bir şekilde hafifletmeye yetmedi. Halk öncüsünün yalnızca bir kısmı ara sıra yapılan bu ödemelerden yararlandı. Montagnard burjuvazi, bu ödemeleri sadaka dağıtmakla sınırlamayı tercih ederdi. Para sistemine, fiyat mekanizmasına müdahale etmekten ve böylece bireysel özgürlüğe ve mülkiyete zarar vermekten memnuniyetle kaçınırdı. Ancak hayat pahalılığı ve kıtlığın yarattığı ciddi durum, onları daha radikal önlemlere başvurmak zorunda bıraktı.

3. ASİNYAYA DESTEK: LİBERAL ÇÖZÜM

Maliyeti ne olursa olsun, asinyanın satın alma gücünün korunması gerekiyordu. Paraya nasıl müdahale edeceklerdi? Olası iki yöntem vardı: liberal çözüm ve otoriter çözüm. Dolaşımdaki asinya sayısını azaltmak için bir dizi klasik mali önlem alınabilirdi. Ayrıca, acımasız önlemlerle, terör yoluyla, kâğıt paraya yapay bir değer vermek de mümkündü. Montagnardlar sırayla her iki yöntemi de kullandılar. Ancak liberal yöntem, mal sahiplerinin direnişiyle engellendi ve Montagnardlar ister istemez otoriter yolu seçmeye zorlandılar.

Klasik çözüm bizzat Jirondenler tarafından savunulmuştu. Okulda öğrendiği liberal ekonominin kutsal ilkelerine hâlâ bağlı olan Saint-Just bu çözümü benimsedi. Eski Rejim destekçilerini, hatta "şüphelileri" giyotine gönderme konusunda çok enerjik olan bu genç adam, iş varlıklı kişilerin cüzdanlarına dokunmaya geldiğinde nispeten yumuşak davranıyordu.

Mali alanda üstünlüğü elinde bulunduran Cambon ise savaş kazançlarından vergi alınmasına karşıydı. Savaş ve azami fiyat, tüketim malları sanayilerini zarara uğrattırken, kapitalistler savaş malzemeleri üzerinden ve ulusal mülkleri satın alarak bunu büyük ölçüde telafi ediyorlardı. Elde ettikleri muazzam kârın bir bölümünden vazgeçmelerini sağlamak zor olmayacaktı.

Servet üzerine büyük bir vergi koyarak para dolaşımını azaltmak istemeyen Montagnard burjuvazisi, geçici tedbirlerle yetindi. Piyasadaki asinyalar toplandı ve yok edildi ancak bunlar yeni basılanlara kıyasla çok azdı.

Dolaşımı azaltmanın pratik ve etkili bir yolu, ulusal mülkleri satın alanlara tanınan borçlarını on iki yıllık taksitlerle ödeme şeklindeki skandal uygulamanın kaldırılması olabilirdi. Ancak bu uygulama, devrimci burjuvaziye spekülasyon yapmak için büyük bir hareket alanı sağlıyordu ve bu yüzden buna dokunulamazdı.

Cambon, inatçı zenginleri, vergi borçlarını ödeyerek ya da ulusal mülkleri satın alarak hazineye asinya getirmeye teşvik etmek için kraliyet resmi taşıyan 100 livrenin üzerindeki asinyaları toplamaya karar verdi. Sahibine senet halinde getirilen bu asinyalar, belirli bir süre boyunca vergi ödemede ya da ulusal mülkleri satın alırken kullanılabilirdi. Ancak ellerinde bunlardan bulunanlar birkaç manevrayla bunu protesto etti ve erteleme ve muafiyet elde etti. Böylece bu uygulama hazineye yarım milyondan fazla getirmedi.

Varlıklıların engellemesi olmadan etkili olabilecek bir başka yol da zorunlu borçlanmaydı. Cambon bu yönteme çok güveniyordu. Ancak bu borçlanma her türlü iniş çıkışı beraberinde getirdi ve en sonunda kabul edilen şekliyle pek de güvenilir değildi. Bir kereye mahsus olan bu borç, ulusal mülklerle de geri ödenebiliyordu. Gönüllü bir borçlanmayla da bundan kaçınmak mümkündü. Ancak varlıklılar, tıpkı gönüllü borçlanmaya katılmaktan kaçındıkları gibi bu uygulamayı da sabote ettiler. Varlıklıların hâkim olduğu yerel yönetimler bunu engellemek için elinden geleni yaptı.

Zenginlerden ödeme almak söz konusu olduğunda uyum gösteren Cambon, yoksullar söz konusu olduğunda tolerans göstermedi. Dar ve sabit gelirliler, zaten paranın değer kaybından dolayı zor durumdayken Cambon para kısıtlaması politikasını hiç esirgmeden onlara da uyguladı. 24 Ağustos-13 Eylül 1793 tarihli kararname ile getirilen kamu borçları muhasebe defteri, kamu borçlarını birleştirdi, bozdurdu ve azalttı. Ancak tasarruflar esas olarak küçük gelir sahiplerinin sırtından yapıldı: Çoğu 50 livrenin altında olan rant geliri sahipleri, muhasebe defterine yazılma hakkına sahip değildi ve bu kişilere %60 oranında değer kaybetmiş asinyalarla ödeme yapıldı.

Cambon, rant geliri sahiplerine saldırdıktan sonra da ömür boyu gelir sözleşmelilere saldırdı. Ödeme oranını acımasızca düşürdü. Ekonomik olarak güçsüz olan bu kesimin yıllık gelirlerinde önemli bir azalma meydana geldi.

Genel olarak para dolaşımını azaltmaya yönelik çalışmaların tamamı, hazineye oldukça cüzi miktarda asinya olarak geri döndü. Böylece liberal çözüm neredeyse işlemez hale geldi. Hayat pahalılığına bu tür önlemlerle müdahale edemezlerdi.

4. ASİNYAYA DESTEK: OTORİTER ÇÖZÜM

Montagnardlar isteseler de istemeseler de otoriter çözüme başvurmak zorunda kaldılar. Terör aracılığıyla asinyaya yapay bir değer kazandırmaya çalıştılar. Nisan 1793'te tüm ticari işlemlerde ödemelerin asinya ile yapılmasına ve madeni paranın sadece asinya değeri üzerinden kullanılabilmesine

karar verildi. Madeni para satışı altı yıl zincire vurulma cezasına çarptırılmak kaydıyla yasaklandı. Ödeme olarak asinya verilmesini reddeden herkes, reddettiği miktar kadar ceza ödeyecekti.

Bu tür önlemlerin liberal kapitalist bir ekonomide uygulanması zordu. Para ticareti gizlice devam etti. Öte yandan bizzat hazine de gittikçe birbirinden daha da uzaklaşan fiyatlarla madeni para karşılığı asinya satmaya devam etti. Dış alımların bir kısmını altın ya da döviz olarak ödemek zorunda olduğu için bunu yapmak zorundaydı. Özellikle ordu, ihtiyacı olduğu temel geçim kaynaklarını madeni parayla karşılamada ısrarcı oldu.

Böylece ülke içinde asinya ve madeni para eşitliğini dayatmak için güçlü baskı araçlarına ihtiyaç duyuldu. Sadece terör, devrim mahkemelerinden ve giyotinden duyulan korku insanlara kâğıt parayı kabul ettirebilirdi. Bu nedenle konvansiyon, baskıyı biraz daha ileri götürmek zorunda kaldı. 5 Eylül'de asinya kullanmayı reddedenlere ölüm ve tüm malvarlıklarına el konulması gibi cezalar getirdi. Ancak varlıklılar, ellerine geçen asinya destelerini değerli madenlerle değiştirmeye ve bunları gömerek saklamaya devam ettiler. Buna karşı konvansiyon, bir adım daha ileri giderek bu madeni paraların bulunarak gömülü olan yerlerden çıkarılmasına karar verdi. 13 Kasım'da toprağa gömülü, bodrumlarda ya da duvar içlerinde vs saklanmış halde bulunan, madeni para olsun ya da olmasın tüm altın ve gümüş, elmas, mücevher gibi şeylere el konulmasına ve Cumhuriyet yararına bunların müsadere edilmesine karar verdi. Bu tür gömülerin bulunmasına yardımcı olan herhangi bir ihbarcıya değerinin yirmide biri kadar asinya verilecekti. Devrimci komitelerdeki çıplak kollulara zenginlerin evlerini aramak için tam yetki verildi. Çıplak kollular da bunu olabildiğince kullandı. Bu, konvansiyonun en devrimci kararnamelerinden biriydi ve gerçek bir paniğe neden oldu. Harpagon'lar* hazinelerinden vazgeçerek onları devlet kasasına götürmek için acele ettiler ve karşılığında kâğıt para almaya razı oldular.

Taşrada görevli bazı temsilciler madeni para sahiplerinin altınlarını "kendiliğinden" eşit değerde asinya ile değiştirmelerine izin vermekten hoşnut değillerdi. Onları bunu yapmaya zorladılar. Örneğin 29 Eylül'de Fouché, Allier idari bölgesine bir karar aldırarak, elinde altın ya da gümüş sikke, gümüş külçe, çanak çömlek ya da mücevher bulunduran tüm yurttaşların bunları bulundukları bölgenin gözetim komitesine getirmelerini istedi. Birçok yerde bu kararnamelere uymayanlar ölüm cezasına çarptırıldı.

1793 sonbaharında alınan acımasız önlemlerin radikal etkileri oldu: Terör sayesinde madenler saklandıkları yerlerden çıkarıldı ve birçok kişi madeni paranın eşit değerde asinya ile değiştirilmesini kabul etmek zorunda kaldı. Cambon, 21 Kasım'da, konvansiyon önünde zafer dolu bir konuşma yaptı.

Bu başarı ülke dışında da duyuldu. Birleşik Devletler'in Paris'teki temsilcisi Gouverneur Morris, 16 Kasım'da Jefferson'a asinyanın kademeli

* Molière'in *Cimri* eserinde Paris'in zengin ve cimri burjuvalarından Harpagon karakterine gönderme yapılmaktadır. (ç.n.)

olarak değer kazandığını bildirmiş ve “kâğıt paranın basım miktarı artarken değerinin de yükselmesi olgusu” karşısında duyduğu şaşkınlığı dile getirmiştir. Ancak aynı zamanda liberal ekonominin kutsal yasalarından bu sansasyonel sapmanın açıklamasını da yapmıştır: Bu, baskının, terör rejiminin bir sonucudur. Aynı araçlar ve aynı sonuçlar döviz için de geçerliydi. Yine Jefferson’a 26 Kasım’da şöyle yazmıştır: “Birkaç gündür döviz alım satımı yapılmadı. Müşteriler ortaya çıkmıyor çünkü senet alan kişi şüpheli sayılıyor ve şüpheliler hapse atılıyor.” Bu Fransız Cumhuriyeti ne kadar cüretkardı! Genç Amerika’nın iş insanları gözlerine inanamıyorlardı.

Ancak asınyanın bu şekilde parlaması geçiciydi; altın ve gümüş bir an önce tedavülden kaldırılmazsa kâğıt para kısa süre içinde yeniden düşüşe geçme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı. Terör nedeniyle birçok kişi madeni paralarını asinya ile değiştirmeye razı olmuştu. Ancak aynı şey, bu sırada hiç durmamış olan serbest ticaret için söylenemezdi. Asinya piyasasında kâğıt para önemli ölçüde fırladı ama eşit değere ulaşmadı. Bu karışık bir durumdu.

Doğal olarak insanlar şunu sorgulamaya başladı: Neden kâğıt paranın olası bir düşüşünü engellemeyelim, neden madeni parayı tamamen ve basitçe para olmaktan çıkarıp asinyaya istikrarlı bir değer kazandırmayalım? Neden altını bir kez ve sonsuza kadar yıkmayalım? Bu fikir bir süredir gündemdeydi.

Chaumette, 14 Ekim’de komünde, değer ölçütü olarak altının yerine emeği koymayı cesurca önerdi: “Fabrikaları ve imalathaneleri çalıştırmak için altın değil kol gücüne ihtiyaç vardır.”

Baldırı çıplaklar bir yere kadar Cambon ile aynı düşünüyordu. Gerçekte farklı kaygılardan hareket ediyorlardı. Baldırı çıplaklar, altın ve gümüş ile rekabeti ortadan kaldırarak asınyanın tekrar değer kaybetmesini önlemek istiyorlardı. Asinya ile metal arasındaki denklige güvenen Cambon ise daha önce para olarak dolaşımda olmayan büyük miktarlarda altın ve gümüşün hazineye girmesi ve bunların asinya ile değiştirilmesiyle nakit miktarının artmasından korkuyordu.

1 Aralık 1793’te Cambon, konvansiyona, bundan böyle madeni paranın asinya ile değil, vergi ödemeleri, zorunlu borçlanmalar, ulusal mülk alımları ve Cumhuriyet’e yapılacak tüm ödemeler için geçerli olacak basit makbuzlarla değiştirilmesi fikrini kabul ettirmeye çalıştı. Hazinesinin kasasına getirilen altın ve gümüş stokları tümüyle ve basitçe para olmaktan çıkarılacaktı.

Burada devrimin en önemli konularından birinden, bu dönemdeki burjuvazinin aşamayacağı bir sınırdan bahsediyoruz. Bu dönemde kredi sistemi henüz embriyon halindeydi ve elde edilen servet bugünkü gibi geniş yatırım olanaklarına sahip değildi. Servetin büyük bir kısmı madeni para şeklinde nakit olarak elde tutuluyordu. Servet ve altın bir bakıma eşanlamlıydı. Altına dokunmak, varlıklıların önünde kamulaştırma hayaletini uyandırıyordu. Burjuvazi, kapitalist sistemi muhafaza ederken altının kaldırılmasının

ve varlıklıkların ayrıcalıklarının korunmasının mümkün olduğunu henüz bilmiyordu. Cambon ise bu olanağı sadece seziyordu. Totaliter rejimlerin bir gün altın olmadan da başarılı olabileceklerini hayal bile edemiyorlardı. Konvansiyondaki burjuva için altına dokunmak gibi bir düşünce; mülkiyete, kapitalist düzenin kutsallarına bir saldırı gibi geliyordu. Kullandığı dil zaman zaman tereddüt ve çekince barındıran Cambon çok ileri gitmişti. Duydukları karşısında “afallayan” konvansiyon, raporunu geri çevirmeye karar verdi ve Cambon’un önerdiği önlemler uygulanmadı.

5. BURJUVAZİ FİYAT DENETİMİNE RAZI OLDU

Montagnardlar, “yoksulları yaşatmak” için sadece para birimine müdahale etmekle kalmadılar; ister istemez fiyatları da doğrudan etkilemeye yöneldiler. İhtiyaçlar onları liberal ekonominin ilkelerini çiğnemeye mecbur bıraktı. Fiyat denetiminden kaçamazlardı.

Montagnardların fiyat denetimine son derece düşman olduklarına şüphe yoktur. Başta, buna yönelik tutumları, sınıf kardeşleri Jironenlerin tutumundan pek farklı değildi. Saint-Just da dahil olmak üzere bir bütün olarak burjuvazi, ekonomik liberalizme sıkı sıkıya bağlıydı. Saint-Just, 29 Kasım 1792’de konvansiyonda yaptığı bir konuşmada, fiyat denetimine karşı tavır almış ve Jironenler tarafından alkışlanmıştı. Brissot da ertesi gün gazetesinde, serbest ticareti bu kadar iyi savunduğu için onu tebrik etmişti.

Ancak baldırı çıplaklar çok farklı bir görüşteydi. 15 Kasım 1792’de Seine-et-Oise seçim meclisi, konvansiyon kürsüsünde okunan güçlü bir dilekçeyle tahıl fiyatlarının denetlenmesini talep etti. Dilekçeyi hazırlayan aşırı solcu Montagnard temsilcisi Goujon, çıplak kollular adına konuşuyordu.

Hayat pahalılığı arttığı ve halk baskısı güçlendiği için Montagne sonunda isteksizce ve en kötüsünden kaçınmak için pes etmek zorunda kaldı. Levasseur, *Mémoires*’ında, Montagnardların azami fiyat uygulamasını “yalnızca koşulların ağırlığının gerektirdiği geçici bir önlem” olarak gördüklerini vurgulamıştır. Fiyat denetimini denemeye gerçekten de mecbur kalmışlardı.

Önce küçük adımlarla başladılar ve tahıl fiyatlarını sabitlediler. Ayaklanma tehdidi karşısında meclis, 3 Mayıs 1793’te pes etti. Sabit fiyatı aşan tahıl satışı ya da alımı yapanlar, para cezası ve mallara el konulmasıyla cezalandırılacaktı. Herkes elindeki tahıl miktarını bildirmekle yükümlüydü ve belediye görevlileri evlerde arama yapabileceklerdi. Bildirim yapılmaması ya da yalan bildirimde bulunulması durumunda stoklara el konulacaktı. Yetkili makamların temsilcileri, herhangi bir tahıl sahibinden pazarlara gerekli görülen miktarda tahıl getirmesini emredebilirlerdi. Ayrıca, tahıl sahipleri bunu reddederse işçilerden tahılı harman halinde getirmelerini isteyebileceklerdi.

Yasa derhal yürürlüğe konuldu ve çiftçiler tahıllarını pazara getirmeyi bırakarak karşılık verdi. Yasa çıkarıldığı ilk haliyle uygulanabilir değildi. Bireysel inisiyatifi mümkün olduğunca korumak isteyen burjuvazi; yukarıdan dayatılan önlemlere, merkezi hükümetten kaynaklanan kısıtlama-

lara, ulusallaştırmaya karşı hâlâ isteksizdi. Gıda maddelerinin dağıtımını Cumhuriyet'in her yerinden sorumlu tek bir idareye vermekte tereddüt ediyordu ve ulusal sabit fiyat uygulaması istemiyordu. Bu nedenle her idari bölge için sabit bir fiyat belirleme görevini idari bölge yönetimlerine verdi. Tabii ki bu yönetimler zengin Jironden burjuvalardan oluşuyordu. Yasanın konvansiyon tarafından gönülsüzce kabul edildiğinin farkındaydılar ve yakında yürürlükten kaldırılacağını umuyorlardı. O zamana kadar fiyat denetimi uygulamalarını ustalıkla sabote ettiler.

Çevresindeki idari bölgelerden artık hiçbir şey alamayan Paris, kuşatılmış bir şehir gibiydi. Aç kalabalıklar fırın kapılarını zorluyordu. Başkentini acil yardıma ihtiyacı vardı. Paris belediyesinin ısrarı üzerine konvansiyon, 1 ve 5 Temmuz'da, askıya alma yönünde iki oylama yaptı ve 4 Mayıs'ta kabul edilen yasa kaldırıldı.

Bu yasanın başarısız olmasının bir nedeni daha vardı: Yalnızca tahıl için geçerliydi; işgücü de dahil çiftçilerin satın aldığı diğer mallar denetim dışı bırakılarak sadece buğday fiyatları sabitleniyordu. Bu malların da fiyatları çok yükselmişti. Fiyat denetimi uygulamasını kaldırmak ya da genelleştirmek gerekiyordu. Çıplak kollular, yaşam için gerekli tek gıda maddesinin ekmek olmadığını ve fiyat denetimi uygulamasının buğday dışında diğer gıda maddelerini kapsamadığı sürece hayat pahalılığı üzerinde bir etkisi olmayacağını vurguluyorlardı.

Parisli işçilerin Belediye Sarayı'nda tehditkâr bir şekilde toplandığı 4 Eylül Ayaklanması, meclisin bir hafta içinde tüm temel ihtiyaç maddelerinde azami fiyat uygulamasını oylama sözü vermesine yol açtı. Meclis bu sözü yerine getirmekten olabildiğince kaçındı. Yasa tasarısını hazırlamakla görevlendirilen komisyon işi ağırdan aldı. 22 Eylül'de yapılan yeni bir halk gösterisi, tasarıyı hızlandırmaya zorladı.

İşe Komisyonu adına tasarıyı sunan Coupé (Oise) coşkusuzdu. Daha sonra, devrimci hükümetin en etkili üyeleri, Robespierre, Saint-Just, Cambon ve Barère, bu işe zorlandıklarını; azami fiyat uygulamasının, düşmanlarının devrim için kurduğu bir tuzak olduğunu iddia ettiler. Tasarıyı gönülsüzce kabul etmişlerdi.

29 Eylül'de kabul edilen yasa, genel azami fiyat uygulamasını getirdi. Ancak yasayı hazırlayanlar uygulamayı önceden engellemek istemiş olsalar bile yarı yolda durdular; tüm mallara değil, yalnızca temel gıda maddelerine fiyat denetimi uyguladılar. Ayrıca 4 Mayıs'ta çıkarılan yasadaki hatayı tekrarlayarak azami fiyat uygulamasını merkezileştirmek yerine "federal" hale getirdiler. Hâlâ aynı ulusallaştırma korkusu vardı. Her yer kendi belirleyeceği farklı bir fiyat denetim sistemine sahip olacaktı; malların nakliyesine ödenek öngörülmemişti. Öte yandan, halk öncüsünün talepleri tam yerine getirilmiş değildi. 22 Eylül'deki gösteri sırasında Parisli baldırı çıplaklar sabit fiyatların 1790'daki fiyatlardan daha yüksek olmamasını talep ettiler. Konvansiyonun İşe Komisyonu'nda bazı üyeler, ücretlerin %100 artırılmasından yanaydı. Konvansiyon bu talepleri kabul etmedi:

1790 fiyatlarının %33, ücretlerin ise %50 oranında artırılmasına karar verdi. Ücretli çalışanlara sağlanan avantaj çok azdı.

Çıplak kollular tam olarak memnun edilmemişlerdi. Paris'te fiyat denetimi uygulaması başladığında (12 Ekim) dükkânların önünde toplanan kalabalıklar "dükkânları mallarını yasa tarafından belirlenenden daha düşük fiyatlara satmaya zorladılar".

Dahası, uygulamanın merkezileştirilmemiş olmasının yarattığı sıkıntılar da kısa sürede ortaya çıktı. İlçeler, kendi çıkarlarını koruyarak komşu bölgeleri dikkate almadan uygun gördükleri fiyatları belirlediler. Aynı mal için altı yüzden fazla farklı fiyat belirlendi. İlçeler kendi bölgelerinde üretilen mallar için yüksek fiyatlar, ihtiyaç duydukları mallar içinse düşük fiyatlar uyguluyordu.

2 Kasım 1793'te Barère, Kamu Selameti Komitesi adına yasada düzeltme yapmak zorunda kaldı. Baskı ve merkezileşme yönünde bir adım daha atıldı. 1) Sadece temel ihtiyaç maddelerinin değil, tüm malların fiyatlarına sabit fiyat uygulanmasına; 2) fiyatların merkezi olarak belirlenmesine karar verildi. Tüm malların menşe ya da üretildiği yerdeki fiyatlara göre belirlenmesi için genel bir tablo hazırlanacaktı. İlçeler ise bu fiyatları sadece mesafe ve ağırlıkla orantılı olarak hesaplanan ulaşım maliyeti kadar otomatik olarak artıracaktı. Ancak tablonun hazırlanması aylar sürdü ve 1794 Mart sonuna kadar yürürlüğe girmedi; bu çok geç bir tarihi.

6. TİCARETE KARŞI BASKI ÖNLEMLERİ

Çiftçiler 4 Mayıs yasasını sabote etmişlerdi; üreticiler ve tüccarlar da 29 Eylül yasasını sabote ettiler. Bu direnci kırmak için radikal önlemler alınmadıkça kıtlık ya da yüksek fiyatlar ikileminden kurtulmanın pek bir yolu yoktu. Fiyat denetimi uygulanınca ihtiyaç maddeleri ortadan kayboluyordu. Kısmen de olsa serbestlik tanınınca da fiyatlar hemen yükseliyordu. Bazı tüccarlar azami fiyattan satış yapmaktansa dükkânlarını ya da imalathanelerini kapatmayı tercih etti. Dükkânlar ve pazarlar sanki sihirli bir değnek değmişçesine boşaldı ve karaborsa resmi piyasanın yerini aldı. Bazı dükkânlar da belirlenen fiyattan sahte ya da bozuk mal satarak yasaya uyuyormuş gibi yapıyordu.

Tüccarlar mallarını satmaya mecbur bırakıldı. 26 Temmuz'da konvansiyon istifçiliğe karşı sert bir yasa kabul etti. Yasa, malları ya da temel ihtiyaç maddelerini piyasadan çekmenin, tek cezasının ölüm olduğu "büyük bir suç" olduğunu ilan ediyordu. Belediyeler, evleri arayıp isteksiz tüccarların mallarını kendileri satma hakkına sahip istifçiliğe yönelik komisyonlar oluşturabilecekti. Bundan böyle tüm temel ihtiyaç maddeleri yetkililerin kontrolü altındaydı. Artık ticari gizlilik diye bir şey yoktu.

Paris'te bölgelerin genel kurulları tarafından istifçilikle mücadele komisyonları oluşturuluyordu. Bunların arasında yeterince işçi de vardı (bir matbaacı, bir marangoz, bir duvar işçisi, bir dikiş ustası, bir terzi, bir döşeme işçisi, bir tezhip ustası). Azami fiyat yasası kabul edildiğinde bunlar

doğal olarak devrimci komitelerin kontrolü altında yasayı uygulayanlar haline geldiler.

Tüccarlar sadece mallarını satmaya zorlanmakla kalmadı, aynı zamanda onları azami fiyattan satmaya da zorlandılar. 18 Eylül'de Collot d'Herbois, konvansiyondan mallarını fahiş fiyatlardan satan tüccarların şüpheli kabul edilmesini istedi. Varlıklıkların avukatlığını yapanlar buna karşı çıktı. Lecointe-Puyraveau tüccarların bu şekilde suçlanması halinde ticareti bırakacaklarından korktuğunu dile getirdi. Robespierre de bunu destekledi. Robespierre genel bir yasa çıkararak "iyi yurttaşları kızdırmak" istemiyordu. Ancak halk baskısı altında meclis, 29 Eylül yasasına bir madde eklemek zorunda kaldı. Bu maddeye göre, azami fiyatın üzerinde alım veya satım yapanlar şüpheliler listesine alınacak ve bu şekilde muamele görecekti. Giyotin, en azından teorik olarak, azami fiyat yasası için uygulanmaya başlamıştı.

Fiyat denetimi yasasını ihlal etmek istemeyen tüccarlar, ihtiyaç maddelerinin kalitesini bozarak fiyatları dolaylı olarak yükseltiyorlardı. 18 Ekim'de Komün Genel Konseyi'nde bir yurttaş, kırk sekiz bölgenin görevlileri adına, ihtiyaç maddelerinin satışındaki sahtekârlığı denetlemek ve cezalandırmakla görevli mal müfettişlerinin oluşturulmasını önerdi. Konsey, ayın 20'sinde, sürekli olarak tahrif edilen şarapları ve çeşitli likörleri tatmak üzere her bölge için iki tadım uzmanı atanmasına karar verdi.

Baldırı çıplakların hâkim olduğu idari bölgelerde de benzer önlemler alındı. Bu arada, pazarlara mal tedarik edebilmek için el koyma hakkı genelleştirildi. 22 Ekim tarihli bir kararname ile bu hak Cumhuriyet'in genelinde üç üyeli bir İaşe Komisyonu'na verildi. El koyma hakkı sayesinde Cumhuriyet, Barère'in de belirttiği gibi "Fransa'da üretilen ve dışarıdan getirilen ticaretin, sanayinin ve tarımın ürettiği her şeyin geçici sahibi" haline geliyordu. Başka seçeneği kalmayan Montagnard burjuvazisi nihayet, mal tedarikini son derece merkezi bir ulusal yönetim organına bırakmaya razı oldu. İaşe Komisyonu, tüm gıda maddelerine azami fiyattan el koyma ve bunları dağıtma konusunda tam yetkiliydi. Silahlı kuvvetlere de başvurabilen bu komisyon, var gücüyle işe koyuldu.

7. DEVRİMCİ ORDU HAREKETE GEÇİRİLDİ

Komisyonun emrine yeni bir tip silahlı güç sunuldu: devrimci ordu. Baldırı çıplaklar uzun zamandır bu ordunun mal tedarikine müdahalesini talep ediyorlardı. 20 Ekim'de merkezi devrimci ordu toplandı, örgütlendi ve harekete geçmeye hazır hale geldi. Komutanı Ronsin, meclis önünde bir geçit töreni yaptırdı. Birkaç gün sonra, ayın 30'unda Barère, 1.500 kişiden oluşan Paris devrimci ordusunun el koyma işlemleri için harekete geçtiğini konvansiyona duyurdu. İdari bölgelerin devrimci orduları da sahaya inmeye hazırды.

Baldırı çıplaklar, ısrarla devrimci ordunun baskı araçları kullanmaya yetkili olmasını talep ettiler. 4 Ekim'de Chaumette, Komün Genel Konseyi'nden,

seyyar bir mahkeme ve devrimci orduyu takip edecek tekerlek üzerine yerleştirilmiş bir giyotin kurulmasını istedi. Konvansiyon, komün kadar ileri gitmedi ama giyotin tehdidi etkisini gösterdi. Devrimci ordu, gittiği her yerde çiftçiler üzerinde korkutucu bir terör estirdi.

Ancak bu operasyonların etkinliği sınırlıydı. İstifçilere, dolandırıcılara, azami yasayı sabote edenlere karşı geçici olarak üstünlük sağlamaya imkân veriyordu ancak bu kişilerin direnişlerini ortadan kaldırmıyordu. Bu önlemler kestirme olduğundan kalıcı çözümler getiremiyordu. Evlerin aranması ve devrimci ordunun operasyonları özel mülkiyetin duvarlarını az da olsa zaman zaman yıktı. Bireyler üretim ve değişim araçlarını serbestçe kullanabildiği sürece, bireysel çıkar yasası her türlü baskı ve terör önlemlerine üstün gelecekti. Hébert gibi kolaycı insanlar devrimci orduyu ve giyotini, tüm zorlukları çözebilecek ve mucizevi bir şekilde bolluğu geri getirebilecek bir tür sihirli değnek olarak görüyorlardı. Ancak kitle öncüsünün daha sağduyulu diğer sözcüleri, hayat pahalılığına ve kıtlığa kalıcı bir çare bulmak isteniyorsa ekonomiyi ulusallaştırma yolunda daha da ilerlenmesi gerektiğini fark ettiler. 5 Ekim’de Güney Fransa halk meclisleri Marsilya’da bir kongrede toplandı. Kongrede açıkça kolektivist bir proje kabul edildi ve diğer halk meclislerine ve Cumhuriyet’in tüm yetkili makamlarına gönderildi:

Yasama organı, yaklaşan bir tehlike altında olan Cumhuriyet’in iâşe konusunda olağanüstü kamu selameti önlemlerine ihtiyaç duyduğunu her ilan ettiğinde, o zaman, bu kriz dönemi boyunca, Fransa’nın verimli toprağı ve üretken sanayisi, yalnızca ulusun intifa hakkı sahibi olduğu ve sahiplerinin sadece aracı olduğu geniş ulusal üretim alanları olarak görülecektir. Bu kamu selameti ilkesinin bir sonucu olarak, ulus tüm ürünleri emrinde bulunduracak ve yaşamak için gereken malları tüm bireylere eşit olarak sağlamakla sorumlu olacaktır.

Chaumette, 14 Ekim’de Komün Genel Konseyi’nde, imalathane ve dükkânların kapatılması karşısında öfkelenerek haykırdı: “Eğer bu insanlar fabrikaları terk ederse Cumhuriyet bunları devralacak ve tüm hammaddelere el koyacaktır!” “Hammadde ve fabrikaları boş bırakan sahiplerine veya üreticilerine ceza uygulayarak el koymak ve hatta bunları işletmek için gerekli insan gücünden yoksun olmayacak olan Cumhuriyet’e devretmek” konusuna dikkatini çekmek için konvansiyona bir dilekçe sunmakla görevli bir komite oluşturuldu.

İâşe Komisyonu, 4 Kasım’da, azami fiyat yasasının kabul edilmesinden bu yana ticareti durduran tüccar olup olmadığını öğrenmek ve sahiplerinin fabrikalarını ihmal etmeleri durumunda fabrikalara el koymak ve fabrikaların başına işçiler arasından seçilen en zeki ve yurtsever yurttaşları getirmek üzere Troyes’a iki görevli gönderdi. Ayn 15’inde Claude Goujon, komisyon adına bu görevlilere yazdı ve üretilen malları satın almayı reddeden hainlerin oyunlarını kınadıktan sonra şunları ekledi: “Tüccarlar malları almayı reddederse kötü niyetleri cezalandırılacaktır. Malları Cum-

huriyet satın alacaktır. İşçiler de Cumhuriyet için çalışacak, bu düşünceyle gayretlenecektir.”

Mont Blanc yedek milletvekili avukat Jacques Grenus, kasım ayında bir arkadaşına şunları yazdı:

İnanıyorum ki azami fiyat ilkeleri, bizi belki de cumhuriyetçiliği korumanın tek yolu olan komün halinde yaşamaya götürüyor; çünkü eşitliğe karşı sürekli savaşıran bireysel hırsı yok ediyor. (...) Göreceksiniz, azami fiyat uygulamasını tesis etmek için tüketim ve fabrikaların fazlasını almak üzere ulusal dükkânlar kurmak gerekecek ki bunlar daha sonra eşit olarak dağıtılabilsin. O zaman herkesin kendi sanayisinin ürününü sırtlayıp herkesle paylaştığı komün hayatına doğru yol alacağız.

Lyon’da Jakoben Paillardelle, temsilci Fouché’ye şu öneride bulundu: “(...) ulusu tüm ticareti ve tüm üretimi devralmaya ve onun adına çalışmaya davet edin.” Robespierre’in Arras’dan arkadaşı Buissart, 2 Şubat 1794’te arkadaşına şunları yazıyordu: “Komünler, bir iâşe ve mal komitesi aracılığıyla ticaret yapabilecek tek yer olmalıdır. (...) O zaman ticaretin tüm kazançları Cumhuriyet yararına olacaktır.”

Ticareti komün haline getirme fikri Paris’te de ortaya çıktı. Burada yine nesnel olarak devrimin, öznel olarak da Montagnard burjuvazisinin aşamayacağı bir sınırla karşı karşıyayız. Ekim 1793’ün baskıcı önlemleri ya çok fazla ya da çok yetersizdi. Bu önlemler, yeni bir üretim ve değişim biçimiyle değiştirmeden kapitalist rejimin normal işleyişini altüst ediyordu. Ya daha ileri gidilmeliydi ya da burjuvazi gerilemek zorundaydı. Ancak ileri gitmek mümkün değildi; bir çıkmaza girilmişti. Nihayet burjuvazi, geri çekildi. Baskı önlemleri sadece birkaç hafta, 1793 Ekim ortasından Aralık ortasına kadar tam olarak etkili oldu.

8. YOKSULLARIN SIKINTILARI NE KADAR HAFİFLETİLDİ?

Azami fiyat uygulamasının tam olarak yürürlükte olduğu ve terör döneminin desteğinden yararlandığı kısa süre boyunca çıplak kolluların sefaleti hafifletildi mi ve bu ne ölçüde oldu? 29 Eylül’de çıkan yasa iki ayrı alanda uygulanıyordu: gıda maddelerine uygulanan azami fiyat ve azami ücret. Bu yasa, yalnızca ihtiyaç maddelerinin fiyatları gerektiği gibi denetlenirse çıplak kollular için avantajlıydı. Nitekim azami fiyat yasasının yürürlüğe girdiği sırada, bazı yerlerde ücretler, 1790’dakilere kıyasla iki katına, hatta üç katına çıkmıştı. 1790 yılındaki ücreti artı %50 olarak sabitlemek, onu önemli ölçüde düşürmek demektir.

Dolayısıyla azami fiyat uygulamasının yoksulun sıkıntılarını hafifletip hafifletmediği sorusu, sonunda bir güç ilişkisi meselesine dönüşmektedir. Baldırı çıplakların örgütlü ve mücadeleci oldukları, yetkililerin onları desteklediği ve varlıklarına oldukça baskı yaptıkları yerlerde, ihtiyaç maddelerinin fiyatları şevkle denetlendi; tüccarlar gözetim altına alındı, sabitlenen fiyatlara uyuldu, piyasa ve dükkânlar malla doldu; ücretler ise belirlenen

azami fiyatta tutuldu ya da bunun üzerine çıktı. Paris'te ve halk meclislerinin aktif olduğu her yerde durum böyleydi. Öte yandan, yerel yönetimlerin varlıklılarının kontrolünde olduğu, baldırı çıplakların zayıf olduğu ve örgütlenemediği yerlerde, üreticiler ve tüccarlar sabit fiyat uygulanmasını cezasız kalarak ihlal edebiliyor, pazarları ve dükkânları boş bırakabiliyor; buna karşılık yasa, ücretlere sıkı bir şekilde uygulanıyordu.

Paris'te, baskıcı önlemlerin ciddiyetle uygulandığı birkaç hafta boyunca ortaya çıkan sonuçlar dikkat çekiciydi. Mallara yönelik fiyat denetimine uyulurken Paris'te ücretler azami fiyatın çok üstünde kaldı.

Kısa da olsa unutulmayacak bu deneyimin önemini azaltmaya, başarısızlık olarak göstermeye, insanları ekonomik liberalizmin kutsal yasalarına artık saygı gösterilmediğinde hiçbir şeyin doğru gitmeyeceğine inandırmaya yönelik bir girişim olmuştur. Hem parasal hem de fiyatlar açısından otoriter önlemlerin fiilen uygulandığı dönem, kısıtlamaların gevşetildiği ve kamu otoritelerinin bizzat bireyleri yasaları çiğnemeye teşvik ettiği sonraki dönemle kasıtlı olarak karıştırılmıştır. Asinya mücadelesinin, azami fiyat uygulaması gibi kaybedilen bir savaş olduğu iddia edilmiştir. Bu iki uygulamanın başarıya ulaştığı kısa ama görkemli dönem göz ardı edilmiştir.

Ancak 1793 sonbaharında yaşananlar bize aynı zamanda otoriter ekonomideki başarıların, ne kadar kesin olursa olsun alınan önlemler nihai sonuçlarına ulaştırılmazsa, burjuva hukuku ve özel mülkiyet çerçevesinin ötesine geçmezse kırılgan ve geçici kalacağını öğretmektedir. Diğer pek çok alanda olduğu gibi bu alanda da devrim sonunda geri çekilmek zorunda kaldı; bunun nedeni, liberal ekonominin kutsal ilkelerine saldırmakla hata etmesi değil, dönemin nesnel koşullarının daha fazla ileri gitmesine izin vermemesiydi.

9. "ÇIPLAK KOLLULARIN" KATKISI

"Yoksulu yaşatmak" için alınan önemler ne kadar yetersiz olsalar da istenen etkiyi yarattı. Burjuvazi ve çıplak kollular arasındaki bölünme engellendi ve baldırı çıplaklar devrimin fanatik savunucuları haline getirildi. Fakat bu önlemlerin sağladığı yarar büyük olmakla birlikte önem ve zaman bakımından sınırlıydı.

Önem bakımından sınırlı olmasının nedeni öncelikle baldırı çıplakların, iyi niyetlerine ve isteklerine rağmen bazen devrime adanmışlığın her zaman telafi edemeyeceği eğitim ve teknik becerilerden yoksun olmasıydı. İkinci olarak, burjuvazi, halk kitlelerinden en az karşıdevrimden korktuğu kadar korktuğu için *pleb*'ler ile işbirliğini en aza indirdi. Önlemlerin sağladığı yarar süre bakımından da sınırlıydı çünkü burjuvazi, baldırı çıplaklara ancak tehlikenin en yoğun olduğu aylarda serbestlik tanıdı. Tehditlerin azaldığını hissettiği an baldırı çıplakların yardımına ihtiyaç duymadı. *Pleb*'lere ait çözümleri reddetti ve kendi tekniklerini kullanmayı tercih etti.

Baldırı çıplaklar, devrimin savunmasına öncelikle halk meclisleri aracılığıyla katıldılar. Paris Jakoben Kulübü'nü örnek alan ve onunla yakın

işbirliği içinde çalışan kulüpler ülke çapında yaygınlaştı. Taşrada görevli temsilciler genellikle bu kulüpleri yararlı bularak bunlara güvendiler. Halk meclisleri, kendi saflarını arındırdıktan sonra, bu temsilcilerin resmi makamları arındırmasına yardımcı oldular ve ilgisiz ya da güvenilmez devlet memurlarının izini sürdüler. Baldırı çıplakların desteği yalnızca siyasi olarak değil teknik alanda da gerekiyordu. Goujon'un özellikle demokrat bir ruh aşıladığı İaşe Komisyonu; halk meclislerinden, tekrar tekrar yayımladığı genelgelerle bu zorlu görevde kendisine yardımcı olmalarını istedi.

Her fırsatta, çıplak kollular yardıma çağrılıyordu. Halk meclisleri ve Paris'teki bölgelerden silah üretimini arttırmaları; tüfek ve kılıç üretimi için uygun aletleri yapabilecek işçiler ve süngü yapabilecek ustalar bulmaları istendi. Cumhuriyet'in inşaat işleri ve cephaneliklerini beslemek için olağandışı bir şekilde ağaç kesmeleri istendi. Yapay nitrat çukurları açmak için güherçile üretiminde işbirliği yapmaları ve bu yataklarda kullanılan işe yaramaz bitkileri toplayıp kurutmaları istendi. Devrimin savunucuları tarafından şiddetle ihtiyaç duyulan ayakkabı toplama kampanyasında yer aldılar. Halk meclislerinin adanmışlığı ve devrim coşkusu, aldıkları genelgeleri genellikle çok ciddiye almalarına neden oluyordu. Kendilerinden talep edilen yardımları ellerinden geldiğince yerine getirmeye çalıştılar. Paris'ten gelen yazışmalara verdikleri yanıtlarda, neler yaptıklarını anlatan mektuplarda gayretleri ve vicdanları açıkça görülüyordu.

Burjuvazi, halk meclisleri aracılığıyla ülkenin tüm hayati güçlerini yanına çekmeyi başardı. Ancak verilen hizmet abartılmamalıdır. Halk meclisleri yalnızca yardımcı bir rol oynadılar ve bu da sınırlı bir süre devam etti. Kulüplerden sadece birkaç ay, Ekim 1793'ten Nisan 1794'e kadar gerçekten işbirliği yapmaları talep edildi. Nisan 1794'ten sonra ise halk meclislerine gönderilen genelgeler azaldı. Kulüplerin ayrıcalıkları ellerinden alındı ya da onlara şüpheyile yaklaşıldı. İtici güç giderek tepeden gelmeye başladı. Muazzam bir mekanizma olan devrimci yönetim, yavaş yavaş halkın kendi çabalarının yerini aldı.

Çıplak kolluların işbirliği de aynı şekilde devrimci komiteler çerçevesinde sağlandı. Bu kurum, doğrudan Paris'teki baldırı çıplaklardan doğmuştu. 21 Mart 1793'te konvansiyon, her komünde ve bölgelere ayrılmış komünlerin her bölgesinde, "kilise mensupları veya bölgenin eski soyluları veya onların temsilcileri arasından seçilemeyecek" on iki üyeden oluşan bir komite kurulmasına karar verdi. Komitenin görevi yabancılardan beyan almaktı.

Ancak bölgeler kısa süre içinde bu komitelerin görev alanını genişletti. Devrimci burjuvazi tepki göstererek bölgelerin önünü kestiye de eylül ayında, halkın baskısıyla bu komitelere geniş yetkiler verildi. Her şeyden önce kendilerine bağlı silahlı kuvvetleri vardı. İkinci olarak, herkesin hayatının bağlı olduğu ve onsuz devrimci yönetimde bir pozisyon elde etmenin ya da bu pozisyonda kalmanın imkânsız olduğu yurttaşlık belgelerini düzenliyor ya da gözden geçiriyorlardı. Bölgeler tarafından seçilen komite üyeleri, gerçek baldırı çıplaklardan oluşuyordu. Karşıdevrimci Duval de küçüm-

seyici bir tavırla onlardan “ayakkabı tamircileri, eskiciler, kapı bekçileri, uşaklar” diye bahsediyordu:

Bu sefiller güruhuna (...) neredeyse her zaman bir berber, bir mübaşir, yardımcısı ya da iyi bir evden eski bir uşak başkanlık ederdi. (...) Paris’te başkanlığa yükselen ayakkabı tamircileri de vardı. (...) Debbağ Gibon, neredeyse tamamı eskicilerden oluşan Baldırı Çıplaklar bölgesinin devrimci komitesine başkanlık etti. Panthéon bölgesinde ise ayakkabıcı Isambert (...) Fontaine-de-Grenelle bölgesinde de Hôtel de Luynes’den bir kapı bekçisi başkandı.

Bu mütevazı zanaatkârlar görevlerini çok ciddiye aldılar ve kendi bölgelerinde ya da mahallelerinde devrim düşmanlarını, ılımlıları ve şüphelileri acımasız bir gayretle avladılar. Yalnızca aristokrasiye saldırmakla kalmayıp zenginlere de saldırmaya cesaret ettiler ve merkezi yönetimin koruması sayesinde neredeyse anında serbest bırakılan birçok bankacı ve tüccarı tutukladılar.

Paris’te ve baldırı çıplakların sağlam bir temel oluşturdukları tüm merkezlerde baldırı çıplakların rolü ön plandaydı; onlar sayesinde karşıdevrim en gizli inlerinden çıkarıldı. Verdikleri hizmet çok değerliydi. Ama bu yine sınırlı bir hizmetti; özellikle kırsal kesimde, devrimin yaşadığı insan kıtlığının da etkisi vardı. Halk kitleleri hâlâ okuma yazma bilmiyor ve cahildi. Bütün bölgelerde örgütlenmiş militan baldırı çıplaklar yoktu. Son olarak, çıplak kollular komite üyelerine tahsis edilen üç livre ödenekle her zaman geçinmiyorlardı ve geçimlerini sağlamak zorunda olduklarından kamu işleriyle uğraşmak için gerekli boş zamana sahip değillerdi. Devrimci komitelerin üyeleri birçok yerde büyük zorluklarla işe alınıyordu. Paralel bir ekonomik özgürleşme olmadan gerçek bir demokrasi olamazdı.

Devrim sık sık şu ikilemle karşı karşıya kalıyordu: Ya cahil ve beceriksiz ama siyasi açıdan güvenilir baldırı çıplaklara dayanacak ya da becerikli ve eğitim görmüş ama güvenilmez kişilerden yardım alacaktı. Bazen ilk çözüm bazen de ikincisi denendi. Devrimci komitelerin verdiği hizmet de zaman içinde azaldı. Komiteler sadece birkaç ay için güçlü ve merkezi iktidardan bağımsızdı. Daha sonra, sözde “devrimci” hükümetin bürokratik yapısına entegre edildiler. İtici güç halkın kendisinden ziyade tepeden gelmeye başladı.

Çıplak kollular devrimci ordu aracılığıyla da destek verdiler. Baldırı çıplakları silahlandırma ve yurtsever bir silahlı güç haline getirme fikri *pleb* kökenlilerin aklında uzun süredir filizleniyordu. 5 Nisan 1793’te konvansiyon, “her büyük şehirde en az gelire sahip olanlar arasından seçilecek yurttaşlardan oluşan bir muhafız birliği” kurulmasına ve bu yurttaşların “silahlandırılarak ücretleri Cumhuriyet tarafından karşılanmak üzere istihdam edilmesine” karar verdi. Ancak bu ilke olarak kabil edilmesine rağmen uygulaması zor oldu. Montagnard burjuvazi, devrimci komitelerden çok devrimci ordudan korkuyordu. Sürekli yer değiştiren, gittiği her yerde orayı fethetmiş gibi davranan silahlı, disiplinsiz işçi birliklerini de-

netim altında tutmak, yerel bir gözetim komitesinin on iki yerleşik üyesini kontrol etmekten daha zordu. Bununla birlikte başlarında Robespierre'in bulunduğu jakoben liderler, devrimci bir ordunun yararlarını kabul etmek durumundaydılar.

5 Eylül 1793'te Chaumette, komün adına konvansiyona şu açıklamayı yaptı: "Daha önce kararlaştırdığınız ve entrika ve suçluların korkusu yüzünden iptal edilen devrimci ordunun kurulmasını talep etmek üzere buradayız."

Halkın baskısı o kadar güçlüydü ki konvansiyon artık geri adım atamazdı. Derhal oylama yapıldı:

Paris'te masrafları hazine tarafından karşılanan, 6.000 asker ve 1.200 topçudan oluşan, karşıdevrimcileri durdurmakla, gerektiğinde devrim yasalarını ve Ulusal Konvansiyon tarafından kararlaştırılacak kamu selameti önlemlerini uygulamakla ve işeyi korumakla görevli silahlı bir kuvvet oluşturulacaktır.

Artık oylama yapıldığına göre baldırı çıplaklar bir an önce işe koyulmaya kararlıydı. Aynı gün konvansiyon, devrimci ordu için nispeten demokratik düzenlemeler kabul etti. Gönüllüler, astsubayları ve bölük subaylarını oy çokluğuyla kendileri belirleyecekti. Sadece rütbeli subaylar askerler tarafından değil, merkezi makamlar tarafından seçilecekti. Geçici Yürütme Konseyi, bu yönetmelik uyarınca, ayın 17'sinde devrimci ordunun kurmay heyetini atadı. Fakat çıplak kollular bu seçimi kontrol etme ve onaylama konusunda direndiler. Ayın 25'inde Montagne bölgesi halk meclisi, Kamu Selameti Komitesi'nden devrimci ordunun kurmay heyetini oluşturan yurttaşların listesini incelemeyi ve onaylamayı talep etti. Halk meclisi ayrıca, "Jakoben Kulübü'nü ve diğer tüm halk meclislerini, Cumhuriyet'in iç düşmanlarını korkutacak bu orduyu mümkün olduğunca arındırmak için kendi yolunu izlemeye" davet etti.

Jakobenler bu öneriyi kabul ettiler ve 27'sinde devrimci ordunun kurmay heyetinin tartışılmasını gündemlerine aldılar. Listedeki yurttaşların isimleri okundu ve orada bulunanlardan kürsüye çıkmaları istendi. Her biri devrime bağlılığını beyan etti. Büyük bir kısmı kabul edildi, diğerleri ise reddedildi. Bir kez daha, beceri eksikliği söz konusuydu. *Pleb* kökenli liderler teknik beceriden yoksun olsalar da bunu itiraf edecek kadar açık-sözlülerdi. Bu eksikliklerini de demokrasiye duydukları saygı ve devrime karşı görevlerinin bilincinde olmalarıyla telafi ediyorlardı.

Merkezi devrimci ordunun yanı sıra, halk meclisleri ya da taşradaki temsilciler idari bölgelerde devrimci ordular oluşturdu. Bu ordulara katılım da merkezi ordu kadar demokratikti. Örneğin Lille'de subaylar arasında bir meyhaneci, bir badanacı, bir çamaşırcı ve bir kumaş tüccarı bulunuyordu.

Merkezi ve idari bölgelere bağlı devrimci ordular gittikleri her yerde terör estiriyordu. Yalnızca azami fiyat yasasını uygulamakla sorumlu değil-lerdi; varlıklarını tüm devrim düşmanlarına hissettirdiler. Ortaya çıktıkları

her yerde karşıdevrim yeraltına çekildi. Ancak devrimci ordu geri çekilir çekilmez karşıdevrim tekrar baş gösterdi.

Devrimci ordu, kötü eğitilmiş, askeri konularda deneyimi olmayan, çoğu zaman kaba ve bayağı, bazen vahşi ve her zaman çıkarsız olmayan ama devrime tutkuyla bağlı kişilerden oluşuyordu. Posbıyıklı ve büyük kılıçlı adamlar, gittikleri her yerde bencillerin, umursamazların ve karşıdevrimcilerin korkulu rüyasıydı.

Ancak burada da yardımcıları sınırlıydı. Beceri eksikliği devrimci orduya asker alımını zorlaştırıyordu; öte yandan burjuvazi, *pleb* kökenli liderlerin ısrarlarına rağmen ordunun sayısını arttırmayı inatla reddetti. Böylece devrimci ordu, karşıdevrimi ülke çapında denetim altında tutmakta kesinlikle yetersiz kaldı. Nihayetinde, devrimci ordu yalnızca iki ya da üç ay boyunca, Ekim-Aralık 1793 arasında serbest hareket edebildi. Bu kısa dönemden sonra burjuvazi ordunun sorumluluklarını kademeli olarak azalttı ve sonunda orduyu tamamen tasfiye etti.

Dördüncü Bölüm Enragé'lerin Tasfiyesi

1. ENRAGÉ'LERİN BOŞLUKTA KALMASI

Burjuvazi ve çıplak kollular arasındaki bölünme önlendi. Montagnard burjuvazi, uygun tavizler vererek, çıplak kolluların enerjisini elde etmeyi ve bunu tehdit altındaki devrimi savunmak için kullanmayı başardı.

Bir ara halk öncüsünün lideri olan Enragé'lere ne oldu? Montagne, Enragé'lerin programının bir kısmını uygulayarak baldırı çıplakları kendi tarafına çekti ve baldırı çıplakların huzursuzluğunu körükleyen kaynağı kuruttu. Enragé'lerden tamamen kurtulmak için geriye Jacques Roux, Théophile Leclerc ve Jean Varlet'yi siyasi boşlukta asılı tutan ince ipliği kesmek kalmıştı.

Halihazırda bir süredir jakoben liderler Enragé'lerin etkisini zayıflatmak için çalışıyorlardı. Ancak azami fiyat yasasının çıkarıldığı ve Jacques Roux ve arkadaşlarının varoluş nedenlerini kaybettikleri eylül ayına kadar onları tamamen susturma riskini göze alamadılar.

Böylece baldırı çıplaklara taviz verme politikasının zorunlu ilk adımı olan Jirondenlerin tasfiyesini birkaç ay sonra Enragé'lerin tasfiyesi izleyecekti.

2. JAKOBENLERİN JACQUES ROUX'NUN POPÜLARİTESİNE SALDIRISI

Enragé'ler hayat pahalılığı ve spekülasyonlara karşı başarılı bir kampanya yürütmüşlerdi. Sadece çok sayıda bölgeyi değil aynı zamanda Cordelier'ler Kulübü'nü ve biraz gönülsüz de olsa komünü ve hatta jakobenleri bile peşlerinden sürüklemeyi başarmışlardı.

25 Haziran'da Jacques Roux, önemli bir heyetin başında konvansiyonun kürsüsüne çıktı ve desteklendiğini bilen ve çoğunluğun duygularını ifade ettiğinin farkında olan bir adamın otoritesiyle dilekçesini okudu. O gün temsilciler, halk öncüsünün sözcülerinin dönemin nesnel koşulları içinde kullanabilecekleri en ileri dili duydular. O gün, yalnızca Jacques Roux'nun politik kariyerinin değil, Enragé'ler hareketinin de zirvesi oldu. Jacques Roux devrimci burjuvazinin tahammül edebileceği sınırları aşmıştı. Bunu kendisi de fark etti ve bir süre sonra, konvansiyona "acı gerçeklerden" söz etmiş olduğunu ve yanlış zamanı seçmiş olduğunu kabul etti.

25 Haziran günü, Enragé'lerin doruk noktasına eriştikleri günü temsil ettiği kadar onlara yapılacak baskının başlangıcını da simgeliyordu. Jacques Roux dilekçesini okurken birçok defa mecliste "öfke hareketleri" ortaya çıktı. Konuşmacı, başkan tarafından sükûnete davet edildi ve Jacques Roux'ya eşlik eden bazı dilekçe sahipleri kendilerini ayırdı. Konuşmasını bitirdiğinde, başkan Collot d'Herbois, ardından Thuriot, onu karşıdevrimin eline koz vermekle, Cabourg dilini benimsemekle suçladılar. Ama Thuriot aynı zamanda, bahaneleri bir kenara bırakarak onu sınıfsal bir dil kullanmakla suçladı: "Az önce işittiklerimiz anarşinin korkunç ilkeleridir" diye haykırdı. Hemen ardından Robespierre, Jacques Roux tarafından okunan metnin yıkıcı niteliğini vurguladı ve "halkçı görünüp esasen kışkırtıcı" olan bu dilekçeye karşı uyarıda bulundu. Thuriot ve sonra Charlier, Jacques Roux'nun derhal yakalanmasını ve Genel Güvenlik Komitesi'ne gönderilmesini talep etti.

Ancak konvansiyon, konuşmacının popülaritesinin ve kenar mahallelerde uyandırdığı yankının farkındaydı ve o kadar ileri gitmeye cesaret edemedi. İki gün sonra Jacques Roux, bir başarıya daha imza attı. Cordelier'ler Kulübü'nde, "Yaşasın Jacques Roux! Yaşasın baldırı çıplaklar!" sloganlarıyla karşılandı. Şiddetli bir konuşma yaparak parlamenterlerin kendisine yönelik tavırlarını protesto etti ve coşkuyla alkışlandı. Kulüp başkanı onu kucaklayarak kutladı. Kulüp bu konuşmanın afiş şeklinde basılmasına ve bölgelere, bağlı halk meclislerine ve idari birimlere gönderilmesine karar verdi.

Bu kadarı fazlaydı. Robespierre buna bir son verdi. Siyasetin hile ve düzenbazlıklarından bihaber olan ve tek güçleri isteklerini dürüstçe dile getirerek çıplak kolluların sempatisini kazanmak olan bu zavallı, silahsız, saf kişilerin üzerine gitmeye karar verdi. 10 Ağustos 1792'den beri her zaman devrimci mücadelenin öncüsü olan ve birkaç hafta önce Montagnard burjuvazisinin Jirondenleri tasfiye etmesine yardım eden militanları cezalandırdı. Jacques Roux haklı bir acıyla şöyle yazıyordu: "Çok eski zamanlardan beri, devrimler yapmak için büyük karakterli insanlar kullanılmıştır. Artık onlara ihtiyaç kalmadığında ise cam gibi ezilip kırılırlar."

Jacques Roux'nun polis aracılığıyla tasfiye edilmesinden önce onu kitle desteğinden mahrum bırakmak, baldırı çıplakların gözünden düşürmek, bir ölçüde kampanyasına katmayı başardığı gruplardan ayırmak gerekiyordu. İşe Jakobenlerden başladılar. Robespierre, 28'inde, Enragé'lerin liderine savaş ilan etti. Onu düşürmek için ondan "yabancıların ajanı" diye bahsetmekten çekinmedi.

Aynı gün eski papaz Jacques Roux, üyesi olduğu Komün Genel Konseyi önüne kendini savunmak için çıktığında soğuk bir karşılama ile karşılaştı. Düzeni tehlikeye atmakla suçlandı. Hatta Chaumette, dilekçesinin "yağma ve mülkiyet ihlali için bir çağrı" olduğunu söyledi. Diğer üyeler de Roux'nun "vatandaşların malları için korkmasına neden olan tüm kargaşanın sebebi olarak" konseyden çıkarılmasını talep ettiler. Ertesi gün 29'unda konsey,

Jacques Roux'nun kendisine yöneltilen "ağır suçlamalara" cevap vermesi gerektiğine karar verdi.

Ancak Jacques Roux en büyük başarılarını Cordelier'ler Kulübü'nde elde etmişti; önemli olan ona burada itibar kaybettirmekti. Jakobenler en az on iki konuşmacı gönderdiler. Yıldızları harekete geçti: Rollespierre, Collot d'Herbois, Hébert, Legendre, Thirion, Bентаbole ve diğerleri. Her şey önceden hazırlanmıştı. Konuşmacılar görevlerini yerine getirerek birbiri ardına Jacques Roux'ya ve onu cesurca savunan Théophile Leclerc'e iftira atmaya başladılar. Collot d'Herbois, Roux'nun "fanatizmin, suçun ve ihanetin ajanı" olduğunu söyledi. Leclerc'i ise "Coblentz* kaçkını" ve "Pitt'in uşağı" olmakla suçladı. Jacques Roux cevap vermek istedi ama kalabalık büyük bir yaygara kopararak sesini duyurmasını engelledi. Sonunda Jacques Roux, Leclerc ile birlikte, "bir hain, bir fanatik ve bir canavar olarak kovalanarak" Cordelier'ler Kulübü'nden atıldı. Konvansiyona okunan meşhur dilekçe yok sayıldı.

30 Haziran operasyonu, Jacques Roux'ya uygulanacak baskıyı meşrulaştırmak için kullanıldı. Komün Genel Konseyi, 1 Temmuz'da, "yurttaş Jacques Roux'nun yurtseverliğe aykırı görüşleri nedeniyle halk meclislerinden ihraç edildiğini göz önünde bulundurarak", oybirliğiyle davranışlarını cezalandırdı.

Marat, her taraftan tepki gören bu talihsiz adama son darbeyi vurdu. *L'Ami du peuple* gazetesinde onu, "aşırılarla birlik olan, duyguları tahrik eden ve yurtseverliği bilgelik sınırlarının ötesine taşımayı seçen açgözlü bir düzenbaz" olarak tanıttı.

Jakoben liderler, baldırı çıplaklar arasında hâlâ itibar sahibiydi ve iftiralar etkisini gösterdi. Halk meclisleri ve komün tarafından reddedilen Jacques Roux, bölgeler tarafından da reddedildi. Marat'nın yazısının yayımlandığı günün akşamı Jacques Roux République bölgesine giderek kürsüye çıktı ve konvansiyona sunmak istediği yeni bir dilekçeyi okumak istedi. Alay ve hakaretle karşılandı. Kendi bölgesi Gravilliers de onu terk etti. Temmuz ayının başında muhalifleri, bölgenin ana komitelerini ele geçirdi. Bunlardan biri olan devrimci komite, 7 Temmuz'da bu militan hakkında soruşturma açtı ve yol arkadaşını sorguladı.

3. JACQUES ROUX'NUN EZİLMESİ

Ortalık bir süre sessizleşti. Ancak temmuz sonu ve ağustos başında, bölgelerde yiyecek tedariki konusunda yoğun bir huzursuzluk baş gösterdiğinde ve halk baskısı bir kez daha hissedildiğinde Jacques Roux tekrar günah keçisi olarak kullanıldı.

28 Temmuz'da Komün Genel Konseyi'nde Chaumette'in yardımcılardan biri olan Réal, Enragé'lere şiddetli bir saldırıda bulundu. Tek suçları ev kadınlarını ekmek istemeye kışkırtmış olmaktı. "İaşe konusuna son vermenin tek yolu iaşeden bahsetmektir!"

* Sürgüne gönderilen Fransız aristokratlar burada toplanmıştır. (ç.n.)

Birkaç gün sonra, 5 Ağustos'ta Robespierre, Jakobenler önünde konuşarak Enragé'lere karşı tekrar saldırıya geçti. Jacques Roux ve Théophile Leclerc'den "halk düşmanları için çalışan iki adam" olarak bahsetti. Bu konuşmayı dinleyen, herhangi biri, papaz Roux'nun çok yüksek fiyata satış yaptıkları için tüccarları ve esnafı öldürtmek isteyen biri olduğunu sanırdı. Her iki adamdan da Coblentz ya da Pitt'in elçileri olarak bahsedildi.

Kurnaz bir politikacı olan Robespierre, rakiplerinin zayıf noktalarından birini yakalamıştı. Jacques Roux ve Théophile Leclerc, öldürülmesinden bir gün önce bile Marat ile hararetli bir tartışma içindeydiler. 9 Temmuz'da eski papaz Roux, "halkın dostunu" ziyarete gitmiş ve hakkında yazdıklarını geri almasını istemişti. Ayın 13'ünde Marat, karşıdevrimci Charlotte Corday'ın hançeriyle öldürüldü. Marat'nın ölümünün hemen ardından Roux ve Leclerc kendilerini onun ardılları ilan etti ve hatta gazetelerinin adlarını, *Le Publiciste de la République française* [Fransız Cumhuriyeti'nin Yayımcısı] ve *L'Ami du peuple* devraldı. O kadar tartıştıkları Marat'nın anısını bu şekilde sahiplenme çabaları eleştirilere neden oldu.

Robespierre zayıf noktayı gördü ve darbelerini oraya yöneltti. 8 Ağustos'ta konvansiyon kürsüsüne Marat'nın eşi Simone Évrard'ı çıkardı. Évrard, meclis sekreterine, üslubu gerçek yazarı ele veren bir metin okuttu: "Özellikle iki adamı, Jacques Roux ve Leclerc denen kişiyi lanetliyorum. Marat'nın yurtsever gazetelerini devam ettirdiklerini ve gölgesini konuşturduklarını iddia eden bu adamlar onun anısına saygısızlık ediyor ve halkı kandırıyorlar." Robespierre de devam etti: "Marat'nın adını istismar edenlerin davranışlarının (...) onlara karşı gerekli önlemleri almak üzere Genel Güvenlik Komitesi'ne bildirilmesini talep ediyorum."

Jakoben liderler, eski papazın muhaliflerini kendi bölgesinin yönetimine ve komitelerine yerleştirmeyi başarmışlardı. Ancak 19 Ağustos'ta Jacques Roux kaybettiği zemini geri kazanmayı başardı. Bölge görevlilerinin yaptıkları bir hatadan yararlanarak, halk komitesi ve gözetim komitesini dağıttı, polis görevlisinin işine son verdi. Kendisini başkanlığa yükseltti.

Ayın 22'sinde, Gravilliers bölgesindeki başlıca muhalifi, bölgenin iki halk ve gözetim komitesinden bir heyetle birlikte Komün Genel Konseyi huzuruna çıktı. Görevden alınan görevlilerin eski görevlerine iade edilmelerini ve Jacques Roux'nun yargılanmasını talep etti. Chaumette, papazı, halkın seçtiği kişileri görevden alarak "halkın egemenliğine zarar vermekle" suçladı.

Ancak Gravilliers bölgesi Jacques Roux'dan vazgeçmedi. 22 ve 25 Ağustos tarihlerinde onun adına komünde iki çıkış yapıldı. Halkın baskısı karşısında, Eylül başındaki büyük hareketin hemen öncesinde, jakoben liderler Jacques Roux'yu hapiste tutmaya cesaret edemediler. Ayın 27'sinde kefaletle serbest bırakıldı.

Baldırı çıplaklara verilen tavizler onları sakinleştirdi. Jacques Roux'yu ortadan kaldırmak için uygun ve kolay bir ortam oluşmuştu. 5 Eylül'de, Hébert ve Chaumette çıplak kolları kazanıp sessizce onları konvansiyona doğru yürüyüşe geçirirken eski papaz da bir tuzağa düştü. Bölge delegeleriyle birlikte

jakobenlere gitti. Oraya gitmesi protestolara neden oldu ve “yüksek şüpheli” olarak Genel Güvenlik Komitesi’ne götürülmesi talep edildi. Jakobenler sonunda onu kendi bölgesinin devrimci komitesine teslim etmeye karar verdi. Jakobenlerin salonuna özgür bir adam olarak giren Jacques Roux oradan bir mahkûm olarak çıktı. Gravilliers bölgesi devrimci komitesi, bu tutuklamanın yasadışı olmasından şikâyet etti: bir “halk meclisi, yasalar uyarınca, seçilmiş bir organın üzerinde yer alamaz”. Jacques Roux’ya karşı alınan tedbirlerin ardındaki nedenlerin kulüpte soruşturulmasına karar verildi.

Ancak kinlerinde inatçı olan Jakobenler, eski papaza karşı aldıkları kararı onayladılar ve ertesi gün kararlarını destekleyici belgeler göndereceklerini duyurdular. (Aydın 8’inde, Jacques Roux hakkında yapılan ihbarları almak üzere bir komisyon atadılar.) Daha sonra bölge komiteleri, mahkûmu Paris idari bölgesi Kamu Selameti Komitesi’ne teslim etti. Komite, “Jakoben Kulübü’nün oybirliğiyle aldığı kararın Roux’ya karşı çok güçlü bir kanıt oluşturduğunu” değerlendirerek başka hiçbir yargılama yapılmaksızın onu Sainte-Pélagie hapisanesine gönderdi. Aynı 23’ünde Gravilliers bölgesinin Komün Genel Konseyi’ne gelerek Jacques Roux’nun hâlâ güvenilir olduğuna inandığını beyan etmesi ve destek istemesi boşunaydı. Hébert, “şeker ve sabun fiyatlarındaki artışın nedeninin” Roux olduğunu iddia ediyordu. Sonunda konsey, şüphelilerin hapsedilmesinin yasa ile gerekçelendirildiğini söyledi.

Bu son adım Jacques Roux’nun Gravilliers bölgesindeki destekçilerine pahalıya mal olacaktı. Bölgenin devrimci komitesi, 28 Kasım’da, bu kişilerin dokuzunun hapsedilmesine karar verdi ve bu kişiler, 3 Aralık’ta La Force Hapishanesi’ne gönderildiler. Aynı tarihlerde, Jacques Roux’nun hapishane neden yazmaya devam ettiği *Le Publiciste de la République française* yayımı durdu.

Enragé’lerin lideri, 12 Ocak 1794’te ceza mahkemesi önüne çıkarılana kadar aylarca hapiste çürüdü. Mahkeme onu Devrim Mahkemesi önüne sevk etti. Karşılaştığı baskıya şaşırılmamıştı; başına gelecekleri biliyordu. Ağustos ayında şöyle yazmıştı:

Kendimi her türlü tiranlığın amansız düşmanı olarak gösterdikten, ılımlılara, bencilere, alçaklara, istifçilere, bizi aç bırakan tüm hainlere savaş ilan ettikten sonra (...), eski ve yeni rejimlerin hainlerinin öfkesine yenik düşmemin doğal olduğunu söyleyebilirim.

Kaderinin farkındaydı ancak bir karşıdevrimci gibi alçakça öldürülmek istemiyordu. Devrim Mahkemesi’ne gönderildiğini öğrenir öğrenmez beş kez kendini bıçakladı. Hâkimler yaralı adama neden kendini öldürmeye teşebbüs ettiğini sordular: “Devrim Mahkemesi huzuruna çıkmaktan korkmanıza gerek yok. Dostunuz gördüğünüz Marat da bu mahkemeden zaferle ayrıldı.” Jacques Roux cevap verdi: “Marat ve benim aramda çok fark var. Marat benim kadar azimli değildi ve benim gibi zulüm görmedi.”

10 Şubat’ta Devrim Mahkemesi’nden kaçmaya kararlı olan Enragé’lerin lideri tekrar intihar girişiminde bulundu. Bu kez başarmıştı.

4. LECLERC VE VARLET'NİN SUSTURULUŞU

Théophile Leclerc de Jacques Roux kadar önemli bir hedefti. Enragé'lerin muhalifleri onun adını sık sık eski papazla birlikte anıyorlardı. Sırayla Marat, Robespierre, Collot d'Herbois, Simone Évrard ve hatta diğerleri onun da baskı altına alınması için çağrıda bulundular. Leclerc de hayalci biri değildi. *L'Ami du peuple* gazetesinde şöyle yazıyordu: "Sözlerimi seçerken çok dikkatli olmak zorundayım çünkü kötü niyetliler hata yapmamı bekliyor." Gençlik heyecanını haklı çıkarmak için boşuna çabalıyordu:

Yeni isimlerin fazlasıyla coşkulu görünmesinin tek nedeni eskilerin yıpranmış olmasıdır; bir devrimi gerçekleştirmek için gerekli olan heyecana yalnızca gençlerin sahip olduğuna hâlâ inanıyorum.

8 Eylül'de Desfieux, Jakoben Kulübü'nde, Leclerc aleyhinde ifade verebilecek olanların, Jacques Roux aleyhindeki ihbarları toplamaktan sorumlu komisyona başvurmalarını istedi. Polisin gözü genç militanın üzerindeydi.

Leclerc, 15 Eylül'de gazetesinde şöyle yazıyordu: "Her dakika sesimi kesecek bir emrin gönderilmesini bekliyorum." Ayın 16'sında Jakoben Kulübü'nde bir üye, Leclerc'in "en ağır cezayı" alması gerektiğini söyledi. Güvenlik Komitesi'nden Leclerc'in tutuklanması talep edildi.

L'Ami du peuple gazetesinin bu sayısı, son sayısı olacaktı. Leclerc tutuklanmadı ama susturuldu. Gazetesinin yayımını askıya almak ve tüm siyasi faaliyetlerden vazgeçmek zorunda kaldı. Bu, geçici olarak özgürlüğüne karşı ödediği bedeldi. Paris'i terk etti, orduya katıldı ve taşradaki bir garnizona gönderildi.

Geriye Jean Varlet kalıyordu. Jakoben liderler bu meydan hatibine biraz hoşgörüyle yaklaşıyorlardı. Bunun nedeni muhtemelen faaliyetlerinin her zaman toplumsal olmaktan çok siyasi olmasıydı. Varlet, Jirondenlere karşı mücadelede her zaman kendini göstermişti. Onikiler Komisyonu'nun kurbanlarından biriydi. Devrimci burjuvazinin sınıf çıkarlarına Jacques Roux ve Théophile Leclerc kadar doğrudan karşı çıkmamıştı. 30 Haziran'da, ikisinin ihraç edildiği Cordelier'ler toplantısında, Collot d'Herbois, Varlet'yi idare etti.

Ancak bölgelerin toplantılarını haftada ikiyle sınırlayan kararnameye karşı çıkardığı huzursuzluk ölümcül olacaktı. 17 Eylül'de Varlet, konvansiyona, bu kararnameye karşı bölgelerin çoğu tarafından desteklenen bir dilekçeyle başvurdu. Bu dilekçede oldukça sert bir dille, meclisi egemen halkın haklarını ihlal etmekle, "halkın gözlerini kapatmak, gözetimini zayıflatmak" istemekle eleştiriyordu. Bu dil, jakoben liderleri neredeyse Jacques Roux'nun 25 Haziran'da neden olduğu kadar şiddetli bir öfkeye sevk etti. Basire şöyle haykırdı:

Bu dilekçenin Genel Güvenlik Komitesi'ne gönderilmesini ve kaynağının keşfedilmesini talep ediyorum (*dilekçe sahiplerinden yükselen mırıltılar*). Vicdanen şunu söyleyebilirim ki oldukça ters davranışları olan heyet sözcüsü Varlet, aristokrasinin parayla tutulmuş bir adamı değilse, jakobenlerden kovulmuş bir kişidir.

Konuşmacı, Genç Varlet'nin neden cephede olmadığını sordu. Birisi başına bir jandarma dikilmesini önerdi. Meclis, Jakoben Kulübü'nün Jacques Roux'yu tuzağa düşürdüğü gün gösterdiğinden daha fazla utanma duygusuna sahipti. Varlet, konvansiyon salonundan özgür bir adam olarak çıkıp gidebildi.

Ancak hemen ertesi gün, Genel Güvenlik Komitesi, "bir grup içinde karşıdevrimci açıklamalar yaptığı için" hapse gönderilmesine karar verdi. Bu keyfi tutuklama baldırı çıplaklar arasında büyük bir öfke yarattı ve birçok bölge Varlet'yi savunmaya geçti.

Yetkililer tüm bunlara kulaklarını tıkadı. Haftalar sonra, 12 Kasım'da, bir üye konvansiyona "yurtsever Varlet'nin" hâlâ tutuklu olduğunu hatırlattı ve serbest bırakılmasını talep etti. Hébert bu kez Varlet'den yana devreye girerek, iki görevlinin Varlet'nin "en hızlı şekilde yargılanmasını" talep etmesine ve gerekirse serbest bırakılmasına karar verilmesini sağladı. Varlet ayın 14'ünde serbest bırakıldı. Serbestti fakat etkisiz hale getirilmişti.

5. DEVRİMCİ CUMHURİYETÇİ KADINLARIN DAĞITILMASI

Enragé'lerin kendi saflarına çektikleri kişiler yalnızca Parisli devrimci baldırı çıplaklar değildi. En devrimci kadınların da desteğini almayı başarmışlardı. Evlerinin alışverişinden sorumlu olan kadınlar, hayat pahalılığının ve kıtlığın neden olduğu sıkıntıları erkeklerden çok daha iyi biliyorlardı. Hayat pahalılığına karşı 1793 Şubat ve Haziran'da çıkan ayaklanmalara daha çok kadınlar öncü olmuştu. Devrimci Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği bir bakıma Enragé hareketinin kadın koluydu. Dernek, 10 Mayıs günü, Jirondenlere karşı verilen mücadelenin sıcağında, genç bir sanatçı olan Claire Lacombe tarafından kuruldu. Başından beri artan fiyatlara karşı ve özgürlük için ekonomik faaliyetlerini siyasi faaliyetlerle bir arada yürüttü.

Ancak Jirondenlerin yenilgiye uğratılmasıyla birlikte jakobenler, özellikle de devrimci cumhuriyetçi kadınların Enragé'ler ile ortak hareket ettiğini gördüklerinde, kadınların desteğine daha az ihtiyaç duymaya başladılar. 16 Eylül'deki toplantıları sırasında Claire Lacombe hakarete uğradı ve kendini savunmasına izin verilmedi. Devrimci kadınlara yazılarak, derneğin başında bulunan şüpheli kadınlardan kurtulmaya teşvik edilmelerine ve Genel Güvenlik Komitesi'nin bu kadınları tutuklamak için devreye girmesine karar verildi. Claire Lacombe derhal hapsedildi; ancak ertesi gün serbest bırakıldı.

Devrimci cumhuriyetçi kadınlar gözlerinin korkutulmasına izin vermediler. Aksine faaliyetlerini arttırdılar. 21 Eylül'de Croix-Rouge bölgesine bir heyet gönderdiler. Ekonomik olduğu kadar politik taleplerde de bulundular: terör ve azami fiyat uygulaması. 30'unda Komün Genel Konseyi'ne gittiler ve Claire Lacombe onlar adına, azami fiyat uygulamanın tek yolu olarak tüccarların evlerinde inceleme yapılmasını talep etti. Konsey dilekçeyi kabul etmeye ve konvansiyona sunmaya karar verdi.

Ancak saldırılar arttı. 6 Ekim’de, 10 Ağustos Devrimci Erkekler Derneği, konvansiyona “kendilerine devrimci diyen bazı kadınların yurtsever olmayan niyetlerini” ihbar etti ve derneklerinin feshedilmesini talep etti. Ertesi gün, bir heyetin başında kürsüye çıkması kabul edilen Claire Lacombe, bir önceki gün kendisini Charlotte Corday ile kıyaslayanlara karşı öfkeliydi. Devrimci kadınların mücadeleye devam etmek istediklerini açıkladı: “Bizim haklarımız halkın haklarıdır ve baskı görürsek baskı ve zulme nasıl karşı koyacağımızı biliriz.”

Claire Lacombe ve kız kardeşleri özellikle pazarcı kadınların düşmanlığıyla karşılaşmıştı. Azami fiyat yasası lehine yürüttükleri kampanya ve bunun sıkı bir şekilde uygulanması, kıtlık nedeniyle işleri zaten önemli ölçüde azalmış olan bu kadınları rahatsız etmişti. Balıkçı kadınlar karşı-devrime yöneliyordu. Bu pazarlarda toplanan devrimci kadınlar, başlarına üç renkli kokart takıyor, bazıları kırmızı şapka takıyor, bazıları da kırmızı pantolon giyiyordu. Balıkçı kadınlar huzursuzluklarını göstermek için bu kıyafetlerden yararlandılar. Eylemcilere hakaret ve tehditler savurdular.

Devrimci cumhuriyetçi kadınların düşmanları da bu olaylardan yararlandılar. Balıkçı kadınları bu derneğe karşı kışkırttılar. Pazarcı kadınları, Claire Lacombe’un yol arkadaşlarının konvansiyona tüm kadınların kırmızı şapka ve pantolon giymesini zorunlu kılan bir kararnameyi kabul ettirmeye çalıştıklarına inandırdılar. Bunun üzerine 28 Ekim sabahı, yaklaşık 6.000 öfkeli kadından oluşan bir kalabalık, devrimci cumhuriyetçi kadınların toplantı yeri olarak kullandıkları Saint-Eustache Kilisesi müstemilatları çevresinde toplandı. Toplantı işgal edildi, dernek üyeleri susturuldu ve hakarete uğradı.

Claire Lacombe’un yol arkadaşları bu hareketin ne anlama geldiğini açıkça gördüler. İçlerinden biri bunun derneği dağıtmak için bir komplo olduğunu ilan etti. Bu sırada kamu otoritesinden bir temsilci ortaya çıktı; balıkçı kadınların safında yer aldı ve her kadının başına dilediğini takabileceğini ilan ederek başkanı kırmızı şapkasını çıkarmaya zorladı. Ardından izleyicilere hitaben şunları söyledi: “Devrimci cumhuriyetçi kadınlar toplantı halinde değil, herkes içeri girebilir.” Dev bir kalabalık solana hücum etti. Üyeler itilip kakıldılar ve en ağır hakaretlere uğradılar.

Bu durumdan şikâyetçi olup komüne başvuranlar kurbanlar değil saldırganlar oldu. Komün ise “derneğin bir süre bir araya gelmesini önleyecek önlemler alan” kamu otoritesi temsilcilerini kutladı. Ertesi gün pazarcı kadınlar, konvansiyon kürsüsüne kabul edildiler ve “onları kırmızı şapkalar takmaya zorlayan devrimci olduğunu iddia eden kadınlardan şikâyet ettikleri bir dilekçe” sundular.

Ertesi gün meclis raportörü Jean-Pierre Amar, devrimci cumhuriyetçi kadınların Jirondenlerin çıkarları için Paris’i karıştırmak istediklerini iddia etmeye cüret etti. Ardından tartışmayı genişleterek şiddetli bir anti-feminist söylev başlattı. Kadınlar evde oturmalıydı ve kamusal yaşam için uygun değillerdi: “Kadınların siyasi haklardan yararlanması mümkün değildir.”

Konvansiyonun burjuva üyeleri bu gerici dili coşkuyla alkışladılar ve adı ne olursa olsun kadın kulüplerinin ve derneklerinin kaldırılmasına karar verdiler.

Devrimci cumhuriyetçi kadınlar büyük bir direniş gösterdiler. 5 Kasım'da kadın yurttaşlardan oluşan bir heyet protestolarını bildirmek üzere konvansiyon kürsüsüne çıktı. Konuşturulmamaları oybirliğiyle kabul edildi. Salon alkışlarla inledi ve dilekçe veren kadınlar "telaşla" kürsüden çekilmek zorunda kaldılar.

Ayın 17'sinde benzer bir heyet komüne gitti. Yuhalamalar ve şiddetli homurtularla karşılandılar, öyle ki herhangi bir kadın yurttaşın konuşmaya teşebbüs etmesi bile imkânsızdı. Sıralardan bağırışlar yükseliyordu: "Kahrolsun kadınların kırmızı şapkaları!" Başkan korundu. Tekrar sakinlik sağlandığında kadın düşmanı Chaumette, bu "cadaloz" kadınları "yabancı güçlerden para almakla" suçladı. Amar'ın anti-feminist söylemlerini tekrarladı:

Ne zamandan beri kadınların cinsiyetlerini reddedip erkek gibi davranmalarına izin veriliyor? Ne zamandan beri kadınlar ev işlerini ve çocuklarının beşliğini bırakıp (...) doğanın sadece erkeklere bahşettiği görevleri yerine getirmek üzere kamusal alana, kürsülere çıkıyorlar?

Devrimci kadınlar, kadınları özgürleştirecek bir devrimin tohumlarını çok erken ekmeye çalıştıkları için tasfiye edildiler.

Beşinci Bölüm

Küçük Bir Saptırmanın Yol Açtığı Dalgalanma

1. HÉBERTİST DEMAGOJİNİN SIRLARI

Enragé'ler tasfiye edildikten sonra onları Hébertistler dediğimiz bir grup kişi takip etti. Hébert hiçbir zaman kendini tam anlamıyla bir parti lideri olarak görmemiş, hatta bu iddiaları inkâr etmişti.

Hébertistler kavramı, tam anlamıyla, Hébert ve Cordelier'ler Kulübü etrafında toplanan ve bazı taşra kentlerinde bağları olan oldukça dar bir Parisli politikacılar çevresi için kullanılmaktadır. Ancak şimdi tartışacaklarımız bu çevrenin ötesine geçmektedir.

Sosyolojik bir açıdan bakıldığında, bu insanlara plebyen demek, yani halktan doğmuş ama halkın üzerinde yer alarak kendi özel çıkarlarını oluşturmuş insanlar demek mümkündür. İster Chaumette ve Rossignol gibi halktan gelmiş olsunlar ister Hébert ve Ronsin gibi sınıflarından düşmüş burjuvalar olsunlar, bu insanlar çıplak kollarını doğrudan ve hakiki tercümanları olmadılar. Geçmişleri veya halk kitleleriyle gündelik ilişkileri sayesinde halkı tanımayı öğrendiler; halkın dilini başarıyla taklit edebiliyorlardı ve bu dili işleme ve kullanma sanatında ustaydılar.

Enragé'leri halktan ayıran şey eğitimleri ve kendilerini kolayca ifade edebilmeleriydi. Bu farklılık bir yana Enragé'ler, halk öncüsünün duygularını, isteklerini ve öfkelerini doğrudan ve doğru bir şekilde, kendiliklerinden ve çoğu zaman kafa karışıklığı içinde aktarıyorlardı. Kişisel çıkarlarını gözetmiyorlardı. Yoksul olmalarına rağmen mevki ya da makam peşinde değillerdi. Devrimi bir kariyer olarak görmüyorlardı. Enragé'lerde çilecilere özgür bir yan vardı.

Tüm bunlar *pleb* kökenli bu kişiler için söylenemez. Plebyen'ler, havari ruhuna sahip değillerdi. Onlara avam, sonradan görmeler de denemezdi. Çoğunun cumhuriyetçi fikirlerinde samimi olduğu şüphe götürmezdi. Onları Enragé'lerden ayıran şey, zevke düşkün olmalarıydı. *Pleb* kökenli bu insanların devrimci inançları ve maddi konulardaki arzuları birbirine karışmıştı. Örneğin, ordunun ve Savaş Bakanlığı'nın "baldırı çıplaklaştırılması" için ısrarla ve azimle savaştılar. Bunun nedeni sadece gerici memur ve subayların devrim için oluşturdukları ciddi tehdidi önlemek değil, aynı zamanda bu insanların yerlerini almaya hevesli olmalarıydı.

Bakan Bouchotte'un yardımcısı ve kendi halinde bir militan olan François-Vincent'in durumu da böyleydi. Plebyen'ler, burjuvazi devrimine hizmet ettikleri kadar kendilerine de hizmet ediyorlardı. Burjuva mülkiyetine olan bağlılıkları doğrudan kendi açgözlülüklerinin bir sonucuydu.

Herkesin kendi gelirinden yararlanmasını güvence altına almak istemelerinin nedeni mevki elde etmek ve iyi maaş almak için çabalamalarıydı. Ancak bu nedenle devrimci burjuvaziye bağlı olsalar da devrimci burjuvaziye karşı savundukları özel çıkarları da vardı. Burjuvazi onlara sadece pastadan mümkün olduğunca küçük bir dilim vermek istiyordu. Plebyen'lerin hizmetlerinin ödüllendirilmesine yalnızca devrimin zafere ulaşması ve savaşın yürütülmesi için vazgeçilmez oldukları sürece razıydı. Bununla birlikte Jakoben rejimi, hesapta olmayan büyük harcamalar yapmak zorunda kaldı. *Pleb* kökenli binlerce kişi, devrimci yönetimin çeşitli kademelerine, özellikle Savaş Bakanlığı'na, İçişleri Bakanlığı'na, iase yönetimlerine, savaş malzemeleri üretimine, baskı mekanizmasının çeşitli yerlerine yerleşti.

Mali alanda tek söz sahibi olan Cambon, bütçeyi tüketen bu plebyen'lere oldukça kötü bir gözle bakıyordu. Bu kişiler, işgal ettikleri tüm sektörlerde devrimci burjuvaziyle çatışıyordu. Sonuç olarak yürütme gücünü ele geçirmek için bir mücadele başladı. İkili hükümet sistemi vardı: Olağanüstü bir hükümet olarak Kamu Selameti Komitesi ve olağan bir hükümet olarak bakanlardan oluşan Geçici Yürütme Konseyi. Devrimci burjuvazi, Kamu Selameti Komitesi'ne hâkimdi. Plebyen'ler de Geçici Yürütme Konseyi'nin en önemli birimi olan Savaş Bakanlığı'nı istila etmişlerdi. Eylül ayından itibaren yeni anayasanın uygulanmasını, yani Geçici Yürütme Konseyi'nin gerçek bir hükümete dönüştürülmesini talep etmelerinin nedeni buydu ve bu da Kamu Selameti Komitesi'nin ortadan kalkması anlamına geliyordu. Bu şekilde tüm iktidarı ele geçirmeyi umuyorlardı. Özellikle Hébert, bunu kişisel intikam fırsatı olarak görüyordu. Kamu Selameti Komitesi'nde kendisine yer verilmemişti ve İçişleri Bakanlığı için uğraşmış ancak görevdeki kişinin istifasından sonra bir başkası tercih edilmişti.

Mücadele devrimci ordu çevresinde de aynı ölçüde şiddetliydi. Ronsin etrafında toplanan plebyen'ler, ordunun sayısını arttırmak, orduyu daha etkili hale getirmek ve hatta düzenli orduyla birleştirmek için çalışıyorlardı. Burjuvazi ise bütün bu planları boşa çıkarıyordu. Gizli fonlar konusunda da bir çatışma söz konusuydu. Savaş Bakanı Bouchotte basına önemli miktarda ödenek dağıttı. Bunu yaparken doğal olarak plebyen arkadaşlarına öncelik verdi. Hébert'in gazetesi *Le Père Duchesne*, yüksek miktarlarda para aldı. Burjuvazinin bir kısmı bu durumdan rahatsızdı. Camille Desmoulins, *Vieux Cordelier* [Eski Cordelier] adlı gazetesinde, Hébert'i ve onun aracılığıyla Bouchotte'u şiddetle eleştirdi.

Savaş malzemesi üretimi konusunda da silah fabrikalarının ve dökümhanelerin şirketlere devredilmesini yani özel kapitalizme bırakılmasını isteyen burjuvalar ile bunların ulus adına devlet gözetiminde, kendi yönetimleri

altında işletilmesini isteyen plebyen'ler arasında sert bir mücadele vardı. İkinci sistem onlara kazançlı bir iş sağlayacak ve üretimden elde edilen kârın bir kısmını ceplerine atmalarına izin verecekti.

Plebyen'lerin iştahı sınırsızdı ancak bu iştahı sınırlanıyordu. Sürekli yeni işler, yeni topraklar, yeni gelir kaynakları arayışındaydılar. Her şeyi ele geçirmek istiyorlardı ancak ellerine sadece sofradaki kırıntılar kalıyordu. Bu nedenle kendilerini devrimci burjuvaziye dayatmaları, pastadan mümkün olan en büyük dilimi alabilmek için onun üzerinde baskı kurmaları gerekiyordu.

Bu baskıyı nasıl kuracaklardı? Tek başlarına fazla bir şey yapamazlardı, onlar sadece zayıf bireylerdi. Kitlelerin desteğine ihtiyaçları vardı. Seslerini ancak kalabalığın gür sesi tarafından desteklenir ve yükseltirirse duyurabilirlerdi. Bu nedenle devrimci burjuvaziye karşı kendi çıkarlarını savunmak, onları bir dereceye kadar çıplak kollulara güvenmek zorunda bıraktı.

Ancak aynı zamanda bu kıskırtıcıların, demagogların kukla olduğu da bir gerçektir. Burjuvazi onlara pastadan istedikleri kadar pay vermese de her şeye rağmen pastanın paylaşımı için, yani özel mülkiyetin savunulması için burjuvaziyle birlikte hareket ediyorlardı. Plebyen'ler gerektiğinde kitleleri nasıl harekete geçireceklerini biliyorlardı ama onları durdurmakta da aynı derecede ustaydılar. Çıplak kollular aracılığıyla burjuvaziye bir miktar baskı uyguladılar ancak bu baskının kontrolden çıkıp açık bir mücadeleye dönmesini de engellemeye çalıştılar.

2. İAŞE MÜCADELESİNDEN SAPMA

Hébertistler, Enragé'lerin tasfiyesine yardım ettikten sonra, Eylül 1793'ün başında kitle hareketinin başına geçtiler. Kenar mahallelerdeki huzursuzlukları, doğrudan çıkarlarının olduğu bir takım siyasi kazanımlar elde etmek için kullandılar. Ancak aynı zamanda halk seline yönlendirmeye, temmuz ve ağustos aylarında hüküm süren ve toplumsal çatışmaya yol açma riski taşıyan salt ekonomik taleplerden uzaklaştırmaya çalıştılar.

4 Eylül'de neredeyse tamamen işçilerden oluşan bir kalabalık Belediye Sarayı'nı bastı ve sözcüleri Tiger ekmek talep etti. Chaumette, konvansiyondan sadece boş bir vaatle döndüğünde çıplak kolluların öfkesi alevlendi. Ne pahasına olursa olsun kalabalık kontrol altına alınmalıydı. Bu yüzden baş yetkili Chaumette, sert önlemlere başvurdu. Bir masanın üstüne çıkarak şöyle bağırdı: "Bu zenginlerin yoksullara karşı açık savaşıdır, bizi ezmek istiyorlar! Madem öyle, önce biz onları ezmeliyiz. Bunu yapacak güç bizim elimizde!"

Ertesi gün, halk heyetleri akıllıca davranarak komünün resmi yetkililerinin önderliğinde, Chaumette tarafından hazırlanan bir dilekçeyi sunmak üzere konvansiyona gittiler. Heyetler kürsüye kabul edildi; toplantı salonuna girerek sıralara oturmalarına izin verildi. Bir önceki günkü konuşmasını ve göstericilerin kendisine verdiği görevi unutan Chaumette, içi boş ve görkemli bir konuşma yaptı.

İşçi Tiger, kendisinin baldırı çıplaklar için sunmuş olduğu talepleri Chaumette tarafından hazırlanan dilekçede bulamadı. Ayın 4'ü akşamı, Genel Konsey'de, komün yetkilisinin metnine çeşitli önergelerle karşı çıkmıştı. 5'i sabahında ise Chaumette'in evine gitmiş ve şöyle demişti: "Ulusal Konvansiyon'a sunacağımız dilekçede halkın iradesine yer vermeye özen gösterin." Kısa bir süre sonra, heyetler konvansiyondan Belediye Sarayı'na dönerken yurttaşların yürüyüşüne katıldı ve bağırdı: "Durun, durun! Chaumette dilekçesinde halkın isteklerini yerine getirmedir." Öğleden sonra Komün Genel Konseyi'nde bu durumdan haberdar olan Chaumette, Tiger'in bir "karşıdevrimci" ve "suikastçı" olduğunu söyledi ve bu "beyefendiyi" derhal tutuklattı. Kitlelerin baskısı bir önceki güne göre zayıflamıştı; bir süreliğine halkın sözcülüğünü yapmış birine bu şekilde davranmak artık mümkündü. Meclis, 5 Eylül akşamı politik önlemlerden başka bir şey oylamamıştı. Devrimci bir ordunun kurulması, Devrim Mahkemesi'nin hızlandırılması, devrimci komite üyelerine tazminat verilmesi, eski Jironden bakanlar hakkında suç duyurusunda bulunulması vs oylanın konulardandı. Ertesi gün, biri terör destekçisi Billaud-Varenne, diğeri Hébertizme yakın Collot d'Herbois olmak üzere iki politikacı Kamu Selameti Komitesi'ne katıldı. Montagnard burjuvazi plebyen'lere bu tavizi vermişti. Ancak ekonomik önlemlerden söz edilmiyordu. Hébert ise gazetesinde halka sabırlı olmalarını öğütüyordu.

Bununla birlikte plebyen Hébertistlerin tüm sakinleştirme çabalarına rağmen halk baskısı devam etti ve devrimci burjuvazi sonunda verdiği sözü tutmak zorunda kalarak fiyat denetimi uygulamasını başlattı. Böylece 29 Eylül'de azami fiyat yasası oylandı ve ardından pazar ve dükkânlara mal dolmasını sağlamayı amaçlayan bir dizi zorlayıcı önlem alındı.

Bu radikal adımlar işe sorununu bir süreliğine hafifletti. Hébertistler, kitle hareketini, ekonomik konulardan daha az yakıcı konulara, çıplak kollularla burjuvaziyi doğrudan karşı karşıya getirmeyen mücadele biçimlerine yönlendirmek için uygun zamanın bu olduğuna karar verdiler. Hristiyanlıktan arındırma denilen kampanyanın yolunu açtılar. Bu sayede kitleleri harekete geçirmeyi ve onları en az riskle kendi siyasi amaçları için kullanmayı umdular.

Kilise'ye karşı mücadelenin yeniden canlanması, bir ölçüde devrimci burjuvazinin de desteğini kazandı. Nitekim dini açıdan burjuva devrimi tamamlanmaktan çok uzaktaydı. Ayrıca burjuvazi, ruhban sınıfını bölmeye çalışmış, tüm rahiplerin kendisine karşı birleştğini görmüştü. Direnişçi rahiplerin sabotajının yerini anayasayla bağlı rahiplerin sabotajı almıştı. Sonuç olarak, ruhban sınıfına karşı vurulan her darbe sadece burjuvazinin kazanımlarını pekiştirmekle, kilise mallarına el konulmasını sağlamakla ve rahiplerin yeni tasarruflarda bulunmasını zorlamakla kalmayıp aynı zamanda ve hepsinden önemlisi, ruhban sınıfının sabotajlarına karşı güvenliğini de sağlamış oluyordu.

Hébertistler tarafından başlatılan bu kampanya çıplak kolluların duygularına daha çok hitap ediyordu. Çıplak kollular, dini, felsefi argümanlarla

çürütecek kadar eğitilmiş değillerdi. Dini batıl inançlara da sahiplerdi. Ancak sınıf içgüdüleri dinin insanın insana uyguladığı baskının bir aracı olduğunu hissettiriyordu. Bu nedenle Hristiyanlıktan arındırma kampanyasının birkaç demagogun işi olduğunu düşünmek hata olurdu. Bununla birlikte, ruhban sınıfına karşı düşmanlık insanların bilinçlerinin derinliklerinde gömülüydü ve neredeyse hiç gün yüzüne çıkmıyordu. Hristiyanlıktan arındırma yanlılarının müdahalesi, uzun süredir bastırılmış duyguların açığa çıkmasına neden oldu.

Hébertistler, bu yangını körükleyerek çıplak kolluları varlıklılara karşı mücadeleden, ekmek için verdikleri mücadeleden saptırdılar. Kitleleri semavi konularda saldırıya geçirerek onlara hayat pahalılığı ve iâşe gibi dünyevi kaygıları unutturmayı amaçladılar. Hareketi bu şekilde yönlendirdikten sonra, onu kontrol altında tutmayı ve kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı planlıyorlardı. Burada tarihler durumu kendiliğinden açıklıyor: 4 Eylül'de Parisli işçiler Belediye Sarayı'nı bastılar ve azami fiyat uygulaması talep ettiler. 5'inde Chaumette ve Hébert, zor da olsa hareketi yönlendirmeyi başardılar. 29'unda azami fiyat yasası kabul edildi. Hristiyanlıktan arındırma kampanyası bu iki tarih arasında başladı [1793].

Kampanya, Paris'te başlatılmadı. Hébertistler önce taşrada zemin yoklamanın daha akıllıca olacağını ve hareketin inisiyatifini resmi yetkilere sahip taşrada görevli bir temsilciye bırakmanın daha başarılı olacağını düşünüyorlardı. Böylelikle Chaumette, eylül ayının ortalarına doğru, Paris'ten ayrılarak aslen memleketi olan ve ailesinin yaşadığı Nevers'e gitti. Ayın 21'inde memleketindeydi. Ayın 22'sinde, temsilci Fouché ile birlikte Brütüs'ün bir büstünün açılışına katıldı ve törende konuşma yaptı. Bu, dini törenlerin yerine cumhuriyetçi kutlamaları getirmeye yönelik ilk girişimdi.

Hébertistler, taşrada görevli temsilci Joseph Fouché'de aradıklarını bulmuşlardı. Fouché, onların çoğunun aksine halktan bir aileden gelmiyordu. Toprak sahibi ve hatta sömürgelerde plantasyonları olan zengin bir burjuva ailesinden geliyordu. O mertebeye yükselmese de ruhban sınıfındandı. Eski bir fizikçi olarak katı bir mantığa sahipti. Devrimin ancak sonuna kadar götürüldüğü sürece yaşayabileceğini anlamıştı. Öte yandan toprak sahibi Fouché, özel mülkiyete karşı mücadele konusunda pek de istekli değildi. Göreve gönderildiği idari bölgelerde, mülk sahiplerini birkaç vergiye bağlamakla, onları sözlü tehditlerle korkutmakla yetinmiş ve tüm devrimi din karşıtı bir kampanyanın daha ılımlı boyutlarına indirgeme konusunda Hébertistlere katılmıştı.

Chaumette, Fouché'nin ilham kaynağı ve rehberiydi. Chaumette Nièvre'e gelmeden önce Fouché daha ılımlı bir görünümdeydi; dine ve rahiplere karşı özel önlemler almamıştı. Chaumette'in etkisi altında 26 Eylül'de Moulins'da Notre-Dame Kilisesi'nde halk meclisini bir toplantıya çağırdı ve görevinin "halkın ne yazık ki halen sahip olduğu batıl ve riyakâr inançların yerine Cumhuriyet ve doğal ahlakı koymak" olduğunu söyledi. Bunun ardından 10 Ekim'de bir karar aldı:

Tüm dinlere sadece kendi tapınaklarında ibadet edilebilir. (...) Cumhuriyet herhangi bir baskın ya da ayrıcalıklı din tanımamaktadır; yollardaki, meydanlardaki ve genel olarak tüm kamusal alanlardaki dini işaretler yok edilecektir. (...) Her belediyede, hangi mezhepten olursa olsun ölen tüm yurttaşlar (...) üzerlerine ebedi uykunun resmedildiği bir cenaze örtüsü örtülerek ortak defin için belirlenen yere götürülecektir. (...) Ölülerin küllerinin bırakılacağı ortak alan tüm yerleşim yerlerinden uzak olacak, etrafına ağaçlar dikilecek ve bu ağaçların gölgesinde ebedi uykuyu temsil eden bir anıt yer alacaktır. Diğer tüm tasvirler ortadan kaldırılacaktır. (...) Bu alanın kapısında yer alan ölülerin ruhlarına dini bir saygının ifadesi olan şu yazıt yer alacaktır: “Ölüm ebedi bir uykudur.”

Parisli Hébertistlerin Nevers örneğinden öğrenecekleri tek şey vardı. Nevers ve Paris arasında yakın bir ilişki kuruldu. 26 Eylül’de, bir gün önce geri dönen Chaumette, Komün Genel Konseyi’ne seyahatinde karşılaştığı çeşitli durumlar hakkında rapor verdi. 4 Ekim’de Genel Konsey’de rahiplere ve dine karşı saldırısına başladı. Ayın 14’ünde Nevers halk meclisinden bir heyeti komüne kabul ederek, “rahiplerin şarlatanlığı” hakkında ağır bir ithamda bulundu ve “tüm mezheplerin papazlarının, çeşitli ibadetlerin yerine getirilmesi için kullanılan binaların dışında görev yapmalarının yasaklanması” konusunda karar verdi.

1 Kasım’da Hristiyanlıktan arındırma kampanyasına destek veren Nevers yurttaşlarından oluşan bir heyeti konvansiyona kabul ettirerek Katolik mezhebi din insanlarının görevlerine son verilmesini talep etti.

3. HİRİSTİYANLIKTAN ARINDIRMA YANLILARI BÜYÜK BİR DARBE İNDİRİYOR

Hristiyanlıktan arındırma kampanyası sadece Komün Genel Konseyi’nin değil, aynı zamanda bölgelerin ve baldırı çıplakların da desteğini kazanmıştı. 6 Kasım’da, 31 Mayıs’tan önce Évêché’de olana benzer şekilde, bölgeler arasında bir koordinasyon organı olan Halk Meclisleri Merkez Komitesi, rahiplerin ücretlerinin kaldırılması amacıyla konvansiyona sunulacak bir dilekçe taslağını Jakobenlere okudu. Ayın 8’inde de komünde okunan dilekçe şiddetle alkışlandı. Bununla Birlikte Konsey, “bir komitenin isteğinin genel toplulukların isteği olmadığını” gözlemleyerek dilekçenin onaylanmak üzere kırk sekiz bölgeye gönderilmesine karar verdi.

Bölgelerin baldırı çıplakları da bu yolu izlediler ve konvansiyon bunu onaylar gibiydi. Hristiyanlıktan arındırma yanlıları hem halkın hayal gücünü etkileyecek hem de hâlâ sessiz olan burjuvaları harekete zorlayacak bir darbe vurmanın zamanının geldiğini düşünüyorlardı. Ayın 6’sı akşamı geç saatlerde, Jakobenler Kulübü’nün toplantısından sonra, Halk Meclisleri Merkez Komitesi’nden bir heyet Paris Piskoposu Gobel’i görmeye gitti. Yaşlı adam uyuyordu. Onu uyandırdılar. Dini görevlerinden istifa etme zamanının geldiği kendisine anlatıldı. Piskopos kabul etti. Piskoposluk konseyine danıştıktan sonra, komün temsilcilerinin yanı sıra Nièvre’den elçilerin de bulunduğu idari bölgeye gitti. Ertesi gün için istifasını sunacağına söz

verdi. Ayın 7'sinde, yardımcıları eşliğinde ve Chaumette başkanlığındaki Parisli yetkililer ile çevrili olarak konvansiyon kürsüsüne çıktı. Haçını ve yüzüğünü kürsünün üzerine koydu ve kırmızı şapkasını taktı. Bu oldubitti karşısında meclis, en azından görünüşte, coşku gösterdi. Alkışlar koptu. Başkan, Gobel'i kucakladı ve Paris Piskoposu'nun bir "akıl insanı" haline geldiğini ilan etti. Katolik ya da Reform Kilisesi'ne mensup birçok temsilci sırayla kürsüye gelerek dini görevlerini bıraktıklarını açıkladılar.

Ayın 10'unda başrahip Sieyès, terör sırasında dayatılan sessizliği bir süreliğine bozarak eskiden aldığı ödenek karşılığında kendisine tazminat olarak verilen 10.000 livre emekli aylığından vazgeçtiğini bildirdi. Meclis, ayın 13'ünde tüm resmi makamlara, herhangi mezhepten din görevlilerinin ve papazların statülerinden feragat ettiklerine dair beyan alma yetkisi verdi.

Bu darbeden sonra Hristiyanlıktan arındırma yanlıları bunu sonuna kadar kullandılar. Komün, kendi inisiyatifiyle, "eski" katedralde akıl onuruna bir kutlama yapılmasına karar verdi. Tören ayın 10'u sabahı gerçekleşti. Oturum halindeki konvansiyon Notre-Dame'a gitmeyince komün öğleden sonra gösterisini meclis salonuna taşıdı. Bu işgalden korkan "ulusal temsil", Notre-Dame'ın akıl kültü için ayrılmasına karar verdi. Ardından büyük bir kalabalık halinde katedrale yüründü.

Hristiyanlıktan arındırma yanlıları kontrolün onlarda olduğunu düşünüyorlardı. Başlattıkları hareketin başarısı beklentilerini aşmıştı. Hébert'in gazetesi din karşıtı kampanya için bir araç görevi gördü. Parisli kampanyacıların düşüncelerini taşranın derinliklerine taşıdı. *Père Duchesne* gazetesinde yapılan propaganda, halktan okurlara hitap ediyordu ve soylu bir üslupla yazılmış tüm yazılardan, tüm soyut akıl yürütmelerden çok daha etkiliydi. Hébert felsefeyi baldırı çıplaklaştırma konusunda yetenekliydi. Dini dogmaları tartışmaktan kaçınıyor; onu kendine özgü bir yöntemle çürütüyordu. İsa'yı konu aldı ve onu rahiplere karşı bir müttefik haline getirdi; İsa'nın vaazının devrimci karakterini şevkle ve sağduyuyla gösterdi. Hébert'e göre İsa, "sadece rahiplerin ellerinde ölen gerçek bir baldırı çıplak", "tüm halk meclislerinin kurucusu", "Yahudiye'deki en öfkeli Jakoben", "gökkubbe altındaki en iyi Jakoben" di.

Kampanya beklentiyi aşmıştı. Taşradaki baldırı çıplaklar *Père Duchesne*'i hırsıyla okuyorlardı. Güney'deki halk meclislerinin çoğunda, 1793'ün sonu ve 1794'ün başında, gazetenin sayıları yüksek sesle okunuyor, yorumlanıyor ve çoğu zaman yeniden basılıyordu.

4. KARŞI KONULAMAZ BİR SEL

Girişimin destekçileri muhtemelen bu yönlendirmenin bir taban dalgasına dönüşeceğini öngörememişlerdi. Baldırı çıplaklar Hristiyanlıktan arındırma kampanyasına tutkuyla bağlıydılar. Montagnard burjuvazi fiyat denetimi ve baskı önlemlerine razı olduğundan beri iâşe sorunu önemini bir ölçüde yitirmişti. Öte yandan, kıtlık ve hayat pahalılığının neden olduğu huzursuzluktan çok eski düzene besledikleri çoktandır birikmiş

kinin etkisi altındaydılar. Burjuvaların kendi sırtlarından zenginleşmesine öfkeliydiler ama duyguları hâlâ karışık ve bunu henüz belirli bir siyasi değişim arzusuna bağlayamıyorlardı. Aksine, nefret uyandıran geçmişten kalan her şeyi yıkmak istiyorlardı. Eski Rejim'in kullukları Devrim'in baltası altında parçalanmıştı; sadece bir tanesi henüz tamamen yıkılmamıştı: Kilise. Devrimi tamamlamak için soyluların ve zenginlerin suç ortaklarının ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Bununla birlikte yüzyılların mirası olan dini önyargıların üstesinden gelmek, Eski Rejim'in üstesinden gelmekten çok daha zordu ve dışarıdan bir yardım almadan halk, kendisini bu önyargılardan özgürleştirmeye cesaret edemezdi. Hristiyanlıktan arındırma yanlıları bu adımı onlar için attılar. Kiliseye ve rahiplere doğrudan saldırmaya cesaret ederek halkı bunlardan kurtardılar. Artık büyü bozulmuştu. Tek yapmaları gereken, dini çevreleyen tütsü bulutlarını ve kutsal imajları süpürüp atmaya cesaret etmektir. Baldırı çıplakların üzerinden büyük bir yük kalkmış gibiydi. Danton ve Robespierre homurdansa da bu bir sevinç patlaması, kurtuluş çığlığı, bir "sel" gibiydi.

Çıplak kollular düşlerini ve coşkularını serbest bıraktılar. Bu, insanlığın kurtuluşunu kimin daha fazla ısıltı ve neşeye kutlayacağını görmek için yapılan bir yarıştı adeta. Kendilerini ezen ağırlıktan kurtulmuş, kanatlanmışlardı. Devrilmiş kilise sandıkları üzerinde dans ettiler. Fransa'nın dört bir yanında gerçekleşen sahneler benzersizdi. Tüm bunların yanında, ressam Louis David tarafından özenle bir araya getirilen ve düzenlenen resmi tasvirler, devrimci tantana ve gösteriş, içinde halk olmadığı için cansız ve yapay görünmektedir. Devrimci burjuvaziye halktan ayıran fark açıktır.

Kasım ayı ortalarında konvansiyonda olağanüstü gösteriler sahnelendi. Bölgeler art arda, birkaç günlüğüne büyük bir halk tiyatrosuna dönüştürülen meclis önünde geçit törenleri yaptı. Rahip kıyafetleri giymiş, sancaklar ve haçlar taşıyan bir grup insan, "yaşasın özgürlük" çığlıkları ve "La Carmagnole"un* sesiyle aniden cüppelerini, pelerinlerini, taçlarını ve ayin giysilerini havaya fırlatıyordu. Hayal gücü genişlemiş, devrimci ezgiler eşliğinde yeni marşlar çıkıyordu:

Koca şişko başrahipler ve piskoposluk üyeleri,
Yüksek papazlar, yardımcılar, vaizleri,
Jandarma kadar gururlu Cordelier'ler,
Kapusen'ler, Augustinus'çular, Karmelit'ler,
Hepsi yok olacak,
Hepsi boyun eğecek,
Baldırı çıplaklar önünde!

Eyaletlerde kalabalığı coşturmak için şenlik ateşleri yakılıyordu. 15 Ekim'de Vézelay'da bir kutlama düzenlendi. Eski bazilikanın papazı evlendirildi ve bu vesileyle tüm dini semboller kazığa bağlanarak yakıldı.

* Fransız Devrimi sırasında 1792 yılında monarşinin çöküşü sırasında yazılmış devrim şarkısı. (ç.n.)

Amiens, Rochefort, Auch ve Cherbourg'da da aynı şenlikler düzenlendi ve buralarda da dini kitaplar ve "putlar" ateşe verildi.

Bazıları tüm bunların maskeli balo ve karnavallardan ibaret olduğunu söylemiştir. Fakat gösterilerdeki bu alaycı hava boşa değildi. Bu alaycılık, bilgiçlik dolu konuşmalardan çok daha iyi bir şekilde, insanları uzun zamandır rahiplerin, putların ve dinlerin önünde boyun eğdiren büyüü bozuyordu. Kahkahaların ardında derin bir ciddiyet vardı. Baldırı çıplaklar olanları çok ciddiye alıyorlardı. Konvansiyon başkanı, Unité bölgesine, tam olarak hissettiklerini şöyle ifade etmiştir: "Bir anda, on sekiz yüzyıllık hataları yok ettiniz!" Bu döneme ait anlatıların çoğunda aynı canlı duygulara rastlamak mümkündür.

5. DİN ÖZGÜRLÜĞÜNDEN KISITLAMALARA

Halkın coşkusu Hristiyanlıktan arındırma yanlılarını niyetlerinin ötesine taşıdı. Yarı yolda duramazlardı. Halkın mantığı tamamlanmamış önlemleri kabul etmezdi. Eğer rahipler, halkın yeni farkına vardığı gibi şarlatansa neden sadece dini kamusal tezahürler yasaklanıyordu? Neden sadece kara cüppeliler maaşlarından mahrum bırakılıyor ve zararlı faaliyetlerini özgürce yerine getirmelerine izin veriliyordu? Kampanyacılar bir çıkmaza girmişti. Din özgürlüğü gelmek üzereydi.

Çok geçmeden kiliseler de saldırıya uğradı. Eski inançların yerini, en azından teoride, din özgürlüğü ilkesiyle uyumsuz olmayan akıl ya da hakikat kültü aldı. Cumhuriyet, eski dinin karşısına kendi desteklediği yeni bir inanış yerleştirmekten memnundu. Bazı kiliselerin yeni kullanımı Katolik ibadetini etkilemiyordu. Başka kiliselerde devam ettirilebilirdi. Bununla birlikte akıl kültü tekelleşme eğilimleri gösterdi ve bazı kesimlerde artık eski dine hiçbir yer bırakmadı. Mantıken bu durum, tüm kiliselerin remi ve zorunlu olarak kapatılmasına yol açtı.

Aynı şey rahipler için de geçerli oldu. Başlangıçta, sadece "gönüllü" olarak görevlerinden ayrılmaya davet edildiler ve evlenmeye teşvik edildiler. Teoride, kamu yetkilileri tarafından teşvik edilen bazı din görevlilerinin meslekten ayrılması, diğer rahiplerin görevlerini özgürce yerine getirmeye devam etmelerini engellemiyordu. Fakat kısıtlamalar kısa süre içinde özgürlüğün yerini aldı; meslekten ayrılmalar zorunlu oldu ve din görevlileri görev yapamaz hale geldi.

Dini kaldırma kararı tepeden değil aşağıdan, bölgelerden, baldırı çıplaklardan geliyordu. Paris bölgeleri, kiliseleri teker teker kapattı ya da dağıttı. Komün Genel Konseyi sadece bu durumu onaylamakla kaldı. 23 Kasım'da, Chaumette'in suçlamasından sonra, Paris'teki tüm din ve inançlara ait kilise ve tapınakların derhal kapatılmasına ve bir tapınak ya da kilise açılmasını talep eden herkesin şüpheli olarak tutuklanmasına karar verildi.

Devrimci komitelerindeki baldırı çıplaklar ava çıktılar, rahipleri son sığınaklarından da çıkardılar, hapse atıldılar ve görev yapmalarını imkânsız hale getirdiler. Din özgürlüğü açıkça ortadan kaldırılmasa da aslında kaldırılmıştı.

Paris örneği, en azından belirli yerlerde, taşra tarafından da takip edildi. Başkentte olduğu gibi birçok idari bölgede de din özgürlüğü yeterli değildi; kiliseler kapatıldı ve rahipler baskı altına alındı. Somme'da görevli temsilci, 1936'daki İspanyol Devrimi'ni haber verir gibi şu kararı verdi: "Yüzyıllardır halkın gidip zehir yuttuğu kiliseler, insanların artık yiyecek alabilecekleri pazar yerlerine çevrilecek." Montmédy'de eski katedral "dans meraklılarının çok sayıda enstrümanın sesiyle eğlenebileceği geniş bir dans salonuna" dönüştürüldü.

Fanatizmin en köklü olduğu yerlerde, Hıristiyanlıktan arındırma kampanyası en şiddetli biçimleri aldı. Finistère ve Morbihan'da devrimci ordu askerleri, kiliseleri yağmaladıktan ve kutsal yağla postallarını parlattıktan sonra ateşe verdiler.

21 Aralık'ta Saintes'de görevli temsilci Lequinio şu kararı verdi: "Hangi dinden olursa olsun herhangi bir papazın ya da eski papazın vaaz vermesi, buna yönelik yazı yazması ya da ahlak dersi vermesi yasaktır; aksi takdirde şüpheli olarak görülecek ve derhal tutuklanacaktır."

Birçok yerde, köylüler ve rahipleri arasındaki uçurum ciddi ve derindi. Picardie'li bir kadın kendi yerel ağızla şöyle haykırıyordu: "Mahalle papazları gelip bize odun parçalarının kutsal olduğunu söyleyecekler. Hele bir gelsinler onlara şöyle diyeceğiz: Yalancılar! Sizinle işimiz yok artık."

6. DİNİN YERİNİ NE ALACAK?

Yüzyıllar boyunca bu ülke Katolikliğe batmış durumdaydı. Apostolik ve Roma dininin ihtişamı ve ritüelleri günlük yaşamın bir parçasını oluşturuyordu. Birdenbire, bir gecede bu bin yıllık gelenek bozuldu. Paris'te baldırı çıplaklar, atalarının dinini dikkate değer bir kolaylıkla terk edip dini törenlerin yerine geçebilecek şeyleri kolayca bulmuş gibiydiler. Toplantılar genellikle akıl tapınaklarına dönüştürülen kiliselerde yapılıyordu. Bu toplantılar çok başarılı ve popülerdi. Baldırı çıplakların baskın olduğu taşra kentlerinde dinin yerini alacak şeyler kolaylıkla bulunabiliyordu. Marc-Antoine Jullien, gençliğin hayal gücü ve ateşiyle, halk meclislerine on yıllık festivallerden oluşan bir program önerdi ve bunları benimsemelerini sağladı.

Ancak kırsal kesimlerde insanlara atalarından kalma alışkanlıklarını unutturmak çok daha zordu; çünkü birincisi, buralarda pazar ayini şehirlerde olduğundan daha derin bir ihtiyaçtı. Bu ayinler yalnızlığa ve hayatın monotonluğuna karşı tek çareydi. İkincisi, eğitim düzeyinin düşüklüğü nedeniyle pazar ayinlerinin yerini şehirlerde olduğu gibi konuşmalar ya da okumalar alamıyordu.

Fouché, 30 Eylül'de, Kamu Selameti Komitesi'ne gönderdiği bir yazıda "muazzam bir boşluk" olduğundan söz etmiştir. Bu "boşluk" kelimesi taşrada görevli temsilcilerin raporlarında da tekrarlanmaktadır. Artık ayine gitmeyen Jacques Bonhomme* sıkılmaya başlamıştır. Eski törenlerin yerini

* Toprak sahibi köylü tiplmesi için kullanılan isimdir. (ç.n.)

tutacak bir şey bulamayan kırsal nüfus, rahiplere karşı besledikleri kin devam etse bile eski inanç yöntemlerine geri dönme eğilimindedir.

Eğitim seviyesi düşüklüğü, kırsal kesimde dinin baskı altına alınmasının önündeki en büyük engeldi. Fransız halkının 1793 yılında içinde bulunduğu cehalet hakkında bugün bir fikir edinmek zordur. Özellikle kırsal kesimde okuma yazma bilmeyenler çok yaygındı. Okullar parmakla sayılabilecek kadar azdı. Taşrada görevli temsilciler bu konuda şikâyet dolu uzun mektuplar yazmıştır.

Devrimci burjuvazi, Eski Rejim'in ulusal eğitim alanındaki eksikliklerini telafi etme konusunda pek istekli görünmüyordu. Aydınlanmanın ilerlemesinden en az mutlaketçilik kadar korkuyordu. Eğitimli bir halk kendi egemenliği için bir tehlike oluşturabilirdi. Devrimci toplantılarda bu sorun birçok kez ele alındı ancak her seferinde çözüm ertelendi. Konvansiyonun Halk Eğitim Komitesi herhangi bir karar almadan proje üzerine proje tartışmakla kaldı. Bu komite, sabotaj eylemlerinde bulunan ve güvenilmez biri olan eski başrahip Sieyès'in kalesiydi. İnsanlar yavaş yavaş burjuvazinin halkı eğitmek için acele etmediğinden şüphelenmeye başladı. Devrimci burjuvazi en sonunda çocukların ilkokula kaydedilmesini kabul etti ancak öğretmenlere çok düşük bir maaş verdi.

Böylece kitlelerin cehaleti Hristiyanlıktan arındırma kampanyasını kırılğan hale getirdi. Köylülerin büyük çoğunluğu Eski Rejim'den ve rahiplerden nefret etmeye devam etti. Ancak Katolik ibadetinin baskı altına alınmasının halk tarafından talep edildiği ya da kabul edildiği yerlerde bile, bir geriye dönüş mümkündü. Taşrada görevli temsilci Bo, 14 Mart 1794'te Verdun'dan Kamu Selameti Komitesi'ne şöyle yazdı: "Halk (...) her gün anahtarla kurulmazsa işlemeyen bir saat gibidir."

Din karşıtı tüm önlemler arasında en zor kabul gören, en fazla direnişle karşılaşan, şüphesiz pazar günleri yerine *décadi*'nin* getirilmesi idi. Ancak *décadi*'nin istenmemesinin çok özel maddi bir nedeni vardı. Pazarken tatil her yedi günde bir geliyordu ancak *décadi* her on günde bir geliyordu. Devrimci burjuvazi, takvim değişikliğinden faydalanarak insanların daha çok çalışmasını sağlamıştı. İnsan emeğindeki bu artış, pazar gününün zaferi için yeterliydi.

Kamu Selameti Komitesi, 8 Kasım'da, silah fabrikalarındaki işçilerin sadece *décadi*'de bir değil, pazar günleri ve eski takvimin diğer tüm tatil günlerinde de çalışmadıklarını öğrendi. Savaş süresince işçilerin herhangi bir dini ibadeti yerine getirerek silah üretimini aksatamayacaklarına karar vermek zorunda kaldı. Pazar gününün yerini *décadi*'nin alması, Kasım-Aralık 1793'te kâğıt fabrikalarında meydana gelen grevlerin nedenlerinden biriydi.

Kırsal kesimlerdeki direniş de güçlüydü. Gözetim komiteleri, yerel yönetimler ve temsilciler pazar günü işten kaçanlar için ağır cezalar uyguladı; hatta 10 Mayıs 1794'te temsilci Dartigoeyte, Gers ve Haute-Garonne'da suç-

* Fransız Cumhuriyetçi Takvimi'nde her ay on günlük haftalara bölünmüştür. *Décadi* onuncu gün, tatil günüdür. (ç.n.)

luların “Komünün tembel yurttaşları ve şüpheliler” başlıklı özel bir listeye alınmasına karar verdi. Bu sıkı önlemler dahi *décadi*’yi günlük yaşamın bir parçası haline getirmeyi başaramadı.

7. RAHİPLER İŞE YARAMAZ AMA TANRI HÂLÂ GEREKLİ

Hristiyanlıktan arındırmanın oldukça güçlü bir direnişe yol açtığı, devrime her zaman direnmiş olan ve Katolik ibadetinin kaldırılmasını rejime karşı düşmanlıklarını göstermek için yeni bir fırsat olarak gören geri kalmış yerler de vardı. Bretagne bu direnişçilerin başını çekiyordu. Güney’de de önyargılar güçlüydü. Taşrada görevli temsilcilerin yazışmaları, Hristiyanlıktan arındırma kampanyasına karşı direniş olaylarında tamamen siyasi nedenlerin, bu durumda karşıdevrimci nedenlerin baskın olduğunu çok çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Din sadece bir bahaneydi.

Öte yandan çarpıcı olan hem kentli hem de kırsal kitlelerin Katolik ibadetinin baskı altına alınmasını kolaylıkla kabul etmesidir. Dışarıdan bakıldığında kitleler halen ortaçağın karanlığına gömülmüş gibi görünüyordu. Ancak büyük çoğunluğu rahiplerinden ve Katolik ibadetinden kolayca koparıldı.

Peki din gerçekten de köylülerin bilincinden silinmiş miydi? Bunu söylemek, zavallı insanları Tanrı fikrine sığınmaya ve teselli bulmaya iten ekonomik ve sosyal güdülerini hafife almak olur. Devrim, insanların durumunu Tanrı’sız yaşamalarına izin verecek kadar iyileştirmemişti.

Rahiplere itaat ve onların rehberliğinde ibadet, dinin yalnızca yüzeysel ve ikincil yönleridir; ölümden sonraki hayata inanç, Tanrı’ya inançtır. İnsanın kendisini rahiplerin pençesinden kurtarması, Tanrı’nın pençesinden kurtarmasından nispeten daha kolaydır. “Kara cüppelilere” karşı mücadele, siyasi ve sosyal mücadelenin bir parçasıdır. Yalnızca insanın toplum içindeki hayatının dışı yansıması tehlikededir. Kilisenin oynadığı geçici rol, yozlaşması ve ahlaksızlığı, ezilen sınıflara karşı egemen sınıflara verdiği destek, gericiliğin insan ruhunun ilerlemesinin önüne koyduğu engel, tüm bunlar, kitleler yüzyıllık boyunduruğu kaldırmaya, insanın insan tarafından ezilmesine karşı isyan etmeye başlar başlamaz ortaya çıkar. Ancak Tanrı’ya, ruhun ölümsüzlüğüne olan inanç, en mahrem alanlara aittir ve insan varlığının en derin noktalarına dokunur. Bunları insan kalbinden söküp almak çok daha zordur. Halkın çoğunluğu 1793’te, yüzyıllardır kendilerini acımasızca sömüren rahiplerin, şarlatanların gücüne saldıracak kadar güçlüydü.

Ancak Tanrı inancından vazgeçmeleri bu kadar kolay değildi. Tanrı’ya duyulan özlem dinin temel içeriğini oluşturduğu için Hristiyanlıktan arındırma kampanyasını tamamlamak, Hristiyanlığı insanın kalbinden sonsuza dek söküp atmak, yalnızca insanın Tanrı’ya ihtiyaç duymasını sağlayan köklü nedenleri değiştirmeyi başarmakla mümkün olabilirdi. Eğer bu kadar ileri gidilmezse başarılan iş sadece yüzeysel kalacak ve geçici olma riski taşıyacaktı. Er ya da geç, Tanrı’ya bağlılık, kitleleri atalarının tanrısına, Katolik tanrısına geri götürecekti.

Toplumsal yaşam insanın insan tarafından ezilmesi üzerine kurulu olduğu için insanlar acı çekiyor ve bu acılardan din aracılığıyla kurtulmaya çalışıyorlardı. Dahası, ezilenlerin maruz kaldıkları baskı mekanizmasını görememeleri ve kendilerini bundan kurtaracak güçten yoksun olmaları, atalarının doğa karşısında duydukları ilkel korkuyu duymalarına neden oluyordu.

Saint-Just gibi birinin yalnızca hayalini kurduğu yeryüzündeki mutluluk, insanları semavi mutluluk arayışından tek başına uzaklaştırabilirdi. Ancak burjuva devrimi insanları yeryüzünde mutlu edebilecek durumda değildi. Eski boyun eğdirme biçimlerinin yerine yenilerini koydu. Ülke içindeki ve dışındaki düşmana karşı mücadelede desteklerini almak için çıplak kollulara birkaç taviz verildiyse de bunlar yaşam koşullarını çok kısa bir süre için biraz iyileştirdi. Bundan yararlananlar esas olarak şehirlerdeki baldırı çıplaklar oldu. Ancak devrim yoksul köylüler için ya çok az şey yaptı ya da hiçbir şey yapmadı. Hatta bazı açılardan asırlık sıkıntılarını daha da arttırdı.

8. DEVRİM YOKSUL KÖYLÜYE KARŞI

Ulusal mülklerin satın alınması, devrimin en büyük işiydi ve burjuvazinin büyük bir kesiminin sürekli ve temel uğraşıydı. Jirondenleri kolayca yenip iktidardan indirmenin, federalist ayaklanmanın zorlanmadan bastırılmasının büyük bir nedeni, Jirondenlerin karşısında ulusal mülklerin alıcılarının olmasıydı; ayrıca, Jironden olan birçok burjuva, ulusal mülklerin satın alınmasına katıldıkları andan itibaren Montagnard oldu. Ruhban sınıfından ve göçmenlerden el konulan mülklerin satışı, tüm devrimci sistemin temel taşı oluşturuyordu. Devrimi finanse etmeyi mümkün kılıyor ve burjuvaziye devrime bağlıyordu.

Kurucu Meclis ulusal mülklere el konulmasına karar verdiğinde aslında iki amacı vardı: burjuvaziye zenginleştirmek ve bütçe açığını kapatmak. Bu amaçlar çelişkiliydi çünkü burjuvazinin cebini doldurmak için ulusal mülklerin çok yüksek fiyata satılması uygun değildi; hazinenin kasasını doldurmak için de çok ucuza satılması uygun değildi. Hesapta bir yanlışlık vardı. Burjuvazi kendisi için çok avantajlı olan makul bir fiyat ödedi ve çok cömert ödeme kolaylıkları elde etti. Ancak hiç kimse bu devasa arazilerin bir kısmını küçük köylülere dağıtmayı ya da düşük fiyatlardan vermeyi düşünmedi. Bunun nedeni, ilk olarak, burjuvazi ve zengin köylülerin her şeyi kendileri için istemeleriydi. İkincisi, hazine sadaka vermek değil para kazanmak istiyordu.

Bu nedenle, istenmeyen alıcıları ayıklamak için satışların açık artırımla yapılmasına ve ayrıca satışların idari bölgelerin merkezlerinde gerçekleştirilmesine karar verildi. Böylece, günlük işlerini bırakıp şehre gelemeyen yoksullar ayıklanmış olacaktı. Son olarak, satışa çıkarılan mülkler idari bölge yöneticileri tarafından kasıtlı olarak küçük köylülerin alamayacağı büyüklükte parsellere bölündü.

Köylüler bu engelleri aşmaya çalıştı. Mülk edinmek için güçlerini birleştirdiler ve ardından bunu paylaştılar. Bazı yerlerde kent burjuvazisini açık artırmanın dışında tutmak için şiddete bile başvurdular. Kurucu Meclis'in çalışmasını sürdüren konvansiyon, bu uygulamalara son verdi. Açık artırmalar ve yeterince bölünmemiş arsalar Jacques Bonhomme için satın almaları çok masraflı hale getirdi. Ancak aynı zamanda burjuvalar bu mülkleri ucuza satın alma niyetindeydi. Yerel makamların yardımıyla mülkleri gerçek değerlerinin çok altında fiyatlara almakla kalmadılar, aynı zamanda kendilerine rahat ödeme koşulları da sağlandı.

Para değer kaybettikçe, burjuva alıcılar yıllık taksitlerini giderek değer kaybeden asinya ile ödediler. Son ödemeler, asinyanın değerini neredeyse tamamen kaybettiği bir döneme denk geldiği için şanslı mülk sahipleri borçlarını çok az bir paraya ödeyebiliyorlardı. Yine de konvansiyonda ulusal mülklerin mülk sahibi olmayan köylüler arasında paylaştırılması yönünde sesler de yükseldi. Ulusal mülklerin yağmalanmasıyla zenginleşen burjuvazinin sözcüleri buna karşı çıktı.

Böylece devrim köylüye toprak vermedi. Öncelikle, 1789'dan önce köylüler toprakların %30 ila %40'ına sahipti; ikinci olarak, ruhban sınıfından ve devrimden kaçanlardan el konulan mülklerin çoğu yoksul köylüler tarafından değil, kentlerdeki burjuvalar ve daha az ölçüde burjuva köylüler tarafından satın alındı. Bir örnek vermek gerekirse Gard şehrinde kent burjuvazisi ulusal mülklerin altıda beşini, köylüler ise altıda birini satın aldı.

Burjuvazi, çıplak kolluların desteğini kazanmak için taviz vermek zorundaydı. Onlara, ulusal mülklerin yerine ortak arazilerin iadesini teklif etti. Bu, burjuvaziye pek pahalıya mal olmayan ve yoksul köylülere çok az fayda sağlayan bir teklifti. Ortak araziler uzun ve sancılı bir geçmişe sahipti. Başlangıçta hem nadasa bırakılan hem de boş olan topraklar köy topluluğuna aitti. Ancak, toprak değer kazandıkça senyörler yavaş yavaş zorla ya da yasal hilelerle ortak arazilere el koydular. Daha sonra XIV. Louis, 1669 tarihli bir fermanla toprakların üçte birini almalarına yasal olarak izin verdi. Bunlar tabii ki en iyi topraklardı. Ortak arazilerin köylü topluluğuna geri verilmesi Jacques Bonhomme'un ana taleplerinden biriydi. Genel Meclis açılmadan önce bu talep çok sayıda şikâyet dilekçelerinde de görülür.

Devrim komünlere topraklarını geri verdi ama bunu yoksul köylülerin istediği şekilde yapmadı. Toprak paylaştırıldı. 10 Haziran 1793'te konvansiyon tarafından alınan önlem, küçük köylülerin çıkarlarına ters düşüyordu. Ortak arazilerden yararlanmak, varlıklarını sürdürmelerinin tek güvencesi gibiydi. Ekiilmemiş topraklar üzerindeki tüm eski kolektif haklarını (otlatma hakları vs) korumak istiyorlardı.

Ortak arazilerin paylaştırılması, belediyelerin suç ortaklığıyla en iyi toprakları kendileri için alan ve daha sonra bakamadıkları arazileri de yoksul köylülerden satın alan zengin köylülerin işine yarayabilirdi. Bu durum ilkel, kırsal topluluğun zaten çoktan ilerlemiş olan çözülmesini ve yoksul köylünün proletere acımasız evrimini hızlandırdı.

9. HİRİSTİYANLIKTAN ARINDIRMANIN SINIRLARI

Yoksul köylünün sefaletini hafifletmeyi, ona yeryüzünde daha iyi bir yaşam sunmayı başaramayan devrim, onu cennete duyduğu özleminden de kurtaramadı. Bu da Hıristiyanlıktan arındırma kampanyasının sınıırıydı. Dönemin nesnel koşulları, insan evriminde bir aşama atlamaya izin vermiyordu, bu nedenle çok hızlı başlayan Hıristiyanlıktan arındırma süreci bir sonuca varamadı. Halk öncüsü, bir atlayışla, din konusunda burjuva-demokratik programın ötesine geçmişti. Kiliseleri kapatmış ve rahipleri avlamıştı.

Bu, tüm dünyadaki ayrıcalıklıları titreten bir saygısızlıktı ancak sonuç kırılğan ve geçiciydi. Mülkiyete saygı duyulduğu için din duygusunun maddi temeline de dokunulmadı. Ezilenleri yüzyıldır içinde bulundukları sıkıntıdan kurtarmadıkları için Tanrı ihtiyacını yüreklerinden söküp atamadılar.

Burjuvazi düzeni sağlamak için Kiliseyi geri getirmeye karar verdiği zaman bu nispeten daha kolay oldu. Halk kitleleri papazlarının dönüşünü coşkusuz karşılayacak; hatta birçok yerde onlara karşı hoşnutsuzluğunu sürdürecekti. Ama yine de buna izin verdiler ve onlara döndüler çünkü hâlâ Tanrı'ya ihtiyaçları vardı ve rahipler kendilerini Tanrı ile insanlar arasındaki aracılar olarak sunuyorlardı. Kitleler bir kez daha asırlık ağacın altına sığındı; çünkü iktidardakiler o ağacın köklerini kesmek istememiş ya da kesememişti.

Altıncı Bölüm Devrimin Gerilemesi

1. KASIM 1793'TEKİ GERİ ÇEKİLME

Devrimci fırtınanın doruğunda, halk öncüsünün hareketlerinin zirvesinde bile gerçek iktidar, ilk Kamu Selameti Komitesi'nin göreve başladığı 5 Nisan 1793'ten bu yana devrimci burjuvaziden birkaç uzmanın elindeydi. Bunlar, mali işleri yürüten Cambon; savaşı yönlendiren Carnot; silahlanmayı yöneten Prieur (Côte-d'Or); iaşeyi yöneten Lindet; donanmayı yöneten Jeanbon Saint-André; askeri ve diplomatik konularda uzmanlaşan ve konvansiyonda henüz gelişimini tamamlamamış "teknokratların" sözcüsü Barère'di. Burjuva devrimi başka türlü zafere ulaşamayacağı için patlamasına göz yumdukları halk hareketine sempati duymuyorlar ve hatta bundan korkuyorlardı. Bu yüzden kitlelerle temastan, sokağın gürültüsünden mümkün olduğunca uzak durdular. Fırtına karşısında başlarını öne eğdiler; doğrudan eylemlerde bulunmamaya özen gösterdiler; kendilerini uzmanlık alanlarındaki işlere, yeri doldurulamaz ve dolayısıyla zarar görmez olduklarını bildikleri işlerine adadılar.

Siyasetten uzak duruyormuş ve kendilerini uzmanlık alanlarıyla sınırılıyormuş gibi davrandılar ama yine de diğerlerinin bağlı olduğu başlıca kontrol kollarını ellerinde tutuyorlardı. Bu sayede uzman olmayan ve beceriksiz iş arkadaşlarına sözde teknik ama gerçekte tamamen siyasi olan ve kendi sınıf çıkarlarına uygun düşen çözümleri kolayca dayatabiliyorlardı.

Bu büyük uzmanların hepsinin kökeni yüksek burjuvaziye dayanıyordu ve hatta bazılarının Eski Rejim ile bağları vardı. Joseph Cambon ve André Jeanbon büyük imalatçıların, Bertrand Barère bir avukatın, Lazare Carnot zengin bir noterin, Claude Prieur bir maliye memurunun, Robert Lindet ise avukat ve kraliyet savcısı olmuş bir tüccarın oğullarıydı. Barère'in gerçek adı Barère de Vieuzac'tı; Hautes-Pyrénées'deki Vieuzac tımarı gibi soyluluk taşıyan bir mülkün sahibiydi ve feodal vergi gelirlerini alıyordu. Prieur'nün adı Prieur du Vernois idi. Soyluluğa ait "asilzade" unvanı vardı. Carnot ve Prieur kraliyet ordusunda görev yapmış eski subaylardı ve Carnot, Saint-Louis Haçı ile ödüllendirilmişti.

Bu devlet insanları şüphesiz yetenekli, cesur, kararlı, enerjik, yenilikçi ve sıradanlığa karşı kişilerdi. Ancak bu özellikleri, onların özünde otorite yan-

lısı muhafazakârlar, “pleb’lerin” yeminli düşmanları ve tepeden yönetmeye kararlı kişiler olmalarına engel değildi. Çıplak kollular buna kanmıyordu. Gözlerini onlardan ayırmadılar ve onlara güvenmediler. Çıplak kollulara göre bu kişiler devrim için tehlikeliydi.

“Teknokratlar”, bir kişi onları desteklemeseydi, bu kişi onlarla halkın öncüleri arasında sürekli arabulucu rolü oynamasaydı, yönetimde kalamazlardı. Bu kişi Robespierre’di. Robespierre, kendi dediğine göre, teknik bilgidен yoksundu. Politik ekonomiden, maliyeden ya da askeri teknikten hiçbir şey anlamıyordu. “Teknokratlar” ile işbirliği yapması her iki taraf için de bir gereklilikti. Robespierre, Cambon’un mali konulardaki bilgisi, Carnot’nun askeri yetenekleri vb olmadan yapamazdı. Karşılığında Cambon ve Carnot, yanlarında kamuoyunu kontrol altında tutabilecek, çıplak kolluların ilkel enerjisini zapt ederek onları kendi emrinde tutabilecek, mali ve askeri işbirliklerinin başarıya ulaşması için bu enerjiyi kullanabilecek ve son olarak, onları baldırı çıplakların düşmanlığından koruyacak ve gerektiğinde Jakobenler Kulübü’nde savunacak bir adam olmadan hiçbir şey yapamazlardı.

“Teknokratlar” ve demagog Robespierre birlikte, Jirondenlerin “anarşiye” yol açtığı gerekçesiyle karşı çıkacağı kadar cesur bir plan tasarlamışlardı. Çıplak kollulara, kendileri için elzem olan hiçbir şeyden vazgeçmeden taviz vereceklerdi. Kendilerine bir hedef koymuşlar, sınırlar çizmişlerdi. Ama bu plan bozulur, sınırlar aşılsa ne olacaktı? Halk seli, bu kadar dikkatsizce açılan kanallardan akmayacak mıydı?

Bir an için Montagne kuşatılmış gibiydi. Bir an için halk seli tüm tahminleri aşan bir şiddetle yükselmiş ve her şeyi silip süpürmekle tehdit etmişti. Enflasyonun can sıkıcı etkilerini bir ölçüde hafifletmek için tasarlanan geçici önlemlerin uygulanması, ekonominin ulusallaştırılmasına, özel ticaretin ölümüne ve silahlı baldırı çıplakların devrimci baskısına mı yol açacaktı? Asıl yönünden saptırılan ve kilise duvarlarını şiddetle döven sel artık mülkiyete doğrudan bir tehdit oluşturmuyordu ama yine de burjuva toplum düzeninin korunması için vazgeçilmez olan “ahlaki temellerine” yönelik bir tehditti. Montagnard burjuvazi tarafından yapılan plan geri tepmeyecek miydi? Jirondenlerin devrilmeden önce yaptıkları uyarı haklı çıkmayacak mıydı? Temelli olarak “anarşiye” gömülmek üzere değiller miydi? Bir an için böyle göründü.

Hristiyanlıktan arındırma kampanyası yeni türden bir devrim başlatmak üzere değil miydi? Hayır. Halk öncüsü henüz yeterince bilinçli değildi ve devrimci burjuvazi ise her şeyin farkındaydı. Halk öncüsü henüz iktidarı ele geçirememişti ve devrimci burjuvazi, fırtınanın doruğunda, iktidarın dizginlerini esnek bir sertlikle elinde tutuyor; bir saniye bile bırakmıyordu. Bir an için bırakıyor gibi görünüyor olsa da bu yanlış bir bakış açıydı. Pençesini hiç çekmiyordu.

Dönemin maddi koşulları devrimin daha ileri gitmesine izin vermediği için burjuvazi daha kolay başarıya ulaştı. Politik, ekonomik, dini tüm

planlarında burjuva devrimi sınırlarına ulaşmış ve hatta bazen bu sınırları aşmıştı. Devrimci hareket artık sadece geriye gidebilirdi. Burjuvazinin hareketi durdurma konusundaki öznel isteği ile devrimin daha fazla ilerleme konusundaki nesnel yetersizliği arasında bir örtüşme vardı.

Dört yıl boyunca birbirini izleyen sıçramalarla, duraklamalarla, gerilemelerle, ardından tekrar ileri atılımlarla devrim hep ilerlemişti. Şimdi artık tepe noktasına varmıştı. Bir anlık kararsız bir dengeden sonra aşağı inişe geçecekti. Ama ne zaman ve nasıl? Hangi koşullar altında? Gerileme, Kasım 1793'ün sonunda, Danton'la uzlaşan Robespierre'in karşıdevrimcilere "hoşgörü" politikasını benimsemesi ve Hıristiyanlıktan arındırma yanlılarına savaş ilan etmesiyle başladı.

2. ZAFERİN SONUÇLARI

Geriye çekilme neden özellikle bu tarihlerde gerçekleşti? Fransız Devrimi'nin neredeyse tüm önemli olayları dış savaşlar ve savaşın değişen kaderi tarafından etkileniyordu. Mekanizma neredeyse hiç değişmiyordu. Her askeri yenilgi güç dengesini halk öncüleri lehine, her zafer de burjuvazi lehine değiştiriyordu. Birinci durumda, burjuvazi baldırı çıplakları yardıma çağırıyor ve zorunluluktan taviz üstüne taviz veriyordu; tehlike geçer geçmez baldırı çıplaklara artık ihtiyacı kalmıyor, onları kenara itiyordu. 23 Ağustos'ta Longwy ve 1 Eylül 1792'de Verdun'un ele geçirilmesi, ayaklanmacı komünün gücünü pekiştirdi ve ilk terör dalgasını başlattı. 18 Mart 1793'te Dumouriez'nin Neerwinden'de yenilgiye uğraması, büyük ölçüde halkçı olan kamu selameti rejiminin başlangıcına işaret ediyordu. 26 Ağustos 1793'te Toulon'un düşmesini, 4 ve 5 Eylül devrim günleri ve terör düzeninin ve azami fiyat uygulamasının başlatılması izledi. Buna karşılık, 20 Eylül 1792'de Valmy ve 6 Kasım 1792'de Jemmapes zaferleri, ayaklanmacı Paris Komünü'nün zayıflamasına yol açmış, General Dumouriez'yi işin başına getirmiş ve Jirondenlerin iktidarını sağlamlaştırmıştı.

Geriye çekilme başka bir tarihte değil, belirtilen tarihte gerçekleşti çünkü 1793 sonbaharında talih Cumhuriyet'in ordularının yüzüne gülmeye başladı. Tehlikeli bir durumu yeniden kontrol altına aldı; ilk başarılarını kazandı. Bu aynı zamanda ülke içinde de bir başarıydı zira ekim ayında sözde "federalizm" yenilgiye uğratıldı. Bordeaux'daki Jironden Belediyesi 18 Eylül'de devrildi; Lyon 9 Ekim'de düştü; ayın 17'sinde Vendée'ciler* Cholet'de yenilgiye uğratıldı. İşgal tehdidi önlenerek ülke dışında da başarı elde edildi. 15 ve 16 Ekim tarihlerinde Carnot, cesur bir manevrayla Maubeuge ablukasını kaldırdı ve Koalisyon'u** Wattignies'de bozguna uğrattı. Toulon'un 19 Aralık'ta [1793] yeniden ele geçirilmesiyle Cumhuriyet'in güçlenmesi tamamlandı.

* Fransız Devrimi sırasında 1793 ile 1796 yılları arasında cumhuriyetçiler ile kralcılar karşı karşıya getiren bir iç savaş sırasında (Vendée Savaşları), isyancılara (kralcılar) verilen isimdir. (ç.n.)

** 1793'ün başlarında birkaç Avrupa devleti tarafından Fransa'ya karşı kurulan bir ittifak. (ç.n.)

Bu başarılar devrimci burjuvaziyi, çıplak kollulara bıraktığı alanın bir kısmını onlardan geri almaya yöneltti. Kurtuluş için onlardan yardım istemişti. Cumhuriyet'i yalnızca *pleb*'lerin gücü kurtarabilecekken onlara taviz vermişti. En büyük tehlike artık geçmişti. Bundan böyle savaşı başka yollarla yürütecekti. Hazırlıksız yakalanmıştı ve gerekli donanım ve silahlardan yoksun olduğu için doğaçlama yapmak zorunda kalmış ve elindeki tek silaha başvurmuştu. O da baldırı çıplaklardı. Artık, zaferini tamamlamak için kendi kaynaklarını kullanabilecekti. Koalisyon güçlerine karşı üstünlüğü başlangıçta gönüllü ordularının coşkusunda yatıyordu. Gönüllülerin öfkesine Avrupa'da başka hiçbir gücün sahip olmadığı ve yalnızca benimsediği diktatörlük (bugün totaliter diyebiliriz) rejimi tarafından mümkün kılınan bir askeri, endüstriyel ve idari teknik ekleyip bunları yavaş yavaş o öfkenin yerine koydular. *Pleb*'ler ile yürütülen ve tabanda verilen savaş artık sona eriyordu. Burjuvazinin savaşı, tepeden savaş başlıyordu.

3. DANTON VE ROBESPIERRE: İKİ TİP DEMAGOG

Devrimci burjuvazi, devrimi aniden durduracak ve ardından geri gitmesini sağlayacak operasyonda başarılı olmak için sağlam bir kamuoyu desteğine ihtiyaç duyuyordu. Kitlelerin hareketi aşırı bir güçle yükseliyordu. Buna karşı durmak, bir saman yığını gibi savrulma riskini göze almak demektir. Akıntıya karşı durmak için ayakları sel yatağına sağlam basan, halkı tanıyan ve halkı bilen kişilere ihtiyaç vardı.

Devrimin tüm figürleri arasında en popüler olanı Robespierre'di. Çıplak kollular onun otorite yanlısı olduğundan henüz kuşkulananmıyordu. Sadece Leclerc gibi birkaç Enragé maskesini indirmeye cesaret edebilmişti ancak kimse onlara inanmadı ve bu çaba kutsal bir şeye saygısızlık gibi görüldü. Devrimci burjuvazi ve "teknokratlar" temkinli bir şekilde arka planda kalarak Robespierre'i ön plana ittiler. Devrimi durdurma görevini ona bıraktılar. Ondan başka kimse bunu yapamazdı çünkü kimse kendini Robespierre kadar devrim ile özdeşleştirmiş değildi. Ancak tek başına hareket etmesi dikkatsizlik olurdu. Maskesini çıkarmaya başlar başlamaz kitle öncüsünün bir kısmını kaybetti; Hébertist plebyen'lere sırtını döndü. Onlara karşı bir denge kurmak zorundaydı. Halk tarafından tanınan, kitleleri idare etme konusunda deneyimli, söylevleriyle kalabalıkları geri döndürme konusunda yetenekli, siyasi sermayeye sahip ve geniş halk kitlelerini arkasına alan kişilerle ittifak kurması gerekiyordu. Robespierre, Danton'culara yaklaşmaya karar verdi.

Danton kimdi? Genel olarak Danton'un da Robespierre ile aynı siyasi görüşlere sahip olduğu söylenebilir. Ancak fiziksel olarak bu kadar farklı iki kişi daha bulmak mümkün değildir. Robespierre doğası gereği soğuk ve asık yüzlüken Danton daha ateşli bir mizaca sahipti. Danton'un sağlığı yerindeydi ancak Robespierre karaciğerinden rahatsızdı. Robespierre sürekli erdemden söz ederken Danton bu tür şeylerle alay ederdi. Robespierre düzenli bir yaşam sürerken Danton eğlenceleri ve yemeyi içmeyi seviyordu.

Siyasi olarak bakıldığında ise birden çok ortak noktaları vardı. Robespierre gibi Danton da burjuvazi ve çıplak kollular arasında arabuluculuk yapıyordu. Robespierre gibi o da ikiyüzlüydü, varlıklılara döndüğünde burjuva ve halka döndüğünde plebyen maskesini takıyordu. Robespierre gibi o da iki sınıf arasındaki çatışmaları yumuşatma, baldırı çıplakların devrimci ruhunu zapt etme ve onu burjuva devriminin hizmetine sunma konusunda çok başarılıydı. Her ikisi de jakobendi, yani *pleb*'lerin desteğine güvenen, çıkarlarına hizmet ettiğinde halkın gücüne başvurmaktan çekinmeyen adamlardı. İkisi de kışkırtıcıydı ama ikisi de aynı zamanda otorite yanlısıydı. Bazen *pleb*'lerin kendilerini ezip geçmelerine izin verseler de kontrolü elde tutmayı başardılar. Burjuva mülkiyetini ve burjuva hukukunu yıkılmaz bir temele oturtmak istiyorlardı.

Danton, fiziksel olarak tam bir halk adamıydı. Hatta Robespierre'den, kendini kaba olmaya zorlayan o ince adam Hébert'ten çok daha fazla öyleydi. Kaba dış görünüşü, sıcağanlılığı, "çanı andıran sesi" plebyen görünmesine neden oluyordu. Ateş püskürdüğünde bunu en içten şekilde, Robespierre'den çok daha güçlü, Hébertistlerden çok daha iyi yapıyordu. 10 Ağustos 1792'den sonra diğerleri ayaklanmacı komünü yatıştırmaya çalışırken Danton onları meclise karşı direnişe teşvik ediyordu. Adalet Bakanı olduğu dönemde Eylül Katliamları'nın gerçekleşmesine izin verdi ve şöyle haykırdı: "Mahkûmlar umurumda bile değil!" 31 Mayıs 1793 öncesinde Jironenlere karşı ateş püskürdü.

Bütün bu gürültünün sebebi halkı bu şekilde kandırmasının daha kolay olmasıydı. Utanmazlığıyla Robespierre'den tamamen farklı türden bir demagogdu. Maximilien kurnaz, ılımlı ve zeki bir arabulucuydu. Halkı küçümsemezdi. Halkın mantığına hitap ederdi. Halkı, kaderini devrimci burjuvazinin kaderinden ayırmamaya başarıyla ikna ederdi. Danton ise kalbinin derinliklerinde kitleleri hor görüyordu.

Söylediğimiz gibi her iki adam da ikiyüzlüydü: burjuvaziye dönük ve halka dönük. Ancak Robespierre'in ikililiği, birliği dışlamıyordu. Kişiliğinin iki yönü birbiriyle çelişmiyor, birbirini tamamlıyordu. Danton ise bu bakımdan oldukça tutarsızdı. Esasında iki adamı birbirinden ayıran şey paraya karşı tutumlarıydı. Robespierre kendi kişisel çıkarlarını burjuva devriminin çıkarlarıyla özdeşleştirmişti. Kelimenin en olumlu anlamıyla hırslı bir adamdı. Beş parasız öldü. Danton'u harekete geçiren şey ise kazanmanın bayağı cazibesiydi. Robespierre bozulmazken Danton parayla satın alınabilirdi. Yüksek sesi, yaptığı demagoji ve bundan elde ettiği popülerlik fiyatını yükseltiyordu. Elde ettiği nüfuz en yüksek teklifi verene satılıktı.

Kamusal bir figür olarak karanlık ve gizemli bir tarafı da vardı. En iyi görüldüğü, sınıfının temsilcisi olduğu, "devrimin sesi" olduğu dönemlerde bile şüpheli bir yaklaşımı vardı. Sadece burjuvazi ve çıplak kollular arasında bir aracı değildi. Yelpazesi daha genişti; entrika becerisi daha ileri boyutlardaydı. O dönemde; bugün olduğu gibi zenginlik kaynaklarını elinde tutan, yolsuzluğu tekelinde bulunduran tek bir sınıf yoktu. Birkaç sınıfın

vicdan satın alması muhtemeldi. Tutucu burjuvazi, kralcı karşıdevrim ve tabii ki dış güç İngiliz düşmanı bu sınıflardandı. Danton kendini bunların hepsine sattı ya da satışa çıkardı. Onun oyununu anlamak için burnunuzu o çöplüğe sokmanız ve kendinize şu soruyu sormanız gerekir: Kim ödüyor?

Robespierre, Danton'un şüpheli geçmişinin çok iyi farkındaydı. Birkaç ay sonra onu devirmek zorunda kaldığında, Saint-Just ile birlikte "uzun süredir çürümüş olan idol" hakkında ileri sürdüğü iddialar, onun her şeyi ya da neredeyse her şeyi bildiğini gösteriyordu. Kuşkusuz, bu iki suçlayıcı bugün bilinen tüm kanıtlara sahip değildi ama Danton'un yolsuzluğundan emindiler. Robespierre hoşnutsuzluğunu gizleyerek inatla bu gerçeğe gözlerini kapadı. Birçok kez, Marat ya da Hébert gibi devrimin başka hiçbir figürüne göstermediği bir samimiyetle bu "çürümüş idolü" savundu.

4. DANTON'UN SAHNEYE ÇIKIŞI

Danton, baldırı çıplakların hareketinin doruğunda, kendi güvenliği için bir süre ihtiyatlı bir şekilde Arcis-sur-Aube'ye çekildi. 18 Kasım 1793 tarihinde eşyalarını topladı ve Paris'e doğru yola çıktı. Neden sahneye çıkmaya karar verdi? Başkente hangi art niyet ve düşüncelerle döndü? Tam o sıralarda politik ve mali bir skandal patlak verdi. Hindistan Şirketi, zimmete para geçirme, şantaj, sahtecilik ve diğer yolsuzluklardan suçlu bulundu. Bu çamurun bir kısmı da Danton'a sıçradı. Danton ile yakın ilişkileri olan iş insanı ve politikacı Fabre d'Églantine de olaya karışanlardan biriydi. Danton'a bu kişinin olaya "dahil olduğu" önceden bildirilmişti. O da skandalı bastırma kaygısıyla bir an önce geri döndü. Bunu yapmak için de devrimi frenlemek zorundaydı. Uzun zamandır yapmayı planladığı bir operasyondur bu. Terör yönetimine ve savaşa bir son vermek için sabırsızlanıyordu. Artık rahat bir hayat sürebilirdi.

1793 sonbaharında, Danton'un duyduğu bu kişisel özleme varlıklarının önemli bir kısmının özlemi de katıldı. Ulusal mülkleri satın almış ve savaş malzemelerinden para kazanmış olan burjuvalar, barış içinde savaş ganimetlerinin tadını çıkarmak istiyorlardı. Ekonomik ve mali kısıtlamalardan ve *pleb*'lerin iradesine tabi olmaktan bıkmışlardı. "Özgürlüğün" geri gelmesini ve "düzenin" yeniden sağlanmasını arzuluyorlardı. Bir kısmı Jirondenlerden ayrılıp Montagne'a katılmış olsa da tekrar Jironden psikozuna, yani "anarşi" korkusuna kapıldılar. Uslanmış Danton'a güveniyorlardı.

Danton böylece "artık yeter diyenlerin" kazananı oldu. "Hoşgörü", merhamet ve af fikrini ortaya attı. Paris'e döner dönmez, niyetlerini bir yakınına, eski İçişleri Bakanı Garat'ya anlattı. Amaç Robespierre'i aşırı uçlardan ayırmak, hükümet komitelerini yenilemek, "baldırı çıplakların yol açtığı hezeyan ve sıkıntılara" son vermektir.

Bu planlar, en azından başta, iktidardaki ekibin planlarıyla örtüşüyordu. Bir süre için anlaşmışlardı. Birlikte devrimi frenlemek, halk selinin önünde durmak, serbest bırakılan Hébertizmi kontrol altına almak istiyorlardı. Danton ve Robespierre geçici bir ittifak kurdu. Danton koşullarını ortaya

koydu; Robespierre de onun desteğini almak için bedelini ödedi. Tereddüt etmeden, 16 Kasım'da, Danton'u Hindistan Şirketi skandalından kurtardı. 22 Kasım'da Danton, yeniden konvansiyon kürsüsüne çıktı: "İnsanların canının bağışlanmasını talep ediyorum!" 2 Aralık'ta, kürsüye kabul edildikten sonra Marat'yı öven bir şiir okumaya başlayan bir baldırı çıplağı acımasızca azarladı: "Bu cenaze methiyesini ve aynı konudaki şişirilmiş nutukları her gün dinlemek anlamsız." Bu tartışmada alışılmadık bir şey vardı: Robespierre'in desteğiyle güçlenen ve Arcis-sur-Aube'den dönen bu adam bir otorite figürü gibi konuşuyordu.

Ayın 3'ünde Jakobenler Kulübü'nde, Le Havre halk meclisinin bir üyesi, Vendée'den kaçan ve kargaşaya neden olan isyancıları tutuklamak ve cezalandırmak için devrimci ordudan bir birliğin giyotinle birlikte Seine-Inférieure idari bölgesine gönderilmesini istedi. Robespierre'in desteğinden emin olan Danton bu öneriye karşı çıktı: "Halkı devrimin sınırlarının ötesine taşımak ve aşırı devrimci önlemler almak isteyenlere karşı kendinizi savunun!" Söz ağızdan çıkmıştı, solculuğa savaş açılmıştı.

Ayın 5'inde Danton'un arkadaşı Camille Desmoulins, *Le Vieux Cordelier* adlı yeni bir gazetenin ilk sayısını yayımladı. Bu sayıda ve diğerlerinde Desmoulins, parlak bir gazetecilik örneği sunarak, "hoşgörü" programını açıkladı. Bu girişim Robespierre'i hiçbir şekilde ürkütmedi. Kuşkusuz, bu programın kamuoyuna açıklanması belki erken, maceracı ve abartılıydı ama Robespierre bunu büyük ölçüde kabul ediyordu. Programı kendisi sunmaya cesaret edemediği gibi gizli amaçlarını da açığa vurmak istemediğinden, bunu bir başkasının kaleminden denemekten, kamuoyunda nasıl bir etki yaratacağını görmekten, o zamanki düşünce yapısıyla "hoşgörü" yolunda ne kadar ileri gidilebileceğini kontrol etmekten rahatsız olmamıştı. Eski okul arkadaşı olan hareketli gazeteci onu görmeye gelerek gazetenin ilk sayılarını ona okumuş, dostluk hatırına fikirlerinde kendisine yardımcı olmasını ve izlemesi gereken yolu göstermesini istemişti. İlk sayı Robespierre ve Danton arasındaki ittifakı muzafer bir şekilde duyuruyordu.

Maximilien birçok kez Camille'in lehine açıkça müdahalede bulundu. 14 Aralık günü Jakobenler Kulübü'nde onu azarladı ancak bunu o kadar kibarca yaptı ki daha çok övgüye benziyordu. 10 Ocak 1794'te, kulüp Camille Desmoulins'ı ihraç edince Robespierre onun yardımına koştu ve baldırı çıplakların şaşkınlığına rağmen kararın ertelenmesini sağladı. Ilımlılık tuzağına düşmeyi reddederken konvansiyonun, Kamu Selameti ve Genel Güvenlik Komitelerinin "hapsedilmiş olabilecek yurtseverleri serbest bırakmanın yollarını aramak üzere görevliler" atamasını kararlaştırmasını sağladı. Ertesi gün Camille Desmoulins, eski meslektaşını kendi "merhamet komitesi" fikrini kısmen benimsediği için yüksek sesle kutladı ve daha da ileri gitmesi için onu teşvik etti.

Robespierre ve Danton arasındaki ittifak o kadar aşıkardı ki Hébert bile zamanın güçlü adamlarına boyun eğmek zorunda kaldı. İki adam arasındaki uzlaşma dış politikaya kadar uzandı. Robespierre hoşgörüye

doğru bir adım atarken ve içerideki düşmanla uzlaşma girişiminin taslağını çizerken Danton'un önderliğinde dışarıdaki düşmanla uzlaşmaya doğru da ihtiyatlı bir adım atıldı.

5. HİRİSTİYANLIKTAN ARINDIRMAYA KARŞI AÇILAN SAVAŞ

Din sorunu, solculuğa karşı saldırıya geçilen ilk zemindi. Aslında bu, en fazla tehdit altında olan, kitlelerin hareketinin en fazla şiddetle yükseldiği, en acil savunma önlemlerini gerektiren ve Hébertistlerin kamu selameti hükümetine karşı manevralarını en kolay yapabileceklerine inandıkları zemindi. Robespierre, önce onları kendi seçtikleri zeminde yenmesi gerektiğini anlamıştı. Böylece, Danton'la ittifakının gücüne dayanarak, aniden Hıristiyanlıktan arındırma yanlılarına savaş ilan etti.

Bu ani geri dönüşü başta bir savunma mekanizmasıydı. Savaş din karşıtlığına olduğu kadar kitle hareketine de ilan edilmişti; Hébertistler felsefi görüşleri nedeniyle değil, ele geçirmeye ve siyasi hırslarının hizmetine sokmaya çalıştıkları halk selinin önderleri olarak göründükleri için hedef alındılar.

Hıristiyanlıktan arındırmaya karşı yürütülen saldırı, aynı zamanda başka bir acil endişeye de cevap niteliğindeydi. Dış politikayla ilgili kaygılar bunu gerektiriyordu. Hıristiyanlıktan arındırma yanlılarının kiliseleri kapatıp rahiplere karşı sergiledikleri utanmazlık, Koalisyon'un ve özellikle de dindar Albion'un* Cumhuriyet'e karşı düşmanlığını bir kat daha arttırmıştı. Bu manevi öfkenin altında çıkarları yatıyordu. İngilizler ticari rekabet ve hegemonya nedenleriyle ve ayrıca put kıranların Manş Denizi'nin ötesinde oluşturduğu kötü örnek kendi sınıf çıkarlarını tehdit ettiği için dinsiz Fransa'dan nefret ediyorlardı. Ayrıca, Cumhuriyet'in diplomatları tarafından rapor edildiği gibi tarafsız ülkelerde ve özellikle de İsviçre'de Hıristiyanlıktan arındırma yoluyla kışkırtılan tepkiler, bu ülkelerin Koalisyon ile Fransa arasında arabuluculuk yapacağına ve dışarıdaki düşmanla olası bir uzlaşmayı mümkün kılacağına güvenen Robespierre ve Danton'u özellikle endişelendiriyordu. Ancak devrimci burjuvazi, daha üst bir düzeyde, kara cüppelilere karşı verilmesi gereken mücadelenin dini yıkmaya yönelik bir girişime dönüştüğünü görmekten korkmuş ve sinirlenmişti. Kendi hareketlerinin hızına kapılan çıplak kollular çok ileri gitmişlerdi. Sadece rahiplerden, o pahalı parazitlerden kurtulmakla kalmamış, aynı zamanda insanları itaatkâr kılan uyuşturucudan da mahrum etmek üzere değiller miydi? Toplumsal düzen tehlike altındaydı.

Bir yıl önce rahiplerin maaşlarının kaldırılmasını öneren, ruhban karşıtlığının savunucusu Cambon'un tutumunu değiştirmiş olması önemli bir noktadır. 22 Kasım'da görevini bırakan rahiplere maaş bağlanmasını öngören kararname taslağına karşı çıktı ve bu vesileyle Hıristiyanlıktan arındırma kampanyasını bir bütün olarak onaylamadığını belirtti.

* Büyük Britanya. (ç.n.)

Cambon gibi burjuvazinin ruhban karşıtı ve özgür düşünceli kanadına mensup olan Carnot ise açık konuşmuyordu. Ancak çok daha sonra, “din karşıtlığı fanatizmi” karşısında duyduğu dehşeti dile getirecekti.

Konvansiyonun büyük çoğunluğu, hiçbir şey söylemeseler de Cambon ve Carnot gibi düşünüyordu. Konvansiyonun bir üyesi olan Levasseur, Mémoires’da şöyle yazmıştır: “Tüm samimi cumhuriyetçiler (...) dinin (...) ayaklar altına alındığını görmekten derin bir üzüntü duyuyorlardı.” Levasseur aynı zamanda, konvansiyonun ve Kamu Selameti Komitesi’nin uzun süren sessizliğini de açıklamıştır: “Resmi bir protesto imkânsız ve faydasız olurdu. (...) Yoldan çıkan halka yardım etmek için öncelikle halka hâkim olan görüşün nabzını tutmak gerekiyordu.”

Görünürdeki desteklerine rağmen Hristiyanlıktan arındırma yanlılarının bazıları iktidardakilerin gerçek duygularını az çok tahmin edebiliyorlardı. Fouché, ekim ayının başından itibaren bir şeylerin kokusunu almıştı. Chaumette’e, “sert önlemlerinin” Ulusal Konvansiyon’un bazı üyelerini memnun etmediğini yazdı. Ancak henüz resmi bir onaylamama söz konusu değildi. Taşrada görevli temsilcilere gönderilen talimatlarda en ufak bir suçlama belirtisi yoktu.

Ancak 27 Ekim’de, Kamu Selameti Komitesi ilk kez yeni bir ses çıkardı. Somme idari bölgesinde Hristiyanlıktan arındırma çalışmalarına öncülük eden André Dumont çok ileri gittiği yönünde uyarıldı.

7 Kasım’da, Piskopos Gobel’in görevinden çekildiği konvansiyon oturumunda daha önemli bir olay meydana geldi. Anayasayla bağlı Piskopos Grégoire, Gobel’in örneğinden gitmeyi reddetti. Bu girişim iki açıdan önemliydi: Birincisi, bu piskopos, anayasayla bağlı ruhbanların lideri ve Ruhban Sınıfının Sivil Yapılanması Anayasası yazarlarından biri olarak çok önemli bir figürdü; ikincisi, bu girişim ancak perde arkasında güçlü bir el onu desteklediği için gerçekleşmiş olabilirdi. Grégoire’in bu gösterisinin ne anlama geldiğini, olayın arkasındaki birkaç kişi dışında kim anlayabilirdi?

6. 21 KASIM’DAKİ BÜYÜK DEĞİŞİM

Olayların seyrinin değişimi ile Danton’un Paris’e varışı çakıştı. 21’i akşamı Robespierre, Jakobenler Kulübü’nde maskesini çıkardı ve Hristiyanlıktan arındırma kampanyasına savaş açtı.

Özgürlük adına din özgürlüğüne zarar vermeye ve fanatizme yeni bir fanatizmle saldırmaya ne hakları var? Saf hakikate duyulan saygıyı gülünç bir (...) maskaralığa dönüştürmeye ne hakları var? Konvansiyonun yurttaşlığa yakışır tapınma şeklini kabul ederken bu aceleci adımı atmadığı varsayılmıştır. Konvansiyon bunu asla yapmayacaktır. (...) Konvansiyonun amacı, ilan ettiği din özgürlüğünü korumaktır ve konvansiyon, barışçıl din görevlilerine zulmedilmesine izin vermeyecektir.

Ve dinsizliği bir sistem haline getirecek olan kamu görevlisini, yasa koyucuyu aptal ilan etti: “Ulusal Konvansiyon bunu nefretle karşılamaktadır!”

Ayın 26'sında Danton, Robespierre'inkine çok benzer ifadelerle, Hıristiyanlıktan arındırma kampanyacılarına ve onların da ötesinde halk öncülerine karşı saldırıya geçti: "Konvansiyonda artık bu din karşıtı maskaralıkların son bulmasını talep ediyorum." Ayın 28'inde Robespierre, Jakobenler Kulübü'nde Danton'un söylemini sürdürdü. Fanatizmin ölümünü sevinçle kutlamak için konvansiyon kürsüsüne gelen çıplak kollulardan oluşan heyetlere karşıdevrimciler deme cüretini gösterdi ve onlara karşı baskı güçlerini kışkırttı.

Robespierre, bulunduğu konum gereği kendisini Katolik inancının koruyucusu haline getirmeye yöneldi. 5 Aralık'ta, Cumhuriyet'e Karşı Birlik Olan Kralların Manifestosuna Cevap [*Réponse aux manifestes des rois ligués contre la République*] meclis tarafından kabul edildi: "Fransız halkı ve temsilcileri tüm dinlerin özgürlüğüne saygı duyar ve hiçbir dini yasaklamaz." 6 Aralık'ta ise ilgili kararname kabul edildi: "Ulusal Konvansiyon (...) din özgürlüğüne aykırı her türlü şiddet veya tehdidi yasaklar." Bu, bir ilkenin yeniden onaylanmasından fazlasıydı. Yasa, önceki metinler gibi sadece bir hakkı garanti altına almıyordu; bir yasak, bir ceza kanunu maddesi şeklini alıyordu ve bağlam açıklık kazanmıştı. Hıristiyanlıktan arındırma yanlılarına karşı açık tehditler söz konusuydu.

Gerici ve karşıdevrimci kesim Robespierre'i kendilerine karşı sert davranmaya çağırıyordu. Incorruptible onları Pitt'in elçileri olan "yabancı ajanları" olmakla suçluyordu. Bu iftira beklenmedik olduğu kadar iğrençti de çünkü ne din karşıtı saptırma hareketine sinyal veren Hébert ve Chaumette ne de onların çağrısına muazzam bir enerji patlamasıyla karşılık veren baldırı çıplaklar, beşinci kolun ajanlarıydı.

Robespierre'in göz kamaştırıcı saldırısı karşısında Hébertistler gerçek renklerini gösterdiler ve kendilerini devrimci burjuvaziye bağlayan güçlü göbek bağıni ortaya çıkardılar. Kampanyalarını kendi çıkarları için, halk baskısı yoluyla siyasi nüfuzlarını artırmak için başlatmışlardı. Şimdi ortalık karıştığına göre, tek bir düşünceleri vardı: Kendilerini akılsızca soktukları bu çıkmazdan kurtulmak, baldırı çıplaklarla ilişkilerini kesmek, affedilmek ve kellelerini kurtarmak.

Hébert aniden dine karşı beklenmedik bir hoşgörü gösterdi: "Herkes kendi tanrısına istediği gibi tapar." Chaumette ise 29 Kasım'da komüne hoşgörüü övdü. Ancak komünün iki büyüğü geriye doğru hareketlerini daha da ileri götürdüler. Korkunun da etkisiyle, Robespierre'i taklit ederek kendilerini Hıristiyanlıktan arındırma yanlısı dostlarına hakaret etmek ve onların yabancılarını kışkırtmasıyla hareket ettiklerini ima etmek zorunda hissettiler.

Sadece sözde değil, eylemde de stratejik bir geri çekilme söz konusuydu. 23 Kasım'da komün baş yetkilisi, halk seline kapılarak başkentteki tüm kiliselerin kapatılmasını ve rahiplerin devrimci komiteleri tarafından gözetim altında tutulmasını emretmişti. 25 Kasım'da ise Genel Konsey'e gelerek pişman olduğunu ve önlemleri geri aldığını söyledi. Ancak halk

öncüleriyle baş yetkili ve yardımcısından daha doğrudan temas halinde olan konsey üyeleri buna karşı çıktılar. Chaumette suçlamasını okumayı bitirdiğinde, üyelerden bazıları onun aleyhinde konuşmak istedi. Eğer geri adım atarlarsa, “kiliselerin yeniden açılacağını ve bir an için bastırılmış olan fanatizmin yeni bir güç kazanacağını” biliyorlardı. Ancak Belediye Başkanı Pache, Chaumette’in yardımına koştu ve geçmişte Enragé'lere yaptığı gibi isteklerini muhaliflere kabul ettirdi.

Plebyen liderler kukladan farksızdı. Çıkarları gereği, konumlarını ve kaynaklarını koruma, canlarını kurtarma arzusuyla Robespierre'e bağlıydılar. Çıplak kollular ise bir gün önce neyseler o olarak kaldılar: fanatizmin amansız düşmanları. Ve komün liderlerinin geri çekilmesi onlar için kabul edilemezdi. Genel Konsey'de direniş devam etti. Özellikle de Sans-Culottes bölgesinin temsilcisi mühendis Dunouy bu direnişin başındaydı. Bu militan, kiliselerin kapatılmasına ilişkin 23 Kasım tarihli kararda önemli bir rol oynamıştı. Chaumette önce kendisiyle uzlaştığı, sonra da kendisine direndiği için onu affedemedi. Dunouy, 3 Aralık'ta günah keçisi olarak kullanıldı ve konseyden ihraç edildi. Eski görevine iadesini sağlamaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Bunun üzerine Chaumette ve işbirlikçilerine karşı öfkeli bir broşür hazırladı. Chaumette kelimesi kelimesine şöyle demişti: “Onu (*Dunouy*) eleştirdiğim şey aşırı devrimci olmasıdır.” Ve Dunouy, kendisine karşı alınan önlemleri Jacques Roux ve Babeuf'ün beddualarını anımsatan terimlerle kınadı: “Neredeyse fark edilmeyen vuruşlarla” “özgürlüğün altını oymaya” başlamışlardı.

Ancak bu geri çekilme Chaumette'i zorluklardan kurtarmadı. Kampanyayı başlatan kişi olduğunu söylemeyecek kadar ileri gitmişti. Hiçbir şeyi unutmayan Robespierre, eylül ayında Nevers'e yaptığı gezi nedeniyle onu affetmemişti. Chaumette, özellikle bu konuda saldırıya uğradı. Çeşitli gazeteciler Chaumette'i “Nevers komününde dini yok etmekle” suçladı. Nièvre'e bu iftiraları tekrarlayan mektuplar gönderildi. Nevers yönetimi ve halk meclisi bunlara karşılık verdi. Kendileri adına 25 Aralık'ta Genel Konsey'e bir heyet göndererek “iftiraya uğrayan Chaumette'in savunmasını üstlendiklerini” beyan ettiler.

Ancak tepeden öyle bir baskı geliyordu ki Genel Konsey sonunda Hıristiyanlıktan arındırma hareketini tamamen terk etti. 17 Şubat'ta bir üye, fanatizmin yerine geçecek ulusal bayramların programını okurken okuma mırıltılarla kesildi. Baş yetkili bela kokusu alıyordu. Yeni engizisyon onu kazığa bağlamak için çoktan işaretlemişti.

7. DİN GERİ GELİYOR

Bir süreliğine bastırılan fanatizm yeniden patlak verdi. Bölgelerin kaptığı ve çoğunlukla öyle kalan eski kiliselerin yokluğunda, ibadet bir dizi şapelde yeniden başladı. Bu şapellerden biri de Saint André-des-Arts idi. Enfer kapısındaki Enfant-Jésus manastırının kilisesinde kalabalık hiç de az değildi. Özellikle bir kumaş tüccarı, söylendiğine göre komünün izniyle

bu kiliseyi kiralamıştı. Pazar günleri ve resmi tatillerde dört rahip ayın yapıyordu. Çok sayıda yurttaş bağışta bulunuyordu.

Ayinlerin yapıldığı Saint-Honoré Caddesi'ndeki l'Assomption Kilisesi'nde de olaylar meydana geldi. Düzen şüphesiz bozulmuştu; Piques bölgesinin devrimci komitesinin görevlileri oraya giderek orada bulunan herkesin isimlerini yazdılar ve birkaç tehditte bulundular. Dindarlar 6 Aralık tarihli kararnameyi öne sürerek protesto ettiler. "Din özgürlüğüne karar verildi ve bize nasıl davranıldığını görüyorsunuz."

Banliyölerde de ibadet yeniden aynı şekilde başladı. Colombes sakinleri "din özgürlüğünün doğal bir hak olduğunu ve konvansiyon tarafından da bu şekilde tanındığını" ilan ettiler. Bu nedenle derhal kiliselerinde Katolik inancının yeniden tesis edilmesine karar verdiler.

Temsilciler Paris'ten gelen yeni talimatları alır almaz taşrada da bir dönüm noktası yaşandı. Kamu Selameti Komitesi, 24 Kasım'dan itibaren taşrada görevli temsilcileriyle yaptığı yazışmalarda yeni bir dil kullanmaya başladı. Yonne'daki Maure'ye; Indre'deki, Creuse'deki ve Vienne'deki Ingrandes'e, artık "felsefe silahını" kullanma zamanının geçtiği bildirildi.

Kamu Selameti Komitesi üyesi Cherbourg'da görevli Jeanbon Saint-André, kendini Hristiyanlıktan arındırma yoluna vermişti. 8 Aralık'ta rahiplere karşı şiddetli bir konuşma yapmış ve 10 Aralık'ta bir şenlik ateşine katılmıştı. Ancak ayın 11'inde Paris'ten, ayın 6'sında çıkarılan din özgürlüğüne ilişkin kararnamenin metnini aldı. Ani bir değişiklik. Ayın 11'inde şu kararı verdi: "Hangi bahaneyle olursa olsun, tüm yurttaşların din özgürlüğüne saldırması; din özgürlüğünü engellemek, kısıtlamak ya da değiştirmek için şiddet ya da tehdit kullanması yasaktır."

Kamu Selameti Komitesi'nin özel görevlisi ve Jeanbon gibi Robespierre'in yakını olan Genç Marc-Antoine Jullien de ani bir dönüş yaptı. 25 Kasım'a kadar yazışmalarında Hristiyanlıktan arındırma kampanyacılarına yönelik herhangi bir eleştiri bulmak mümkün değildi. Jullien en ileri devrimcilerle aynı çizgideydi. Cesaret edemeyeceği hiçbir önlem yoktu. Fanatizmin güçlü olduğu Morbihan ve Finistère gibi idari bölgelerde, devrimin zafer kazanmasının yalnızca bir güç kullanarak mümkün olduğuna ve acımadan saldırmak gerektiğine ikna olmuş görünüyordu. Ancak Paris'ten Robespierre'in geri adım attığı haberini aldığı anda, devrimci ordunun uyguladığı şiddeti eleştirdi.

Fanatizm konusunda Güney Fransa da Bretagne'dan farksızdı. Aralık ayının başında, Güneybatı temsilcisi Paganel, Hristiyanlıktan arındırma kampanyacılarına karşı baskı hareketine döndü. 14 Aralık'ta Toulouse'dan, komiteye, Akıl Tapınağı'nın açılışında bir konuşma yaparak dinleyicilerini "karşıdevrimci" olarak nitelendirdiği "aşırılığın özgürlüğe yönelik tehlikeleri konusunda uyardığını" bildirdi. Böylece kamu otoritelerinin korumasından emin olan güneydeki fanatizm, bir süreliğine eylemsiz kalarak bir kez daha serbestçe hareket edebileceğine inandı.

8. FANATİZM YENİDEN ORTAYA ÇIKIYOR

“Din özgürlüğü” politikası farklı şekillerde yorumlandı ve uygulandı; her zaman tutarlı değildi. Ama bir bütün olarak, 6 Aralık tarihli kararname ve Robespierre’in bu konuda yorumları Fransa’daki dindarlara ve rahiplere umut verdi.

17 Aralık’ta Roux-Fazillac, Périgueux’den, görevden ayrılan rahiplerin pişman olmuş göründüklerini yazıyordu. Somme ve Pas-de-Calais’de rahipler, “mesleklerini tereddütsüz yapmaya devam ettiler”. “Faaliyetlerini çıkarılan kararnameye dayandırdıklarını” söylüyorlardı. Ardennes’de fanatik rahipler neredeyse her yerde kiliseleri yeniden açtırdı. Silahsız kalan temsilciler buna izin vermek zorunda kaldılar. Sedan bölgesinde halk, kiliselerinin yeniden açılmasını ve özgürce ibadet etmelerine izin verilmesini talep etti.

Montpellier’de, Paris’ten konvansiyonun kararını duyuran çeşitli mektuplar alan halk, hemen “Katolik inancını yeniden tesis etmeye” koyuldu. Orne’da rahipler “din özgürlüğünden yararlanarak (...) kendi mahkemelerinde vicdanların kontrolünü yeniden ele geçirmek gibi haince bir umut beslediler”. Eure’de, belediyeler (halen dehşet içinde olan) papazları görevlerine devam etmeye ve ayin yapmaya zorladılar. “Din özgürlüğüne izin veren kararnameye” dayanıyorlardı.

Saint-Dizier’in baldırı çıplakları, gece vakti Akıl Tapınağı’ndan bazı aziz heykellerini ve tasvirleri kaldırdıklarında, çan sesi kenar mahalleleri ayağa kaldırdı. Kadınlar kiliseye akın etti. Hristiyanlıktan arındırma yanlılarını neredeyse parçalayacaklardı. Azizler yerlerine konuldu ve kadınlar Bakire Meryem’e kutsal su serptiler.

Ardèche’de din özgürlüğü fanatikler tarafından bahane olarak kullanıldı. Bir komün toplandı ve Katolik inancına devam ediliş edilmeyeceği, yani kesintiye uğrayan ibadetin eskisi gibi uygulanıp uygulanmayacağı konusunu görüştü. Eskisi gibi devam etmesine karar verildi. Basses Alpleri bölgesindeki Manosque papazı, din özgürlüğüne ilişkin kararnameyi bir gösteriyle duyurdu. Olay ciddi bir kargaşayla sonuçlandı.

Fanatizmin yeniden uyanışından korkan yetkililer, Robespierre’in uyguladığının tam tersi yönde frene basmak zorunda kaldılar. Ancak bu düzenlemeler, bu pişmanlıklar, başlangıçtaki frenlemenin etkilerini ortadan kaldırmadı. Burada biri azalan, diğeri artan iki karşıt hareketin yan yana geldiğini görüyoruz. Hristiyanlıktan arındırma hareketi, bir süre için, sarıntılar ve geri tepmelerle kazandığı hızı sürdürdü ancak sonunda dini tepki galip geldi. Fanatizmin çok bariz çıkışlarına karşı çeşitli yerlerde alınması gereken önlemler ve çeşitli yerlerde rahiplere yönelik aniden tekrar ortaya çıkan sakinlik, Hristiyanlıktan arındırmanın devamlılığından ziyade, “din özgürlüğü” kisvesi altında gerçekleşen dini restorasyon hareketinin karşı konulmaz gücünün kanıtıdır.

Kasım 1793 sonundaki dramatik olayların yarattığı tüm etkiler arasında en geniş kapsamlı olanı, Robespierre’in aniden Hristiyanlık karşıtlarına karşı dönerek rahiplere ve Kiliseye karşı mücadeleye hızlı bir şekilde giriş-

miş olan kitle hareketini zayıflatması, dağıtması ve yerinden oynatmasıydı. Kişisel prestiji muazzamdı. Ağzından çıkan en ufak bir söz kitlelerde geniş yankı buluyordu. Dahası baldırı çıplaklar, devrimin savunulmasını savaşın zaferle sonuçlanmasına bağladıkları için yurtseverdiler. Bu yüzden asırlık batıl inançlara bu kadar cesurca saldıran adamların Pitt'in adamları olduğunu ve krallar adına hareket ettiklerini bizzat Robespierre'in ağzından öğrendiklerinde, nasıl olur da rahatsız olmazlardı? Bir azınlık, öncüler, Hıristiyanlıktan arındırma yanlılarına sadık kaldılar; ancak Lanot'nun dediği gibi "genel bir felaket" olan cesaretsizliğe yenik düştüler. Çoğunluk ise tereddüt etti, durdu ve eski önyargıların kendilerini geri götürmesine izin verdi.

Atalardan kalan ağır miras tekrar su yüzüne çıktı. Devrim, yediği bu darbeden sonra toparlanamadı. Komünar Gustave Tridon bunu açıkça görmüştü:

Bir tür papalığa doğru hızla ilerleyen Robespierre, din özgürlüğü konusunda çeşitlemeler yaptığında, ateistler ve dinsizler aforoz edildiğinde, bu saldırı Akıl Bayramı'na bağlı kesimi rahatsız etti. Yüce Allah'ın peygamberine inanırsak Pitt ve Cobourg'un paralı ajanları zulüm yoluyla onu diriltmek istediklerinde, fanatizm son nefesini veriyordu. Bu hain havanın sonucu vermemesi çok nadirdir.

(*Les Hébertistes, plainte contre une calomnie de l'histoire*
[Hébertistler, tarihe atılan bir iftiraya karşı şikâyet], 1864).

Darbe yiyen sadece Hıristiyanlıktan arındırma kampanyası değil, aynı zamanda devrimin kendisiydi. Hükümetin geri dönüşü din sorunuyla sınırlı değildi; geriye doğru hareketini başlatan bir bütün olarak devrimdi. Tridon olayın kaderini belirleyen tarihlerin 28 Kasım'dan 12 Aralık'a kadar olduğunu tespit etmiştir. "Bu tarihler arasında, devrimin en büyük krizi yatmaktadır." Devrim ilerlemesini durdurdu, gericilik, genellikle sanıldığı gibi 9 Thermidor'da, 27 Temmuz 1794'te değil, bazılarının düşündüğü gibi Germinal'de,* 1794 Mart'ının sonunda değil, Robespierre'in jakobenler kürsüsünden, Danton'un ve perde arkasında "teknokratların" desteğiyle Hıristiyanlıktan arındırma yanlılarına savaş ilan ettiği 21 Kasım 1793 akşamından itibaren başlamıştır.

* (Fr.) Fransız Cumhuriyetçi Takvimi yedinci aydır. (ç.n.)

Yedinci Bölüm Devletin Güçlendirilmesi

1. KARIŞTIRILMAMASI GEREKEN İKİ BASKI BİÇİMİ

Burjuvazi kendini halk selinin önüne koyar koymaz çıplak kolluların baskısına direnmesini sağlayacak bir silah üretmek zorunda kaldı. Bu, merkezi iktidarın güçlendirilmesiydi. Tarihlerin eşzamanlılığı yine çarpıcıdır. Din özgürlüğüne ilişkin kararname 6 Aralık tarihli; güçlü bir merkezi iktidarın temel unsurlarının kesin olarak yerleştirildiği büyük kararname ise 4 Aralık tarihli.

Bu, burjuvazinin proletaryayı köleleştireceği devlet mekanizmasının oluşumunda bir aşamaydı. Merkezi ve bürokratik polis devleti, Marx'a göre "Fransız toplumunun bedenini bir zar gibi saran ve tüm gözeneklerini tıkayan bu korkunç parazit yapı" (*Louis Bonaparte'in On Sekiz Brumaire'i*, 1852), yani Proudhon'dan başlayarak on dokuzuncu yüzyıl anarşistleri tarafından birincil düşman olarak gösterilen devlet, bebeklik çağındaydı.

Montagnard liderler bu adımı, karşıdevrimi bastırma ihtiyacını öne sürerek haklı göstermeye çalıştılar. Kuşkusuz böyle bir kaygıları vardı ama tek kaygıları bu değildi. Atılan adımların bir kısmı devrim düşmanlarının çabalarını engellemeye yönelikken, diğerleri ancak ikinci iktidarı, yani halkın iktidarını kısıma arzusuyla açıklanabilir. Eğer amaç sadece aristokratları ve Jirondenleri alaşağı etmekse, "federalist" ayaklanmanın üstesinden gelmek için kullanılan çok sayıdaki yerel halk iktidarı organlarını ehlileştirmeye gerek var mıydı?

Dahası, 4 Aralık tarihli büyük kararın alındığı ortam, kararı hazırlayanların bazı niyetlerine ışık tutmaktadır. Merkezi iktidarın güçlendirilmesinin, karşıdevrimcilere yönelik şiddetin artmasından ziyade gevşemesiyle aynı zamana denk gelmesi ve bunun tam da Danton'la ittifak halinde olan Robespierre'in merhamet ve "hoşgörü" fikirlerini kabullenmeye başladığı bir dönemde gerçekleşmesi çarpıcı değil midir? Montagnard liderleri güçlü bir hükümet kurmaya zorlayan kişinin, tam da devrimin hem iç hem de dış düşmanlarıyla uzlaşmak isteyenlerin sözcüsünün Danton olması şaşırtıcı değil midir?

Dolayısıyla, 4 Aralık 1793'te başlayan sürecin ardındaki motivasyonlardan biri, devrimci burjuvazinin kitlelerin gücünü azaltma ve hatta yok etme arzusu. İncelenen evrimin yanlış anlaşılmasının nedenlerinden

biri, hiç şüphesiz, 1793 rejimi ele alınırken “kamu selameti diktatörlüğü”, “Montagnard diktatörlüğü”, “jakoben diktatörlüğü” ve “devrimci hükümet” gibi çeşitli terimler altında iki farklı baskı biçiminin birbirine karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Bir yanda bölgelerinde, devrimci komitelerinde, kulüplerinde, komünlerinde örgütlenmiş silahlı baldırı çıplakların iktidarı, yani ülke dışındaki gerilemeler karşısında içerideki düşmanın acımasızca cezalandırılmasını talep eden, tabandan tepeye, demokratik, yerinden yönetilen bir halk iktidarı; öte yanda Eski Rejim’in kalıntılarına ama aynı zamanda ve giderek artan bir şekilde çıplak kollulara karşı yönelen, otoriter, merkeziyetçi, tepeden inme bir burjuva diktatörlüğü söz konusuydu. Özgürlükçü sosyalizm ile otoriter sosyalizm arasındaki bu karşıtlık bugün de devam etmektedir.

4 Aralık tarihli kararname, önceki aylarda sağdaki düşmana karşı çıkarılan olağanüstü hal yasalarını pekiştirmesi ve sistemleştirmesi bakımından kesinlikle halkın arzularının yüce bir yankısıydı: Saint-Just, “Adaletle yönetilemeyenler kılıçla yönetilmelidir” diyordu. Merkezi iktidarın kitlelere karşı güçlendirilmesine ve burjuva diktatörlüğüne yönelik eğilim galip geldi. Aslen karşıdevrimcileri bastırmak için kurulmuş olan Kamu Selameti Komitesi, nisandan aralık ayına kadar yetkilerini genişletti; kendisini çıplak kolluların pençesinden kurtardı ve şimdi de karşıdevrimi bastırma ihtiyacını öne sürerek solda yoluna çıkan her şeye, halk iktidarının embriyonunu oluşturan tüm organlara saldırmaya başladı. Dolayısıyla, 4 Aralık tarihli kararname; halk baskısı kurmaya yönelik eğilimin doruk noktası olmaktan çok, büyük ölçüde bu eğilimin bastırılmasıydı.

Öte yandan Kamu Selameti Komitesi niyetini açıkça belli ediyordu. 26 Ocak 1794’te Calvados’ta görev yapan temsilci Laplanche’a şöyle yazdı: “Bugün devrimden ziyade devrimci bir hükümet kurulması söz konusudur.”

2. DANTON GÜÇLÜ BİR HÜKÜMET ÇAĞRISI YAPIYOR

Burjuvazinin bir kesimi uzun bir süredir, karşıdevrimden çok kitlelere karşı güçlü bir hükümet kurulması çağrısında bulunuyordu. Cumhuriyet’in Venedik’teki diplomatik temsilcisi Noël, dostu Danton’a yazdığı mektuplarda barışın ancak Fransa’da “anarşiyi” kontrol edebilecek güçlü ve istikrarlı bir hükümetin kurulmasıyla mümkün olabileceğini defalarca tekrarlıyordu. Danton’un teşvikiyle ilk Kamu Selameti Komitesi kitleler karşısında güçlü bir hükümet olarak durmaya çalıştı. Bu amaç, Robert Lindet tarafından hazırlanan 7 Mayıs tarihinde taşrada görevli temsilcilere verilen talimatla açıkça görülmüyordu. Ancak çıplak kolluların karşı konulmaz baskısı hesaplarını altüst etti. Kralcılara ve “federalistlere” karşı tabandan gelen güçlü bir iktidar zafer kazandı. İlk Kamu Selameti Komitesi teslim olmak; Danton da kenara çekilmek zorunda kaldı.

Bununla birlikte, Ekim ayının [1793] başından itibaren bir geri dönüşün ilk işaretleri ortaya çıktı. Ayn 10’unda Saint-Just, konvansiyona “Fransa’daki geçici hükümetin barişe kadar devrimci olacağı” kararını aldırdı. Devrimci

kelimesi bu bağlamda olağanüstü yetki ve diktatörlük anlamına geliyordu. Bu kararname ile tüm resmi organlar, “Kamu Selameti Komitesi’nin gözetimi altına” alındı; başka bir deyişle, merkezi iktidar yerel yönetimleri denetim altına aldı. Ayın 26’sında Barère, yenilenmesi planlanan belediye seçimlerinin bir sonraki duyuruya kadar ertelenmesi konusunda konvansiyonun karar almasını sağladı.

Danton, Paris’e döner dönmez 23 Kasım’da “ulusal görevliler” olarak yeniden adlandırılan yerel yöneticilerin, merkezi hükümet tarafından atanan ve denetlenen merkezi hükümetin görevlileri olmasını önerdi. Konvansiyon ve Kamu Selameti Komitesi başlangıçta buna karşı çıktı ve bu teklif ertelendi.

Ancak Dantonistlerin cesareti kırılmadı. Birçok defa yeni girişimlerde bulundular. Konvansiyon, 4 Aralık tarihli kararname ile nihayet Danton’un önerisini biraz daha ihtiyatlı bir biçimde de olsa kabul etti. İlçe ve komün yetkililerinin kaldırılmasına ve bunların yerine “yasaların uygulanmasını talep ve takip etmekle özel olarak görevlendirilmiş ulusal görevlilerin” getirilmesine karar verildi. İlçelere bağlı ulusal görevlilerin her on günde bir Kamu Selameti ve Genel Güvenlik Komiteleri ile yazışmaları gerekecekti.

Bu görevliler nasıl seçilecekti? Seçim ilkesinden tamamen ayrılmaya cesaret edemeyen konvansiyon, zahmetli bir uzlaşmaya gitti. Yerel yönetimler, komünler ve ilçeler kendi tasfiyelerini yapacak ve adaylar önerecekti. Ancak konvansiyon bu önerileri kabul etmemekte ve dilediğini atamakta serbestti. Öte yandan Kamu Selameti Komitesi bu atamalar üzerinde hemen hemen inisiyatif sahibiydi çünkü tek yapması gereken bunları meclisin onayına sunmaktı. Ancak kararın en ciddi yönü, yerel yöneticilerin aşağıdan gelen ve yetkilerini tabandan alan vekiller olma statülerini kaybetmeleri ve merkezi hükümetin yürütme görevlileri haline gelmeleri idi.

4 Aralık tarihli kararname ilk adımdı. Merkezileşmeye geri dönüş yavaş oldu. 1794 baharında yerel yönetimler halen oldukça özerktiler ve kendi hayatlarını sürdürüyorlardı. Yıl III (1795) Anayasası merkeziyetçiliğe dönüşte ikinci bir aşamaya işaret ediyordu. Bonaparte, Robespierre’in başlattığı işi ancak yıl VIII (1799) Anayasası ile tamamlayabildi.

3. KOMÜNÜN ZAYIFLAMASI

Paris Komünü’nün baş yetkilisi Chaumette, 4 Aralık tarihli kararnamenin uygulanmasıyla birlikte ulusal görevli sıfatını almak zorunda kaldı. Bu basit bir unvan değişimi değildi. Chaumette artık Parisli baldırı çıplakların seçilmiş temsilcisi değil, merkezi iktidarın görevlisi haline gelmişti. Aslında bu, Paris’teki halk iktidarının zayıflaması anlamına geliyordu. Böylece merkezi iktidar ile komün arasındaki eski rekabet sona erdi. Komünün merkezi iktidara tabi olması, özellikle Kamu Selameti Komitesi’nin otoritesini benzersiz bir şekilde güçlendirdi. Nitekim komün, Paris’teki tek örgütlü silahlı güç olan ulusal muhafızların mutlak hâkimi olmuş, başkentin tüm polis gücünün kontrolünü ele geçirmiş; böylece merkezi hükümeti kendi insafına bırakmıştı.

4 Aralık tarihli kararname ayrıca devrimci komitelerin doğrudan ve herhangi bir aracı olmaksızın Genel Güvenlik Komitesi'ne bağlı olmasını öngörüyordu. Bu komiteler devletin mekanizması olan alt polis organları haline gelecekti.

Fransa'nın dört bir yanındaki komünlerin ve aynı şekilde bunların halk meclisleri ile devrimci komitelerinin birbirleriyle doğrudan ilişki kurmaları, çeşitli yerel yönetimleri ya da idari bölgeleri kapsayan herhangi bir sözde "merkezi" toplantı yapmaları yasaklandı. Burjuvazi federasyon hayaletiyle mücadele ediyordu. Bu merkezi toplantılar, merkezi burjuva iktidarıyla rekabet edebilecek yeni bir iktidarın embriyonu olan serbest bir yerel halk konseyleri birliğini andırıyordu. Kuşkusuz bu, iki ucu keskin bir kılıçtı: Halk öncüsü için bir destek noktası olabilirdi ama aynı zamanda "federalist" karşıdevrim tarafından kullanılabilirdi. Ancak burjuvazi, Jironden "federalizmini" halk federalizmiyle karıştırırken iyi niyetle hareket etmiyordu. Halk federalizmine saldırmak için diğerini bahane olarak kullandı. Ancak iki federalizm birbirinden çok farklıydı. Jirondenler kelimenin tam anlamıyla hiçbir şekilde federalist değillerdi; onların "federalizmi" yalnızca Parisli baldırı çıplaklara duydukları nefretten kaynaklanıyordu. Montagnardlardan bile daha merkezîyetçi ve güçlü bir merkezi iktidar fikrine daha da bağlıydılar. Dahası, "federalist" ayaklanma, birçok yerel halk konseyinin kendiliğinden devrimci enerjisi tarafından, merkezi iktidarın güçlendirilmesiyle olacağından çok daha kesin bir şekilde bastırılmıştı.

İktidarın hoşuna gitmeyen federasyon girişimleri, karşıdevrimci bir ruhla değil, daha ziyade aşırı devrimci bir ruhla gerçekleşmiş gibiydi. Ekim ayı başında toplanan ve iase krizine çare olarak Cumhuriyet'in tüm üretici güçlerinin ulusallaştırılmasını cesurca talep eden Güney Fransa Halk Meclisleri Kongresi örneğinde olduğu gibi. Kasım ve aralık aylarında kuzeyde yapılan merkezi toplantılar ve Strasbourg'da kurulan merkezi dernek de aynı şekilde, hepsi de en ileri görüşlü taşrada görevli temsilcilerin teşvi-kiyle ya da Hébertist plebyen'lerin itici gücüyle kuruldu. 4 Aralık tarihli kararnamede bütün bir madde bunlara ayrıldı: "İster halkın temsilcileri tarafından isterse halk meclisleri tarafından, hangi ad altında olursa olsun düzenlenen tüm kongreler ya da merkezi toplantılar (...), hükümetin eylem birliğini bozduğu ve federalizm eğilimi taşıdığı gerekçesiyle bu kararname ile iptal edilmiş ve açıkça yasaklanmıştır."

4. DEVRİMCİ ORDUNUN ISKARTAYA ÇIKARTILMASI

Devrimci ordunun liderleri bu orduyu, olağanüstü terör araçlarına sahip, sadece kendilerine bağlı, olağan askeri kuralların dışında, ayrıcalıklı, özel maddi avantajlardan yararlanan özerk bir birlik haline getirmek istediler. Karşıdevrimci faaliyetleri bastırma ihtiyacıyla gerekçelendirilen, ordunun personelini ve sayısını önemli ölçüde artırma ve düzenli ordunun birliklerini ona tabi kılma gibi cesur bir fikre bile sahipti.

Bu planlar Kamu Selameti Komitesi tarafından çoktan reddedilmişti. Konvansiyon yeni ordunun örgütlenmesini düzenli ordunun başkomutanına emanet etmişti. Carnot, meclise olağan askeri yönetmelikleri model alan devrimci ordu yönetmeliklerini kabul ettirmişti. Bu yönetmelik, özellikle tabur komutanlarının, yani üst düzey subayların, askerleri tarafından seçilmemesini, Geçici Yürütme Konseyi tarafından atanmasını ve Kamu Selameti Komitesi tarafından onaylanmasını öngörüyordu.

Konvansiyon, 30 Ekim tarihinde bir kararnameyle, devrimci ordunun askeri kanunlara tabi olduğunu ve bu kanunlara uymayı reddeden mensuplarının ordudan çıkarılacağını ilan etti. Devrimci ordu sayıca artırılmadı, hatta planlanan sayıya bile çıkarılmadı. 6.000 kişiye izin verilmesine rağmen piyadelerin sayısı hiçbir zaman 4.500 kişiyi geçmedi.

4 Aralık tarihli kararnamede, Robert Lindet'nin daha sonra "Tatarlar ordusu" olarak adlandıracağı merkezi devrimci orduyu hedef alan bir madde yer aldı: "Hangi kurum ya da kuruluşa bağlı olursa olsun tüm silahlı kuvvetlerin ve bunların komutanlarının, ev aramaları da dahil olmak üzere, münhasıran yetkili sivil makamlara ait olan eylemleri, bu makamların yazılı emri olmaksızın gerçekleştirmeleri kesinlikle yasaktır."

5. YÜRÜTME KONSEYİ'NE KARŞI YÜKSELEN SESLER

Plebyen'ler tarafından kontrol edildiği için daha az ölçüde de olsa halk iktidarının bir aracı olarak kullanılabilecek bir organ daha vardı. Bu da Geçici Yürütme Konseyi olarak bilinen resmi hükümetti.

Danton, 1 Ağustos 1793'te Kamu Selameti Komitesi'nin geçici bir hükümet olarak kurulmasını önerdiğinde, Yürütme Konseyi'nin kaldırılmasını ima etmişti. Kamu Selameti Komitesi'nin nisan ayında kurulmasından bu yana Yürütme Konseyi'nin var olması için neredeyse hiçbir neden olmadığı birkaç kez tekrarlanmıştı. Er ya da geç, iki organdan biri yerini diğerine bırakmak zorunda kalacaktı. Savaş bakanlığı sayesinde Yürütme Konseyi'nde üstünlüğü ele geçiren plebyen Hébertistler, Kamu Selameti Komitesi'nin feshedilmesini talep ettiler. Öte yandan Kamu Selameti Komitesi üzerinde etkili olmayı uman Dantonistler ise Yürütme Konseyi'nin kaldırılmasını talep ediyorlardı.

Danton önerisini sunarken devrimci burjuvazinin plebyen'lere en düşman, kitlelerin gücünden en çok korkan kesiminin temsilcisi olarak hareket ediyordu. Ancak aynı zamanda, Danton ve arkadaşları kişisel çıkarlarını da gözetiyorlardı. Dantonistler ile Pache'in izinden gidenleri karşı karşıya getiren eski bir tartışma vardı; bu tartışma yüksek siyasetten ziyade aşağılık çıkarlardan kaynaklanıyordu. Danton ve çevresi ordulara yapılan ikmallerden, iase yönetiminden ve levazım müdürlüğü görevlerinden büyük kârlar elde etmişlerdi. Kendilerinden farklı olmayan Pache'in adamlarını rakip çete olarak görüyor ve onlardan nefret ediyorlardı. İki klan savaş halindeydi.

Danton'un Pache'a olan nefreti çok eskilere dayanıyordu. Ekim 1792'den beri görevde olan Pache'in Savaş Bakanlığı görevini kısa ömürlü ve kötü davranışlı Beurnonville'in devralmasını sağlayan Danton'du. Dantonistler daha sonra Savaş Bakanı Bouchotte'u ve baldırı çıplak generalleri acımasızca taciz ettiler. Robespierre de birkaç kez onları savunmak zorunda kaldı.

Ancak Robespierre ve Danton'un aleni işbirliği ve 21 Kasım 1793 olayları, Dantonistleri Pache klanına ve Yürütme Konseyi'ne yönelik saldırılarını yoğunlaştırmaya teşvik etti. Dantonistler esas olarak Yürütme Konseyi'ni plebyen'lerin etkisi altında olmakla suçluyorlardı. 4 Aralık'ta ve takip eden günlerde Bourdon (Oise) defalarca Yürütme Konseyi'nin, "bu ayak takımının" tamamen feshedilmesini talep etti.

Bu arada Dantonistler, Savaş Bakanlığı Genel Sekreteri François Vincent'in hapsedilmesiyle ilk defa ve ciddi bir avantaj elde ettiler. Daha büyük başarıların habercisi olan bu başarı onları sarhoş etti. Ayn 19'unda Bourdon, Jakobenler Kulübü'nde, "Savaş Bakanlığı'ndaki karşıdevrimci hizip yakında ezilecek" diyordu. Ayn 21'inde bizzat Danton, Bouchotte'a ateş püskürüyordu.

Savaş Bakanlığı'ndaki plebyen'leri taciz edenler sadece Dantonistler değildi. Kamu Selameti Komitesi içinde de güçlü muhalifleri vardı. 14 Ağustos'ta Barère sayesinde komiteye giren ve askeri operasyonların üst komutanlığını ele geçiren Carnot, Pache'in adamlarının hizmetlerinden yararlanacak kadar zeki idi; ancak içten içe ve uzun süredir onlara karşı temelden düşmanlık besliyordu. Çevresini eski aristokratlardan oluşan bir kurmay heyetiyle kuşattığı için Bouchotte'un her an ihanete hazır profesyonel subaylar yerine, askeri yetenekleri olmayan ama kendilerini devrime adanmış liderleri tercih etmesine katlanamıyordu. Bu yüzden fırsat kolluyordu. Dantonistlerin saldırıları, Carnot özellikle de savaşın gidişatını durdurma riski taşıdıklarında aşırı biçimlerini her zaman onaylamasa da onun yolunu hazırlamıştı. 22 Aralık'ta, Kamu Selameti Komitesi, onun kaleminden, Yürütme Konseyi'ne 4 Aralık tarihli kararnamenin anlamını açıkladı. Artık Yürütme Konseyi değil, komite hükümetti; komite karar veriyordu, konsey bu kararları uygulamakla sınırlıydı.

Ancak Kamu Selameti Komitesi kısa sürede niyetini ortaya koydu. Amacı Yürütme Konseyi'ni tamamen feshetmekti. Hébertistlerin düşüşünden sonra başarılı olacaktı.

6. TAŞRADA GÖREVLİ TEMSİLCİLERE SINIRSIZ YETKİLER

Taşrada görevli temsilciler, artık otoritesinin bir kısmının her şeye gücü yeten ve kontrolsüz prokonsül'ler* ile yarıştırılmasını istemeyen merkezi iktidarın öfkesine neden oluyordu. Özellikle de bu temsilciler, halk öncülerinin baskısına maruz kalan plebyen'lerdi.

* Antik Roma'da işlevi günümüzdeki vali kavramına karşılık gelen görevdir. Bu terim ayrıca, Guérin'in burada yaptığı gibi yetkilendirilmiş görevliler için de kullanılmaktadır. (ç.n.)

Taşrada görevli temsilciler kurumu geçici bir önlemdi. Tehlikenin had safhada olduğu bir dönemde, en acil sorunların üstesinden gelmeyi ve hem ülke içinde hem de dışında karşıdevrime karşı koymak için halkın enerjisini yerinde harekete geçirmeyi mümkün kıldı. Bu noktada, bunalmış ve güçsüz durumda olan merkezi iktidar temsilcilerin önünü açmıştı. 30 Nisan 1793 tarihli kararname onlara “sınırsız yetkiler” verdi. Sürekli merhametsiz davranmak için teşvik edildiler. 8 Eylül’de, Bretagne temsilcisi Carrier, Ille-et-Vilaine piskoposunun sınır dışı edilmesini talep etti; komite hemen cevap verdi: “Konvansiyon tarafından size verilen yetkiler, gerekli olduğuna inandığınız tüm kamu selameti önlemlerini almanız için yeterlidir.” Ayın 15’inde yine Carrier, devrime bağlı olan komünler dışında Bretagne’nin tamamının “açık karşıdevrim” içinde olduğunu bildirdiğinde komite şu yanıtı verdi: “Kangren olmuş tüm organları gecikmeksizin temizleyin, tüm suçlular kanunun kılıcını hissetsin. (...) Komite gayretinize güveniyor.” Ayın 29’unda komite, oradaki yetkilileri görevden alması ve kamu selameti için tüm önlemleri alması için Carrier’i Nantes’a gönderdi. Aynı gün Kamu Selameti komitesi üyesi Hérault de Séchelles, meslektaşları adına ona bir mektup yazdı: “Ancak zafer kazandığımızdan emin olduğumuzda insancıl davranabileceğiz.”

Carrier’in bu tavsiyeleri harfiyen uyguladığını biliyoruz. Karşıdevrimciler sandallara bindirilerek Loire nehrinde boğuldular. Bu kitle katliamından sonra, 21 Ocak 1794’te komite, Carrier’i daha da sert davranmaya çağırdı. 110 tutukluyu Paris’e gönderip onları uygun bir şekilde Devrim Mahkemesi önünde yargılattığı için onu eleştirdi.

Lyon’daki acımasız baskı da bizzat Kamu Selameti Komitesi tarafından emredilmiş ve uygulanmıştı. 30 Eylül’de şehrin kuşatılmasının yavaşlığından şikâyet ederek Dubois-Crancé ve meslektaşlarını bu “suçlu şehre kılıç çekmeye” çağırıyordu. 12 Ekim’de komite, temsilcilere Robespierre’in kendi eliyle yazdığı ve imzaladığı bir mektup göndererek onları “yetersiz bir siyasi duyarlılığın ilk hareketlerine” boyun eğmekle suçladı. Mektup şu şekilde sonuçlanıyordu: “Hainlerin maskesi düşürülmeli ve onlara merhamet gösterilmemelidir. (...) Size gönderdiğimiz selamet kararnamelerini amansız bir sertlikle uygulayın.” Bu kararnamelerden biri hâlâ meşhurdur: “Lyon şehri yok edilecek. Zenginlerin oturduğu her yer yıkılacak. (...) Lyon’un yıkıntıları üzerinde, bu şehrin kralcılarının suçlarını ve aldıkları cezaları gelecek nesillere anlatmak üzere, üzerinde şu yazının bulunduğu bir sütun yükselecek: ‘Lyon özgürlüğe savaş açtı; Lyon artık yok.’”

Ayın 30’unda komite, Collot d’Herbois ve Fouché’yi devrimci ordunun bir bölümüyle birlikte Lyon’a bir göreve gönderdi. Aynı zamanda Fouché’ye aristokrasinin son direnişlerini de “ezme” talimatı verildi. Collot ve Fouché hemen harekete geçti. Karşıdevrimciler Brotteaux ovasında kurşuna dizildiler (4 ve 5 Aralık). Ayın 5’inde, 230 komplocunun aynı gün idam edilmesinden gurur duyan Collot, Robespierre’in arkadaşı ve ev sahibi Duplay’e şöyle yazdı: “Cumhuriyetçi adalete yeni bir hayat verdik, yani

halkın iradesi kadar doğrudan ve korkutucu bir adalet.” Dolayısıyla Robespierre’in olup biten her şeyden haberi vardı. 8 Ocak 1794’te komite, Allier ve Creuse’a gönderilen Petitjean’a, Fouché’nin “enerjisinden” ilham almasını bir kez daha tavsiye etmiştir. Mektup yine Robespierre’in el yazısıyla yazılmıştı.

13 Ekim’de komite benzer şekilde temsilciler Ysabeau ve Tallien’i Bordeaux’ya girmeye ve isyancı şehri cezalandırmaya çağırdı. Robespierre kendi el yazısıyla şu *notu* ekledi: “Hainler ve kralcılar en ağır şekilde ve derhal cezalandırılmalıdır.”

Loiret ve Cher’de görev almaya hazırlanan Laplanche da önceden talimat almanın akıllıca olacağını düşündü; komite 12 Eylül’de cevap verdi: “Size verilen sınırsız yetkiler, kamu selameti için almanız gerektiğine inandığınız tüm önlemlere izin vermektedir.” Komite memnuniyetini göstermek için Laplanche’ı aşağıdaki talimatlarla Caen ve Calvados’a gönderdi (14 Ekim): “Suçluların canını bağışlamayan ve herkesi etkileyen bu çarpıcı şiddet eylemlerine ihtiyacımız var.” Collot d’Herbois’nın el yazısıyla yazılan bu mektup, Robespierre ve Barère’in imzalarını taşıyordu.

7. TEMSİLCİLERİN YETKİLERİ SINIRLANDIRILIYOR

Ancak 25 Kasım’da (Robespierre’in dramatik konuşmalarından dört gün sonra), bir kararname çıkarıldı ve temsilciler düzene çağrıldı: “Görevli olarak gönderilen halkın temsilcileri Kamu Selameti Komitesi kararlarına uymakla yükümlüdür.” 29’unda Billaud-Varenne, 4 Aralık’ta kabul edilecek yasa tasarısını konvansiyona bildirirken, bu temsilcilere sert bir şekilde saldırdı: “İdari bölgelere gönderilmiş halkın temsilcileri kendi çabalarıyla kurumlar oluşturmuşlardır; planlama eksikliği sebebiyle bu kurumlar özgülük için ölümcül olabilir,” Daha sonra kendi görüşüne göre hata yapan ve görevini kötüye kullanan temsilcileri sıraladı.

4 Aralık tarihli kararname kısmen onlara yönelikti. Kamu Selameti Komitesi, karar yayımlanır yayımlanmaz, temsilcilere bir yorumlamadan ziyade bir uyarı niteliği taşıyan ve kendilerine verilen yetkilerin sınırlı olduğunu vurgulayan bir genelge gönderdi. 24 Aralık’ta komite, taşrada görevli temsilcilere bu sınırlar “dahilinde hareket etmelerini” bildirdi.

Taşrada görevli temsilciler giderek artan bir şekilde bazı ayrıcalıklarını ulusal görevlilere kaptırdılar. Görevlerinin “mümkün olan en kısa sürede” sona erdirilmesini beklerken yetkileri önemli ölçüde azaldı. Artık kendilerini bir yasakla karşı karşıya bulmadan adım atamıyorlardı:

- Yetkilerini yerel görevlilere devretmeleri yasaktı. (Taşrada görevli en radikal temsilciler, bir yeri “baldırı çıplaklaştırma” görevini plebyen’lere, hatta sıradan baldırı çıplaklara vermişlerdi. Kitlelerle doğrudan temas halinde olan halk adamlarına ya da plebyen’lere böylesine geniş yetkiler verilmesi merkezi iktidarı korkuttu);
- Kendi yetkilerine dayanarak vergi koymaları yasaktı. 4 Aralık tarihli kararnamede şöyle deniyordu: “Yasa gereği olmadıkça herhangi bir vergi, zorunlu veya

gönüllü borç alınamaz.” Plebyen’lerin bu konudaki çabalarından rahatsız olan varlıklılar böylece rahat bir nefes aldılar. Olağanüstü mahkemeleri diledikleri şekilde kullanmaları yasaktı. Konvansiyon, 16 Şubat 1794 tarihinde şu kararı aldı: “İdari bölgelerde kurulan devrim mahkemeleri ya da olağanüstü komisyonlar (...) sadece açıkça yargılama yetkisine sahip oldukları suçlarla itham edilenleri yargılayabilir.”

– Ölüm cezası vermeleri yasaktı.

– El koyma talep etmeleri yasaktı. Böylece en yaygın olarak kullandıkları ayrıcalıklardan biri ellerinden alınmış oldu. 12 Şubat 1794 tarihli bir kararnameyle bu hak iâşe komisyonuna devredildi; bundan sonra, emirlerinin geçici olarak yerine getirileceği ve sorumlu tutulacakları çok acil durumlar dışında Kamu Selameti Komitesi’nin onayı olmadan el koyma talebinde bulunamayacaklardı.

– Son olarak, devrimci orduları toplamaları yasaktı. 4 Aralık tarihli kararname, idari bölgelere bağlı devrimci orduların dağıtılmasını öngörüyordu.

Loire’daki devrimci ordusunu “komplocuların tutuklanması için görevlendirilen ulusal muhafızlara” dönüştürerek kararnameyi çürüten Javogues hariç, temsilcilerin çoğu Paris’ten gelen emirleri itaatkâr bir şekilde yerine getirdi. Ancak devrimci askerlerin tamamı kendilerini dağıtılmış olarak görmüyordu. Söz konusu kararnamenin yayımlanmasından on beş gün sonra, Haute-Garonne’daki devrimci ordu terör estirmeye devam ediyordu. Fabre ve Clauzel, 17 Aralık’ta ordunun yaptığı “aşırılıkları” konvansiyona ihbar etti. Bunun üzerine meclis aşağıdaki kararnameyi kabul etti: “Bu ayın 17’sinde çıkarılan kanunla dağıtılan devrimci ordu denilen birliklere dahil olan tüm yurttaşlar, bu kararnamenin yayımlanmasından itibaren yirmi dört saat içinde ayrılmadıkları ve silahlarını teslim etmedikleri takdirde (...) on yıl hapis cezasına çarptırılacaklardır. Aynı durumda olan her rütbedeki subaylar ölümle cezalandırılacaktır.”

8. TEMSİLCİLER OLAĞANÜSTÜ ELÇİLERCE YOLA GETİRİLİYOR

Merkezi iktidar, temsilcilere daha fazla yasak ve uyarı göndermekten daha fazlasını yaptı. İçlerinden en radikal olanlarına, onları denetlemek ve eylemlerini engellemekle görevli olağanüstü elçiler gönderdi. Bu *missi dominici*’ler* Robespierre’in en güvendiği adamlardı.

Ekim ayının başından itibaren Saint-Just ve Lebas, Strazburg’a gönderildi. ılımlılar ve radikaller arasında şiddetli bir çatışma vardı. Bu çatışma bir dereceye kadar burjuvalar ve çıplak kollular arasındaki sınıf mücadelesini yansıtıyordu. Resmi temsilciler, genellikle dışarıdan gelen ve “la Propagande” olarak bilinen bir “merkezi dernek” içinde bir araya gelen baldırı çıplakların yanında yer aldılar. Saint-Just ve Lebas ise ılımlıları, tasfiye edilmiş halk meclisinde bir araya gelmiş Strazburg’un varlıklı insanlarını destekliyordu. Propagande, önemli bir figür olan Devrim Mahkemesi

* (Lat.) Ziyaret edilemeyecek kadar uzak bölgelerde idareyi denetlemekle görevlendirilen “hükümdarın elçileri” anlamına gelmektedir. (ç.n.)

savcısı Euloge Schneider tarafından yönetiliyordu. İktidar sarhoşluğuna kapılan Schneider şüphesiz biraz fazla ileri gitmişti. Saint-Just ve Lebas, Strazburg'un zengin yurttaşlarının alkışları arasında onu giyotinin ayağına bağlayarak sergiledi ve ardından koruma altında Paris'e gönderdi. Lebas, 14 Aralık'ta Kamu Selameti Komitesi'ne, Euloge Schneider'e verilen cezanın, diğer şeylerin yanı sıra, "yabancıları bastırma ihtiyacından" kaynaklandığını yazdı. Şöyle ekledi: "Kozmopolit şarlatanlara inanmıyor ve sadece kendimize güveniyoruz." Schneider daha sonra, "dış ve iç düşmanların düşmanca planları lehine hareket ettiği" gerekçesiyle 31 Mart 1794'te giyotinle idam edildi.

Alsace bölgesinden ayrıcalıklılar ve karşıdevrimciler yeniden başlarını kaldırdılar. O sırada Strazburg'da henüz genç bir delikanlı olan yazar Charles Nodier, Schneider'in düşüşünün yarattığı etkiyi *Souvenirs*'de [Hatıralar] anlatmıştır. Monnet adında bir "propagandacı" (büyük ihtimalle Strazburg Belediye Başkanı) Schneider'in ellerini tutarak şöyle demiştir: "Saint-Just zafer kazandı ve özgürlük kaybetti."

Marc-Antoine Jullien, Carrier'in kışkırttığı zalimce eylemlere son vermek üzere aralık ayında Nantes'a gönderildi. Robespierre ve diğerlerine yazdığı mektuplarında Julien, temsilciyi bir satrap ve despot olarak nitelendirdi ve geri çağrılmasını sağladı. Çok daha sonra, Kasım 1794'te, Thermidor'cu konvansiyon Carrier'i Devrim Mahkemesi önüne çıkarmaya karar verdiğinde, soruşturma Jullien'in Robespierre'e yazdığı mektuplarla yönetildi. Dava mahkemeye sunulduğu zaman Jullien aleyhte tanık olarak dinlendi. Jullien karşıdevrimin önünü açmıştı.

Ocak 1794'te Kamu Selameti Komitesi, Robespierre'in kardeşi Augustin'i, Haute-Saône, Doubs ve Jura'da olağanüstü bir göreve gönderdi. Jullien gibi Genç Robespierre'e de temsilcilerin eylemlerini engelleme ve yapılan hataları düzeltme talimatı verildi. Augustin ılımlı görüşleriyle tanınıyordu. Ağabeyinin sağındaydı ya da daha doğrusu, Maximilien'in dile getirmeyi riske atmayacağı fikir ve niyetlerini açıkça ifade etme konusunda ondan öndeydi.

Augustin Robespierre 22 Ocak 1794'te Vesoul'a vardı ve denetlemekle sorumlu olduğu temsilcisi Bernard (Saintes) ile buluştu. Burada, 21 Kasım'da kardeşi tarafından Paris'te gerçekleştirilen gösteriyi taşraya uygun bir şekilde tekrarladı. Halk meclisine gitti ve uzlaşmadan, hoşgöründen, genel aften söz ederek 800 tutukluyu serbest bıraktı.

Bernard (Saintes), sorumlu olduğu idari bölgelere beklenmedik bir "efendinin elçisi" gönderilmesine şaşırılmıştı. Augustin Robespierre'in merhamet fikirlerini benimsemiş gibi görünmenin akıllıca olacağını düşünerek onun yaptıklarına kendi adını da ekledi ve onunla çok samimi ilişkiler kurdu. Ancak çok geçmeden halk baskısı onu zayıflığından utanır hale getirdi. Vesoul'dan daha ilerici olan Besançon halk meclisi, Vesoul ve Montbéliard'da şüphelilerin toplu halde serbest bırakılmasına öfkelenmişti. Besançon'a yeni atanan ve halk meclisinin etkisi altında olan temsilci Lejeune, Bernard'la bu kentte bir araya gelerek ona sitem etti. 31 Ocak'ta iki temsilci halk

meclisine gittiler. Baldırı çıplakların eleştirileri karşısında sarsılan Bernard zayıflık gösterdiğini kabul etti. 5 Şubat tarihinde Dijon'dan konvansiyona, Jirondenlerle işbirliği yaptıkları için hapse atılan yöneticilerin serbest bırakılmasında meslektaş Genç Robespierre ile işbirliği yaptığını "tüm Fransa'nın önünde" itiraf ettiği dokunaklı bir açıklama metni gönderdi.

Temsilci Javogues, Saône-et-Loire ve Ain'de cesur bir politika izleyerek çıplak kollulardan oluşan gözetim komitelerinin desteğiyle, şüphelilere karşıdevrimci bir orduyu harekete geçirdi, şüphelileri yargılamak için halk komisyonları kurdu, zenginlerin evlerinin yıkılmasını emretti, el konulan taşınmazların hasatlarını satışa çıkardı ve daha pek çok şey yaptı. Destekçileri, Robespierre'in Paris'teki tutum değişikliğini kınayacak kadar tedbirsiz davranmışlardı.

Incorruptible karşılık vermekte gecikmedi. En güvendiği adamlarından biri olan temsilci Gouly'yi, Javogues'un yerini alması için Ain'e gönderdi. Gouly 12 Aralık'ta Bourg'a vardı ve bir an bile kaybetmeden Javogues'un verdiği tüm emirleri durdurdu, halk komisyonlarını kaldırdı ve devrimci orduyu dağıttı. Ancak Gouly bunu yaparken fazla gayret gösterdi. Henüz bu kadar açıktan bir tepki vermenin zamanı değildi. Robespierre olağanüstü elçisini feda etmek zorunda kaldı. 15 Ocak'ta Gouly geri çağırıldı.

Javogues daha sonra Robespierre yanlılarına ve özellikle de Lyon'da "devrimi geriye götürmeye" çalıştığını söylediği Couthon'a saldırdı. Birkaç gün sonra, 4 Şubat'ta Collot d'Herbois'ya benzeri görülmemiş şiddette bir mektup gönderdi. Bireylerden ilkelere uzanarak, diktatörlüğü yargılayıp sınıf sorununu gündeme getirecek kadar ileri gitti. Devrimci hükümetin çıkardığı son yasalara saldırdı: "Bir karşıdevrim olduğu konusunda artık hiçbir şüphe yoktur. (...) Bu karşıdevrim, benim sonumu getirmeye ant içmiş olan Kamu Selameti Komitesi üyelerinin çoğunda mevcuttur. (...) Onlarla aramda ölümüne bir savaş var ve ben bu meydan okumayı memnuniyetle kabul ediyorum."

6 Şubat'ta konvansiyon, hükümet komitelerinin Javogues'un davranışlarını incelemesine karar verdi. Javogues'un derhal Paris'e gitmesi emredildi ve Javogues itaat etse de düşüncesini ifade etmekten geri durmadı: "Halk her yerde açlıktan ölüyor. Zenginler konvansiyonda güçlü bir şekilde destekleniyor." Bourg Halk Meclisi, 25 Şubat günü temsilciye yapılan bu muameleyi konvansiyon nezdinde protesto etti. Bu cesurca hareket protestoculara pahalıya mal oldu. Kamu Selameti Komitesi, 18 Nisan'da, Bourg meclis üyelerini Paris'e çağırды ve burada aylar boyunca kilit altında tuttu.

9. ENRAGÉ'LER VE HÉBERTİSTLER GÜÇLÜ DEVLETE KARŞI

Öncü militanlar, 1793 yazından beri ilk işaretleri görülen merkezi iktidarın güçlenmesinin ne anlama geldiği konusunda yanılmadılar. Adım adım kurulmakta olan güçlü hükümetin halk öncüsüne karşı bir unsur olduğunu biliyorlardı.

Bu gelişmeye tepki verenler ilk Enragé'ler oldu. Leclerc, 4 Ağustos'ta, Danton'un Kamu Selameti Komitesi'nin yürütme organına dönüştürülmesine yönelik önerisini şöyle yorumluyordu: "Kamu Selameti Komitesi'nde, bu birleşmiş yetkiler bütününde, korkutucu bir diktatörlükten başka bir şey görmüyorum." Enragé'ler, sık sık kurulmasını talep ettikleri terörün artık tabandan gelen bir terör değil, karşıdevrimi ve militan devrimi ayırım gözetmeksizin ezen tepeden gelen bir terör olduğunu hayretle fark etmişlerdi.

Etkili oldukları Yürütme Konseyi'nin diktatörlük tarafından ikincil bir role indirgendiğini gören Hébertistler de tehlikeyi görmüş ve buna karşı çıkmışlardı. Ağustos 1793 tarihinde Hébert, rüyasında gördüğü Marat'ın ağzından şu sözleri aktarmıştı: "Montagnardlar, komiteler tüm yetkileri ele geçirdiği sürece asla bir hükümetimiz olmayacak ya da iğrenç bir hükümete sahip olacağız. Tüm yetkilerin dokunulmaz kişilere emanet edilmesi özgürlüğün sonu olur."

Ancak her iki taraf da kendilerini içinden çıkamayacakları bir durumun içinde buldular. Saldırdıkları güçlü iktidar, giderek daha açık bir şekilde halk öncülerini hedef alıyordu ama aynı zamanda karşıdevrimcilerin dizginlenmesine de yardımcı oluyordu. "Devrimci hükümetin" kurulmasına karşı öne sürdükleri tek şey, demokratik 1793 Anayasası'nın derhal yürürlüğe konması, yeni seçimlerin yapılması ve Geçici Yürütme Konseyi'nin mutlak hükümet olarak göreve başlamasıydı. Ancak bu, Montagnardların ülkede hâlâ azınlıkta olduğu ve yeni seçimlerin konvansiyondan bile daha gerici bir meclis yaratma riski taşıdığı bir dönemdi.

Dönemin nesnel koşulları Enragé'lerin ve Hébertistlerin tutarlı olmalarına izin verseydi devrimci hükümetin diktatörlüğüne bir burjuva demokrasisi programıyla karşı çıkmazlardı. Bizzat halk tarafından gerçekleştirilen devrimci baskı fikrini benimserlerdi. Burjuvazinin kitlelere karşı olan güçlü iktidarına, yerel devrimci organlarında demokratik olarak bir araya gelmiş olan silahlı baldırı çıplakların iktidarıyla karşı çıkarlardı. Yürütme Konseyi'ni Kamu Selameti Komitesi'nin karşısına koymak, sorunu yanlış bir yerden ele almaktı. Gerçek rekabet bu iki organ arasında değil, merkezi iktidar (Konvansiyon ve Kamu Selameti Komitesi) ile komün arasında, burjuva iktidarı ile halk iktidarı arasındaydı. Kitle öncüsü, ülke içinde ve dışında kralcıları ezmeyi başarmak ve aynı zamanda baskı aracının kitlelere karşı kullanılmasını engellemek istiyorsa kendisini "temsil" mitinden kurtarması ve 10 Ağustos 1792-31 Mayıs 1793 ayaklanmacı komününü yeniden canlandırması gerekiyordu. Ancak sadece Paris'te değil, tüm ülkede yeterince kalabalık, ayrılmış ve bilinçli bir öncünün varlığı da dahil olmak üzere pek çok koşul halen eksikti.

Sekizinci Bölüm Hébertistlerin Düşüşü

1. GİZLİ GERİCİLİKTE AÇIK GERİCİLİĞE

1793 Aralık'tan 1794 Şubat'a kadar gericilik gizlilik içinde kalmaya devam etti. Burjuva iktidarı yavaş yavaş güçlenirken halk iktidarının organları giderek azaldı. Yine de henüz kaldırılmadılar. 1794 Mart ayından itibaren gericilik açık bir hal almaya başladı. Merkezi iktidar artık yaptığını saklamaya çalışmıyordu bile. Maskesini çıkarmış ve harekete geçmişti. Devrimci burjuvazi, artık sadece kitle hareketini kontrol altına almayı değil, onu felç etmeyi ve etkisiz hale getirmeyi amaçlıyordu. Bu ikinci aşamanın tohumları birinci aşamada atılmıştı. Bununla birlikte, süreç beklenenden daha hızlı gerçekleşti. Neden?

Çünkü her şeyden önce halk öncüsü, bastırılmak bir yana daha da radikalleşmiş ve burjuvazi bu huzursuzluktan endişelenmeye başlamıştı. Öncü, yani başkentteki ve bazı taşra kentlerindeki seçkin baldırı çıplaklar silahlarını bırakmamışlardı. Kitle hareketi küçülmüştü. Ancak kapsam olarak kaybettiğini derinlik olarak kazanmıştı. Kitle hareketi, kara cüppelilere karşı mücadeleden saptırıldığı için; artık herhangi bir yönlendirme, herhangi bir emniyet kolu sunulmadığı için 1793 Şubat-Eylül arasında izlediği ve asla tamamen terk etmediği doğal yönüne geri döndü. Bir kez daha, esas olarak ekonomik bir hareket, kıtlığa ve yüksek fiyatlara karşı bir protesto biçimini aldı. İaşe konusunda yeniden ortaya çıkan bu huzursuzluğun nedeni ayrıca yiyecek tedarikinin çok açık bir şekilde kötüleşmesiydi. 1793 Aralık ayının sonundan itibaren kısıtlamaların gevşetilmesiyle birlikte başkentteki mal tedariki durumu kötüleşti ve fiyat denetimine uyulmamaya başlandı. Baldırı çıplaklar, 1793 Şubat-Eylül ayları arasında olduğu gibi tekrar "ekmek" diye bağırmaya, doğrudan harekete geçmeye başladılar.

Halk arasındaki hoşnutsuzluğun arttığını fark eden Montagnard burjuvazi, daha önce de başarılı olmuş olan kestirme yöntemlere başvurdu. Hareketi, liderleri olarak gördükleri kişilerden yoksun bırakarak ezmeye çalıştı. Güya bir komplo hazırlanmakta olduğu bahanesiyle daha önce Enragé'leri tasfiye ettiği gibi bu sefer de Hébertistleri tasfiye etti.

Olaylar tuhaf bir şekilde gelişti: Jacques Roux, Leclerc ve Varlet'den kurtulmak için burjuvaziye yardım eden Hébert ve Chaumette bu kez

Enragé'lerin gördükleri muameleyi gördü, onlarla bir tutuldu ve Enragé'ler gibi tasfiye edildi. Hébert gazetesinde melankolik bir şekilde şöyle yazıyordu: "Dünya her şeye somurtan güvenilmez insanlarla dolu. (...) Onlara dürüst bir cumhuriyetçiden söz edin (...) onun bir demagog, Enragé, bir hizipçi olduğunu söyleyeceklerdir."

Hébertistler, devrimci burjuvazi tarafından susturulurlarken Enragé'ler ile aynı umutsuzluk çığlığını attılar. Hapishanedeki Ronsin, durumun kötülüğünü mahkûm arkadaşlarına şöyle anlatıyordu: "Biliyor olmalısınız ki devrim araçları er ya da geç ezilir."

Yine de Enragé'ler ile bir tutulmak Hébertistler için bir iltifattı. Ayaklanma kelimesini düşüncesizce kullandıklarında, 5 Eylül benzeri bir "gün" öngörüyorlardı ve bunun onlara, yani plebyen'lere iktidar yolunu açacağını düşünüyorlardı. Böyle bir şey için ciddi bir şekilde hazırlanmış halleri de yoktu. Hırs ve korku arasında sıkışıp kalmışlardı. Mevkilere göz dikmişlerdi ama aynı zamanda Robespierre'in öfkesinden de korkuyorlardı. Her zamanki gibi gürültü patırtı çıkarıp sonra teslim oldular.

Çatışmaya bile girmeden, etkili bir direniş bile göstermeden yenilgiye uğradılar. Zamansız protestoları ve çıkışlarıyla yetkililere, tutuklanmalarını ve ardından idam edilmelerini kamuoyunun gözünde haklı çıkarmak için yeterli bahaneleri verdiler. Kendileri silahlanmadan muhaliflerine silah sağlamışlardı. Halk kitleleriyle yeterince bağ kurmadıkları veya kurmak istemedikleri için tasfiye edilmeleri görece kolay oldu. Halk kitleleri, Cordelier'ler ve Jakobenler arasındaki kavganın kendi üstlerinde ortaya çıkan yabancı bir olay olduğunu düşünüyor ve meselenin açlık çeken halkın durumunun iyileştirilmesinden çok devlet makamlarının paylaşılması olduğunu hissediyordu. Hébert ve destekçileri bu umutsuzluğu ve güvensizliği gidermek, kitleleri elde tutmak için pek bir çaba sarf etmediler. Ortadan kaybolmadan hemen önce yaptıkları konuşmalar ve hazırladıkları önergelerde, halkın acil taleplerinin sadece çok cılız bir yankısı vardı.

Kenar mahallelerle bağlantı kurmuş olsalardı, gerçekten savaşmak isteselerdi çıplak kolluları yeni bir 31 Mayıs Hareketi'ne, konvansiyonun yeniden temizlenmesine yöneltmeyi başarabilirler miydi? Buna ihtimal veren çok az kişi vardı. Bu kişiler Hébertistleri eyleme geçirmek için boş yere uğraştılar ve tutuklanmalarının ardından da onları terk etmediler. Görünüşte jakobenler ve Cordelier'ler arasındaki kavganın gerçekte burjuvalar ve çıplak kollular arasında olduğunu anlamışlardı. Hébert'in korkaklığı konusunda yanılısamalara kapılmadan Hébertistlerin düşüşünün Montagnard burjuvazisi ile baldırı çıplaklar arasındaki güç dengesini tersine çevirme riski taşıdığını ve Hébertistlerin yenilgisinin kendilerinin de yenilgisi anlamına geleceğini biliyorlardı. Bu yüzden suçlananlarla dayanışma içine girdiler ve onları sonuna kadar desteklediler. Ama bunlar sadece küçük bir azınlıktı. Hébertistleri kurtaramadılar. Aksine, onları önce eyleme teşvik edip sonra da savunarak yetkililerin Hébertistlerin gerçekte sahip olduklarından çok daha fazla halk desteğine sahip olduklarına inanmalarına neden oldular.

Bu durum iktidardakilerin korkuya kapılmasına ve bastırma yönündeki isteklerinin artmasına yol açtı.

Gericiliğin ortaya çıkışını hızlandıran bir neden daha vardı. Bahar geliyordu. Yılın en güzel ayları, askeri seferlerin yapıldığı aylar gelmek üzereydi. Devrimci burjuvazi yakında devasa bir teknik çabanın meyvelerini toplayacaktı. Bölgenin işgaliyle ve halk terörüyle can sıkıcı bir şekilde ke-sintiye uğrayan Anvers ve Amsterdam'a doğru yürüyüş yönündeki Jironden stratejisine yeniden başvuracaktı. Bunun gibi bir yayılma ve fetih savaşı ancak kelimenin burjuva anlamıyla düzenli ve disiplinli bir şekilde yürütülebilirdi. Devrimci savaş zamanı sona ermişti. Artık paçavralar içindeki gönüllüleri harekete geçirmek söz konusu değildi. İngilizlerle yapılacak son hesaplaşma, kitlelerin günlük baskılarından ve hizip mücadelelerinden arınmış güçlü bir iktidar gerektiriyordu. Zaferin şafağı Hébertistler için sökmeyecekti.

2. BÖLGE HALK MECLİSLERİNİN SUÇLANMASI

1793 Eylül'den itibaren Parisli baldırı çıplakların eylemleri halk iktidarının yeni organlarında kendini göstermişti. Bunlar, bölgelerin halk meclisleriydi. Gerçekte tamamen yeni bir oluşum değildiler. Bölgelerin geçirdikleri değişimin bir sonucuydular. 1793 Eylül ayına kadar bölgele-rin sınıf faaliyetleri çeşitli bölgelerden gelen görevlilerden oluşturdıkları komiteler tarafından koordine ediliyordu. Eylül ayından itibaren hareket farklı bir yapı kazandı; bölgelerdeki halk meclislerinde yoğunlaştı ve bu halk meclislerinin oluşturdıkları bir Merkez Komite tarafından koordine edildi.

Bu değişikliğin nedeni neydi? Bunu öncüye dayatan devrimci burjuvaziydi. Kitlelerin devrimci ateşinden korkan burjuvazi, çıplak kolluların kamusal hayata katılımını sınırlandırmaya çalıştı. Danton, bazı büyük taşra şehirlerine yaşananlara benzer karşıdevrimci faaliyetlerden başkentte de korkulması gerektiği gibi sahte bir bahaneyle 5 Eylül'deki oturumda, bundan böyle her bölgenin perşembe ve pazar günleri olağanüstü toplanmasını önerdi. Bu tavrın görünüşteki amacı, haftanın diğer akşamlarında neredeyse hiç dışarı çıkmayan işçilerin, bölgelerdeki karşıdevrimcilerin planlarını boşa çıkarmalarını sağlamaktı. Barère, ayın 9'unda kurnaz bir şekilde Danton'un önerisini haftada sadece iki bölge toplantısı yapılması şeklinde değiştirdi.

Bölgeler ayın 17'sinde bir araya geldiler ve konvansiyona bir dilekçe sunmakla görevli bir heyet gönderdiler. Heyetin sözcüsü Varlet, meclisi egemen halkın haklarını ihlal etmekle, "halkın gözlerini kapatmak, gözetimini zayıflatmak" istemekle eleştirdi. Halkın sözcüsü, sözde burjuva demokrasisine karşı doğrudan demokrasiyle cesurca karşı çıktı. Robespierre tehlikeyi görerek savuşturmaya çalıştı: "Bölgeler sürekli toplantı halindeyken halkın kendi çıkarlarını tartışmadığı doğru değil mi? Gerçekten de toplantılara katılmak için zamanlarını feda edebilecek olanlar kimler?

(...) Zenginler, düzenbazlar ve *muscadin*'ler.* Zanaatkârlar ve onurlu işçi sınıfı her zaman toplantılara katılamaz." Bu görüş tamamen dayanaksızdı. Parisli baldırı çıplaklar, günlük uğraşlarına rağmen bölgelerdeki hayata aktif bir şekilde katılıyorlardı.

Konvansiyonun oylamasını geri almasını sağlayamayan bölgeler, karşılıklı anlaşmayla bu zorluğu aşmaya karar verdiler. Genel toplantı yapmalarının yasak olduğu günlerde kendilerini halk meclislerine dönüştürdüler. Doğal olarak halk meclislerinin federasyonu fikri ortaya çıktı. Ekim ayının başında her halk meclisi Merkez Komite için iki delege görevlendirdi. 20 Ekim'de Merkez Komite kuruluşunu ilan etti. Şöyle deniyordu: "Komitenin temel amacı, Cumhuriyet'in tüm halk meclisleriyle düzenli iletişim kurmak ve meclisler için bir buluşma noktası oluşturmaktır." Böylece, yeni örgütlenme sadece Paris halk meclislerinin koordinasyonunu sağlamayı değil, aynı zamanda halk hareketinin ülke çapındaki merkezlerini birleştirmeyi de amaçlıyordu.

Bu yeni örgütlenme biçimi gerçek avantajlara sahipti ve bu avantajlar muhafaza edildi. Bölgeler oy hakkına sahip tüm yurttaşları bir araya getiriyordu. Aralarında hem sertlik hem yumuşaklık yanlıları vardı. Yapısı itibarıyla savaş örgütlenmeleri değillerdi. Fazlasıyla hantaldılar. Bölge halk meclisleri sadece bölgelerin en devrimci ve aktif unsurlarını bir araya getiriyordu. Kabul edilmek için kimlik bilgileri gösterilmeliydi. Bu halk meclisleri, kendi bölgelerinin, bugün söyleyebileceğimiz gibi bir fraksiyonuydu.

Halk meclisleri bölge çalışmalarını geçti, onun gündemini hazırladı, isteklerini ona kabul ettirdi, mevcut pozisyonlara yapılan atamaları üstlendi ve onun adına yurttaşlık belgeleri dağıttı. Birçok defa, bölgelerden daha radikal davrandı. Dahası halk meclisleri, kadınları kamusal hayata tamamen dahil etti. Bölgelerde kadınların oy kullanmalarına izin verilmiyordu. Aksine halk meclislerinde kadın yurttaşlar, erkeklerle tamamen eşit bir konuma sahiptiler. Bu kadınların çoğu mücadelenin ön saflarında yer aldığı için halk meclislerinin radikalleşmesine katkıda bulunuyordu.

Bölge halk meclisleri, Jakobenlerin karşısında onlardan farklı, daha radikal eğilimli bir örgütlenmeye dönüştü. Bu tür bir partinin üyelerinin ayırt edici özellikleri vardı. Yavaş yavaş, merkezi iktidara ve konvansiyona rakip yeni bir halk iktidarı biçiminin oluşturduğu tehdit büyüdü ve genel olarak burjuvazi, özel olarak da jakobenler bundan korkmaya başladı. Her zaman bastırılan ve her seferinde yeniden ortaya çıkan doğrudan demokrasi ve federasyon hayaleti bir kez daha belirdi.

Montagnard burjuvazisi, bölge derneklerinin yarattığı tehdide hızla tepki verdi. Bir yanda bölge halk meclisleri ve onların Merkez Komitesi ile diğer yanda Jakoben Kulübü arasında uzun süreli bir mücadele patlak verdi.

Saldırıyı bizzat Robespierre başlattı. Hristiyanlıktan arındırma yanlılarına karşı yaptığı 21 Kasım tarihli konuşmasında, Hébertizmin yüzkarası

* Devrim döneminde nispeten varlıklı ve züppe görünümlü kralcı çeteler. (ç.n.)

olan şüpheli Proly'nin, kuruluşuna katılmaması ve etkisi altına almamasına rağmen Halk Meclisleri Merkez Komitesi'ne sızmayı başarmış olmasını haince kullandı. Incorruptible, Proly aracılığıyla halk meclislerinin itibarını sarsmaya çalıştı: "Bu kişi, her şeyi yıkmak ve Jakobenleri mahvetmek için elliye yakın halk kulübü kurmuştur." Robespierre, 26 Aralık'ta, Jakoben Kulübü'nde yeniden bölge halk meclislerine saldırdı. Onların "yabancıların hizmetinde" olduğunu ima etti.

Robespierre'in başlattığı bu "ılımlı" yol, baldırı çıplaklar arasında büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Ocak ayının ortalarında polis raporları, halk meclislerinde huzursuzluk yaşandığını gösteriyordu. 27 Ocak'ta halk meclisleri, Jakoben Kulübü'nde bir kez daha yerden yere vuruluyorlardı.

Robespierre'in Piques bölgesinde görevlilerden biri 10 Şubat'ta şu açıklamayı yaptı: "Çok sayıdaki halk meclisleri, Jakoben Kulübü'nün düzeninde ve ilerlemesinde bir karışıklığa yol açabilir." Ancak yetkililer Paris'teki halk meclislerini dağıtmaya kalkışmadan önce burjuvalar ile çıplak kollular arasındaki güç dengesinin değişmesini beklediler; Hébertistlerin tasfiyesinden sonraya kadar buna karar vermediler.

3. ROBESPIERRE VE HÉBERTİZM ARASINDAKİ İLK SÜRTÜŞMELER

Robespierre, kötü bir durumdan en iyi şekilde yararlanarak, karşıdevrimin üstesinden gelmek için plebyen'lere güvenmek zorunda kaldı. Ancak onlardan hoşlanmıyor; korkuyordu ve kendisini onların istenmeyen korumasından kurtarabileceği zamanı sabırla bekliyordu. Ölümünden hemen önce Ronsin mahkûm arkadaşlarına şöyle demişti: "Mecliste korkak, kurnaz ve tehlikeli bir adam tarafından izlendiğinizi ve takip edildiğinizi uzun zaman önce fark ettim. (...) Sizi gafil avladı çünkü yeterince dikkatli değildiniz."

Hébert, Robespierre'in yüksek sesten korkup kaçacağı düşüncesiyle, *Le Père Duchesne* gazetesinde bu güçlü figüre saldırdı ve onu korkunç bir hırsla suçladı: "Yanlış bir adım attığında uçuruma sürüklenecek kadar yükseklerle çıkan adamın vay haline. (...) Çizdiğim portrelerde kendilerini tanıyacak olanlar daha beter olacaklar." Robespierre hıyanet suçunu işleyenleri asla unutmadı ve bağışlamadı. İlk fırsatta intikamını aldı. 28 Kasım'da Jakoben Kulübü'nde Hébertistlere iddialı planlarını gerçekleştirmeleri için meydan okudu: "Kamu Selameti Komitesi'nden memnun değilseniz gelin de yönetimi elimizden alın! Gelin, memnuniyetle karşılarız. (...) Hükümeti nasıl yöneteceksiniz görelim bakalım." Hébertist hizbe savaş ilan etme tehdidiyle konuşmasını bitirdi.

17 Aralık'ta, artık güçlü bir konumda olan Dantonistlerin baskısı altında, bir kararname ile Savaş Bakanlığı Genel Sekreteri Vincent ve o sırada Lyons'daki ayaklanmanın bastırılmasında aktif rol oynayan devrimci ordunun başkomutanı Ronsin tutuklandı. Jakobenler Kulübü'nde Fabre d'Églantine, Vincent'ı gerici General Custine'in peşini bırakmadığı için suçladı ve bunu yaparken İngiltere adına hareket ettiğini iddia etti. Custine'in

görevden alınması ve Devrim Mahkemesi önüne gönderilmesi Vincent ve plebyen Hébertistlerin övünme sebeplerinden biriydi. Jakobenlerden birinin ortaya çıkıp böylesine değerli bir eylemi öfke uyandırmadan suç olarak sunabilmesi, güç dengesinin ne ölçüde gericilik lehine değiştiğinin basit bir göstergesidir.

Tutuklamalara Robespierre'in onayı olmadan karar verilemeyeceği açıktır. Kararlar onun damgasını taşıyordu. Birkaç gün sonra kendini temize çıkarmaya çalışması boşunaydı. Ama inkârı daha çok bir itiraf gibiydi.

Ronsin'in görevden alınması ve yakalanması, Lyon baldırı çıplaklarını şaşkınlığa sürükledi. 18 Aralık'ta içlerinden biri, Gaillard, intihar etti. Gaillard sıradan biri değildi. Temmuz ayında Jirondenler tarafından idam edilen Lyon Komünü şehidi Chalier'nin arkadaşıydı. Enragé Leclerc'i tanırdı. Karşıdevrimin hapishanelerinde uzun aylar geçirmişti. Lyon'da serbest bırakıldıktan sonra Paris'e gelmiş; Jakoben Kulübü'ne Chalier'nin kellesini görkemli bir emanet gibi getirmişti. Rhône'daki baskı hareketini örgütleyen "geçici komisyonun" bir üyesiydi. Gaillard neden kendini öldürdü? Geçici komisyon, üyelerinden bazılarını evine araştırma yapmaya gönderdi. "Öğrenebildiklerimize ve söylediği son sözlerle bakılırsa, özgürlük davasının artık zafer kazanamayacağından korkuyordu ve zihni tamamen bu düşünceyle doluydu."

Temsilci Javogues, 11 Şubat 1794 tarihli bir bildiride, Couthon'u ve onun aracılığıyla Robespierre'i suçlayarak Lyon'da gösterdiği ılımlılıktan dolayı onu eleştirdi. Diğerlerinin yanı sıra şu suçlamalarda bulunuyordu: "Bu entrika planını elinde tutan; Gouly, Gauthier ve tüm ılımlılar ile olan yakınlığınızı bilen; ülkenin selametinden endişelenen erdemli Gaillard intihar etti ve onun ölümüne neden olan sizsiniz."

Dantonistler ve Robespierre çok ileri gitmişti. Tüm adımları atlamışlardı. Ronsin ve Vincent'in tutuklanması çıplak kolluları dehşete düşürmüştü. Bunu bir kışkırtma olarak değerlendirdiler. Derhal etkin biçimde karşılık verdiler. Lyon'dan aceleyle dönen demagog Collot d'Herbois, onların baskısı altında şiddetli bir protesto yaptı.

Hébert, önceki günlerde Dantonistlerin ve Robespierre'cilerin birleşik saldırıları altında biraz zayıflamıştı. Kendini toparladı. Başkentin en ileri bölgeleri, kenar mahalle Saint-Antoine'daki işçi bölgeleri aniden seslerini duyurdular. Bir dilekçeyle Ronsin'in serbest bırakılmasını talep ettiler.

Plebyen'lerin hoşnutsuzluğu ve çıplak kolluların aniden sahneye çıkışı Robespierre'i korkuttu. Bu tarihten itibaren Robespierre, Hébertistlerin ayaklanmasını bekler gibi görünüyordu. Jakobenlerin 23 Aralık'taki toplantısında şöyle haykırdı: "Eğer halkın bir bölümü, birkaç kişi tarafından yoldan çıkarılıp konvansiyonda yasa yapmak isterse (...), gerçek cumhuriyetçilerin cesaretini gösteririz (...) ve makam koltuklarımızda ölümü bekleriz." Camille Desmoulins gazetesinde şu yorumu yapıyordu: "Alçakların Montagne'in en güçlü adamlarına karşı bir 31 Mayıs planladıklarını biliyoruz. Robespierre bu konudaki önsezisini jakobenlere çoktan ifade etti."

Billaud-Varenne, askeri mahkemelere gönderdiği 4 Aralık tarihli kararnameyi açıklayan genelgede, “Devrimi sadece bir iktidar kurma aracı ya da bir gösteriş aracı olarak gören (...) aşağılık adamları” kınıyor; “(...) onların bekledikleri tek şey bir lider” diyordu.

Ocak ayı boyunca Hébertistler yetkililerin halen hapiste tuttuğu Vincent ve Ronsin’in serbest bırakılmasını ve Dantonist ihbarcılarının cezalandırılmasını talep ettiler. Robespierre, ayın 28’inde, taviz vermek zorunda kalarak Vincent ve Ronsin’in suçsuz olduğunu kabul etmeye razı oldu; ancak yine de “ezilen masumları” hapiste tutmaya devam etti.

Ancak, hapistekilerin lehine ve Dantonistlerin aleyhine olan halk baskısı her geçen gün artıyordu. Cordelier’ler Kulübü protesto amacıyla İnsan Hakları Bildirgesi’nin üzerini örtmeye karar verdi.

Nihayet 2 Şubat’ta iki adam da serbest bırakıldı. Halkın baskısı Robespierre’i, bir süreliğine, avını bırakmaya zorlamıştı. Kazandıkları zafer plebyen’leri memnun etmişti. Artık düşmanlarına açıkça saldırabileceklerini düşünüyorlardı. Ayın 4’ünde, Savaş Bakanlığı’nın bir çalışanı olan Brichet, Jakobenlere saldırıyı başlattı. Robespierre daha sonra kürsüye çıktı ve plebyen’lerin planlarının üzerine soğuk bir su döktü. Özetle şöyle dedi: “Hiç kuşkunuz olmasın, sola dönüş olmayacak, yeni bir 31 Mayıs olmayacak.” Konvansiyonun sağ kanadını övdükten sonra, Batakılık’a saldıran Brichet’nin jakobenlerden ihraç edilmesini talep etti.

Hébertistler, Robespierre’in saldırısına isyan bayrağını yükselterek karşılık verdiler. Brichet tarafından kınanan “fikir despotizminin” yaygın olduğu Saint-Honoré Caddesi’ndeki kulübü terk ederek direnişin merkezi haline gelen Cordelier’ler Kulübü’nde toplandılar. Momoros, ayın 12’sinde öfkesini şöyle açığa vurdu: “Yıpranan tüm bu Cumhuriyet adamları, devrim kazazedeleri bize aşırılar diyorlar çünkü bizler yurtseveriz; onlar ise artık yurtsever olmak istemiyorlar.” Ardından Hébert de açıkça saldırıya geçti:

Brissot’yu idam sehпасına götüren adamların Pitt tarafından para aldığını söylemeye cüret ettiler. (...) Ama gücü elinde tutma hırsıyla yanıp tutuşan, her zaman doyumsuz olan bu kişiler kimler? Komplolarını gözleyen halkın dostlarını yok etmek için aşırı devrimci sözcüğünü icat etmiş ve gösterişli konuşmalarında tekrar tekrar kullanmışlardır.

Bu sözler doğrudan Robespierre’i hedef alıyordu. Jakobenlerle Cordelier’ler arasındaki bu çatlak, Hébertistler ile iktidar arasındaki çatışmanın habercisiydi. Ancak iki taraf da henüz kesin çatışmaya hazır değildi. Dışarıdan bakıldığında bir uzlaşma söz konusuydu. Şubat ayının sonunda, Cordelier’ler Kulübü üyeleri, kardeşlik duygularını göstermek için topluca Jakobenlere gittiler. Robespierre hasta numarası yaptı. Neredeyse bir ay boyunca, avına doğru pençelerini çıkararak koşmadan önce hazırlanan bir kedi gibi kamu sahnesinden çekildi. Ancak işin içinde olanlar efendilerinin niyetinin zaten farkındaydı.

4. İAŞE KRİZİ BÜYÜYOR

Mart ayının başındaki halk ayaklanması siyasi krizi hızlandırdı. Başkentteki gıda durumu önemli ölçüde kötüleşmişti. Çiftçiler Paris'e gıda tedarik etmekten kaçınıyordu. Özellikle et tedariki en aza indirgenmiş ve et sadece karaborsadan satılır olmuştu.

Tüm bu sefaletin ortasında, devrimin vurguncuları hiçbir şeyden yoksun değildi. Küçük dükkânların tezgâhları boşken Kraliyet Sarayı'nın önündeki lüks butiklerde, bir polis raporuna inanacak olursak, "en iyi lezzetler" sergileniyordu. Halk ise şöyle diyordu: "Zenginler için kırmızı keklikler, yermantarlı hindiler, besi koyunu etleri, Amiens ve Rouen'den gelen ezmeler hâlâ bolca var." Baldırı çıplaklar, şaşmaz bir sınıf içgüdüleriyle doğrudan harekete geçtiler: "Hiçbir şey bulamazsak zenginlere gideceğiz." Duvarlara isimsiz afişler asılmaya başlandı: "Ülkemizin şanını korumak için ölmek, açlıktan ölmekten daha iyidir (...). İç savaş çıkacak."

Mart ayının ilk iki haftasında iâşe krizi doruk noktasına ulaştı. İktidar ile Hébertistler arasındaki ilişkiler kopma noktasına kadar gerildi. Bir halk ayaklanması ihtimalinden korkan Robespierre, önleyici baskıdan başka bir çözüm göremiyordu. Nereye ve kime saldıracaktı? Başkentteki tüm baldırı çıplakları ve ev kadınlarını tutuklatamazdı. Sadece kitlelerin hoşnutsuzluğunu koordine edebilecek ve siyasi eyleme dönüştürebilecek liderlere baskı uygulayabilirdi. Ancak halkın baskısını dolaylı ve zayıf da olsa yansıtan tek siyasi hareket Hébert'inkiydi. Çıplak kolluları kontrol altına almak için öncelikle Hébertizmi bastırmak gerekiyordu.

Ekonomik kriz zirveye ulaşırken siyasi kriz de patlak verdi. Burada da tarihlerin çakışması dikkat çekicidir. Ronsin, 2 Mart'ta Cordelier'ler Kulübü'ne bir ayaklanmaya, yeni bir 31 Mayıs'a ihtiyaç olduğunu söyledi. Ancak Hébert hâlâ temkinli olmayı tavsiye ediyordu. Ayın 4'ünde, yine Cordelier'ler Kulübü'nde, bizzat halk öncüsünün baskısıyla destekçilerinin baskısına daha fazla direnemedi. Açıkça hevesli olmadığı belliydi. Ancak destekçileri onu kelimenin tam anlamıyla iterek dokunmanın ölümcül derecede tehlikeli olduğu bir adama ikinci kez telafisi mümkün olmayan sözler sarf etmesine neden oldular:

Korkulması gerekenler hırslılar değil (...) hırslı ve ihtiraslı adamlar! Başkalarını öne atan, perdenin arkasında duran, ne kadar çok güce sahip olurlarsa o kadar az doyuma ulaşan, saltanat sürmek isteyen, halk meclislerinde yurtseverlerin ağzını kapatan bu adamları size sayacağım; iki aydır kendimi tutuyordum, ihtiyatlı davranıyordum ama kalbim artık buna dayanamıyor.

Hébertizmin sol kanadı onu cesaretlendirdi ve aşırı ihtiyatı nedeniyle onu kınadı. Momoro şöyle bağıırıyordu: "Kendini suçladığın gibi ben de seni suçlayacağım Hébert. İki aydır gerçeği söylemekten korktun. Şimdi konuş, arkadayız." Vincent da şöyle diyordu: "Cebimde *Père Duchesne*'in dört ay önceki sayısı var; içerdği gerçeklik ifadesini bugünkülerle karşılaştırdığımda, *Père Duchesne*'in öldüğünü düşünebilirdim." Bu şekilde

teşvik edilen Hébert, Jakoben Kulübü'nde Camille Desmoulins için şöyle söylüyordu: "Yurtseverler tarafından kovulmuş, uzaklaştırılmış, şüphesiz yanlış yönlendirilmiş bir adam (...) aksi takdirde onu nasıl tanımlayacağımı bilemezdim, bu hain hakkında kendini iyi ifade etmiş olan halkın iradesine rağmen onu görevine iade ettirmek için doğru zamanda doğru yerdeydi." Hébert, Robespierre'ciler ile Dantonistleri aynı kefeye koyarak konuşmasını bitirdi: "Halkın haklarını yok etmek isteyen bir hizbin varlığından hâlâ şüphe duyuyor musunuz? Elbette hayır. O halde, böyle bir hizip olduğuna göre (...) ondan nasıl kurtulabiliriz? Ayaklanmayla. Evet, ayaklanmayla!" Bu unutulmaz toplantı Hébert'in destekçilerinin mücadelesini doruğa çıkardı.

5. ANCAK TÜM KÖPRÜLER HENÜZ YAKILMADI

Ayaklanma konusunda bu kadar gürültüye rağmen ne bir hazırlık yapıldı ne de bir girişimde bulunuldu. Neden? Hébertistlerin oynadığı oyun ancak sağ kanat ve sol kanat arasında bir ayrım yapılırsa anlaşılabilir.

Hırslı liderlerden oluşan sağ kanadın ciddi bir ayaklanma düşüncesi yoktu. Halk öncüsünü harekete geçirmek istemiyorlardı. Unutulmaz 4 Mart toplantısında sadece yetkililerin gözünü korkutmak ve onlara baskı yapmak istemişlerdi. Ancak kendilerini Montagnard burjuvazisine bağlayan göbek bağını koparmamışlardı. Chaumette liderliğindeki komün liderleri, yapılan girişimlerin zamansız olduğunu düşündüler. Çok geçmeden Jakobenler ve Cordelier'ler arasındaki tüm köprülerin yıkılmadığı ortaya çıktı. Hem Kamu Selameti Komitesi üyesi hem de Hébertistlerin resmi savunucusu olan Collot d'Herbois, onların sağ kanadı ile iktidar arasındaki bağlantı olmaya devam etti. Son anda arabulucu rolü oynamaya çalıştı.

Ayın 7'sinde, Collot liderliğindeki jakoben heyeti Cordelier'ler Kulübü'ne kabul edildi. Kürsünün önceden "hazırlanmış" olması ve aşırı unsurlardan arındırılmış olması başarısını daha da kolaylaştırdı. Hébert küçüldü. Basının ünlü toplantı hakkında gerçekdışı haberler verdiğini açıkladı. "Ayaklanma sözcüğüyle kastedilen tek şey, gerçek yurtseverler arasında var olması gereken birlikti" gibi açıklamalarda bulundu. İki dernek ayrılmaz bir birlik yemini etti. Ertesi gün jakobenlere görevi hakkında rapor veren Collot şunları söyledi: "Birçoğunda anlaşılamamış olmamanın üzüntüsünü, diğerlerinde ise pişmanlığını gördüm."

Cordelier'ler üyeleri sırayla Jakobenlere gidip savunmalarını yapacaklarına ve Collot'nun katıldığı toplantının tutanaklarını getireceklerine söz verdiler. Jakobenler ve Cordelier'ler dostluk yeminleri ettiler ve kardeşçe kucaklaştılar.

Hébert, ayın 12'sinde Cordelier'ler Kulübü'nde geri çekilişi tamamladı. "Bir ayaklanma önerisi, farazi de olsa, sorumsuzluk olarak görülebilir" açıklamasında bulundu. "Gazetelerin ima ettiği gibi Robespierre'e karşı konuşmadığının topluma resmen açıklanmasını" istedi. Cordelier'ler bunu istemeyerek kabul ettiler.

Öte yandan Hébertizm halk öncüsünü etkiledi. Sol kanadı çıplak kolluların baskısı altında kalmaya devam etti. Tam da liderler geri çekilip Jakobenlere dostluk yemini ettikleri sırada, pervasız bir azınlık olan bazı destekçileri harekete geçmeye hazırlanıyordu. Bu sol kanat, bir dizi bölge ve bölge meclisi tarafından ileri itiliyordu

Cordelier'ler Kulübü'nün 9 Mart'taki toplantısında sol kanat ile sağ kanat arasındaki anlaşmazlık açıkça ortaya çıktı. Hébert'in ılımlı konuşmasından sonra Vincent, "zararlı bir ılımlılık sistemi" kurmak isteyen gruba karşı öfkeleni: "Er ya da geç adları ortaya çıkacak başka kişiler de var" diye haykırdı. Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu salondaki topluluk Vincent'a büyük bir alkış tuttu ve Hébert'in stratejik geri çekilişini suçladı. Halk öncüsünün baskısı altında Hébertizmin sol kanadı galip geldi. Hébert iki karşıt duygu arasında kalmıştı: bir yanda korku (kitlelerin hareketinden, hükümetin baskısından duyulan korku); diğer yanda Danton ve Robespierre tarafından korunan ve bir önceki yaz kendisini saf dışı bırakan Paré'nin yerine İçişleri Bakanlığı görevine gelme arzusu. Hırs ve korku arasında gidip geliyor, her gün kendisiyle çelişiyordu. *Père Duchesne*'in 354. sayısında, Jakobenler ve Cordelier'ler arasındaki kucaklaşmaları memnuniyetle karşıladı. Ancak sonuncu olan 355. sayıda köprüleri attı: "Artık geri adım atmak yok, lanet olsun; devrim tamamlanmalı (...). Geriye doğru atılacak tek bir adım Cumhuriyet'i kaybettirir."

Sol kanat, yaklaşan "gün" için bazı hazırlıklar yapmıştı. Birkaç gündür, bazı halk meclisleri ilk fırsatta hazır olmak için cephaneye arıyorlardı. Ancak sağ kanat hiçbir şey hazırlamamıştı. "Komplocular" hapse atıldıktan sonra, yetkililer idamlarını haklı göstermek için onlara, kendilerinin yapamayacağı kadar büyük siyasi ve toplumsal hedefler yükleyecek; onlara, kendilerinin yapamayacağı bir darbe tekniği atfedeceklerdi. Hapishanelere sızma, aristokratların boğazlarını kesme, Pont-Neuf ve Arsenal'i ele geçirme, komiteleri ve konvansiyonu yakıp yıkma, bir diktatör, bir "Büyük Yargıç" atama, darphane ve hazine bulunduran paraları, bankerlerin ve büyük tüccarların el konulan mallarını halka dağıtma vs planları olduğunu söyleyeceklerdi. Ancak tüm bunlar adeta bir pembe diziydi. Hébert bu kadarını istemiyordu. Yürütme Konseyi'nin kapıları ona, Vincent'a ve Ronsin'e açılmış olsaydı Robespierre ile barış yapacağına şüphe yoktu. Büyük devrimciler birkaç bakanlık koltuğu için savaşıyorlardı. Ama destekçilerinin sabırsızlığı ve halk öncülerinin peşine takılmaları onlara kaybettirdi. Bir darbeyi başaracak kadar kararlı değillerdi ama yetkililerin gazabına uğrayacak kadar kararlıydılar. Tutuklanmalarının ertesi günü, içlerinden biri, Ronsin, mahkûm arkadaşlarına içini döktü: "Harekete geçmeniz gerektiğinde Cordelier'ler Kulübü'nde konuştunuz; bu patavatsız açışözlülük size kaybettirdi."

Halk öncüsünden duyulan korku ve önemini abarttıkları bir kitle hareketini ezme arzusu, iktidarı baskı yapmaya itti. Ancak onu Hébertizme bağlayan göbek bağı tamamen kesmemeye dikkat etti. En göze çarpan ya da en çok taviz veren plebyen'ler -Hébert, Vincent, Ronsin, vb- tasfiye

edilirken bazı seçkin sağ kanatçılar –Pache, Bouchotte, Hanriot, Santerre (Vendée’de plebyen bir general)– herkesi şaşırtacak şekilde, geçici olarak bağışlandılar. Hébert’in cellatlarının önünde özür dileyerek kellelerini kurtardılar. Pache’ı görevden alma ve yargılamadan tutuklama kararı ancak 10 Mayıs’ta alındı. Yine de söylentilere inanılacak olursa, “büyük yargıç” olarak atanacak olan Pache’in kendisiydi.

Bouchotte ise daha hevesliydi. Vincent’ı daha 13 Mart’ta, yani tutuklanmasından birkaç saat önce, Savaş Bakanlığı Genel Sekreterliği görevinden alarak güç bir durumda bırakmıştı. 24 Mayıs’ta, Robespierre’e, eski işbirlikçisini tanımadığını bildirdiği ve Hébertizme kapıldığı için alçakgönüllülükle özür dilediği uzun bir yazı gönderdi. 21 Temmuz’a kadar tutuklanmadı.

Pache ve meslektaşları belki de bu ertelemeyi başka bir duruma borçluydular: Billaud-Varenne ve Collot d’Herbois gibi iki önemli ismi kurtarmak için “komplo” dışında bırakılmışlardı. Her iki adam da Kamu Selameti Komitesi’ne girmeyi Hébertizme borçlu değil miydi? Özellikle Collot d’Herbois uzun süredir Hébertistleri destekliyordu. Belki de “komploya” katılması için kendisine teklif bile götürülmüştü. 12 Nisan’da Jakobenler Kulübü’nde konuşurken, konvansiyonun bazı üyelerine sunulan “korkunç önerilerden” söz etti: “Düşmanlarımızın planlarını gerçekleştirmeye razı olurlarsa onlara seçkin mevkiler vaat edildi.” Billaud-Varenne’e gelince, “komplocuların” tutuklanmasına karar verildiğinde o da Saint-Malo’da bir görevdeydi. Paris’e aceleyle döndüğünde, komplo hakkında hiçbir bilgisi olmadığını ve “vardığında bunu duyunca hayrete düştüğünü” söyledi. Billaud-Varenne ve Collot d’Herbois bir an için giyotin korkusuyla titrediler.

6. ÇÖZÜLME

13 Mart’ı 14 Mart’a bağlayan gece, Hébert ve destekçileri direnmeye bile çalışmadan götürülmelerine izin verdiler. Ancak bunun nedeni önceden haber alınmamış olması değildi. Daha ayın 6’sında, Kamu Selameti Komitesi adına Barère, konvansiyondan hukuki işlem başlatmasını istemişti. Ayın 9’undan itibaren Hébertistlerin tutuklanacağına dair söylenti yayılmıştı. Aynı zamanda, halk öncüsünün Hébertist liderlere destek vermesini önlemek için sıkı talimatlar verildi. Ayın 14’ünde Kamu Selameti Komitesi, Paris Belediye Başkanını kötü niyetli kişilerin çabalarını bastırmak için gerekli polisiye tedbirleri almaya ve silahlı kuvvetlerin komutanına gerekli emirleri vermeye davet etti.

Chaumette üç gün sonra, 17 Mart’ta [1794] yakalandı. Hébert ve diğerleri 21-24 Mart tarihleri arasında yargılanıp 24’ünde idam edilirken komün baş yetkilisi 10 Nisan’da; Hébert’in dul eşi, eski piskopos Gobel ve diğerleriyle aynı zamanda Devrim Mahkemesi’ne çıkarıldı ve 13’ünde idam edildi.

“Père Duchesne” son derece popüler bir adamdı. Halk onun düşüş haberini nasıl karşıladı?

Kamuoyu çok bölünmüştü. Görünüşe göre çoğunluk olan bir kısım, Robespierre ve Saint-Just'un iftiralarına kanarak Hébert ve arkadaşlarının talihsizliğine sırt çevirdi. Neden? Her şeyden önce, egemen meclis ve onun bir uzantısı olarak Kamu Selameti Komitesi baldırı çıplakların gözünde hâlâ saygınlığını koruyordu; ayrıca Robespierre, 1793 Kasım'ının sonundaki tavır değişikliğinin zedelediği ama yok etmediği "muazzam itibara" sahipti. Büyük adamın şubat ayındaki "hastalığı" kitlelerde derin duygular uyandırmıştı.

Dahası, halkın çoğunluğu, birkaç aydır Hébertist ve Dantonist hizipleri karşı karşıya getiren şiddetli kavgaya pek sıcak bakmıyordu. Olayın sadece yüzeysel ve iğrenç yönünü görüyordu: yer kapma mücadelesi. Yurtseverlerin enerjilerini ve yeteneklerini birbirlerine karşı harcadıklarını görmekten üzüntü duyuyordu. Robespierre'in elinde bir koz vardı. O, görünürde birliği simgeliyordu. Hébertistler ve Dantonistler ise bölücüydü.

Daha gerçekçi bir başka etken de "komplocuların" halkın çoğunluğundan izole edilmesine yardımcı oldu. Hébertistler siyasi kışkırtmalarını halkın acil talepleriyle yeterince ilişkilendirmemişken, iktidar daha gerçekçi olduğunu göstermişti. Birkaç gün için başkentteki tedarik durumunu iyileştirdiler. İktidar böylece iki şeyi başardı: Halkın huzursuzluğunu yatıştırarak en kritik anda Hébertistleri çıplak kolluların desteğinden yoksun bıraktı ve Hébertistleri yaşanan kıtlığın sorumlusu olarak gösterdi.

Ancak baldırı çıplakların en aktif ve bilinçli kesimi, kurbanları güçlü bir şekilde desteklediğini açıkça ifade etti. Halk öncüsü, olayın gerçek önemini anlamıştı. Zayıflıklarına ve tutarsızlıklarına rağmen Hébertizmin düşüşünün burjuvalar ve çıplak kollular arasındaki güç dengesini tersine çevirdiğini görmüştü. Plebyen'lerin ötesinde, yıkılan işçi sınıfıydı, bizzat devrimdi. İlk şaşkınlık anından sonra tepki gösterdiler.

Bölge halk meclislerinde büyük bir huzursuzluk vardı. Birçok işçi, sanıklara sempati duyduklarını dile getiriyordu. Özellikle kadınlar, birkaç ay önce Jacques Roux ve Leclerc'e olduğu gibi "Père Duchesne" için de sadık kaldılar.

Hébert'in destekçileri Devrim Mahkemesi'nin sanıkları aklayacağına dair bir umut besliyorlardı. Davanın yürütülme şekli en bilinçli baldırı çıplakların öfkesini uyandırdı. Onlara göre "Père Duchesne" kendini iyi savundu. Ona ve diğer sanıklara karşı uydurulan suçlamaları reddettiler.

Hébert'in idam sehpasında maruz kaldığı barbarlık birçok baldırı çıplağın isyan etmesine neden oldu. Arkadaşlarının idam edilmesine tanık olmasıyla yetinmeyen ve onu sona saklayan görevliler, baltayı birkaç saniye boyunca boynunun üzerinde tuttular ve aynı zamanda kırmızı şapkalarını yüzüne salladılar. Bir polis memuru "kömürçülerin, arabacıların ve benzerlerinin" uğrak yeri olan bir kabarede ertesi gün öfke dolu bir hava estiğini bildirdi.

7. DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN PEŞİNDE

Hébertistlerin birçok taşra kentinde destekçileri vardı ve tutuklanmaları ve ardından idam edilmeleri haberi bu şehirlerde öfkeyle karşılandı. Temsilci François Mallarmé, 8 Nisan'da, Sedan'dan Kamu Selameti Komitesi'ne rapor verdi: "Hébertist hizbin Cumhuriyet'in neredeyse her köşesinde uzantıları olduğundan şüphelenmek yerinde olmaz mı?" Bayonne, Le Mans, Nancy, Jura, La Manche ve Calvados'ta görevli temsilciler tarafından da benzer raporlar gönderildi.

Halk öncüsü telaşlanmakta ve öfkelenmekte çok haklıydı: Hébertistlerin idamı sadece siyasi bir hizbin değil, aynı zamanda ve hepsinden önemlisi çıplak kolluların yenilgisi anlamına geliyordu. Her şeyden önce, 24 Mart halk demokrasisinin ölüm habercisiydi. Chaumette'in duruşmasında (10-13 Nisan) kendisine yöneltilen başlıca suçlamalardan biri, halk arasında doğrudan demokrasi fikrini uyandırmış olmasıydı. Robespierre'in emrindeki bir tanık, komün üyesi Louis Roulx, onu diğer şeylerin yanı sıra şunları söylemekle suçladı: "Konvansiyonun yapmadığını yapmak bize düşer." Tanık, "Chaumette bu şekilde halkı, kendi görüşlerinin konvansiyondan çok daha bilge ve geniş kapsamlı olduğuna ve kendisini konvansiyonla kıyaslanabileceği bir konuma yerleştirme hakkına sahip olduğuna ikna etmek istiyordu" yorumunda bulundu. Roulx, hiçbir ayrıntıyı atlamadan, komün baş yetkilisinin Fransa'daki komünleri Paris Komünü etrafında federasyon haline getirmek gibi çok çekingen de olsa bir arzusu olduğunu hatırlattı. "Chaumette'in idari bölgelerle haberleşmesinin onları bir federasyon altında birleştirmekten başka bir amacı olmadığını kanıtlayabilirim."

Aynı tarihte (13 Nisan), Jura temsilcisi Prost da aynı şikâyetlerde bulundu: "Cumhuriyet'in her yerinde, Ulusal Konvansiyon'u temsilcilerinin şahsında küçük düşürmek (...) halk meclislerini yetkilerinin kapsamı konusunda yanıltmak, her bir bölgeyi egemen bir otorite haline getirmek için hazırlanmış bir plan vardı."

Devrimci burjuvazi, Hébertistlerin düşüşünden doğrudan demokrasi hayaletini sonsuza kadar ortadan kaldırmak için yararlandı. Halk iktidarının tüm organları teker teker tasfiye edildi, etkisizleştirildi ve uysallaştırıldı.

İlk olarak bölgelerle başlandı. Marat bölgesinde, Momoro'nun seçim bölgesinde, Bonne-Nouvelle'de, Révolutionnaire bölgesinde ve diğer bölgelerde çok sayıda tutuklama yapıldı. Özellikle bölgelerin devrimci komiteleri hedef alındı. Hébert ve Chaumette'in ardından gelen komün onları sıkı bir tasfiyeye tabi tuttu. Bu amaçla, bölgelerin delegeleri kendi devrimci komitelerinin üyelerinin listelerini Genel Konsey'e gönderdiler. Paris'te on binden fazla, taşrada ise bunun iki katı insan tedirgin edildi ya da hapsedildi.

Bölge halk meclisleri "Hébert komplosunda" bölgelerin kendilerinden bile daha fazla tehlikeye düşmüşlerdi. Hébert ve yandaşları tasfiye edildikten sonra sıra onlardaydı. Birkaç hafta kadar kendilerine dokunan olmadı. İktidar, jakoben liderler, doğrudan halkın oluşturduğu organlara açıkça saldırmak konusunda tereddüt ediyorlardı. Ama yapılması gerekiyordu. 12

Mayıs'ta Collot d'Herbois, halk meclislerini muhalefet merkezleri olmakla suçladı. Ayın 15'inde Jakoben Kulübü, artık meclislerden delege kabul etmemeye ve aynı zamanda bu meclislere üye olan tüm üyelerinin, on gün içinde ayrılmasına, aksi takdirde jakobenlerden ihraç edileceklerine karar verdi. Halk meclisleri bastırılmak istendiklerini anlamışlardı. Ya baskıdan korktukları için ya da Hébertizmin tasfiyesi onları liderlerinden yoksun bıraktığı için itaat ettiler. 15 ve 22 Mayıs tarihleri arasında teker teker feshedildiklerini açıkladılar.

Halk öncüsünün son özerk merkezleri de böylece yok oldu. Halk iktidarının temel organlarından mahrum kalan devrim bundan böyle güçsüzleşecekti. Taşrada halk meclisleri genel olarak varlıklarını sürdürdü ama etkileri önemli ölçüde azaldı.

8. İKİNCİ İKTİDARIN BAŞI KESİLİYOR

Paris Komünü, uzun bir süre boyunca merkezi iktidara gölge düşürmüştü ve burjuvazi, Belediye Sarayı'nı plebyen'lerin etkisinden çıkarmaya çalışıyordu. Komün ve konvansiyon arasındaki iktidar ikiliğine kesin olarak son vermenin zamanı gelmişti. Hébertistler aracılığıyla hedef alınan komün oldu. Hébertist liderlerin tutuklanması Belediye Sarayı'nın herhangi bir direniş göstermesini imkânsız hale getirdi. Konvansiyon 13 Mart'ta, merkezi iktidarın bundan böyle kamu görevlisi olarak kabul edilen bölge delegelerini Genel Konsey'e almamasına ve yerlerine yenilerini atamasına yetki veren bir karar aldı.

28 Mart'ta Robespierre'in yakın adamlarından biri olan Claude Payan ulusal görevli olarak atandı. Göreve başlamasının ertesi günü polis idaresini tasfiye etmeye başladı. Yöneticilerinden dördü görevden alındı ve tutuklandı. Bunlar devrime önemli hizmetlerde bulunmuş, karşıdevrimci faaliyetleri aktif bir şekilde bastırmış kişilerdi. İki ay boyunca hapiste tutulduktan sonra, kırk dokuz kişiyle birlikte, 17 Haziran'da Robespierre ve Collot d'Herbois'nın hayatına kastetmekle suçlandılar ve kırmızı gömlek giydirilerek idam edildiler.

Giyotin, Genel Konsey'e doğru yaklaşıyordu. Mayıs ayının ortasında iki üye, Droits-de-l'homme bölgesinden bir bakkal Descombes ve Tuileries bölgesinden eczacı Follope cellatlara teslim edildi. Genel Konsey'in 15 ya da 16 üyesi (13 Temmuz 1793'te hazırlanan bir listeye göre 144 üye arasından) 24 Mart ile Haziran başı arasında görevden alındı. Kamu Selameti Komitesi, görevden alınan üyelerin yerlerine, Payan'ın önerisi üzerine 3 Haziran'da yeni üyeler atadı. Komün, merkezi hükümetin bir çarkı haline gelmişti. Çıplak kollular artık komüne kendilerinden bir şeymiş gibi bakmıyorlardı.

Devrimci ordu Hébertizmin bir başka kalesiydi. Lideri Ronsin'in idamından sonra örgütün dağılmaktan başka seçeneği yoktu. İktidar ilk olarak Paris'te ya da başkentin otuz kilometre çevresinde bulunan devrimci ordu birliklerini uzaklaştırmayı uygun gördü. Savaş Bakanı 19 Mart'ta bu birliklerin "yirmi dört saat içinde" Laval, Fougères ve diğer uzak yerlere gön-

derilmesi emrini aldı. Uzun bıyıklı adamlar 20 Mart günü şafak vakti yola çıktılar. Ayın 27'sinde Barère, konvansiyondan devrimci ordunun tamamen görevden alınmasını istedi ve konvansiyon kabul etti. Birkaç gün sonra, Genç Robespierre ağabeyine mektup yazarak ordunun cenazesini anlattı.

Hébertistlerin düşüşünün bir başka sonucu da Savaş Bakanlığı'ndaki plebyen'lerin tasfiye edilmesi idi. Tehdit altında olduklarını aylardır biliyorlardı. Hébert, 4 Mart'taki Cordelier'ler toplantısında, Carnot'nun Bouchotte'u Savaş Bakanlığı'ndan uzaklaştırma ve kendi kardeşini atama planlarını ifşa etmişti. Hébertistlerin düşüşünden birkaç gün sonra Carnot, konvansiyona "Yürütme Konseyi'nin tamamen feshedilmesini" kabul ettirdi. Feshedilen bakanlıkların yerine, Kamu Selameti Komitesi'nin sıkı denetiminde olan üç üyeli on iki komisyon kuruldu. Bunlardan biri olan kara ordularının örgütlenmesi ve hareketiyle görevli komisyonun başına Carnot kendi adamlarından Pille adında birini getirdi. Savaş Bakanlığı sona ermişti.

Baldırı çıplakların mükemmel generali, plebyen'lerin yükselişinin somut göstergesi Rossignol, kendisine "devrimin gözbebeği" ve "Kamu Selameti Komitesi'nin büyük oğlu" denmesinden kısa bir süre sonra 27 Nisan günü görevden alındı.

Ölülerin arasında bile genel bir güvensizlik hâkimdi. Çıplak kolluların taptığı Marat kutsallığını yitirdi. Hayatının son günlerinde Hébertistlerle oldukça yakın ilişki içinde olduğu aniden fark edilmişti. Resmi çamur içinde sürüklendi ve cesedinin Panteon'dan* kaldırılması konuşulmaya başlandı. Charlotte Corday'in kurbanı da onlara ihanet etmişse kime güvenebilirlerdi? Paris yakınlarındaki komünlerin sakinleri, Marat'nın kendilerine ihanet etmiş olması mümkünse artık kimseye güvenemeyeceklerini söylüyorlardı.

Robespierre, Marat'nın hem yaşamı boyunca hem de ölümünden sonra rakibine hep kızmıştı. Şimdi intikamını alıyordu. Hem de hiç sakınmadan! Bu kuşku havası içinde kendi itibarını koruyabilecek miydi? Ayın 16'sında bir polis, bir vatandaşın şöyle dediğini bildirdi: "Eyyvah! Şimdi kime güvenebiliriz?" Birisi Robespierre'i ima etmek istediğinde ona gizemli bir ses tonu ve havayla cevap verdi: "Biraz daha bekleyin." Kralcı karşıdevrim istediğini elde etti. Halkın umutsuzluğunu sonuna kadar kullandı. Ortalığı karıştırmak isteyenler fısıldadı: "Bunların hepsi aynı."

Karşıdevrimin gösterdiği utanmazca sevinç, baldırı çıplaklara üzüntü verdi. Cordelier'ler Kulübü'nün 14 Mart tarihli oturumuna başkanlık etmiş olan Chenaux adında biri, kendisinin de sanık olduğu Chaumette'in duruşmasında şunları söyledi: "Aristokratların neşeli olduklarını fark etmiştim ve bu insanlar sevindiğinde benim gibi bir yurtsever sadece üzülebilirdi." Çıplak kollular arasında en açık görüşlü olanlar önlerinde kasvetli bir

* Fransız Devrimi sonrasında kilise olmaktan çıkarak önemli Fransız entelektüellerinin gömüldüğü bir anıt mezar olan yerdir. (ç.n.)

gelecek görüyorlardı. İşlerinden biri bir kafede, “Bütün bunların nereye varacağını bilmiyorum” diyordu. “Devrimci komitelerden şikâyet ettiler ve onları şüpheli hale getirmeyi başardılar; devrimci ordudan şikâyet ettiler ve onu dağıttılar. Görünen o ki devrim adını taşıyan her şeyin peşindeler.” Bir ulusal muhafız şöyle bağırıyordu: “Böyle devam edersek özgürlüğümüzü kaybedeceğiz ve her şey mahvolacak.”

Dokuzuncu Bölüm

Ekonomik Geri Çekilme

1. BASKININ SONU

İhtiyaç ürünlerine sabit fiyat uygulanması ve baskı politikası, bölgelerdeki baldırı çıplaklar tarafından zorla burjuvazinin elinden alınmıştı. Hébertizmin düşüşü, bu politikaların terk edilmesi ve ekonomik liberalizme kademeli olarak geri dönülmesi için gerekli koşulları yarattı. Tarihler bir kez daha çarpıcı bir şekilde örtüşmektedir. 24 Mart'ta [1794] Hébertist liderler giyotinle idam edildiler. Aynı gün öğleden sonra, baldırı çıplakların aleyhine düzenlenmiş ve "esnetilmiş" yeni azami fiyat tarifeleri Paris duvarlarına asıldı.

Geri çekilme önce mali düzeyde, ardından da ekonomik düzeyde gerçekleşti. Asinyanın güçlendirilmesi için 1793 sonbaharında alınan terör önlemleri iptal edildi. Hatırlayacağınız gibi bu önlemler iki türlüydü: Biri madeni paranın gömülü olduğu yerden çıkarılmasını, diğeri ise altın ve gümüşün tedavülden kaldırılmasını amaçlıyordu. Her iki önlem de gevşetildi veya iptal edildi.

Altın ve gümüşün yeniden dolaşıma sokulmasının ardından kâğıt para bir kez daha madeni parayla karşılaştırılabilir hale geldi. Kısıtlamalar gevşetilir gevşetilmez bu karşılaştırma asinya aleyhine oldu. Aralık ayında 100 livre asinya 51'e yükselmışti. Ocak ayında 48'e, şubat ayında 41'e, mart ayında 38'e, nisan ayında 37'ye, mayıs ayında 36'ya, haziran ve temmuz aylarında 34'e düştü. Bu henüz Thermidor gericiliği döneminde yaşanacak olan şiddetli düşüşün başlangıcıydı.

Para biriminin kademeli olarak değer kaybetmesi fiyatların yükselmesine yol açtı. Bu durum ancak sıkı bir fiyat denetimi uygulamasıyla kontrol altına alınabilirdi. Ancak 1793'ün sonundan itibaren, azami fiyat uygulamasında kademeli bir gevşeme oldu. Robespierre'in politik değişimi meyvelerini vermeye başladı. Herkes baskı politikasının sona erdiğini, terör yönetiminin artık ticarete karşı uygulanmayacağını anladı. Esnaf yeniden açgözlülüğe başladı. Birkaç haftadır harfiyen uygulanan azami fiyat tarifeleri artık açıkça çiğneniyordu. Kamu yetkilileri bunun olmasına izin veriyor, hatta halkı aç bırakanların yanında yer alıyorlardı.

Taşrada da durum aynıydı. Taşrada görevli temsilcilerin raporlarında aynı görüş yer alıyordu: Artık azami fiyat uygulamasına uyulmuyordu.

Paris'te olduğu gibi çoğunlukla burjuvalardan oluşan yetkili makamlar esnafın yanında yer aldı.

Kısıtlamaların gevşetilmesi sadece azami fiyat yasasının uygulanmasını tehlikeye atmakla kalmadı, aynı zamanda gıda maddelerinin kıtlığını da artırdı. Devrimci ordu tüccarlara ve zengin köylülere karşı serbest bıraktığı sürece, mallar ve yeryüzü nimetleri saklandıkları yerden çıkmış, şehirler beslenmişti. Ancak devrimci ordu tasfiye edilmiş, idari bölgelere bağlı devrimci ordular dağıtılmıştı. Kısıtlamaların gevşetilmesi ile malların ortadan kaybolması arasındaki neden-sonuç ilişkisi, halkın bizzat sınıf içgüdüleriyle kurduğu bir ilişkiydi.

Baldırı çıplakların zengin istifçilerin evlerinin aranmasını istemeleri boşunaydı. Özel mülkiyetin kutsallığı ihlal edilmeyecekti. Gerçekten de 26 Temmuz 1793 tarihli bir yasa, istifçilikle mücadele görevlilerine arama yapma yetkisi veriyordu. Ancak devrim geriledikçe istifçilikle mücadele görevlilerinin "sıkıntı verici" yetkileri azaldı. Hébert, 29 Mart 1794 tarihinde saf dışı bırakılınca konvansiyon bu görevlileri dağıttı.

26 Temmuz tarihli yasa, istifçilik suçu için tek bir ceza öngörüyordu: ölüm. Dantonistler, 22 Aralık tarihinde konvansiyonun idam cezasının uygulanmasını askıya almasını sağladılar. 29 Mart 1794'te, aşırı solun tasfiyesinden bir gün sonra, konvansiyon ticaret özgürlüğüne müdahale etmeme endişesinden esinlenen yeni bir yasa kabul etti. Tüccarlar sadece stoklarını beyan etmekle yükümlüydü ve ihmali halinde idam cezası değil, mallarına el konulması ve iki yıl pranga cezası verilecekti. Bu cezalar sadece toptancılara uygulanacaktı. Sadece toptancılar mallarını beyan etmek ve göstermek zorundaydı; perakendeciler bundan muaftı.

Halkı açlığa mahkûm edenlerin cüreti sınır tanııyordu. Yetkililerin hoşgörüsünden emin olan dükkân sahipleri, azami fiyattan biraz daha yüksek fiyatlarla bile olsa ilk gelene hizmet etmektense mallarını tezgâhlardan çekerek karaborsa fiyatlarıyla zenginlere gizlice satmayı tercih ettiler. İaşe Komisyonu, 13 Nisan'da Paris Komünü'nün ulusal görevlisine şöyle yazdı:

Tereyağı, yumurta, sabun ve şeker kıtlığı karşısında şaşkınlığımızı artık gizleyemeyiz; bu kıtlık, esnafın kapısındaki kalabalığın giderek artmasıyla daha da şiddetlenmektedir; oysa teslim aldığımız ve Paris'e ulaştırdığımız bu malların miktarı, tüm ihtiyaçları tamamen karşılamaya ya da en azından çoğunu önemli ölçüde azaltmaya yetmelidir.

Paris'in ihtiyacı yeterince karşılanmıştı. Yine de Paris açlıktan ölüyordu.

Artık baskının uygulanmayacağı anlaşıldığında kıtlığı önlemenin tek çaresi ekonomik yasaların serbestçe işlemesinden başka bir şey değildi. Kârın cazibesinin malları saklandıkları yerlerden çıkaracağı umuduyla sabit fiyat düzeyini yükseltmek ve tüccarlara faaliyetleri karşılığında "adil" bir ücret ödenmesini sağlamaktan başka çare kalmamıştı; böylece tüccarların ticarete olan hevesleri yeniden canlanacak ve kesintiye uğrayan ticaret döngüsü yeniden kurulacaktı. Ancak ilk azami fiyat yasası, üretici ya da toptancı ve

perakendeci için tek ve aynı fiyat belirliyordu; aracı için bir kâr sağlama ihtiyacını hesaba katmıyordu; hesaplamalara malların taşınma maliyeti dahil edilmiyordu. Bu anormalliği düzeltmenin iki yolu vardı: Perakendecinin kârı ya üreticiye ya da tüketiciye yansıtılabilirdi. İkincisi seçildi.

İşe Komisyonu, 24 Şubat 1794 tarihinde, yerel makamlara “Azami Fiyat Genel Tarifnamesi” gönderdi. Burada toptancıların başlangıç fiyatına (üçte bir oranında artırılmış 1790 fiyatına) mesafe dolayısıyla yüz kilogram başına nakliye masraflarını ve ardından %5’lik kârını eklemeleri gerektiği açıklanıyordu. Buna karşılık, perakendeci de bu şekilde elde edilen fiyata %10’luk kârını eklemek zorundaydı. Ancak genelge, %5’lik kârın ve %10’luk kârın nakliye masrafları hariç olmak üzere sadece başlangıç fiyatı üzerinden hesaplanacağını belirtiyordu.

Yine de toptancılar daha fazlasını istediler. Hébertistler tasfiye edildikten sonra toptancıları reddetmenin artık bir nedeni kalmamıştı. 20 Mart’ta Barère, toptancıların şikâyetlerini meclis kürsüsüne taşıdı. İşe Komisyonu genelgesi bu sorunu yakın zamanda ele almamış gibi toptancıya verilen %5 kârın sadece malın fiyatı üzerinden mi yoksa mal ve nakliyenin toplam fiyatı üzerinden mi hesaplanması gerektiğini sordu. Kolayca ikna olan konvansiyon, toptancıya verilen %5 kârın, malın fiyatı ve nakliye masrafları olmak üzere ikisinin toplamı üzerinden hesaplanmasına karar verdi. Ayın 22’sinde İşe Komisyonu, yeni bir genelgeyle, yapılan önemli değişiklikleri idari bölgelerdeki ulusal görevlilere bildirdi. Dahası, Paris idari bölgesi ulusal görevlisi nakliye fiyatının ambalaj dahil brüt ağırlık üzerinden belirlenmesine karar verdi ve böylece tüccarlara yine tüketici aleyhine ek bir avantaj sağlandı.

Nihayet 24’ü öğleden sonra Paris’te yeni azami fiyatlar ilan edildi. Tüccarlar haftalardır bu beklentiyle mallarını satıştan çekmişlerdi. Yeni fiyatlar eskisinden belirgin derecede yüksekti.

Çıplak kollular asılan afişleri soğuk karşıladılar. Yeni azami fiyatları protesto etmek için sokaklara dökülmediler. Çünkü öncelikle, birkaç gün boyunca ihtiyaç maddelerinin fiyatlarındaki artışın daha fazla mal ile dengeleneceği yanılsamasına kapılmışlardı. Ayrıca, sabit fiyatlardaki artış belirgin olmakla birlikte çok büyük değildi. Protesto edip teslim oldular. Son olarak, hepsinden önemlisi, halk öncüsü Hébertist sözcülerini kaybetmişti ve derin bir kargaşa içindeydi.

Liberalizme doğru yöneliş, liderlikteki bir değişimle belirginleşti. Ekonominin yönetimindeki itici güç olan plebyen Jean-Marie Goujon istifa etmek zorunda kaldı (20 Şubat). Amaç artık baskı altına almak değil, büyük çiftçileri ve tüccarları teşvik etmektir.

Azami fiyatın gevşetilmesi, esnekliği savunanların açıkladığı telafi edici faydalardan hiçbirini sağlamadan tüketiciye zarar verdi. Mal kıtlığına çare olmadı. Satıcıları, kendileri için daha elverişli olan yeni fiyatlara sıkı sıkıya uymaya ikna etmedi. Aksine, kamu otoritelerinin bu konudaki sertliğinin azaldığını göstererek üreticileri ve perakendecileri daha fazla şey talep

etmeye ve bu arada karaborsayı sürdürmeye teşvik etti. Azami fiyat yasası gevşetildikçe yasaya o kadar az uyuldu. Thermidor'un hemen öncesinde yasa bir anıdan öteye gidemedi. Aynı zamanda, kıtlık azalmak bir yana daha da kötüleşti. Kıtlığı fiyatları yükselterek gidermek amaçlanmıştı; ancak şimdi hem fiyatlar yüksekti hem de kıtlık vardı.

2. YENİ BİR OLGU: GREV

Azami fiyat yasasının gevşetilmesi ve bunun sonucunda fiyatların yükselmesi, çalışanlar arasında güçlü tepkilere yol açtı. Ücretlerinin hayat pahalılığına göre ayarlanmasını talep ettiler. Kamu yetkilileri fiyatlar üzerindeki kısıtlamalarını gevşetirken aynı zamanda azami ücret uygulamasını da sıkılaştırmıştı. Böylece işçi sınıfı her iki açıdan da kaybetti ve tepki göstermeye çalıştı. Direniş girişimleri acımasızca bastırıldı.

Ekonomik geri çekilmenin sonucu artık sadece fiyatlara değil, aynı zamanda ve her şeyden önce ücretlere ilişkin yeni bir tür protesto hareketi oldu. Savaş sanayisinin aniden büyümesi ve büyük silah fabrikalarının kurulması, binlerce işçiyi ortak imalathanelerde bir araya getiren endüstriyel yoğunlaşmanın başlamasına yol açtı. Birçok bağımsız zanaatkâr proleterlere dönüştü. Birlikte çalışmaktan yararlanan bu işçiler daha iyi ücret için mücadele etmeye başladılar. Ancak karşılarında, işyerlerinde askeri bir disiplin uygulayan ve elinde güçlü baskı araçları bulunan bir işveren-devlet vardı. Sonuç olarak, çatışmalar diğer üretim dallarına kıyasla daha sık ve daha şiddetli oldu.

1793 Kasım'ında meydana gelen değişiklikten sonra kamu yetkililerinin tutumu da kökten değişti. İaşe Komisyonu, 1 Aralık'ta resmi makamlara ve tüm yurttaşlara bir genelge gönderdi. İşçiler yaptıkları iş için "aşırı fiyat" talep etmeye inandırılmışlardı. Hemen ardından, Paris'teki silah üreticisi Capucins'in imalathanelerinden birinde bir isyan çıktı. Kamu Selameti Komitesi 12 Aralık'ta şu kararı verdi:

İşçilerin herhangi bir şekilde koalisyon kurması ya da bir araya gelmesi yasaktır; farklı imalathanelerde çalışan işçiler arasında, yapılan iş bakımından yararlı ya da gerekli olabilecek haberleşmeler (...) ancak araçlar vasıtasıyla ya da her imalathanenin bağlı olduğu idarenin açık izniyle gerçekleşecektir (...). İş hiçbir bahaneyle durdurulamaz. (...) İşçiler hiçbir durumda şikâyetle bulunmak için toplanamaz; bu tür toplanmalar dağıtılacak, toplantıyı düzenleyenler ve teşvik edenler tutuklanacak ve yasalara uygun olarak cezalandırılacaktır.

Hareket genişledi. 27 Aralık'ta komite, "Maubert Meydanı'ndaki Carmes imalathanesinde bir tür ayaklanma olduğunu" öğrendi ve "bu harekette en önde yer alan" işçileri tutukladı. Ayın 29'unda, Saint-Dominique cadde-sindeki Doiron silah imalathanesinde huzursuzluk patlak verdi ve komite hareketi kışkırtan beş kişiyi tutuklattı.

Benzer bir huzursuzluk taşradaki çeşitli kâğıt fabrikalarında da yaşandı. Bu işletmeler, top ve tüfek kadar vazgeçilmez savaş aletleri olan asinya ürettiyordu. Bu fabrikalar da devlet denetimi altındaydı ve silah fabrikalarında

olduğu gibi aynı askeri disiplin uygulanıyordu. 1793 yılının Kasım-Aralık aylarında bu fabrikalardaki işçiler birbiri ardı sıra ücret artışı talep ettiler ve grev yaptılar. Konvansiyon şu kararı aldı:

Cumhuriyet'in dört bir yanında kurulu kâğıt fabrikalarının girişimci ve işçileri, işlerini yapmaları ve söz konusu fabrikalarda hizmet vermeleri için göreve çağırılmışlardır. (...) Farklı fabrikalardan işçiler arasında, yazılı olarak veya elçiler aracılığıyla, işin durdurulmasını kışkırtmak için yapılacak işbirliği, imalathanelerde hüküm sürmesi gereken huzur ortamına bir saldırı olarak kabul edilecektir.

1794'ün kış ve bahar ayları boyunca, iş anlaşmazlıkları aralıksız sürdü ve bastırma önlemleri giderek sertleşti. 1 Şubat'ta konvansiyon, güherçile ve barut üretimini engelleyen ya da yavaşlatanların şüpheli muamelesi görmesine ve barışa kadar tutuklu kalmasına karar verdi. Joigny idari bölgesindeki çeşitli komünlerden keresteciler ve işçiler arasında daha iyi ücretler elde etmek amacıyla bir koalisyon kuruldu. Kamu Selameti Komitesi, 17 Şubat'ta, azami ücretten daha yüksek ücret talep etmekte ısrar edenlerin şüpheli olarak kabul edilmesine ve bu şekilde muamele görmesine karar verdi. Olay yerine devrimci ordudan bir birlik gönderildi. Terör artık işçilere karşı kullanılmaya başlanmıştı.

Şubat ayının sonunda, silah atölyelerinde yeniden bir hareketlilik yaşandı. 3 Mart'ta Barère, konvansiyonda öfkesini dizginleyememiş bir şekilde haykırdı: "Siz silah üretimini hızlandırmakla ilgileniyorsunuz ama onlar Indivisibility, Invalides ve Luxembourg imalathanelerinde isyanlar çıkarıyorlar." Barère'in saldırısı işçileri öfkeliendirdi. Gösterdikleri tepki bugünlere kadar ulaştı. Indivisibilité bölgesinin devrimci komite üyeleri, 5 Mart gecesi "bir silah atölyesinin kapısına asılan Kamu Selameti Komitesi'nin bir kararnamesinin afişinin altına (...) kırmızı ve siyah kalemle, komitenin yurtsever üyelerinin itibarını zedelemeye yönelik bazı kelimeler yazıldığını" fark ettiler. "(...) Barère'in adının altında yamyam ve Prieur ve Lindet'nin adlarının altına da halkı aldatan, daima ahmak ve budala yazıyordu."

Bir süre sonra, Capucins imalathanesinde silah işçileri varlıklarını bir kez daha hissettirdiler. 26 Mart'ta, "idarenin tiranlığını" protesto etmek üzere konvansiyona bir heyet gönderdiler. İdare, mumdand tasarruf etmek için işçileri sabah iki saat erken, saat altıda işe başlatmak ve işi akşam yedide bitirmelerini istemişti. İşçiler yeni çalışma saatlerini kabul etmişlerdi. Ancak idare şimdi de akşamları eski saate kadar ekstra ücret almadan çalışmalarını istiyordu. İş günlük olarak ödendiği için bu aslında gizli bir ücret kesintisi anlamına geliyordu. Sözcü, "Bu iki saatlik ek mesaiyle başa çıkamayız. Uzun süredir yediğimiz tek şey ekmek ve peynir" diyordu.

Ücretlerdeki oldukça belirgin nominal artışa rağmen işçilerin koşulları hâlâ güvencesizdi. Ya ücretlerini yiyecek almak için kullanamıyorlardı ya da bunun için fahiş fiyatlar ödemek zorundaydılar. Bu nedenle daha yüksek ücretler talep etmeye yönelik enerjileri iki katına çıktı.

3. TASFİYE EDİLEN KOMÜN ÜCRETLERE SALDIRIYOR (NİSAN-MAYIS)

Ancak komün, ücretlere yalnızca Hébertizmin tasfiyesinden sonra, kitle hareketinin parçalanmasından sonra saldırabilirdi. 21 Nisan'da Robillard tütün fabrikasının iki yüz işçisi Komün Genel Konseyi'ne bir dilekçe sunarak günlük ücretlerinin artırılmasını talep etti. Yeni ulusal görevli Payan, dilekçe sahiplerinin cezalandırılması için polis idaresine sevk edilmesini talep etti.

Aynı tarihte (22 Nisan), Kamu Selameti Komitesi, Ekim 1793'ten beri silah atölyelerindeki günlük ve parça başı ücret oranlarını belirleyen ve Évêché'de toplanan altmış üyeli komisyonun yapısını değiştiren bir kararname çıkardı. Artık işçiler yönetim temsilcilerine kıyasla azınlıktaydı.

Mayıs ayının başında, Paris'teki çeşitli esnaf gruplarında hareketlenmeler oldu. Ayın 2'sinde Payan bir kararname çıkardı: "Yasanın belirlediği ücretin üzerinde ücret talep eden her fırın işçisi şüpheli kabul edilecek ve bu şekilde muamele görecektir."

Komün, 28 Nisan'da, liman işçilerinin ücretlerini yükseltmek ve kendi mesleklerinden olmayan işçilerin rekabetini ortadan kaldırmak için güçlerini birleştirme girişimlerini bastırmıştı. Kararname bu girişimleri çalışma özgürlüğüne bir saldırı olarak görüyordu. Her türlü koalisyon yasanın ihlali olarak kabul edilecekti. Liman müfettişlerine liderleri tutuklama emri verildi.

Hareket uzamış olmalı ki 5 Mayıs'ta Payan, komün adına öfkeli bir bildiri yayımladı:

Tütüncülerin, fırıncıların ve kereste işçilerinin neredeyse hep birlikte, kendilerini çalıştıran yurttaşlardan yasaların belirlediğinden daha yüksek günlük ücretler talep ettiklerini, yasadışı birlikler oluşturduklarını, işi durdurmakla tehdit ettiklerini ve nihayetinde işi tamamen bırakacak kadar kötü niyetli olduklarını gördük; özellikle limanlarda çalışan işçilerin çalışmayı reddettiklerini gördük. (...) Tüm işçilere, yasanın temsilcileri olarak, yasalar kadar esnek olmayacağımızı; yasaları ihlal ederek halkın varlığı açısından çok daha değerli olması gereken işlerini terk edenleri derhal yetkili mahkemelerin önüne çıkaracağımızı ilan ediyoruz.

Payan'ın kâğıtları arasında o dönemde yazmış olması gereken ve saldırgan bir havaya sahip kısa bir not bulunmuştur: "İşçilere: Yeterince kazanmadığınızı söylüyorsunuz ve yine de günlerce hiçbir şey yapmadan durabiliyorsunuz!" Hanriot ise aynı gün ulusal muhafızlara gönderdiği emirlerle bir tavır aldı. Ücretli olmayan baldırı çıplaklar ile liman grevcilerini karşı karşıya getirmeye çalıştı. Ayın 4'ünde Barère, konvansiyonda, temel malların işlenmesi, taşınması ve dağıtımında çalışan işçilerin, "ataletleri" nedeniyle "halkın iaşesine karşı suç birliği" oluşturmaları halinde Devrim Mahkemesi önüne çıkarılacakları tehdidinde bulunan bir kararname kabul ettirdi.

4. TAŞRADAKİ İŞ UYUŞMAZLIKLARI

Taşrada da iş uyuşmazlıkları oldukça yaygındı. Toulon'da görevli temsilci Moltedo, 9 Nisan'da komiteye, Arsenal'de toplantılar yapıldığını, işçilerin şikâyetle bulunduklarını ve karışıklık çıkaranların ortadan kaldırılacağını bildirdi. Özellikle madenciler tüm güçleriyle savaşıyorlardı. Kamu Selameti Komitesi, 14 Nisan'da, Paris'e kömür sağlayan madenlerde çalışan tüm işçilerin o andan itibaren daimi olarak asker muamelesi göreceklerine karar verdi.

Hareketten etkilenen gündelikçi tarım işçileri de oldu. 24 Mayıs'ta Soissons idari bölgesi, bir sonraki tahıl hasadını yapmakla yükümlü olan yurttaşlara azami ücret tarifesine göre belirlenen ücretlerin ödenmesine, bunu reddetmeleri halinde 16 Eylül 1793 tarihli yasaya göre şüpheli kabul edilmelerine karar verdi. Üç gün, suçun tekrarı halinde ise üç ay hapis cezasına çarptırılacaklardı. Bir araya gelerek çalışmayı reddedenler kamu düşmanı olarak kabul edilecek, tutuklanacak, mahkemeye sevk edilecek ve karşıdevrimci olarak cezalandırılacaktı. Azami ücret yasasını ihlal edebilecek anlaşmalar yapanlar, ilk kez olması halinde söz konusu meblağın ya da nesnenin değerinin on katına eşit para cezasına çarptırılacaktı.

Barère 30 Mayıs'ta konvansiyona "hasat işlerinde genellikle istihdam edilen" tüm yurttaşlar hakkında celp çıkarılmasına ve ücretlerinin yetkili makamlar tarafından belirlenmesine yönelik bir karar aldırdı. Bu karara uymayanlar sert yaptırımlarla tehdit edildiler. Her türlü grev, "karşıdevrim suçu olarak cezalandırılacak" ve grevi düzenleyenler Devrim Mahkemesi'ne sevk edilecekti. 1-25 Haziran ve 8 Temmuz tarihli diğer kararnameler, tarımda azami ücret uygulamasını pekiştirdi.

5. İŞÇİ KARŞITI SALDIRININ KESKİNLEŞMESİ (HAZİRAN-TEMmuz)

Haziran ayından itibaren merkezi iktidar giderek daha fazla ücret düşürme ve grevleri bastırma politikasına yöneldi.

Kamu Selameti Komitesi, ayın 1'inde, hiçbir idarenin, bölgenin ya da kamu işleri yapan yüklenicinin, çalıştırdığı işçilere ve gündelikçilere yasayla belirlenenden daha yüksek bir ücret veremeyeceğine karar verdi. Ayın 2'sinde ise deniz işçileri, çalışmayı reddetmeleri ya da azami ücretten daha yüksek ücret talep etmeleri halinde, suçu ilk kez işlemişlerse hâkim karşısına çıkarılma ve suçun tekrarı halinde şüpheli muamelesi görme konusunda tehdit edildiler.

İşçiler meydan okumaya karar verdiler ve mücadele ruhlarını iki katına çıkardılar. 10 Haziran'da Barère'in raporu üzerine konvansiyon, "Devrim Mahkemesi savcısına; asinya, silah, barut ve güherçile üreten imalathanelerde suçlu işçileri çalıştıran karşıdevrimcileri yargılama" talimatı verdi.

Rochefort'ta, Paris'ten gelen talimatlar doğrultusunda, liman işçilerinin ücretleri dörtte bir oranında düşürüldü (3 livre yerine 44 metelik) ve buna ek olarak aletlerin alımı işçilerin sorumluluğuna verildi. 11 Haziran'da temsilci Topsent kararı işçilere okudu ve bu da genel bir toplanmaya yol açtı. Temsilci

toplantı sırasında aralarına girerek huzursuzluğun nedenini sordu. İşçiler, “bu ücretle karınlarını doyurmalarının, barınmalarının, ailelerinin geçimini sağlamalarının ve alet satın almalarının imkânsız olduğunu” söylediler.

Paris’te, 27 Haziran’da, idari bölge yöneticileri Tarım ve Zanaat Komisyonu’na bir yazı yazarak idari bölgelerdeki işlerde çalışan işçilerin azami ücretle çalışmayı reddettiklerini bildirdiler. İşçiler daha yüksek ücret ve daha kısa çalışma saatleri talep ediyorlardı.

Temmuz 1794’te işçi huzursuzluğu zirveye ulaştı. Ayın 6’sında Paris’teki seramik üreticileri Kamu Selameti Komitesi’ne bir rapor sundular. Rapor- da, işçilerinin kendi aralarında “1790 ücretinin iki katı ödenmediği sürece” daha fazla çalışmama konusunda anlaştıklarını, “kararlarına uymayanları tehdit ettiklerini” açıkladılar. O sırada komitenin Genel Polis Bürosu’ndan sorumlu olan Saint-Just, raporun kenarına soğuk bir şekilde şu notu düştü: “Devrim Mahkemesi savcısına sevk.”

Her şeye rağmen özellikle silah imalathanelerinde huzursuzluk art- maya devam etti. Küçük Silahlar Ajansı, 12 Temmuz’da Silah ve Barut Komisyonu’na endişe verici bir rapor gönderdi. “Yaklaşan bir ayaklanmanın habercisi olan bu itaatsizliğe bir son vermenin” tam zamanıydı. İşçilerin grev tehdidinde bulunduğu Bouchet fabrikasında bazı olaylar meydana gelmişti. Ajansın bir üyesi oraya gitmek ve “yasaları hatırlatmak” zorunda kaldı.

6. 21 TEMMUZ’UN AZAMİ ÜCRETLERİ

5 Temmuz’da Paris Belediye Sarayı yeni bir azami ücret ilkesini kabul etti. Yeni tarife 21 Temmuz’da (5 Thermidor) kırk sekiz bölgede ilan edildi. Ücretler önemli ölçüde düşürülmüştü.

Parisli işçiler çıkarılan yasaya öfkeyle tepki gösterdiler. Aynı akşam, Unité bölgesinin devrimci komitesi, Genel Güvenlik ve Kamu Selameti Komite- lerine, duvarcılar ve taş ustaları arasında, komünün yeni ilan ettiği azami ücretlerin neden olduğu bir “tür gürültü” olduğunu bildirdi. Birkaç gün sonra, Cité bölgesinin halk komitesi Barras’ya 9 Thermidor günü ile ilgili bir rapor gönderdi: “Öğleden sonra saat dört sularında komün meydanında işçiler için belirlenen azami ücretin neden olduğu söylenen bir toplanma meydana geldi.” Robespierre yanlısı komün, ücret tarifesinin uyandırdığı ve kritik bir anda, işçilerin kendisinden kopma riski taşıyan bu hoşnutsuzluk nedeniyle endişeliydi. Sorumluluğu “teknokratların” üzerine yıkmaya ça- lıştılar. 9 Thermidor günü saat akşam sekizde Parislilere hitaben seslendiği bir bildiride şu ifadeler yer alıyordu: “Sırayla tüm hiziplere mensup olan ve işçileri aklıktan öldürmek için günlük ücretlerini sabitleyen bu Barère.”

Robespierre ve yandaşları ettiklerini biçiyorlardı. Kendilerini konvansi- yon ve komitelerin çoğunluğuyla karşı karşıya getiren büyük krizde, büyük ölçüde çıplak kolluların desteğinden yoksundular. Bir akşam gazetesi, Robespierre’ci belediye meclis üyeleri giyotine gönderilmek üzere devrim meydanına götürülürken, işçilerin onlara şaka yollu “eli kanlılar” diyerek “takıldıklarını” anlatıyordu.

7. TÜCCARLAR İÇİN ELVERİŞLİ KOŞULLAR

Lindet, İaşe Komisyonu'nun başına geçtiğinden beri (2 Kasım 1793) ticaret onda, başlangıçta ihtiyatlı ama Hébertistlerin etkisi azaldıkça giderek daha aktif olan bir koruyucu buldu. Ancak kamu yetkilileri ticareti açıkça korumadan önce Hébertizmin çöküşünü beklemek zorunda kaldılar. Hébert'in ölümüyle birlikte, destekçilerinin "tüccarizm" karşıtı söylemleri resmen reddedildi. Şans tüccarın yüzüne güldü.

Hanriot, Paris Ulusal Muhafızları'na verdiği günlük emirlerde tüccarlara güven vermeye çalıştı. 12 Nisan'da, tüccarların Paris'te güvende olmadıklarına dair söylenti yayanları sahtekâr olarak nitelendirdi. Ayın 18'inde, birkaç peynir dükkânını yağmalayan yurttaşları "hainler" ve "kamu düşmanları" olarak nitelendirdi ve pazarda görev yapan devriyeleri takviye etti. İaşe Komisyonu, ayın 13'ünde, Paris Komünü ulusal görevlisine, "tedarikte bulunanları gereksiz formalitelerle uğraştıranların cesaretini kırmalısınız ve yasaların ticaret ve sanayiye verdiği tüm özgürlüğü güvence altına almalısınız" uyarısında bulundu.

Payan bu talimatların derhal uygulanmasını sağladı. 28 Nisan'da komün, Parislilere dışarıdan ihtiyaç maddesi getirmelerini engelleyen herhangi bir yasa ya da yönetmelik olmadığını bildirdi. 18 Mayıs'ta komün, Paris sakinlerine, dükkân sahipleri için en güven verici ifadelerin yer aldığı bir bildiri yayımladı. Ayın 25'inde afişler asıldı: "Prangalarından kurtulan ticaret, sonunda tüm faaliyetlerine yeniden başlamalı ve bu büyük şehre bolluğu getirecek şekilde durmadan çalışmalıdır."

Ticaretin teşvik edildiği tek yer Paris değildi. Merkezi iktidar da buna yönelik çalışıyordu. Kamu Selameti Komitesi, 9 Nisan'da, Sens fabrikalarından gelen ve yeni azami fiyat listesinde yer almayan kumaşların fiyatlarını üreticilerin yararına olacak şekilde sabitledi. Ayın 16'sında, fabrikaları, madenleri ve imalathaneleri tazminat ve ödüllerle teşvik etmeye; sanayiye ve ticaret yapanların arasındaki güveni korumaya; azami fiyattan mal satan yurtsever tüccarlara ödeme yapmaya; son olarak da nakliyenin sıkıntıya girmemesi için Paris'e mal getirenlere güvence verilmesine karar verdi.

Aynı zamanda dış ticaret de canlandırıldı. Önceki dönemde temel kaygı, açlık çeken baldırı çıplaklara mevcut tüm temel ihtiyaç maddelerini derhal sağlamak olmuştur. Bu nedenle kamu makamları temel malların ihracatına ambargo koymuştu. Ancak malların ülke dışına çıkışına getirilen bu yasak nedeniyle, özellikle savaş üretiminde kullanılan ve Fransa'nın yabancı tedarikçilere bağımlı olduğu bazı ürünlerin ithalatı imkânsız hale gelmişti. Çok geçmeden belirli bir "esnekliğe" ihtiyaç duyulduğu anlaşıldı.

Halkın baskısı merkezi iktidar üzerinde etkili olmaya devam ettiği sürece, birkaç nadir istisna dışında, ihracat yasası oldukça katı bir şekilde uygulanmıştı. Ancak kitlelerin gücü azalmaya başlar başlamaz merkezi hükümet geri adım attı. Barère, 11 Mart'ta konvansiyona, temel ihtiyaç maddesi olarak sınıflandırılan tüm malların yurtdışına ihraç edilmesinin yasaklanmasının yarattığı sıkıntıları anlattı. Meclis, ihracat konusunda

yetkinin İaşe Komisyonu'na verilmesine karar verdi. Komite, ayın 13'ünde, Cumhuriyet'te üretilen ve ordu ve yurttaşlar için temel ihtiyaç maddesi olmayan tüm malların yurtdışına serbestçe ihraç edilmesine karar verdi. Bunun üzerine ihracat faaliyetleri arttı. Ayın 27'sinde Bordeaux limanında tutulan yabancı gemilere uygulanan ambargo nihayet kaldırıldı.

Ayın 31'inde çıkarılan bir kararnameyle Bordeaux'da, tüm limanlarda ve başlıca ticaret merkezlerinde, amacı "tüm tüccarları ve kapitalistleri olağan işlerine geri çağırarak, ticari spekülasyonları yeniden başlatmak" ve hepsinden önemlisi "yurttaşları ihracata katılmaya teşvik etmek" olan bir büro kuruldu.

Devrimci dönemi takip edecek olan kapitalist sanayinin muazzam yükselişi, bu önlemlerin içinde embriyon haldeydi. Jironden sözcüler konvansiyonda görevlerine ciddiyetle iade edilirken Bordeaux, Nantes ve Marsilya'nın büyük ihracatçıları eski refahlarına yeniden kavuştular.

Robespierre ekonomik liberalizme dönüşü açıkça destekliyordu. 26 Temmuz 1794'te yaptığı son konuşmasında, Hébertistlerin anısına saldırarak şunları söylemişti: "Komplocular bizi, kendimize rağmen sadece kendi suçlarının gerekli kıldığı şiddet önlemlerine zorladılar ve Cumhuriyet'i korkunç bir kıtlığa sürüklediler. (...) Şimdi Cumhuriyet'i, bolluğu koruyabilecek doğal ve barışçı bir rejime yeniden döndürmek için tüm becerilerimizi kullanmalıyız." Ve Saint-Just, *Institutions*'da [Kurumlar] şunu not ediyordu: "Yabancılar (...) bizi bu aşırılıklara sürüklediler (...). Fiyatların denetlenmesi fikri ilk olarak dışarıdan geldi. (...) Sekiz ay önce yabancı etkisi o kadar katlanılmaz ve korkunçtu ki sağlam bir ekonomik fikir sahibinin ezilmesine yol açabilirdi. Bugün (...) doğa ve akıl layık olduğu yere dönmüştür."

Robespierre ve Saint-Just kendilerini halkın baskısından giderek daha fazla kurtaracak olsalar da varlıklıkların baskısına her geçen gün daha fazla boyun eğeceklerdi. Incorruptible, 1 Ocak 1794'ten beri ulusal hazine görevlilerinden biri haline getirdiği Aigoin isimli Montpellier bankerine çok yakındı. Aigoin, Kamu Selameti Komitesi'ne, azami fiyat yasasının kaldırılması ve ticari faaliyetlerin yeniden başlaması yönünde raporlar sundu. 1794'ün başındaki ekonomik geri çekilme Thermidor gericiliğinin tohumlarını atıyordu. Altının yeniden dolaşıma sokulması, asınyanın dolaşımdan çekilmesinin; azami fiyat yasasının esnetilmesi ise "Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler" ekonomisine dönüşün ilk adımlarıydı.

Robespierre ve devrimci burjuvazi ölümcül bir mekanizmayı harekete geçirmişlerdi. Bu, elbette genel sefaletten muazzam kârlar elde edecek olan burjuvazi için değil, çıplak kollular için ölümcüldü.

Onuncu Bölüm

Danton'un Düşüşü ve Yankıları

1. DEVRİMCİ BURJUVAZİYİ SARAN İKİ TEHLİKE

1793 Kasım ayı sonunda yaşanan değişimden itibaren burjuvazinin çıplak kollulara verdiği tavizleri kademeli olarak geri almasıyla birlikte istikrarlı bir şekilde sağa yönelim başladı. Ancak bu istikrarlı gelişme, Danton'un idamı ve Dantonistlerin siyasi tasfiyesiyle bir an için sorgulanır hale geldi. Devrim ve onunla birlikte Robespierre sağa kaymayı durdurdu ve kendini toplardı mı? Büyük adam, Danton'a yaklaşırken sadece kısa bir süreliğine bir hata yapmış ve bu hatayı çabucak telafi etmiş olabilir miydi? Hayır. Danton'un tasfiyesi gericilik hareketini pek yavaşlatmadı. En fazla, birkaç hafta boyunca, ilerleyişini gizledi.

1794'ün ilk aylarında Cumhuriyet kendisini, her ikisi de güçlü olan iki karşıt güç arasında buldu: bir yanda, hayat pahalılığı ve kıtlıktan mustarip olan ve kafaları karışık da olsa devrimi daha da ileriye götürmek isteyen baldırı çıplakların sınıfsal baskısı; diğer yanda, siyasi ve ekonomik diktatörlüğün uzamasından çıkarları zarar gören aristokrasi ve ruhban sınıfının kalıntılarından burjuvazi ve zengin köylülüğün bir kısmına kadar uzanan, başka bir deyişle karşıdevrimi ve gericiliği birleştiren heterojen bir kitlenin, devrimin en dip noktasında cesaret bulan ve bundan beslenen, her geçen gün daha da güçlenen baskısı.

Böylece kamu selameti hükümeti, Hébertistlerin ve Dantonistlerin siyasi kışkırtmalarının sadece yüzeysel tezahürleri olduğu iki derin güç arasında kaldı: sadece soldan değil, aynı zamanda sağdan da gelen bir tehlikeyle yüzleşmek zorundaydı. Bu iki tehlikeden devrimci burjuvazinin en çok korktuğu elbette soldan gelen tehlikeydi. Konvansiyon üyesi ve Robespierre'in çok yakın arkadaşı Levasseur, *Mémoires*'da, en çok korkulması gerekenlerin aşırı devrimciler olduğunu belirtmiştir. Ancak Montagnard burjuvazi, halk öncüsünü kontrol etmek ve baldırı çıplaklara verdiği tavizleri geri almak isterken kralcı karşıdevrime de kapı açmak niyetinde değildi. Kendisine güç ve zenginlik kazandıran devrimin kazanımları onlar için dokunulmazdı. Çıplak kolluları siyasi sahneden uzak tutmak istiyorlardı; kendilerinin siyasetten uzaklaşmasına izin veremezlerdi.

Bu nedenle devrimin geri çekilmesini bir karşıdevrim yaratmayacak şekilde yürütmek zorundalardı. Onları korkutan Dantonistler değil, Danton'un destek gördüğü ve kendisi için de bir tehdit oluşturan korkunç gerici ve karşıdevrimci yükselişti.

İktidardakiler, Danton'un, Billaud-Varenne'in deyişiyle, "tüm karşıdevrimciler için bir toplanma noktası" haline gelmesinden korkuyorlardı. Amerikan Hükümeti'nin temsilcisi Gouverneur Morris, 15 Nisan'da Dışişleri Bakanı Randolph'a yazdığında, Dantonistlerin kralcı hizip olduğu endişesini dile getiriyordu. Oysa bu henüz potansiyel bir gelişmeydi. 31 Mayıs 1793'te Jirondenler de genel olarak kralcı tarafta değillerdi ama Montagne'a karşı muhalefetleri onları hızla buraya sürüklemişti. Danton, Jirondenlerin tarihte oynadıkları rolü yükleniyordu. Kitlelerin baskısına karşı çıkararak ve halk öncüsüne saldırarak gericiliğin ve karşıdevrimin tüm heterojen güçlerini kendi etrafında toplama eğilimindeydi.

Dış tehlike önlenmiş olsa da savaş ne içte ne dışta henüz kazanılmış değildi. Vendée hâlâ tam kontrol altına alınamamıştı. İngiliz düşman, denizde olduğu gibi karada da henüz yenilgiye uğratılmamıştı. Bir buçuk milyon kişilik bir ordunun yetiştirilmesi ve donatılması ve güçlü bir filonun kurulması için harcanan muazzam askeri çaba henüz tam olarak meyvesini vermemişti. Baharın gelişiyle birlikte seferler başlamak üzereydi ve zafer alametleri ufukta belirmişti ama yine de hâlâ kazanılacak bir şey olarak duruyordu.

Savaş kazanılmadığı sürece, devrimci burjuvazi gericilik yolunda ancak son derece dikkatli ve yavaş adımlarla ilerleyebilirdi. Bunun iki nedeni vardı. Öncelikle, devrimci burjuvazinin hâlâ, 1793 yazındaki kadar olmasa da belirli bir ölçüde, baldırı çıplakların desteğine ihtiyacı vardı. Onları dağıtacak noktaya henüz ulaşmış değildi; açık gericiliğin zamanı henüz gelmemişti. Hébertist liderlerin tasfiyesi, gidebilecekleri en ileri noktaydı. Bunun bile bazı riskleri vardı. Bu hareketi başlatanların niyetleri fazlasıyla açığa çıkmıştı.

İkinci olarak, karşıdevrimden, bir önceki yıla göre çok daha az olsa da korkulmaya devam ediliyordu çünkü eylemleri askeri operasyonların güvenliğini tehlikeye atabilirdi. Karşıdevrim, Cumhuriyet'in dışarıdaki düşmanla hesaplaşmakla meşgul olduğu bir dönemde onu arkadan bıçaklayacak kadar ileri gidemez miydi? 1794 yılı Nisan ayında Montagnard burjuvazinin yapması gereken ilk şey savaşı kazanmaktı. Hébertistlerin tasfiyesi güç dengesini ani bir şekilde tersine çevirmişti. Bu olay, baldırı çıplakları dehşete düşürüp felç ederken aristokratları sevince boğmuş ve küstahlıklarını yeniden alevlendirmişti. Küstah zaferlerini sergilemelerine izin verilecek miydi? Devrimci burjuvazi hasarı azaltmak ve dengeyi yeniden kurmak zorunda olduğunu anladı. Bir yandan Dantonistlerin talep ettiği gibi baskıyı genişletmeyi, Pache ve çevresini giyotine göndermeyi reddetti; diğer yandan, Danton ve grubunu idam sehпасına göndererek Hébert'in düşüşünün siyasi faydalarından yararlanmaya hazırlanan sağcılara darbe indirdi.

Kısacası, devrimci burjuvazinin gözünde Danton'un hatası; işleri aceleye getirmek istemesi, birkaç ay erken "haklı çıkması"ydı. Barère'in gözünde, Camille Desmoulins'ın gazetesi "aceleciliğiyle büyük zarar" vermişti. "Merhametli" olmadan önce "muzaffer" olmak gerekiyordu

Ancak devrimci burjuvazi Danton'u sadece zafer anının gelmiş olduğunu sandığı için suçlamakla kalmıyor, aynı zamanda bu zafere karşı komplo kurduğu, dış düşmanla uzlaşmacı bir barış yapmayı tercih ettiği için de suçluyordu. Barère "barıştan söz etmeye cüret edenlere" ateş püskürtüyordu. Danton da "sonuna kadar savaş yanlısı" olmadığı; İngiliz rakibiyle ticaret, denizcilik ve sömürgecilik üstünlüğü için başlayan ölümüne mücadeleyi nihai zafere kadar sürdürmekte tereddüt ettiği için öldü.

2. DANTONİSTLER HER ŞEYİN SERBEST OLDUĞUNU SANIYORLAR

Dantonistler, Hébertizmin bastırılmasından en iyi şekilde yararlanmaya çalıştılar. Robespierre, Danton ile güç birliği yaptıktan birkaç gün sonra bunun farkına varmıştı bile. Kendisini çıkarıcı Danton'un uzlaşmacı pençesinden biraz kurtarmak ve sola bazı güvenceler vermek zorundaydı. Eğer Dantonistler devrimci geri çekilmeyi onun belirlediği ihtiyatlı hızda gerçekleştirmek istemezlerse ve acelecilikleriyle karşıdevrimin ekmeğine yağ sürerlerse o zaman onların üzerine gidilmesi gerekirdi. Ve bir uyarı olarak işe onların yüzkarası üyelerine saldırarak başlanacaktı. Tıpkı Hébert'ten önce Proly'ye saldırıldığı gibi Danton'dan önce Fabre d'Églantine hedef alındı. Hindistan Şirketi skandalı bahane olarak tekrar gündeme getirildi ve Fabre hapse atıldı.

Ancak bir süre bununla yetinildi. Danton ve Camille Desmoulins'a dokunulmadı. Robespierre, Fabre d'Églantine'i hapiste tutarak Danton'u ele geçirmişti. Bu şekilde etkisiz hale getirilen Danton, çok büyük bir tehlike olmadan sola karşı dönebilir, asıl düşmanı Hébertizme karşı kesin saldırısını hazırlayabilirdi. Dantonistleri yola getirmek için zaman zaman Demokles'in kılıcını* başlarının üzerinde salladı. Böylece 26 Şubat'ta Saint Just, konvansiyona "hoşgörülülere" yönelik imalarla dolu bir bildiri okudu. Bu akıllıca bir taktikti çünkü aynı anda Hébertistleri hükümetin gerçek niyetleri konusunda yanıltıyor ve hükümetin sağa karşı özellikle rahatsız olduğuna inanmalarını sağlıyordu.

Ancak Hébertizmin tasfiyesi Dantonistlerin kelimenin tam anlamıyla aklını kaçırmasına neden oldu. Kasım 1793'ün sonundaki önemli dönüm noktasının ertesi günü olduğu gibi kendilerini kaybettiler. Kendilerini duruma hâkim olarak görüyorlardı. Zafer kazanmış gibi konuşmaya ve saldırmaya başladılar. Tutuklanan Hébertistlerin kellesi Danton'un yakın çevresini tatmin etmiyordu. Pache ve Bouchotte ile görülecek eski hesap-

* Bir Yunan efsanesinde yer alan bir deyiştir. İktidarın zorluğunu, yani büyük görevlerin büyük tehlike ve sıkıntılarla burun buruna olduğunu anlatmak için kullanılır. (ç.n.)

ları vardı. Savaş Bakanlığı'nın liderliğini kesin olarak yerinden etmek ve onların yerini almak istiyorlardı.

19 Mart'ta Bourdon (Oise), "Kamu Selameti Komitesi'ne daldı ve tarifsiz bir öfkeyle üç adamın kellelerini istedi." Bunlar, şüphesiz, Pache, Bouchotte ve Hanriot idi. Collot d'Herbois bu talebe karşı "o kadar şiddetli konuştu" ve "Carnot tarafından öylesine desteklendi ki" Bourdon "gece boyunca bir tutuklama emri alacağına" inandı (*Le Moniteur*).

Ertesi gün, ayın 20'sinde, Dantonistler bu uyarıları dikkate almayarak, 17 Aralık'ta denedikleri ve o zaman şaşkınlık yaratmış olan hareket yönünde yeni bir girişimde bulundular. Héron adında çok güçlü bir polisin şahsında, ikinci kez Genel Güvenlik Komitesi'ne saldırmaya cüret ettiler. Saldırıyı başlatan yine Bourdon (Oise) idi. Konvansiyon da onu izledi. Héron'un tutuklanmasına karar verildi. Bir an için Dantonistler mecliste kontrolü ele geçirmiş, hükümet komiteleri devrilmiş gibi görüldü. Ancak Robespierre tarafından yakından izlenen Couthon hasta haliyle aceleyle kürsüye çıkarıldı ve şöyle haykırdı:

Ülkeyi parçalamak isteyen hiziplerden biri sona ermek üzeredir; ancak diğerleri yenilmiş değildir ve bu düşüşte bir tür zafer bulmak ister. (...) Eğer konvansiyon bir hizbi ezdikten sonra gücünü diğeri için kullanmak isterse vatan kurtulur.

Héron'un tutuklanma emri kaldırıldı ve Pache ve dostlarının hayatı kurtuldu. Dantonistler sadece Paris'te değil, taşrada da kendilerine endişe verici bir güven duyuyorlardı. Nisan ayının başında Robespierre, sağa kayan temsilciler Tallien ve Ysabeau nedeniyle ortaya çıkan ciddi ve tehlikeli durumu düzeltmek için Genç Jullien'i Bordeaux'ya göndermek zorunda kaldı. Ayın 10'unda gelir gelmez genç adam, "devrimci önlemlerin sertliği" ile ılımlıları tehdit eden bir konuşmayı yerel kulüpte oylattı. Lyon'da durum daha da endişe vericiydi. Kurnaz bir politikacı olan Fouché, kitlelerin hareketi karşı konulmaz bir şekilde devrimi ileriye taşıdığı sürece ön saflarda yer almıştı. Gerici hamlenin kazanacağını hissettiği gün, bir an bile kaybetmeden devrime sırtını döndü. Ancak çok ani dönmekle hata yaptı. Bir iki gün önce tehlikeli bir şekilde Robespierre'in önünde duruyordu; çizgi değiştirdikten sonra ise tehlikeli bir şekilde Robespierre'in arkasında kaldı. Robespierre, hızını kendi hızına göre ayarlayamadığı için onu affetmedi.

16 Mart'ta, Hébertist liderlerin tutuklandığının duyurulmasıyla birlikte Fouché beklenmedik bir şekilde Lyon'daki jakobenlerin üzerine çullandı. Bir kararnameyle, kendisinin kurmuş olduğu ve şimdi "baskıcı bir yük, halkı yiyip bitiren siyasi bir kanser" olarak tanımladığı otuz iki devrimci komiteyi dokuza indirdi. İlericilerin baskısını zayıflatmak için idari bölge yönetimini ve ceza mahkemesini şehir dışına taşıttı. 26 Mart'ta Hébertistlerin idamının açıklanmasıyla birlikte yeni bir saldırı gerçekleşti. Fouché ve iki meslektaşı, Paris'teki "komplo" bahanesini Lyon'daki plebyen'leri ezmek için kullandılar. "Gözü dönmüş bir anarşi ve fitne merkezi" olarak adlandırdıkları şehrin halk meclisinin kapatılmasına karar verdiler.

Paris'teki yetkililer Lyon'un üzerinde dolaşan karşıdevrim hayaletini gördüler ve şiddetle tepki gösterdiler. 27 Mart'ta Kamu Selameti Komitesi, halk meclisine karşı başlatılan kovuşturmaların durdurulmasını ve Fouché'nin Paris'e çağrılarak yerine başkasının geçirilmesini emretti. 31 Mart günü Jakobenler Kulübü'nde Robespierre, Fouché'nin ihanetini öfkeyle kınadı. Çok daha sonra, 11 Temmuz'da yine bu kulüpte, onu "cinayetle" suçladı.

Hébertizmin tasfiyesi karşıdevrimi sadece Lyon'da değil, tüm Fransa'da yeniden harekete geçirdi. Chaumont, Lons-le-Saunier ve Angers'de görevli temsilcilerden tehlikeyi bildiren raporlar geliyordu. Hébert'in ölümü devrim teknesinde, karşıdevrimin sızma riskinin olduğu bir delik açmıştı. İktidardaki burjuva hizip, bu deliği Danton'un kellesiyle kapatmaya çalıştı.

3. KİM BARIŞTAN SÖZ ETMEYE CÜRET EDER?

Ancak devrimci burjuvazi aynı zamanda ve her şeyden önce barışı kıştırdığı için Danton'a kızgındı. Devrimci burjuvazi, savaşı zayıf bir uzlaşmayla sona erdirmek ya da Manş'ın ötesindeki düşmanına karşı açık bir üstünlük elde etmeden önce silahlarını bırakmak niyetinde değildi. Baldırı çıplak eşitlikçiliğinden bıkmışlardı, terör ve denetimli ekonomiden gittikçe uzaklaşıyordu; ama erken olduğu düşünülen bir barışı engellediği ölçüde, "kamu selameti" rejiminin sakıncalarına boyun eğiliyordu.

22 Ocak'ta Barère bu konu hakkında bir konuşma yaptı: "Kim Barıştan Söz Etmeye Cüret Eder?" 1 Şubat'ta konuyu tekrar ele alarak, "siyasi hayırseverlerimizden bugünlerde işittiğimiz barış" önerisine karşı öfkesini dile getirdi: "Barış yanlılarına sesleniyorum, Cumhuriyet düşmanları silahlarını bıraktılar mı?"

Incorruptible, geri adım atmak zorundaydı. Burjuvazinin devrimci kanadına da baldırı çıplak öncüye de sırtını dönmesi gerekli miydi? Barış yanlısı hareket, devrime bağlılıkları şüpheli olan kişilerden oluşmuyormuydu? Dahası, İngilizlerin uzlaşmazlığı ve Prusya'nın barış için yaptığı yoklamaların başarısızlığı, onu uzlaşmacı bir barışın henüz mümkün olmadığı sonucuna götürmüştü. Bu nedenle, ocak ayının sonunda aniden barış yanlısı Danton'la yollarını ayırdı ve savaşı sonuna kadar götürmek isteyen Barère'in yanında yer almaya başladı. Her zamanki gibi kendisini bir şekilde tehlikede hissetti ve barışa yönelik bazı ortak adımların izlerini silmek için acele etti. Konvansiyon üyesi Baudot, *Notes historiques*'te [Tarihten Notlar], iki adamın İngiltere'nin barış önerilerini tartıştıkları "toplantıların sırrını sadece Robespierre'in bilmesini sağlamak için Danton öldürüldü" diye yazmıştır. Ayın 30'unda Maximilien, bazı yandaşlarını da şaşırtacak şekilde, İngiliz halkına, artık onları İngiliz Hükümeti'nden ayırmayı reddettiği ve hükümetine duyduğu nefreti onlara da duyduğu yönünde şiddetli bir konuşma yaptı. Üstelik Pitt de Paris'te savaş yanlılarının zafer kazanmasına yardım etti. 13 Şubat'ta Saint-James'de kralın huzurunda toplanan olağanüstü bir meclis toplantısında, Fransa'nın "yeryüzünden silinerek tamamen yıkıma uğratılması gerektiği" sonucuna vardı. 10 Mart'ta *Le*

Moniteur tarafından duyurulan bu karar, tüm Kamu Selameti Komitesi'nin İngiltere'ye tutumlarının sertleşmesini sağladı.

Dolayısıyla barış sorunu, devrimci burjuvazi ile Danton arasındaki kopuşta belirleyici bir rol oynadı. Hiç şüphe yok ki Danton, Hébert'in düşünün ertesi sabahı iktidarı ele geçirmiş olsaydı ki bunu başarmaktan uzak değildi, Temmuz 1793'te Kamu Selameti Komitesi'nden çıkarılmasından bu yana izlenen ölümüne savaş politikası değişmiş olurdu.

4. DANTON'UN TASFİYESİ KONUSUNDA TEREDDÜTLER

Danton'u tasfiye etmek yine de küçük bir mesele değildi. Hatalarına ve prestij kaybına uğramış olmasına rağmen bu gür sesli dev hâlâ hem bir doğa gücü hem de siyasi bir güçtü. Ve yaptığı tüm demagojiye rağmen düzen için bir güçtü. Onu devirmek, kitlelere karşı dikkate değer bir dayanak noktasından, potansiyel olarak faydalı bir "ılımlılık" aracından mahrum kalmak demektir. İktidardakiler çelişkili istekler arasında sıkışıp kalmışlardı. Ancak karşıdevrim korkusu ve savaşı sonuna kadar götürme istekleri diğer tüm düşüncelerden daha ağır basıyordu. Danton kurban edildi.

Robespierre, diğer pek çok olayda olduğu gibi bu olayda da devrimci burjuvazi adına hareket etti. Fakat davranışındaki kişisel kaygılar da görülebiliyordu. Temelde Danton'a, Kamu Selameti Komitesi'nin diğer üyelerinden çok daha yakındı. Ancak her iki adam da kendi özel çıkarları doğrultusunda hareket etmek istiyordu. 1793 Kasım sonunda meydana gelen değişikliklerden beri Robespierre, Fransa'da karşıdevrime yol açmaktan düzeni yeniden tesis edebilecek tek kişi olduğuna kendini inandırmaya başlamıştı. Kendisine biçildiğine inandığı bu görevin öneminden dolayı, bu konuda kendisiyle tartışmak isteyenlere karşı saldırıya geçme eğilimindeydi.

Ancak kişisel başka nedenler de onu Danton'un tasfiyesine katılmaktan vazgeçirdi. Birbirine hiç benzemeyen bu iki adam arasında güçlü bir bağ vardı, bir parti bağı. Danton ve Robespierre aynı yoldan yürümüştü ve birbirlerine yaslanmak çıkarlarına uygundu. Carnot, Cambon ve Lindet gibi adamlardan farklı bir yoldan geliyorlardı. Devrimci burjuvazinin uzmanları karşısında, devrimin bu iki büyük politikacısı güçlü durmak zorundaydı.

Her ikisi de onları birbirlerine perçinleyen zorunlu dayanışmanın farkındaydı. Bu yüzden aralarındaki kopuşu tamamlamadan önce uzun süre tereddüt ettiler. Danton defalarca çok ileri giden arkadaşlarını yumuşatmaya çalışırken Robespierre de Danton'un işini kolaylaştırmaya devam etti. Fabre d'Églantine'i tutuklatmış ama Danton'a dokunmamıştı.

Ocak ve mart ayları arasında iki lider arasında çok sayıda görüşme gerçekleşti; ortak dostları uzlaştırma çabalarında her yolu denediler. Görüşmeler son dakikaya kadar devam etti. 22 Mart'ta, yani Danton'un tutuklanmasından sekiz gün önce, Humbert adında bir bakanlık görevlisinin evinde büyük bir toplantı yapıldı. Savaş Bakanı'nın vekili Daubigny, olayın tanığı olarak bu toplantıyı anlatmıştır. Danton, Robespierre'i kendisiyle uzlaşmaya çağırmıştır. Uzlaşma, en azından görünüşte, tamamlanmış ve toplantı kucaklaşmayla sona ermiştir.

Kamu Selameti Komitesi'nde Danton'un tutuklanması önerildiğinde, Robespierre'in ilk hamlesi buna karşı çıkmak oldu. Robespierre'in nihayet onu terk ettiği gün birlikte arabayla bir kır gezisine çıktıkları söylenir.

Robespierre'in siyasi ve kişisel kırgınlıkları sonunda tereddütlerine üstün geldi. Hiçbir şeyi unutmayan bu adam, Danton'un sorunlu kariyerindeki bazı olayları hafızasında kolayca canlandırdı. Birkaç ay önce onunla ittifak kurmasını engellememiş olan bu anıları, bu kez kolaylıkla savcılık raporundan sorumlu Saint-Just'e verdi. Ama ayrılmak onun için ne kadar zordu! 31 Mart'ta, tutuklandığı günden bir sonraki gün, neredeyse soluğu kesilircesine, konvansiyona "bu acıklı şiddet eylemleri arasında sayılması gereken kahramanca fedakârlıklarından" söz ediyordu. Gerçekten de acı çekmek için bir nedeni vardı. Danton'un ölümüyle Robespierre, "teknokratların" ve düşmanlarının oluşturduğu blok karşısında kendisini tehlikeli bir şekilde yalnız bulacaktı. Son bir görüşme sırasında Danton'un Robespierre'e şöyle dediği söylenir: "Eğer bölünürsek Robespierre, altı ay içinde bizzat sana karşı saldırıya geçecekler." Rivayete göre, Danton ölürken de şu kehanette bulunmuştur: "Robespierre'i yanımda götürüyorum. Robespierre peşimden geliyor."

5. ZAYIFLAYAN GÜÇLÜ BİR HÜKÜMET

Hébertistlerin ve Dantonistlerin tasfiyesi, "hiziplerin çöküşü" olarak adlandırılan bu olay, görünürde Kamu Selameti Komitesi'ni güçlendirdi. Gerçekte ise bu kanlı operasyondan tehlikeli bir şekilde zayıflamış olarak çıktı. Üzerinde oturdukları dalı kesmişlerdi. Komün ve Savaş Bakanlığı'nın plebyen'lerden oluşan liderleri giyotine göndererek ve kitle hareketi organlarını dağıtarak devrimi en güçlü desteklerinden yoksun bırakmış, aristokratları sevince boğarken aynı zamanda baldırı çıplaklar arasında umutsuzluk ve şüphe tohumları ekmışlerdi. Dantonistlerin idamı bu etkileri telafi etmeyi başaramadı. Çıplak kolluların güvenini yeniden kazanmak bir yana, onları tedirgin etti; yalnızca iktidar düşmanlarının sayısı artmış oldu, karşıdevrimi intikam planını hazırlamaktan caydırmadı. Aksine, devrimin liderlerinin birbiri ardına yok olduğu kan gölü, karşıdevrimcilerin cüretini on kat artırdı. Yakında sıranın Robespierre'e geleceğini ve tüm jakobenizmin öleceğini düşünüyorlardı.

Hükümet kendisini iki muhalefet arasında sıkışmış buldu. Bir yanda güvensiz, kendi içine kapanmış, düşman, üzerine bıkkınlık ve şüphe çökmüş, kıtlık ve yüksek hayat pahalılığının sürmesinden rahatsız olan ve en ileri unsurları arasında sola karşı darbenin acı hatıraları bulunan baldırı çıplaklar; diğer yanda ise her geçen gün kendini daha açık bir şekilde gösteren gerici ve karşıdevrimci bir hareket. Bu ikili süreç, parlamento düzeyinde hem yoldaşlarının intikamını almak hem de aynı kaderi paylaşmaktan kaçınmak isteyen Hébertizmi (Fouché ve Collot d'Herbois) ve Dantonistlerin hareketini (Bourdon [l'Oise]) sürdürenlerin entrikaları ve arkadan vurmalarıyla kendini gösterirken, "Ova" ya da "Batakılık" kesiminin pasif

milletvekilleri, kendilerini korkutucu bir sessizliğe iten terör düzenine bir son vermek istiyorlardı. Robespierre diktatörlüğü tarafından aşağılanan ya da tehdit edilen herkes, intikam almak için Kamu Selameti Komitesi içinde ortaya çıkan anlaşmazlıklardan yararlandı. Böylece hükümet komiteleri toplumsal tabanlarının daraldığını, destekçilerinin azaldığını ve önlerinde giderek daralan bir yolda engellerin biriktiğini gördüler.

Komite, kaba kuvvete ve yalanlara başvurarak kendini sağlama almaya çalıştı. “Hiziplerin” çöküşünden sonra, komitenin gizli diktatörlüğü yarı açık bir diktatörlüğe dönüştü. Savuşturması gereken darbeler her taraftan geliyordu ve solcu ve sağcı muhaliflerini, daha sonra Stalinist savcı Vişinski’ye ilham kaynağı olacak, gülünç ve uğursuz bir senaryoda bir araya getirdi. Robespierre’in sözcüsü Saint-Just’un 31 Mart 1794’te idam edilecek “hainler” hakkında konvansiyonda yaptığı çılgınca konuşmayı gülmeden ve utançtan yüzü kızarmadan okumak mümkün değildir. Bu sadece bir başlangıçtı. Bundan sonra, hükümet ayırım gözetmeksizin halk öncüsüne, karşıdevrime, Hébertizm ve Dantonist hareketin kalıntılarına, zayıf bir şüpheyle yakaladığı zayıf bireylere saldırmaya başladı. Örneğin Bayonne’da, bir arabacı, tiyatrodaki halk temsilcisine ait locayı karısıyla birlikte “eşitlik adına” kullanmak için açtırması nedeniyle giyotine gönderildi. Paris’te, 25 Haziran’da, Devrim Mahkemesi bir temizlikçi kadını, diğer şeylerin yanı sıra “kasap kapısında olay çıkarmak” suçundan idama mahkûm etti. Aralarında kadın ve kız çocuklarının da bulunduğu elli üç kişi, 17 Haziran’da Robespierre ve Collot d’Herbois’nın “neredeyse” suikasta uğradığı iddiasıyla kırmızı gömlekler giydirilerek idam sehpasına çıkarıldı. Ayın 14’ünde konvansiyonda raportör Élie Lacoste, suçlamaların hepsini Saint-Just’un yaptığına benzer bir şekilde, kralcı bir casus olan Baron de Batz’ın “komplo” girişimi altında birleştirdi. Başlangıçta sadece aristokratları hedef alan baskı, giderek öncü militanları da etkilemeye başladı. 10 Haziran’da kabul edilen bir yasa, diğerlerinin yanı sıra “devrim ilkelerini, yasaları veya hükümetin önlemlerini yanlış ve haince uygulamalarla kötüye kullanarak (...) Fransa’nın düşmanlarının planlarına destek verenleri” giyotine mahkûm etti.

Birkaç hafta içinde, 11 Haziran’dan 27 Temmuz’a kadar, Devrim Mahkemesi 1.285 ölüm cezası verdi. Bu çaresiz diktatörlük tarafından oluşturulan büyük terörün, baldırı çıplakların iradesinin bir sonucu olan ve onların kontrolü altında gerçekleştirilen 1793 halk terörü ile hiçbir ortak yanı yoktu. Bu manzara karşısında, devrimci şiddetin savunucusu olan geleceğin komün üyelerinden Gustave Tridon duyduğu nefreti dizginleyemedi:

Aşırı devrimcilerin ölümünden sonra terör doruk noktasına ulaştı. Onlarla birlikte, güçlülere saldıran ve sadece insani ilkeyi savunan (...) açıksözlü ve gösterişli terör öldü. Şimdi (...) bu gölgeli, karanlık, soğuk terör; ikiyüzlü ve amaçsız bir ayın gibi, su taşıyıcılarını, sarhoş uşakları, kadınları ve çocukları Molek’in* ayaklarına kurban eden terördür.

* Fenikelilerin çocuk kurban ettikleri tanrıdır. (ç.n.)

Zaten çok tehlikeli bir şekilde zayıflamış olan bu hükümet içten içe yıpranmıştı. O zamana kadar iki komitenin üyeleri birlik görüntüsünü korumayı başarmıştı. Ancak şimdi, uzun süredir bastırdıkları farklılıkları açığa çıkıyordu. Ülke düzeyinde gizli olan siyasi kriz, Kamu Selameti Komitesi'nin içinde baş vermeye başladı. "Teknokratları" Robespierre'e bağlayan anlaşma çatladı. Zorunluluk dışında hiçbir kişisel sempati bu çatlağı doldurmadı. Robespierre, çalışma arkadaşlarını kendi alanlarında egemen kılan teknik bilgilerinden dolayı affedemiyordu; onlar ise, kulüpler tarafından desteklenen, teknik becerileri olmayan bu politikacının müdahalesine dayanıyorlardı.

Cambon ve Robespierre, Barère ve Robespierre arasındaki eski anlaşmazlıklar gizliden yaşamaya devam ediyordu. Kasım 1792'de Cambon, Cromwell'in rolüne talip olanlara karşı saldırıya geçmişti. Hiçbir şeyi unutmayan Robespierre bunu da unutmadı. Barère de daha sonra "Robespierre benden nefret ediyordu" diye açıklamıştır.

Carnot ve Robespierre de birbirlerinden hoşlanmıyordu. Carnot, Kamu Selameti Komitesi'ne Barère'in ısrarıyla kabul edilmişti ve Robespierre bu durumu gönülsüzce kabullenmişti. Çünkü hükümet komitelerinde askeri konularda uzman birinin bulunması şarttı. İki adam neredeyse bir yıl boyunca yan yana oturarak ve birbirlerinden her geçen gün daha fazla nefret ederek birbirlerine katlandılar. Lindet ve Robespierre arasındaki ilişkiler de aynı şekilde kötüydü.

Ancak bu kişisel antipatiler, böylesine birbirine benzemeyen adamları birbirine bağlayan çıkar ortaklığını sarsamazdı. Burjuvazinin aynı kesimine hizmet ediyorlardı ve aynı düşmanlar tarafından tehdit ediliyorlardı. Ya birlikte kazanacaklar ya da birlikte yok olacaklardı. Ancak çıkarları farklılaştığı gün eski düşmanlıklar tekrar yüzeye çıktı.

6. DÜZENİN SAĞLANMASINA YÖNELİK İKİ ANLAYIŞ

Küçük burjuva Robespierre'in arkasında, sınıflar arasında yumuşak bir arabulucu, mükemmel bir uzlaştırıcı, burjuvalar ve çıplak kollular arasındaki anlaşmazlıkları hafifletme konusunda uzman bir başka kişilik gizleniyordu. Onda güçlü biri, bir devlet insanı, bir düzen insanı, ileri görüşlü, çatışmalara yukarıdan bakan ve burjuva sınıfının yüksek çıkarlarının farkında olan biri, bir Cromwell, bir Bonaparte olma hevesi vardı. Yıllar boyunca bu ikinci kişilik birincisinin gölgesinde kalmıştı. Ancak zaman zaman kendini göstermiş ve muhalifleri ondaki Cromwell çırağını, diktatör adayını sezmışlerdi.

1794 baharında, uzun süredir bastırılmış olan güçlü adam Robespierre, küçük burjuva Robespierre'in yatağından yavaş yavaş ortaya çıktı. Büyük planı oluşmaya başlamıştı. Ne istiyordu? Kafasında yatanları daha açıklayamadan öldü. Yine de bazı ipuçları bıraktı. 26 Mayıs 1794'te konvansiyonda yaptığı konuşmasında, "ahlaki ve siyasi dünya arasında uyumu" yeniden sağlamakla ilgili dikkate değer bazı şeyler söyledi. "İçinde bulunduğumuz

bu an elverişli ancak belki de benzersizdir. Bugünkü denge durumunda, özgürlüğü pekiştirmek de onu kaybetmek de kolaydır.”

Robespierre, devrimci hükümetin yükselen gericilik ile halk öncüsünün baskısı arasında sıkışıp kaldığını görüyordu. Bu ikisini dengelemeye çalışıyordu. Hiziplerin çöküşünden sonra bunu başardığını düşündü. Ancak yapay olarak elde edilen bu etkisizleştirmenin geçici ve istikrarsız olduğu hissediliyordu. Ve Robespierre, bunu sağlamlaştırmayı, sınıfların üzerine çıkmayı, onlar arasında yetkili bir hakem olmayı, burjuva devrimini kralcı karşıdevrim ve baldırı çıplak devriminden eşit mesafede durdurmayı hayal ediyordu. Bu, ustalık gerektiren hassas bir operasyondur. Sadece kendisinin bu işe kalkışabileceğini ve başarı şansı olduğunu düşünüyordu. Dahası, egemen meclis kurgusunu zedelemekten, konvansiyonun onayıyla iktidarın bu şekilde kendisinde yoğunlaşmasını sağlayabileceğinden emindi.

Robespierre’in hiziplerin tasfiyesinde oynadığı rol ve bundan elde ettiği avantaj, konvansiyon üyesi Courtois’nın ifadesiyle, onun meslektaşlarından “ayrılıp yükselmesine” katkıda bulunmuştu. Levasseur, Robespierre’in 31 Mart tarihli konuşmasının alışılmadık niteliğini vurgulamıştır: “Bu konuşma Robespierre’in otoriter ve kibirli bir tonda yaptığı ilk konuşmadır. Hizipleri dize getirdikten sonra başarıdan başı dönmüştü ve halk diktatörü Marius* olmaya adaydı.” Barère de *Mémoires*’da şöyle yazmıştır: “1794 Mart ayından sonra, Robespierre’in davranışlarının değişmiş olduğunu gördüm.”

Robespierre ile Carnot arasındaki anlaşmazlıkların da bu dönemde başladığı görülmektedir. Carnot, 1 Nisan’da, konvansiyona, Yürütme Konseyi’ni kaldıran ve kendi yetkilerini güçlendiren hükümetin yeniden düzenlenmesine ilişkin bir taslak sundu. Bu öneri Robespierre’i öfkeli yaptı ve iki adam arasındaki çatışma alevlendi.

Ancak bu öznel tepkiler, yaşanacak dramı açıklamak için yeterli değildir. Robespierre ve meslektaşları arasında mutlak bir özdeşlik, temel siyasi meseleler üzerinde sıkı bir anlaşma olsaydı birbirlerini parçalamaktan kaçınırlardı. Parçalanmayı basit bir kişisel rekabet meselesine bağlamak Thermidor darbesini açıklamak için yeterli değildir. Göreceğimiz üzere bunun nedenleri oldukça belirgindi.

* Roma’da yedi kere konsül seçilmiş devlet adamı. (ç.n.)

On Birinci Bölüm

Thermidor

Düzenin yeniden sağlanmasına yönelik iki karşıt anlayış vardı. Komite-lerin adamları Robespierre ile ulaşılması gereken genel hedef konusunda hemfikirdi ancak izlenecek yol konusunda hemfikir değillerdi. Robespierre istikrar girişimini, dinin resmen yeniden tesis edilmesi yani bir devlet dininin kurulması ve dışarıdaki düşmanla “onurlu” bir uzlaşma arayışı gibi iki temel üzerine oturtmak istiyordu. Hem ülke içinde hem ülke dışında, teslimiyet olmadan uzlaşma arıyordu. Devrimci burjuvazi de düzeni yeniden sağlamak istiyordu ama başka yollarla. Robespierre ile ne Yüce Varlık kültü ne de savaşın yürütülmesi konusunda aynı fikirdeydi.

1. YÜCE VARLIK KÜLTÜ

Montagnard burjuvazinin Aralık 1793'te Robespierre'e neden Hristiyanlıktan arındırma kampanyasını engelleme görevini verdiğini biliyoruz. Ancak aynı zamanda, fanatizme cesaret vermekten korkuyorlardı ve kilisenin intikam alabileceği ve dini mülklerin eski sahipleri tarafından geri alınabileceği fikrinden titriyorlardı. Dolayısıyla “din özgürlüğü” politikasını biraz tereddütle ve direnerek onayladılar. Cambon kitlelerin hareketine indirilen darbeden memnundu ama dinin lehine olan bu geri dönüşün kapsamını da sınırlamaya çalıştı.

Hiziplerin çöküşünün ardından Robespierre cesaret bulabileceğini düşündü. Yol açık değil miydi? Hristiyanlıktan arındırma kampanyasını başlatanlar ölmüştü. Kitle hareketi ise ölmek üzereydi. Robespierre uzun süredir özenle bir plan hazırlıyordu. Onun işi ancak dinin resmen yeniden tesis edildiği, Tanrı inancının yasalarda yer aldığı, yurttaşların kaçınmayacağı bir zorunluluk haline geldiği ve ateizmin yasalarla cezalandırıldığı gün tamamlanacaktı.

Bu, Robespierre'in amaçlarına uygun, Jean-Jacques Rousseau tarafından savunulan “sivil din”di. Sayısız politik avantaj sağlıyordu. Yüce Varlık kültürünün kutsanması, Hristiyanlıktan arındırma yanlılarının bozguna uğratılmasını tamamlayacaktı. Akıl kültüründen Tanrı kültürüne doğru ustalıkla yönlendirilen halk kitlelerini Hristiyanlıktan arındırma yanlılarına yabancılaştıracaktı. Ahlakı (varlıklıkların ahlakını) yeniden sağlam temellere, hiçbir (burjuva) toplumunun onsuz hayatta kalamayacağı temellere oturtacaktı. Dahası, Yüce Varlık kültü yeni bir dindi, henüz ruhban sınıfı ve çıkarıcıları

olmayan bir din. Burada yüksek bir rahibe de yer vardı. Robespierre oraya yerleşecek ve hem “ahlaki” hem de kendi konumunu sarsılmaz temeller üzerine oturtacaktı. Bu şekilde, Carnot gibi askeri zaferlerinden bir paye çıkarmak isteyen rakiplerini alt edecekti. Gücünü silahların çarpışmasına dayandıramayacağı için bir dinin kurucusu olacaktı. Son olarak, Yüce Varlık kültü, Avrupa için sağlam bir güvence oluşturarak onun diğer ülkelerle görüşmeler yapmasını sağlayacaktı.

Danton’un ölümünden birkaç saat sonra, 6 Nisan’da Robespierre konvansiyonda, “ebediyete adanan bir Onuncu Gün Bayramı* projesi” kabul ettirdi.

7 Mayıs’ta meclise şu kararı aldırdı: “Fransız halkı Yüce Varlık’ın varlığını ve ruhun ölümsüzlüğünü kabul eder.” Ayın 12’sinde ise ibadet yerlerinden “akıl tapınağı” ifadesi çıkarıldı ve yerine “Yüce Varlık için” ifadesi kondu.

Din karşıtları yasanın gazabıyla tehdit edildiler. 7 Mayıs tarihli karar, “haksız ve gereksiz şiddet kullanarak” dini karışıklıkları kıskırtanları hedef alan bir madde içeriyordu. Böylece Troyes’da Hristiyanlıktan arındırma kampanyasına başarıyla öncülük etmiş olan Rousselin Devrim Mahkemesi önüne çıkarıldı.

Yüce Varlık onuruna 8 Haziran’da düzenlenen bayram, Hristiyanlıktan arındırma yanlılarına karşı bir gösteri biçimini aldı. Yok edilmesi gereken canavar artık fanatizm değil, din karşıtlığıydı. Tuileries’de bir bilgelik heykeli dikilmiş ve üzeri örtüyle kapanmıştı. Bu örtü, “ateizmin korkunç pelerinini” simgeliyordu. “Bu iğrenç görüntünün altında şöyle yazıyordu: *Yabancıların tek umudu.*” Robespierre örtüyü ateşe verdi ve şöyle ilan etti: “Kralların Fransa’nın üzerine kustuğu bu canavar artık hiçliğe geri döndü.”

Sadece Yüce Varlık’a tapınmak zorunlu değildi, aynı zamanda onun papazına saygı duymak, onun takdiri ilahi olduğunu da kabul etmek zorunluymuştu. Robespierre, fark edilmeden sıradan ölümlülerin üzerine çıkmış, ilahi olanla insan arasında bir tür aracı haline gelmişti. 8 Haziran bayramı onun kişisel olarak tanrılaşmasıydı. Kendisini konvansiyon başkanlığına atandığı gibi yeni inancın ayinini yönetmek de ona düşmüştü. Meclisi ve kalabalığı bir süre beklettikten sonra, elinde mısır başakları ve çiçeklerle karışık bir buket tutarak ilk kez halk temsilcilerinin giydikleri bir kıyafetle, üç renkli eşarpla ve başında bir sorguçla ortaya çıktı. Konvansiyonun biraz önünde, tek başına tören alayının başında durdu. Kalabalıktan “Yaşasın Robespierre!” sesleri yükseliyordu. Ve yeni Orpheus’u** desteklemek için övgüler her kesimden geliyordu.

Baldırı çıplak öncü ya da Hébertizmin yasaklanması ve saflarını zayıflatan yenilgi dönemi yüzünden ondan geriye kalanlar, aynı şeyi yapmadılar. Paris bölgeleri, yeni inancı oldukça soğuk karşıladı. Bunu sadece Hristiyan-

* Hristiyanlık inancında pazar günü yerine Fransız Cumhuriyet Takvimi’nin on günlük haftasındaki dinlenme gününde (*décadi*) yarı dini bir kutlama. (ç.n.)

** Yunan mitolojisinde bir karakterdir. Orfizm isimli bir din kurduğu söylenir. (ç.n.)

lğın alaycı bir parodisi için bir fırsat olarak gördüler. Grand-Charonne'da yapılan Ebediyet Bayramı sırasında, birisi dağ gibi bir şeyin tepesine bir şişe ve biraz aşağısına bir kutsal su kabı yerleştirdi. Ulusal görevli Payan, çeşitli bölgelerde bu kutlamaların yapılmasını yasaklamak zorunda kaldı. Nevers'de 7 Mayıs tarihli yasa ayaklar altına alındı. Le Havre'da hoşnutsuzluk öylesine büyüktü ki ulusal görevli, Yüce Varlık kutlamalarına yalnızca isteyenlerin katılacağını ilan etmek zorunda kaldı.

Öte yandan ruhban sınıfı da sevincini gizlemiyordu. Kilise, Yüce Varlık'ı kendi yararına kullanabileceğini anladı ve onun adına kendi dininin yeniden tesis edilmesini talep etti. Hükümet bayramını bir Katolik bayramına dönüştürmek onlar için kolaydı. 8 Haziran Pentikost günü* değil miydi? *Veni creator* [ilahi] dinlendi. Robespierre, bir aracı vasıtasıyla anayasal kilisenin başı olan eski kardinal Loménie de Brienne ile temas kuracak kadar ileri gitti.

Devrimci burjuvazi telaşlanmaya başladı. Başlangıçta müdahale etmemişlerdi çünkü yeni din, hiziplerin çöküşüyle ortaya çıkan büyük siyasi boşluğu uygun bir şekilde doldurmuştu. Ancak artık buna karşı soğuklardı ve bu girişimin hatları netleştikçe soğukluk da artıyordu. 8 Haziran'da maskelerini çıkardılar. Papaya karşı geniş çaplı bir ayaklanma örgütlediler ya da böyle bir gösterinin örgütlenmesine izin verdiler. Sorun çıkaranlar kesinlikle liderlerinin intikamını almak isteyen eski Dantonistlerdi. Ancak perde arkasında komite üyeleri onları bu yönde teşvik etmeseydi kendileri için tehlike oluşturacak bu tür gösterilere girişemezlerdi.

Robespierre'in en ateşli muhaliflerinden biri Cambon'du. Hem kilise mülklerinin alıcısı hem de mali diktatör sıfatıyla, Cambon en çok rahiplerin saldırgan bir şekilde geri dönüşünden korkuyordu ve bu yüzden, dini bütçeyi en aza indirmeyi amaçlıyordu. Yüce Varlık, sessiz ama inatçı bir muhalefet uyandırdı. Barère, 27 Haziran'da konvansiyonda, fanatizmin yeniden canlanmasından duyduğu endişeyi açıkça dile getirdi ve bunun sorumluluğunu yeni dini kurumsallaştıran yasaya yüklemekten çekinmedi.

9 Thermidor'un hemen öncesinde Yüce Varlık kültü konusunda son bir çatışma yaşandı. Kamu Selameti Komitesi, 8 Haziran bayramı için dikilmiş olan bilgelik heykelini kaldırttı. Papa rahatladığını ilan etti.

2. ROBESPIERRE ASKERİ ZAFERLERE KARŞI

Thermidor'un hemen öncesinde Robespierre ve meslektaşları arasındaki bir başka sürtüşme noktası, savaşın yürütülmesi konusundaki anlaşmazlıktı. Yayılma savaşının başlamasının zamanı gelmişti. İşgalci ordular tarafından gerçekleştirilecek yağmalamanın yanı sıra, iki "Aşağı Ülkenin" fethi mali açıdan mükemmel bir fırsattı. Belçika'da kilisenin ve Avusturya vergi dairelerinin servetleri ulusal mülk ilan edildi ve nakit karşılığı satıldı. Hol-

* Paskalya'dan sonraki 50. günde kutlanan bir bayramdır. Kutsal Ruh'un İsa'nın havarilerinin üzerine inişini anlatır. (ç.n.)

landa, fethedildikten sonra (Pichegru 20 Ocak 1795'te Amsterdam'a girdi), oldukça yüklü bir savaş tazminatı (100 milyon florin*) ödemek zorunda kaldı ve 10 milyon florin tutarında ihtiyaç sağladı. Ayrıca 100 milyon florin ödünç vermesi gerekti.

Manş Adaları'ndan İngiltere'ye çıkarma yapmayı planlayan Carnot, Walcheren Adası'ndan başlayarak Hollanda kıyılarına bir akın yapmaya karar verdi. Bu onun için Londra'yı korkutmanın bir başka yoluydu. Ancak 10 Temmuz'da bu plandan vazgeçmek zorunda kaldı. Bu maceracı plan aslında Robespierre tarafından engellenmişti. Incorruptible, hiçbir zaman yayılma savaşının, askeri destanların destekçisi olmadı. Zafer onu huzursuz ediyordu çünkü kendisinden başkalarının siyasi kazanç elde etmesinden korkuyordu. "Teknokratlar" onu öfkeliendirmek için askeri başarıları gösterişli bir şekilde duyuruyorlardı. Bertrand Barère, konvansiyon kürsüsünden her gün yeni bir askeri başarıdan söz ediyordu. Onun deyiimiyle bu "*carmagnole*'lar"**. Maximilien'i çileden çıkarmak içindi.

8 Thermidor'da yaptığı son konuşmasında Robespierre, "zaferin tehlikelerinden" söz etti. Ona göre kurtulmanın tek bir yolu vardı, o da barışı yeniden sağlamaktı. Dışarıdaki ülkelerle onurlu bir anlaşmanın içerideki onurlu bir anlaşmanın vazgeçilmez tamamlayıcısı olduğunu düşünüyordu. Böylece, Danton'la ittifak yaptığı sırada inceden inceye taslağını çizdiği ve geçici olarak vazgeçmek zorunda kaldığı plana geri döndü. Koşullar şimdi daha elverişli görünüyordu. Gerçekten de ülke genelinde, devrimin zenginleştirdiği kesimler arasında düzene, istikrara ve barışa dönüş için derin bir istek vardı.

Aynı bıkkınlık diğer tarafta da görülüyordu. Belçika'daki gerilemeler ve Polonya sorununun Avusturyalılarda ve Prusyalılarda yarattığı endişe, koalisyonu uzlaşmaya zorluyordu. İlahi tapınmayı yeniden tesis edenin, anlaşabilecekleri güçlü bir adam olduğuna inanıyorlardı. Uzaktan bakıldığında, hiziplerin çöküşünden bu yana devrimci hükümetin zayıfladığını göremiyorlardı. Ve hatta Robespierre'in ekip içindeki sallantılı konumunu da. Robespierre'in 8 Haziran'da bir ilah gibi ortaya çıkması tüm kançılaryaları yanılttı. Koalisyon güçlerinin Robespierre ile anlaşmaya hazır olmalarının bir diğer nedeni, elbette onun fetihlere karşı olduğunu ve uzlaşmacı bir barıştan yana olduğunu bilmeleriydi. Aralarında gizli kamuoyu yoklamaları ve temaslar gerçekleşmişti. Ancak Carnot savaşın getirdiği şan ve şöhreti kaptırmak niyetinde değildi ve Robespierre'in düşüşünün gerçek mimarı o olacaktı.

* Hollanda'nın para birimi. (ç.n.)

** Devrim ile özdeşleşmiş şarkının yanı sıra bu kelime ayrıca devrimcilerin giydiği kıyafetler için de kullanılmıştır. (ç.n.)

3. HÜKÜMET DARBESİNE DOĞRU

1794 Haziran ortalarında, Robespierre ile Carnot tarafından harekete geçirilen “teknokratlar” arasında savaş başladı. Ancak harekete geçme kararı alınana kadar bir aydan fazla zaman geçmesi gerekti. Bu gecikmenin nedeni neydi?

Robespierre iktidarı bir darbe yoluyla ele geçirmeyi düşünemezdi. Orduya da kitle öncüsüne de güvenmesi mümkün değildi. Bu nedenle sıradan yöntemlere başvurmak zorundaydı: Sokakta değil mecliste kazanmak; ikna ve terörün ustaca bir bileşimiyle kendini kabul ettirmek; büyüleyici hitabetiyle, erdemiyle, akıl yürütme yeteneğiyle konvansiyonu ikna etmek ve aynı zamanda onu polisiye yöntemlerle ve giyotin tehdidiyle korkutmak. Böylece en tehlikeli düşmanlarını yasal olarak ortadan kaldırmayı ve kişisel iktidarını kurmayı umuyordu. Giyotin bacağı son bir kez inecekti. Sonra, tek efendi haline gelerek bu küçük makineyi rafa kaldıracaktı. 8 Haziran kutlamalarında olduğundan daha büyük bir ilahlaştırma içinde terör düzeninin sona erdiğini ve düzenin sağlandığını ilan edecekti.

Ancak bu operasyonun başarıya ulaşması için önce muhaliflerinin maskelerini düşürmesi gerektiğini düşünüyordu. Konvansiyondaki prestiji ne kadar yüksekse Carnot, Cambon, Barère gibi adamların prestijleri de o kadar yüksekti. Onlar, kendilerinin “kirlî” planlarını açık edene kadar onlardan kurtulamazdı. Hiç kuşkusuz bu nedenle haftalarca harekete geçmekten kaçındı ve Barère ile hitabet atışmaları sırasında iğnelemekle yetindi. “Zamanı geldiğinde konuşacağım” diyordu. Yarı politik bir inzi-vada büyük bir konuşma hazırladığı, zamanı geldiğinde konvansiyonun karşısına çıkacağı ve kan isteyeceği biliniyordu. Bu arada Robespierre’e yakın olanlar onun bu hareketsizliğinden endişe duyuyorlardı. En sadık yardımcılarında biri olan ulusal görevli Payan, 27 Haziran’da ona bir mektup yazarak harekete geçmesini istedi.

İki komitenin adamları da harekete geçme zamanını ertelediler. Her şeyden önce, siyasi bir krizi başlatmanın askeri operasyonların başarısını tehlikeye atacağından korkuyorlardı; ikinci olarak, kardeş kavgasıyla her geçen gün güçlendiğini düşündükleri karşıdevrimin ekmeğine yağ sürmek istemiyorlardı. Son olarak ve hepsinden önemlisi, amaçları Robespierre’inkiyle benzerlik gösteriyordu. Robespierre’in popülaritesini göz ardı etmeden ve hatta şüphesiz bunu abartarak, onu yalnızca konvansiyonun alaşağı edebileceğini düşünüyorlardı. Robespierre’i düşürmek için önce onun “yurtseverlik maskesini düşürmek” ve ona karşı “maddi delillere” sahip olmak gerekiyordu. Bu yüzden komite üyeleri, “saldırmak için saldırmasını, suçlamak için suçlamasını” beklemeye ve “saldırı hatasını” onun işlemesine karar verdiler. Onu “kendi kurduğu tuzağa” düşüreceklerdi.

Bir çatışma durumunda Robespierre ve destekçilerinin elindeki tek birlik Paris Ulusal Muhafızları ve özellikle de dağılana kadar devrimci orduya bağlı olan bölgelerdeki topçu birlikleriydi. Robespieristlere karşı başarılı bir darbe gerçekleştirmek için başkent garnizonunu etkisiz hale getirmek

gerekiyordu. Carnot, vekili Pille'i iç savaş için gizli hazırlıklar yapmakla görevlendirdi. Paris'te, Hanriot'nun komutası altındaki birlikler ve teçhizatları sistematik olarak başkentten uzaklaştırıldı. Düzenli ordu birliklerini Paris çevresinde toplamayı mı düşünüyorlardı? Buna yönelik söylentiler vardı ama komiteler, bunu gerçekten düşünmüş olsalar bile, gerçekleştirmeye cesaret etmediler. Fetih savaşını bir iç politika çatışmasına alet etmekten korkuyorlardı. Robespierre'e karşı, konvansiyona sadık bölgelerden alelacele toplanan son derece küçük bir kuvvetle savaştılar.

22 Temmuz'da, iki komitenin toplantısı sırasında Billaud-Varenne, Robespierre'e karşı kapsamlı bir saldırıya geçti ve onun yargılanmasını istedi. Barère ve Billaud'nun saldırıları, onu nihayet sahneye çıkmaya ve kartlarını oynamaya teşvik etmeyi amaçlıyordu. Maximilien üstünlük elde etmelerine izin vermiş olduğunu anladı ve kaçamak savaş dönemi artık bitmişti. Ya bu meydan okumaya karşılık verecekti ya da yok olacaktı. Niyetlerini hiç açığa vurmak istememesine rağmen maskesini çıkarmaya razı oldu. İki komitenin 23 Temmuz günü olağanüstü toplantısı sırasında saldırgan davrandı. Ancak meslektaşlarının daha sonraki ifadelerine bakılırsa, "Devleti ancak Robespierre'in zekâsı ve şöhreti kurtarabilir" önerisini sunma işini genç arkadaşı Saint-Just'e bıraktı. "Diktatörlüğün ona verilmesini ve iki komitenin yarın toplanarak konvansiyona bu öneriyi yapmasını talep ediyorum." Böylece egemen meclis kurgusuna da saygı gösterilmiş olacaktı. Robert Lindet ise bu öneriye şu önemli yanıtı verecekti: "Biz devrimi tek bir kişinin çıkarı için yapmadık."

Bundan böyle Robespierre'in muhalifleri onun niyetlerinden emindi ve sadece onu devirmek için ilk uygun fırsatı bekliyorlardı. Bu nedenle Robespierre kaybetmemek için gecikmeden harekete geçmeliydi. Konuşmaya karar verdi. Kapalı kapılar ardında komitelere iradesini kabul ettirmeyi başaramadığı için şimdi açıkça konvansiyonun önüne çıkıp destek istemek zorundaydı. Bir kez daha ikna etmeye ve gözdağı vermeye çalıştı. Her zamanki yöntemini kullanarak başta Carnot ve Cambon olmak üzere muhaliflerinden kurtulmasını sağlamak için görkemli bir üslupla elinden geleni yaptı.

Böylece, 26 Temmuz'da (8 Thermidor), elinde bir deste kâğıtla konvansiyon kürsüsüne çıktı. Elindeki tek koz güzel bir konuşmaydı. Konuşmasını her zamanki gibi önceden hazırlamıştı ama bu kez ayrıca özenmişti. Saldırısı esas olarak "teknokratları" yani Carnot, Barère ve Cambon'u hedef alıyordu. Pek üstü örtülü olmayan ifadelerle kellelerini istedi. 26 Temmuz toplantısı sonunda, hedef alınan devlet insanları üzerlerindeki tehdidin tamamen farkına vardılar. Carnot zaten uzun süredir bir savaş planı öneriyordu: Robespierre'den erken davranıp onu konvansiyon önünde suçlamak, Paris Ulusal Muhafızları'nın komutanlarını tutuklamak ve komünü dağıtmak. Fakat henüz bunu uygulayacak araçlara sahip değillerdi. Hanriot'yu parmaklıklar ardına koymak kolay değildi.

Cambon, bu zoraki ayak uydurma taktiklerini kabul etmedi. Bu ateşli Güneylinin koruma içgüdüğü onu harekete geçmeye itti. Ayın 26'sındaki

toplantının sonunda meclisi, az önce dinlenen etkileyici konuşmanın büyü-sünden kurtardı. Cesaretle kürsüye koşarak şöyle haykırdı: “Onursuzluğa uğramadan önce Fransa’ya sesleneceğim!” Ve söylediği sözler, şimdiye kadar korkudan donup kalmış olan parlamenterlere cesaret verdi: “Tüm gerçeği söylemenin zamanı geldi. Bir tek kişi Ulusal Konvansiyon’un iradesini felce uğrattı. O da az önceki konuşmayı yapan adam. Robespierre. Kendiniz karar verin.”

Oturumdan sonra Cambon, *Moniteur* gazetesinin kenarına “Yarın ikimizden biri, Robespierre ya da ben, ölmüş olacağız” diye yazdı ve bir zarfın içine koyarak Montpellier’deki ailesine gönderdi. Bütün gece mücadele etti, gecikmeden etkili önlemler alınmasında ısrar etti. Ancak komite üyeleri onun ısrarlı önerilerini hemen kabul etmediler. Sabah saat dörtte komün liderlerini, Payan ve Fleuriot’yu çağırdılar ve boş bir çabayla niyetlerini öğrenmeye çalıştılar. Süvari birliği komutanından da daha fazlasını öğrenemediler. Sonunda saat sabah beşte, Paris Ulusal Muhafızları’nın liderlerinin görevden alınmalarını ve tutuklanmalarını, ayrıca teşkilatın yeniden örgütlenmesini, özellikle de komutanlığın feshini ve lejyon komutanlarının doğrudan komitenin emirlerine tabi kılınmasını talep eden bir raporu konvansiyona sunmaya karar verdiler. Aynı zamanda, konvansiyon görevlileri tarafından Paris’in tüm bölgelerindeki yurttaşlara okunmak üzere resmi bir bildiri metni hazırladılar.

4. SAĞ VE SOL, ROBESPIERRE’E KARŞI BİRLEŞİYOR

9 Thermidor sabahı, Robespierre ile hükümetin çoğunluğu arasındaki çatışma doruk noktasına ulaşmıştı ancak henüz çözülmemişti. Her iki taraf da hâlâ birbirini tartıyordu. Günün nasıl bir şekilde sonuçlanacağı belirsizliğini koruyordu. Her iki taraf da bir darbe riskini göze almak istemiyordu. Her iki taraf da konvansiyonun diğerine karşı kesin önlemler almasını ve böylelikle kamuoyunu yatıştırmayı umuyordu.

Genel bir tedirginlik olsa da kamuoyu derin bir şekilde bölünmüş durumdaydı. İki karşıt akım çatışmaya devam ediyordu. Bir yanda düzen, istikrar, terörün ve ekonomik denetimin sona ermesini, kitlelerin iktidarının kesin olarak dağıtılmasını isteyen varlıklılar; diğer yanda, devam eden kıtlık ve yüksek fiyatlardan şikâyetçi olan (mayıs sonunda dükkân kapılarında kuyruklar uzamaya başlamıştı), kamu yetkililerinden giderek daha fazla kuşku duyan, Hébertistlerin tasfiyesinden ve halk iktidarının organlarına karşı alınan önlemlerden dolayı halen yaralı olan kızgın halk öncüsü vardı.

Bu sıkıntılı durum hem komitelerin adamlarını hem de Robespierre yanlılarını endişelendiriyordu. İki taraf da iki karşıt akım arasında kalma riskiyle karşı karşıyaydı. Her iki taraf da bunları ancak diğer tarafa karşı birleştirebilirse kazanabilirdi.

Bu iki akım içinde karşıdevrimci olan daha güçlüydü. Robespierre de onları kazanmaya çalıştı. 8 Thermidor günü yaptığı konuşmada, meclisin

sağına, uzun süredir olumlu baktığı “Bataklik’ın kurbağalarına”, iflah olmaz muhafazakârlara, militan Katoliklere ve kendilerini pek gizlemeyen kralcılara dönmekte tereddüt etmedi. Ertesi günkü oturumda kendisini yuhalayan Montagnardları terk ederek bir kez daha sağa döndü: “Sizlere sesleniyorum, dürüst adamlar, bu haydutlara değil.” Tek hatası, düzeni yeniden sağlamak için aklındaki planları belirtmemiş olmasıydı. 9 Thermidor’da (yapılmamış) konuşmasında Saint-Just, Robespierre’den şöyle söz ediyordu: “Doğrusu o, hiçbir şeyi net biçimde açıklamaz.” Ama halen kendi sol kanadıyla bir dereceye kadar iyi geçinmesi gerekirken Robespierre, bu kadar açık bir şekilde fikrini tamamen değiştirebilir miydi?

Bu nedenle aynı zamanda çıplak kollulara da seslendi ve fazla bir enerji ve inançla olmasa da muhaliflerine karşı onların desteğini istedi. 8 Thermidor konuşması, halka hitaben dokunaklı kısımlar içeriyordu. Ancak bu, soyut bir çağrı olarak kaldı. Daha iyi bir yaşam için somut bir vaat, azami ücretten daha yeni zarar gören Parisli işçilerin hoşnutsuzluğunu gidermek için bir çaba, Hébertizmin tasfiyesinin baldırı çıplak elitlerde yarattığı güvensizlik ve acıyı giderebilecek bir söz yoktu. Aksine, konuşmacı, sağa, kendisinin Hébert’in celladı olduğunu hatırlattı. Bununla birlikte, bu olağanüstü siyasi stratejisi bir hata değildi. Çıplak kolluların desteğini almak için çok uğraşmamasının nedeni beceriksizlikten değildi; kasıtlı bir seçimdi. Amacı *pleb*’lerin gücünü yeniden diriltmek değildi.

Komitelerin üyeleri ise Robespierre’e karşı sağ ve sol olmak üzere iki görüş akımını birleştirmeye çalışıyorlardı. Haince rakiplerini terörün vücut bulmuş hali olarak gösterdiler oysa kendileri de ondan eşit derecede sorumluydular.

9 Thermidor’dan hemen önce, komplocular, “Ova” adamlarına üç kez elçi gönderdiler. Onlara, Robespierre yanlılarını durdurmanın yollarını bulmaya yardım etmeyi reddettikleri takdirde “Robespierre’in sayısız cinayetinden” sorumlu olacaklarını, Robespierre’in onlara sağladığı siyasi korumanın sadece geçici olduğunu ve sıranın kendilerine de geleceğini söylediler. Konvansiyon üyesi Durand de Maillane’in anlattığı gibi, “Ova” üçüncü seferde pes etti: “Dehşete kapılmadan günde altmış, seksen kellenin düştüğünü görmek artık mümkün değildi.”

Robespierre planlarını onlara açıklamadığı için, “Bataklik’ın kurbağaları” onun da kendileri gibi son kez kan döktükten sonra idam sehpasını sökmek istediğini göremediler. Giyotinden ve baldırı çıplak *pleb*’lerden kurtulmak için ondan da kurtulmaları gerektiğini düşündüler. Robespierre’in, düşmanlarını ortadan kaldırdıktan sonra kendi kellelerini isteyeceğine inanıyorlardı. Ancak Maximilien daha çok 31 Mayıs 1793 olaylarını silmeyi ve Jirondenlerden hayatta kalanlarla uzlaşmayı düşünüyordu. Düşüşünün nedenlerinden biri, parlamenter bir dille söyleyecek olursak, “alternatif çoğunluk” bulamamasıydı. Hébertizmi ezmişti ve bununla gurur duyuyordu.. Ama yine de etrafında, komünde, Devrim Mahkemesi’nde, bölgelerin devrimci komitelerinde, her şeylerini ona borçlu olan ve onun aracılığıyla kendi

konumlarını, hayatlarını savunan plebyen destekçileri vardı. Hébertistlerden çok daha ılımlı olan bu destekçiler, onu “yeni bir 31 Mayıs” söylemiyle sokak eylemlerine iterek tehlikeye attılar. Robespierre, “Ova” adamlarına güven vermeye yetecek kadar açıklıkta onlarla olan bağıni koparmadı.

Thermidor komplocuları, sol akımı da düşmanlarına karşı kullanmayı başardılar. Baldırı çıplakların hoşnutsuzluğundan yararlandılar ve azami ücret uygulamasının tüm sorumluluğunu Robespierre’in üzerine yıktılar. Collot d’Herbois ve Billaud-Varenne de dahil olmak üzere Hébertizmden arda kalanların intikam duygusunu beslediler. Birikmiş tüm acıları, korkuları ve öfkeyi tek bir adam üzerinde toplamayı başardılar. Şüphesiz çıplak kolluları Robespierre’e karşı harekete geçiremezlerdi. Ancak onları tarafsızlaştırabildiler. Bu bile başlı başına bir zaferdi. Hatta açıkça düşman olanlar bile vardı.

Bir gün için parlamenter sağ ve sol güçler birleşti. Komiteler, uzun süredir birbirleriyle savaşılan iki Montagnard hizbinin kalıntılarını, Hébertistleri ve Dantonistleri, “tirana” karşı birleştirmeyi başardı. Robespierre, yalnızca “teknokratları” değil, görevlerinden geri çağrılan belli sayıda temsilciyi de giyotinle tehdit ederek bunu yapmalarını kolaylaştırdı. Dantonistliğe yakın olan Tallien gibi bazılarını yetkilerini kötüye kullanmakla suçladı; Hébertizme yakın olan Carrier ve Javogues gibi diğerlerini “aşırılıklarıyla” suçladı; Hébertist kamptan karşı kampa biraz fazla hızlı geçen Fouché’yi ise hem önceki “aşırılıklarıyla” hem de “ılımlılığa” dönüşüyle eleştirdi.

Hükümet üyeleri görevleri gereği belli bir çekinceyle hareket etmek zorundaydı. Parlamenter manevraları bizzat yönetemezlerdi. Meclis kulislerinde suçortaklarına ihtiyaçları vardı. Dantonistlerden ve Hébertizmden arda kalanların öfkesini körüklediler. Onlara korkunun cesaretini aşıladılar. Özellikle Carnot, etkisini, onları kıskırtmak için aktif olarak kullandı.

Robespierre, 8 Thermidor günü yaptığı konuşmasında, bir zamanlar düşman olan ve şimdi kendisine karşı birleşen iki grubun bu “ahlaksız” ittifakından rahatsız olduğunu dile getirdi. “Bir zamanlar Hébert’e karşı çıkanların şimdi onun suçortaklarını savunmaları kaderin bir cilvesi midir? Kendilerini Danton’un düşmanı ilan edenler nasıl oldu da onun taklitçisi oldular?”

5. 9 THERMİDOR’UN BEDELİ

26 Temmuz akşamı Robespierre parlamento savaşını kaybetmişti. Büyük bir titizlikle hazırladığı konuşmanın hiçbir etkisi olmamıştı. Son silahı da başarısız olmuştu. Korkudan tir tir titreyen konvansiyon başlangıçta konuşmanın yayımlanması yönünde oy kullanmış; ancak Cambon’un sert müdahalesi ve ardından gelen birkaç başka müdahale duyulan korkuyu dağıtmış ve konvansiyon oyunu geri çekmişti. Robespierre bu sonucu da hesaba katmıştı. Konuşmasının el yazısıyla yazılmış metninde, alışılmadık bir ifade vardı:

Bir süre önce halkı ezenlere korku verecek bir vasiyet bırakacağıma söz verdim. Şu andan itibaren içinde bulunduğum duruma yakışır bir bağımsızlıkla bunu yayımlayacağım: Onlara korkunç gerçeği ve ölümü miras bırakıyorum.

Bu konuşma, kazanması halinde programı, kaybetmesi halinde ise vasiyeti olacak şekilde kaleme alınmıştı. Son kozunu oynadığını kendisi de biliyordu. Daha sonraki tartışma sırasında, “Kalkanımı kendim indirerek düşmanlarımın karşısına savunmasız olarak çıktım” demişti. Hâlâ umudu var mıydı yoksa her şeyi kaybettiğini anlamış mıydı? O akşam ev sahibi marangoz ustası Duplay’e, belki de onu rahatlatmak için şunları söylemişti: “Artık Montagne’den destek beklemiyorum; bir tiranmışım gibi benden kurtulmak istiyorlar. Ancak meclisteki kitle sesime kulak verecektir.” Ancak, konuşmasını ikinci kez okumak üzere gittiği Jakobenler Kulübü’nde şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Az önce dinlediğiniz bu konuşma benim ölüm vasiyetimdir. Bugün gördüm ki kötülerin birliği çok güçlü ve ben ellerinden kurtulamam. Üzüntüye kapılmaksızın bunu kabul ediyorum. Size hatıramı bırakıyorum; değerini anlayacaksınız ve onu savunacaksınız.

9 Thermidor bedeli burada ödenmeye başlar. Emrinde ordu olmadığı ve artık *pleb*’lerle ittifak yapmak istemediği için harekete geçmeyen, artık her şeyini kaybettiğini düşünen ya da sadece sağ kanat parlamenter çoğunluk tarafından kurtarılabileceğini düşünen bu adam, son anda destekçileri tarafından bir ayaklanmaya sürüklendi.

Chaumette ve Hébert suikastlarından bu yana Belediye Sarayı’na yerleştirilmiş olan bürokratlar artık Paris halkını temsil etmiyorlardı. Kömün binasında görevlendirildiklerinden beri çıplak kollulara karşı onların vekillerinden çok jandarma gibi davranmışlardı. Ancak Robespierre’in düşüşünün kendi sonlarını getireceğini anlamışlardı. Kendilerini koruma içgüdüğü onları harekete geçirdi ve kendilerini savunmaya çalıştılar. Kömünün yönetiminden ve Paris Ulusal Muhafızları’ndan sorumlu oldukları ve bölgelerin yetkilileriyle temas halinde oldukları için kendi elleriyle enerjilerini kırdıkları baldırı çıplakları yeniden ayağa kaldırmaya çalıştılar. Eski devrimci “günleri” yeniden dirilterek konvansiyonun, Robespierre’in muhaliflerinin tasfiyesine karar vermesini sağlamayı hayal ediyorlardı.

Robespierre’e göre destekçilerinin bu çalkantısı pek yersizdi. O sadece konvansiyon önünde savaşmak istiyordu ve sadece yasal kanallarla hareket edebilirdi. Jakobenler Kulübü’ndeki ayaklanma hazırlıklarını açıkça reddetti.

Ancak destekçileri Robespierre’den daha kararlıydılar. Aynı akşam Hanriot ulusal muhafızlara ve jandarmaya ertesi gün sabah saat yedide silahlanmaları için emir verdi. 27 Temmuz’da (9 Thermidor), gecenin geç saatlerinde Robespierre ve arkadaşlarının konvansiyonda tutuklanmalarından hemen sonra ve kendisi ile kurmayları hakkında tutuklama kararı

çıktığını öğrendiğinde, her lejyon komutanına bölük başına 400 adam göndermesini emretti. Aynı zamanda topçu bölüklerini de çağırdı.

Paris Ulusal Muhafızları, her biri sekiz bölgeye karşılık gelen altı lejyona bölünmüştü. Kamu Selameti Komitesi (ardından konvansiyon) genel komutanlığı kaldırma ve lejyon komutanlarını doğrudan kendi emirlerine bağlama önlemlerini almıştı. Sonuç olarak altı lejyon komutanından dördü Hanriot'nun emirlerine itaat etmeyi reddetti. Sadece birinci ve altıncı lejyonlar emirlerine uyarak toplamda 3.400 adam gönderdi. Topçu bölüklerine gelince, doğrudan Hanriot'nun emri altında ve ona sadık özel bir topçu kurmay başkanı altında ayrı olarak örgütlenmişlerdi. Kırk sekiz topçu birliğinden otuzu halen Paris'teydi. Bunlardan on altısı, ayrıca Homme-Armé bölgesinin devrimci komitesi tarafından görevlendirilen gönüllülerin oluşturduğu bir birlik, komünün emirlerine itaat etti. Komiteler ise bölgelerin Hanriot'nun emirlerine uymasını yasakladı ve yurttaşlara, ulusal muhafız komutanını ölü ya da diri olarak komiteye teslim etmelerini emretti. Silahlı kuvvetleri ve çeşitli bölgelerin topçularını komite ve konvansiyonu kuşatmaya çağırdılar.

Ancak Robespierre yanlısı komün, gözünün korkutulmasına izin vermedi. Geleneksel mekanizmayı çalıştırdı. Bir ayaklanma komitesi kurdu, Kamu Selameti Komitesi'nin otoritesini tanımayı bıraktı, Carnot da dahil olmak üzere çok sayıda temsilcinin tutuklanmasına karar verdi, kapıları kapattı, çanları çaldı, bölgeleri çağırdı ve aynı zamanda topçularını Belediye Sarayı önüne göndermeye davet etti. Son olarak Paris halkına şu çağrıda bulundu: "Paris halkı, ayaklanın, 10 Ağustos ve 31 Mayıs'ta kazandıklarımızı kaybetmeyelim!"

Günün sonunda Hanriot, bir avuç jandarmayla birlikte beş mahkûmu; Robespierre, Saint-Just, Couthon, Genç Robespierre [Robespierre'in kardeşi] ve Lebas'ı kurtarmaya çalıştı. Yapabildiği tek şey kendini de tutuklatmak oldu. Akşam geç saatlerde Hanriot'nun yardımcısı Coffinhal, komünün bir araya getirmeyi başardığı bazı topçular ve sokakta toplanan yurttaşlarla birlikte, konvansiyon binası yanındaki Genel Güvenlik Komitesi'ne yürüyüşe geçmekte tereddüt etmedi. Robespierre ve arkadaşlarını orada bulacaklarını umuyorlardı; ancak onlar artık orada değillerdi. Yine de en azından Hanriot'yu kurtarmayı başardılar. Hanriot'nun tek bir sözü, Coffinhal'in baskınını bir darbeye dönüştürebilirdi. Her iki tarafın da askeri bakımdan çok zayıf olmasına bakılırsa daha cesur davranan zafer kazanacaktı. O an için komitelerin üyelerini yakalamak ve konvansiyonu dağıtmaktan daha kolay bir şey olamazdı.

Ancak dönemin devrimcileri egemen meclisin kutsal olduğuna inanmaya devam ediyorlardı. Hanriot bu tabuyu yıkmış olsaydı bile, efendisi büyük bir ihtimalle onu takip etmeyecekti. Gerçekten de yasalara tümüyle bağlı olan Robespierre ne yapardı? Baldırı çıplaklara her zaman halk egemenliğinin yegâne ifadesi olan konvansiyona saygı duymayı öğreten o değil miydi? Hanriot ve adamları, konvansiyon merhametlerine kalmış ve korkudan titrerken, Belediye Sarayı'na döndüler.

Robespierre, götürüldüğü Quai des Orfèvres'deki belediye binasında, dört arkadaşıyla birlikte, onları izlemekten sorumlu olan ve komünün oyuna getirmeyi başardığı polis idaresi tarafından serbest bırakıldı. Ancak serbest kalmasına rağmen Robespierre inatçı bir şekilde hapisanede kalmaya devam etti. Destekçilerinin onun için başlattığı ayaklanmaya liderlik etme konusunda en ufak bir isteği bile yoktu. Elbette, meclisteki başarısızlığından bu yana, iyice tehlikeye girmiş önceki konumunu düzeltmek için elinde tek bir araç kalmıştı, o da komünün harekete geçmesiydi. Ancak bu eylemin kendi dışında gerçekleşmesini, kendisinden uzak durmasını istiyordu. Şans eseri komün, konvansiyona karşı galip gelirse kendisini yasadışı bir konumda bulmayı, iktidarını halk ayaklanmasından almayı istemiyordu. Komünün zaferinin sadece konvansiyonu pişmanlığa götürmesini ve bunun sonucunda onun kişisel iktidarını tesis edecek oyu almasına yarayacağını umuyordu. Bu oylama ancak kendisi şahsen yasaların dışına çıkmazsa elde edilebilirdi. Epey zorlandı. Komündeki destekçileri ona çağrıda bulundular ve ona kendi başına buyruk olmadığını ve tüm ülkeye ve halka karşı sorumlu olduğunu göstermek için heyet ardına heyet gönderdiler. Nihayet gece geç saatlerde Belediye Sarayı'na götürülmeye razı oldu.

Çıplak kollular da Belediye Sarayı'na gitmek konusunda Robespierre'den daha istekli durmuyorlardı. Neler olduğunu ve kendilerinden ne beklediğini tam olarak anlamamışlardı. Öğleden sonra Hanriot atını sokaklara sürerek kalabalığı harekete geçirmeye çalışıyor ve bağıırıyordu: "Halk kaybetti çünkü koruyucusu Robespierre baskı altında." Saint-Honoré Caddesi'nde, sakın sakın yolu onarmakla meşgul yirmi kadar işçiye rastladı. Onları işlerini bırakıp silahlanmaya davet etti, "çünkü koruyucuları, babaları tehlikede"ydi. Kaldırım işçileri bir an için işlerini bırakıp bu adama baktılar ve onun konuşmasını dinlediler. Sonra işlerine geri döndüler.

Bölgeler tereddüt etseler de tarafsız kaldılar. Genel Konsey'in onlara birbiri ardı sıra acil talimatlar göndermesi boşunaydı. Ancak bazıları, büyük bir inanç göstermeksizin, Belediye Sarayı'ndan yapılan çağrıya karşılık verdi ama onları da bu yoldan döndürmek kolay oldu. Gece yarısından sonra, meclis, komünü yasadışı ilan ettiğinde konvansiyon kampına geçtiler. Carnot ve Barras tarafından aceleyle bir araya getirilen iki birlik kolundan biri Belediye Sarayı'na yürüdü ve sürpriz bir şekilde ayaklan komitesinin toplandığı salona girdi. Robespierre yanlıları kendi inlerinde sıradan kanun kaçakları gibi köşeye sıkıştırıldılar. Robespierre, istemeyerek de olsa bu acınası maceranın içine sürüklenerek tabancasını kendi kafasına doğrulttu. En azından bu, en olası varsayımdır. Ertesi gün Robespierre, paramparça olmuş çenesi, celladın Hébert'e yaptığı gibi acımasızca yırtıp attığı bir bezle sarılı halde, idam sehпасına götürüldü.

Kısacası, Robespierre iki kişilik arasında; küçük burjuva, Jakoben, dostane arabulucu ve güçlü adam, sınıflar üzerinde yer alan otoriter hake, burjuva devrimini istikrara kavuşturabilecek tek kişi arasında seçim yapamadığı için düştü. Thermidor'dan önce diktatörlük isteğini ortaya

koyan çok az belirti vermişti. Kişisel iktidar hırsını, bu kabul ettir:neye yetmeyecek ama insanları korkutacak kadar sezdirmişti. Daha sonra, zamanı geldiğinde, Jakoben örtüsünü üzerinden atamayacağını anladı. Aslında, güçlü adam rolü belki de onun için çok büyüktü. Küçük burjuva tutum ve önyargılarına, yasallığa ve temsili yönetim kurgusuna duyduğu saygıya takılıp kalmıştı.

Dahası, güçlü bir adamın özelliklerine sahip olsa bile, burjuvazinin ihtiyaç duyduğu türden güçlü bir adam değildi. Çok daha sonra, burjuvazi diktatörlüğe hazır olduğunda, bu iş için ancak bir general seçebildi. İngiliz düşmana karşı mücadeleyi acımadan ve duraksamadan sürdürmeye kararlı tek kişi bir askeri lider olabilirdi. Robespierre, gücünü silahların gücüne değil, sadece manevi güçlere dayandırabilen ve fetih savaşının yeniden başladığı bir dönemde Avrupa ile uzlaşmayı düşünen bu sivil, artık bu iş için uygun değildi.

Birkaç aday arasında tereddüt eden burjuvazi, uzun siyasi çalkantılardan sonra nihayet Bonaparte'in yanında yer aldı. 1794'te Robespierre'in devrilmesine yardım eden Barère, dört yıl sonra genç generalin kollarına atılacak ve şöyle diyecekti: "Bonaparte'in İngiliz Hükümeti'ni devirmesi gereken yer Londra'dır." Keskin bir zekâya sahip olan Anne Louise Germaine de Staël, belki de kendisi bu derinliğin farkında olmadan Napolyon'u kötülemek için doğru kelimeyi bulmuş ve onun için şöyle demiştir: "O, ata binmiş bir Robespierre."

On İkinci Bölüm Perde Yırtılıyor

1. GERİCİLİK VE KARŞIDEVRİM

9 Thermidor'un mimarları, bu durumu, esas kontrol mekanizmalarını aynı ellerde bırakan ve sınıf ilişkilerinde hiçbir değişiklik yapmayan basit bir saray devrimi, hükümet ekibinin tasfiyesi gibi gördüler. Büyük uzmanlar, devrimci burjuvazinin sözcüleri oldukları yerde kalacaklardı. Uyumsuz bir nota çıkarıldıktan sonra senfoninin devam edeceği sanılıyordu. Yanılıyorlardı. Robespierre'in düşüşü, tamamen öngörülemeyen sonuçlar doğurdu: Hem gericiliğin hem de karşıdevrimin hızını artırdı. Siyasi güçler dengesini altüst etti.

Her şeyden önce, Thermidor, burjuva devrimini kesin olarak istikrarlı hale getirdi, yani zaferini sağlayan aracı, çıplak kolluları yok etti. Bir süredir devrimi durdurma fikri havada uçuşuyor, iktidardakilerin, Robespierre ve meslektaşlarının zihnini meşgul ediyordu. "Kamuoyu" da yani kazandıklarını barış içinde sindirmek için sabırsızlanan burjuvazi de şiddetle bunu arzuluyordu. Koalisyon birliklerinin sınırların ötesine itilmiş olması bunu mümkün kılmıştı.

Son olarak, komünün başarısız kalan ayaklanması, gericiliğin ihtiyaç duyduğu bahaneyi sağladı. Gericiler; Payan Komünü'nü, Chaumette Komünü ile aynıymış gibi gösterdiler. İkinci iktidarın, yani kitlelerin iktidarının 10 Ağustos 1792'den bu yana esinlendiği terör üzerine kurnazca oynadılar. Konvansiyon ve komün arasındaki eski rekabeti, bu ikili iktidar geçmişte kalmamış gibi korku salmak için kullandılar. Yurttaşlara, Belediye Sarayı'ndaki Robespierre'cilerin yardımıyla Konvansiyon için aşağılayıcı ve korkutucu olan 31 Mayıs olayını hatırlattılar. Geçmişin bu hayaletlerini dirilterek son operasyon için uygun bir atmosfer yarattılar ve trajedinin son perdesi için sahneyi hazırladılar. Kitle öncüsünün acımasızca bastırılması, çıplak kollulara verilmiş ve aylardır ciddi şekilde kısılan ekonomik, siyasi ve dini düzeylerdeki tüm tavizlerin geri alınması son perdeydi. Ardında da kesin darbe geliyordu.

Ancak Thermidor aynı zamanda kralcı bir karşıdevrim girişiminin de yolunu açtı. Thermidor gericileri baldırı çıplakları mahvetmek istiyorlardı. Ancak kendi çıkarları onları bedenlen ve ruhen devrimci burjuvazinin kazanımlarına bağlı kılıyordu ve Eski Rejim'in yeniden canlandırılması

konusunda ateşli bir düşmanlık besliyorlardı. Aristokrasi ve ruhban sınıfının intikam alması halinde kaybedecekleri çok şey vardı. Öte yandan karşıdevrimciler ise inatçılıklarını sürdürdüler çünkü onların, aristokrasi ve ruhban sınıfının intikam alması halinde kazanacakları çok şey vardı. Toprakları ve gelirleri ellerinden alınan soylular ve kilise adamları, ailelerinden kalan mirası geri almak ve terörü zevk içinde unutmak için sabırsızlanıyorlar; sadece halk iktidarını ezmeyi değil aynı zamanda burjuvazinin kazandıklarını ellerinden almak istiyorlardı.

9 Thermidor'un galipleri, terörün tüm sorumluluğunu tek bir adamın, Robespierre'in üzerine yıkarak onlara fırsat verdiler. Teröristin düşüşü herkes tarafından terörün sonu olarak yorumlandı. Kralcılar sadece kurtulduklarına değil, artık yönetime hâkim olduklarına da inanıyorlardı.

Burjuvazi hiçbir zaman sokağa bizzat müdahale edememişti. Yandaşlara ihtiyacı vardı. Aristokratlara karşı çıplak kolluların desteğini istemişti. Çıplak kollulara karşı ise kralcı zengin gençleri [jeunesses dorées] kullanıyordu. Halk meclislerini dağıtmak için sopalarla silahlanmış *muscadin*'leri kullandıkları gibi faşistlerin üstünlüğü ele geçirmelerine avantaj sağladılar ve her şeyi yapabileceklerini düşünmelerine imkân verdiler.

Karşıdevrim bu çatlaktan akın etti. 9 Thermidor'un yöneticileri, bir süreliğine Carnot da buna dahildi, iktidardan vazgeçmek zorunda kaldılar. Robespierre'den kurtulmak için düşünmeden "teknokratlarla" ittifak kuran teröristler (Billaud-Varenne, Collot d'Herbois) sınır dışı edildiler. Silahlarını kuşanan zengin gençlik, sadece baldırı çıplaklara karşı değil, devrimci burjuvazinin üyelerine de var gücüyle saldırdı. Büyük terörün yerini Beyaz Terör aldı. Burjuva devrimi kralcı karşıdevrime savunmasız bir şekilde teslim olmuş gibiydi.

Ancak beklenmedik olduğu kadar acımasız olan bu onarım girişimi kısa ömürlü oldu. Bir yıldan biraz fazla sürdü. Burjuvazi toplumun egemen sınıfı olarak kaldı ve iktidarı elinde tuttu. Zenginlik kaynaklarına sahip olmaya devam etti. Çıplak kolluları bastırmak için onlara ihtiyaç duyduğu sürece genç kralcılarının istediklerini yapmalarına izin verdi. Ancak devrimin temel kazanımlarından vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Ve bu kazanımlar sorgulanmaya başlandığında, kendini toparladı ve bu gidişe dur dedi. Yıl III 13 Vendémiaire* günü (4 Ekim 1795), General Bonaparte, Paris'teki kralcı fanatikleri gençlik acımasızlığıyla dağıttı. Burjuva toplumunun istikrara kavuşturulması tek gündem maddesi olarak kaldı. İniş çıkışlar yıllar boyunca devam etti. Direktuar,** dönüşümlü olarak devrimcilere ve karşıdevrimcilere saldırdı ve birini diğerine karşı kullandı. Sonunda Bonaparte'in demir yumruğu, burjuva toplumunu hareketsiz hale getirdi.

9 Thermidor'dan sonra burjuvazinin baldırı çıplakları kendi oyununda piyon olarak kullandığı açık bir şekilde ortaya çıktı. Terör sırasında, burjuvazi ile baldırı çıplaklar arasındaki ilişki az çok kamufle edilmişti. Bu

* Fransız Cumhuriyetçi Takvimi ilk ayıdır. (ç.n.)

** Devrim sonrasında 1799 yılına kadar süren yönetim şekli. (ç.n.)

iki sınıf, devrimin zaferi için verilen mücadelede birlikte hareket ediyor gibi görünmüşlerdi. Ancak Thermidor'dan sonra yanlısamlara yer yoktu. Burjuvazinin, çıplak kolluları; kulaklarına özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi tatlı sözler fısıldayarak kandırmasından sonra onlardan aldığı paha biçilmez yardımlara verdiği acımasız karşılık ortadaydı. Burjuvazi gerçek yüzünü, bugün de maskesini kaldırdığında tekrar tekrar göreceğimiz yüzünü gösterdi. Asinyanın prestijinin son izleri de silinirken burjuva demokrasisinin ve burjuva kardeşliğinin de gerçekte ne oldukları ortaya çıktı: kalpazanlık.

2. YOKSULLARIN KURBAN EDİLİŞİ

1794 sonbaharına gelindiğinde, hiç kimse azami fiyat uygulamasına uymuyordu ve yetkililer de artık zorlayıcı önlemler almaya çalışmıyorlardı. 9 Aralık 1794'te konvansiyon bunun tamamen kaldırılmasına karar verdi. Fiyat artışlarının önündeki engel kesin olarak kaldırılmış olsa da paranın çöküşü hayat pahalılığında feci bir artışa neden oldu. Cambon ve Robespierre döneminde çoktan başlamış olan enflasyon baş döndürücü bir hızla devam etti: 500 milyon, sonra bir milyar, sonra bir buçuk milyar, sonra iki milyar, sonra da ayda dört milyar. 1794 sonunda tedavülde sekiz milyar asinya vardı; 1795 sonunda 20 milyardan fazla; Mart 1796'da 25 milyar; aynı yılın Kasım ayında 30 milyar; Şubat 1797'de ise yaklaşık 34 milyar.

Çığ gibi artan bu kâğıt para, para biriminin değer kaybetmesine yol açtı. Paris'te 100 franklık asinyanın nakit değeri şöyleydi: Temmuz 1794'te 34; Aralık'ta 22; Nisan 1795'te 12; Temmuz'da 3; Kasım'da 0,87; Mart 1796'da 0,29.

Ardından parasal iflas geldi; burjuva devriminin savaşı yoksulların cebinden finanse ettiği resmen kabul edildi. Konvansiyon, paranın değer kaybını resmen kabul ederek işe başladı. 25 Nisan 1795'te, asinyanın madeni parayla değiştirilmesini yasaklayan 11 Nisan 1793 tarihli kararnameyi iptal etti. 21 Haziran'da, asinya için basılan paranın artışı temelinde hesaplanan bir değer kaybı cetveli oluşturdu. Para basımı geriye dönük olarak beş yüz milyonluk dilimlere bölündü ve bunların her biri alacakların değerinde dörtte bir oranında artışa denk geliyordu. Bir temsilci, Rousseau, bunun "örtülü bir dolaşımdan çekme" olduğuna işaret etti.

20 Temmuz'da meclis, toprak vergisinin bundan böyle yarısının tahlil, yarısının da asinya olarak ödenmesine karar verdi. 30 Kasım'da Direktuar; altın, gümüş ve bakır sikkelerin üretiminin mümkün olan her şekilde yasa gereği hızlandırılmasını emretti. 10 Aralık'ta çıkarılan bir yasa ile altın ya da asinya ile ödenecek, değerinin yüzde biri oranında geri alınan zorunlu bir borçlanma başlatıldı. 19 Şubat 1796'da banknot haline getirilecek kütükler, Vendôme Meydanı'nda büyük bir kalabalığın alayları arasında sembolik olarak parçalandı.

Kâğıt paradaki düşüş hızla devam ederken 16 Mart 1796'da asinya tamamen kaldırılmak zorunda kalındı. Yerine yeni bir para birimi, *mandat*

territorial,* getirilme girişimleri oldu. Bir mandat territorial otuz asinya değerindeydi. Ancak bu para da değer kaybetti ve vergilerin sadece nakit ya da aynı olarak ödenmesine karar verilmek zorunda kalındı. Mandat'lar tedavülden kaldırıldı; ellerinde bu paradan bulunduranlar nominal değerinin yüzde biriyle yetinmek zorunda kaldılar. Kişiler arasındaki ticari işler yeniden tesis edildi. Madeni para muzaffer bir şekilde yeniden ortaya çıktı.

Altın kâğıttan, burjuvazi halktan intikamını aldı. Altın paralarını bodrumlarının derinliklerine gömerek baldırı çıplaklar arama yaparken bulmasınlar diye saklayan varlıklılar, bu parasal felaketten yara almadan çıktılar. Öte yandan, geçmişte ulusal mülk satın almış olanlar, borçlarının kalanını yıllık taksitlerle ödeyebildiler. Elleri bol kâğıt para olanlara gelince, mandat'larını açık arttırma olmaksızın ulusal mülkleri satın almak şartıyla gerçek değerlere dönüştürebildiler. Öte yandan, yıllık gelirleri, emekli maaşları ve maaşlarını mandat olarak alan elinde az miktar para bulunanlar feda edildiler.

Hayat pahalılığı hızla arttı. Yıl II'de Paris'te libresi 3 metelik olan ekmek, 5 Mayıs 1796'de 35 franga satılıyordu. 1794 kışında libresi 20 ila 30 metelike satılan et (resmi fiyat 16 metelikti), 20 Ocak 1795'te 40 meteliğe ve 1 Nisan'da 7 livre 10 meteliğe yükseldi. Ekim ayında 20 frank, 1796 Ocak ayı başında ise 60 frank değerindeydi.

Öğretisel bir tercihle değil ama ihtiyaçtan dolayı ekonomiye bir kısıtlama rejimi dayatmış olan Robert Lindet, 20 Eylül 1794'te konvansiyona sunduğu raporda son derece güçlü bir şekilde özgürlükten yana çıktı. Mali plandaki kısıtlamalardan sorumlu olan Cambon da ekonomik liberalizme geri dönülmesi için çağrıda bulundu. 6 Ocak 1795 tarihinde konvansiyon, Ticaret ve İşe Komisyonu'nun lağvedilmesini oyladı ve böylece çekingen de olsa önceki dönemde ortaya çıkan ulusallaştırma havasını kınadığını gösterdi.

Devlet denetiminin son izleri silah endüstrisinden de silindi. Kamu Selameti Komitesi, 6 Aralık 1794 tarihinde, Paris'te tüfek imalatı ve onarımının bundan böyle tamamen şirkete ait olacağına ve atölyelerde çalışan gündelikçilerin ücretlerini artık Cumhuriyet'ten almayacaklarına karar verdi. Binlerce işçi, özel şirket olan ya da özel şirket haline gelen taşra fabrikalarına gönderildi. Toulouse dökümhanesi ve ardından Maubeuge dökümhanesi şirketlere verildi. Avignon top dökümhanesi kapatıldı. Başta Tulle, Saint-Denis ve Saint-Cloud olmak üzere ulusal fabrika inşaatları askıya alındı.

Aynı şeyler ulaştırma için de geçerliydi. 22 Şubat 1795 tarihli bir kararname ile Askeri Alay ve Ulaştırma Komisyonu'ndan at ve mal alımı yasaklandı. 30 Mayıs'ta Ulaştırma Komisyonu kaldırıldı ve askeri ulaşım için gerekli atlar ve vagonlar özel şirketler tarafından tedarik edilmeye başlandı. Ordu malzemelerinin tedariki de özel sektöre bırakıldı. Eski Rejim'in "levazımcıları" yeniden ortaya çıktı.

* Asinya yerine çıkarılan kâğıt banknotlardır. Arazi senedi anlamına gelmektedir. (ç.n.)

Dış ticaret yeniden özgürlüğüne kavuştu. 17 Ekim 1794'te imalatçıların serbestçe ithalat yapmalarına ve atölyelerinin ihtiyaçları için işlem yapılması için yurtdışından mal getirmelerine izin verildi. 2 Ocak 1795'te tam liberasyon getirildi. Temel mallar üzerindeki gümrük vergileri basit birer istatistik vergisine indirildi. 31 Ocak tarihli kararnamede vergi muafiyeti tanınacak malların bir listesi yer alıyordu. Kamu Selameti Komitesi, 22 Ocak'ta, döviz ve kambiyo senetlerine el konulması uygulamasını kaldırmıştı.

Yoksullar bilerek kurban edildi.

3. HALK İKTİDARINA ÖLDÜRÜCÜ DARBE

Ağızlarından lokmaları çalınan baldırı çıplaklar, temel kazanımlarından biri olan siyasi özgürlükten de mahrum bırakılıyorlardı. Halk iktidarının organları birer birer ortadan kaldırıldı.

20 Ağustos 1794'te devrim (ya da gözetim) komiteleri fiilen lağvedildi. Her üç ayda bir yenilenecek şekilde her idari bölgede bir tane kalmasına izin verildi.

16 Ekim'de ilk darbe halk meclislerine karşı vuruldu. Konvansiyon, "hangi nedenle olursa olsun, meclisler arasındaki ortak bir isim altında tüm bağılıkların, birleşmelerin, federasyonların, hükümeti yıkıcı ve Cumhuriyet'in birliğine aykırı olduğu için yasaklanmasına" karar verdi. Halk meclisleri arasındaki tüm bağlantıların yasaklanması, artık sadece 4 Aralık 1793 tarihli kararnameyle zaten yasaklanmış olan federasyon girişimlerini hedeflemiyordu. Şimdiki durumda, halk meclisleri ile saygıdeğer üst cemiyetleri Jakobenler arasında şimdiye kadar kabul edilmiş ve olağan sayılmış olan bağlantılar engellenmek isteniyordu. Kararname her ikisi için de bir ölüm fermanıydı.

Thermidor'cular, Jakobenlere son vermek için geniş çaplı önlemlere başvurdular. Gösteri niteliğinde cezalandırma eylemleri örgütlediler. 9 ve 11 Kasım 1794'te, sopalarıyla silahlanmış olan *muscadin*'ler, Saint-Honoré Caddesi'ndeki kulübün toplantı salonunu basarak erkekleri ve kadınları dövdüler. Polis skandalın sorumlusu olarak saldırıya uğrayanları gösterdi ve hükümet komiteleri kulübün toplantılarının askıya alınmasına ve salonun kapatılmasına karar verdi. Konvansiyon, ayın 12'sinde bu kararı onayladı.

Robespierre döneminde zaten zayıflatılmış olan "halkın dostunun" itibarı son bir darbe yedi. Kralın ölüm yıldönümü olan 21 Ocak 1795'in ertesi günü, *muscadin*'ler, Marat'ın Paris'in dört bir yanındaki büstlerini parçaladı ve bunu protesto eden kenar mahallelerdeki baldırı çıplaklara saldırdılar. 10 Nisan'da konvansiyon, "kendi bölgelerinde 8 Thermidor'dan önceki tiranlık döneminde işlenen dehşete katıldıkları bilinen kişilerin" silahsızlandırılmasına karar verdi. 29 Mayıs'ta çıkarılan bir kararnameyle çıplak kollular, ulusal muhafızlardan ihraç edildiler. "Zanaatkârlar, gündelikçiler ve emekçiler sınıfından en az varlıklı vatandaşlar", "hizmetten" çıkarıldılar. 31'inde Devrim Mahkemesi kaldırıldı. 23 Ağustos'ta konvansiyon,

tartışmasız bir şekilde tüm kulüplerin ve halk meclislerinin feshedilmesine karar verdi. 9 Ekim’de bölge toplantıları yasaklandı.

22 Ağustos’ta yayımlanan yıl III Anayasası, genel oy hakkı yerine ev sahibi oy hakkını* getirdi. Artık yalnızca varlıklılar oy kullanabileceklerdi. Burjuvazi, Robespierre için değerli olan hayalleri bir kenara bıraktı. Temsili Meclis artık halk egemenliğinin somutlaşmış hali olarak kabul edilmiyordu. Şimdi sadece bir sınıfın egemenliğini temsil ediyordu. Babeuf şöyle yazıyordu:

Bu anayasaya göre, toprak sahibi olmayan ve okuma yazma bilmeyen herkes, yani Fransız halkının çoğunluğu, artık halk toplantılarında bile oy kullanma hakkına sahip olmayacak. Ulus sadece zenginler ve eğitim görmüşlerden oluşacak.

Paris’te komünün gücü de kesin olarak kırıldı. 9 Thermidor’dan itibaren başkentin yönetimi merkezi hükümete geçti. Birkaç gün sonra, 6 Ağustos 1794 günü, Paris Ulusal Muhafızları bölgelerin yetkisinden çıkarıldı ve konvansiyonun yetkisi altında bir kurmay heyetin komutasına verildi.

4. KİLİSENİN DİRİLİŞİ

Çıplak kolluların Kiliseye karşı kazandıkları zaferler yavaş yavaş geri alındı. Çıplak kollular göğe tırmanmaya cüret etmişlerdi ve göğün sözcüleri şimdi intikam alıyordu. Burjuvazinin kara cüppelilere eski ayrıcalıklarını geri verme konusundaki isteksizliği ve kilise mülklerini satın alanların bir gün ganimetlerinin ellerinden alınacağı korkusu bu gelişmeyi bir dereceye kadar engelledi. Ancak baldırı çıplaklara duydukları nefret ve Paris’teki kanlı ayaklanmalar ve ayaklanma girişimleriyle halk öncüsünden duyulan korku, bu isteksizliğe kolayca üstün geldi. Burjuvazi, düzenin yeniden sağlanması için Kiliseye yanaştı. İkincil olanı asıl olana feda etmeyi bilen din insanları, eskiden kiliseye ait olan mülkiyet iddialarından vazgeçtiler ve bu fedakârlıkla insanların ruhu üzerindeki egemenlik hakkını yeniden kazandılar.

Hristiyanlıktan arındırma fırtınası dinler dinmez devrimci burjuvazi, Kilise ile devlet arasındaki ilişkileri istikrara kavuşturdu. Kilise, din özgürlüğünün bir gerçeklik haline getirilmesini ve Katolik ibadetin daha etkin bir şekilde korunmasını talep etti. Piskopos Grégoire bu tezi 21 Aralık 1794’te konvansiyona ustalıkla sundu. Hoşgörüsüz Kilisenin bu yetkili sözcüsü, davanın ihtiyaçları doğrultusunda hoşgörünün savunucusu oldu. Nantes Fermanı’nın yürürlükten kaldırılmasıyla değer verdikleri “yurtlarından kopmak” zorunda kalan ve bir yüzyıl boyunca “korkunç bir zulme uğrayan” zavallı Protestanlar için gözyaşı döktü. Zulmedenlerin ruhani oğlu, zulme uğrayanlar adına “tüm dinler için tam ve sınırsız özgürlük” çağrısında bulundu. Ancak hoşgörüyü savunma bahanesiyle piskopos, kendi dininin propagandasını yapıyordu. Konvansiyondaki burjuvazi bu noktada durakladı. Diğer gündem maddelerine geçildi.

* Yalnızca ödenen doğrudan vergileri (cens) toplamı belirli bir eşiği aşan vatandaşların oy kullanma hakkına sahip olduğu bir oylama sistemidir. (ç.n.)

Grégoire ve kara cüppeliler yenilgiyi kabul etmediler. Hemen her yerde dini diriliş hareketi karşı konulmaz hale gelene kadar inancın yeniden canlandırılması için çok çalıştılar. Burjuvazi teslim oldu. 21 Şubat 1795'te Boissy d'Anglas'nın kesin çözümü kabul gördü. Devlet dini olmayacak; dinin tezahürü ya da dışavurumu olmayacak; ayrıcalıklı bir din olmayacak, "din sadece kişisel bir görüş" olarak kabul edilecekti. Ancak, Kilise ve devletin birbirinden ayrılması tamamlandıktan sonra, dinler devlet tarafından tam koruma altına alındı. 30 Mayıs 1795 tarihli yeni bir kararname ile tüm tapınaklar yeniden ibadete açıldı. Paris'te on iki, ardından on beş kilise yeniden açıldı. 11 Ağustos'ta, Akıl Tanrıçası için boşaltılan Notre-Dame'ın anahtarları bir Katolik cemiyetine teslim edildi ve dört gün sonra burada Meryem'in Göğe Yükselişi kutlandı.

Sadece yasalara bağlı rahipler eski ayrıcalıklarına kavuşmakla kalmadılar, aynı zamanda direnişçi rahipler de kitleler halinde sürgünden geri döndüler ve yoğun bir karşıdevrimci propagandaya giriştiler. 1796 yılına gelindiğinde Kilise toplumsal yaşamdaki eski yerini yeniden kazanmıştı. Corpus Christi* 26 Mayıs'ta büyük bir ihtişamla kutlandı.

5. ÖFKE İÇİNDE ÇIPLAK KOLLULAR

Thermidor gericiliği, baldırı çıplakların içinde bulundukları umutsuzluktan çıkmalarına ve çekingenliklerini açıkça düşmanlığa çevirmelerine neden oldu. Nihayet burjuvazi tarafından nasıl oyuna getirildiklerini anlamışlardı. Ancak hayal kırıklıklarını oldukça karışık ve güçsüz bir şekilde ifade ettiler. Dönemin nesnel koşulları, uğradıkları yenilgiden gerekli tüm dersleri çıkarmalarına izin vermiyordu. 1795'ten itibaren acı hayal kırıklıklarını dile getirdiler: Finistère ve Observatoire bölgeleri tarafından görevlendirilen sözcü, 17 Mart'ta konvansiyon kürsüsünde şöyle diyordu: "Devrim için yaptığımız tüm fedakârlıklardan pişmanlık duymanın eşiğindedeyiz." 1795 sonbaharında Babeuf, halkın görüşlerini şu şekilde tanımladı:

Bize cumhuriyetin muhteşem bir şey olduğunu söylediler. Biz de onlara inandık. Buna o kadar inandık ki onu elde etmek için doğaüstü çabalar sarf ettik. Deneyimlerimiz, bu şahane vaatleri haklı çıkarmaz.

Geleceğin komünisti şöyle devam ediyordu:

Güven dolu ve samimi halk, ilk başta eşitlik ve özgürlük gibi bu yüce kavramları oldukları gibi kabul etti. Fakat alçaklar! (...) Siz yüce devrimci hareketin kontrolünü ele geçirdikten sonra, bu kavramlara sözlük tanımının tam karşısı anlamlar verdiğinizizi halka açık bir şekilde gösterdiğinizden beri bu kavramların uyandırdığı coşku kayıtsızlığa ve hatta nefrete dönüştü.

* İsa'nın gerçek mevcudiyetinin kutlandığı gündür. (ç.n.)

Çıplak kollular duydukları öfkeyi ilkel ve acımasız anlık ayaklanmalarla gösterdiler. Bu ayaklanmalar açların ayaklanmaları şeklini aldı. Midelerindeki boşluk hissi halkı çılgına çevirmişti. 27 Mart 1795'te kadın yurttaşlardan oluşan bir heyet konvansiyon kürsüsüne kabul edildi. İçlerinden biri söz aldı: "Günde 40 metelik ile kimse et yokluğunun yerini tutacak temel besin maddesi alamaz." Başkan, ev kadınlarının hiç de beklemediği bir yanıt verdi. Bunun üzerine sözleri "Ekmek! Ekmek!" bağırışlarıyla kesildi.

1 Nisan günü (12 Germinal) tüm Paris baldırı çıplakları ayaktaydı. Kalabalık, konvansiyonu istila ederken bölgelerden gelen sözcüler de birbirleri ardına kürsüye çıktılar. Quinze-Vingt bölgesinden bir sözcü şunları dile getirdi:

9 Thermidor'dan bu yana ihtiyaçlarımız giderek artıyor. 9 Thermidor'un halkı kurtarması gerekiyordu ve her manevranın kurbanı halk oldu. Bize azami fiyat yasası kaldırıldığı zaman bolluk olacağı vaat edilmişti oysa kıtlık had safhada. (...) Halk meclisleri neden kapatıldı? Ekinlerimize ne oldu? Asinya neden her geçen gün değer kaybediyor? (...) Halkın içinde bulunduğu korkunç sefaletin giderilmesi ve haklarının geri verilmesi için her türlü aracın kullanılmasını talep ediyoruz.

Ardından sıra Dobsen'in vekili, 31 Mayıs Hareketi'nin lideri Vaneck'e geldi. Cité bölgesi adına şunları söyledi:

Geçen yılın hasadından kalan tüm tahıl nereye gitti? (...) Halk asinyaya güvenmiyor çünkü bu güveni kıran kararnameler çıkardınız. (...) Onlar (yurttaşlar) gecelerini fırın kapılarında geçirmekten bıktılar. Yiyecek getiren ve devrimi yapan halkın hayatta kalmasının zamanı geldi.

Konvansiyon üyeleri ve başkan halkın öfkesini güzel sözlerle bastırmaya çalıştılar. Ancak her defasında sözleri, koro gibi, halkın "Ekmek! Ekmek!" haykırışlarıyla kesildi.

Karışıklıklar 20 Mayıs'ta (1 Prairial) doruk noktasına ulaştı. Çıplak kollular meclisi ele geçirdiler ve Bon-Conseil bölgesinin sözcüsü, kürsüde şu sözleri söyledi:

Çoğu mal neredeyse geçtiğimiz yıllardaki kadar bol ama yine de dizginlenemeyen bir açgözlülük fiyatların yüz kat artmasına neden oluyor. Her gün, her türlü gıda maddesi halkın gözleri önünde cömertçe sergileniyor ve yurttaşlar temel yaşam gereksinimlerini ancak ağırlığınca altınla karşılayabiliyor. (...) Bütün sokaklarda, bütün meydanlarda, bütün caddelerde, yoksulların gözleri önüne serilen ve sanki onları yiyip bitiren açlığa hakaret edercesine teşhir edilen bunca pasta, kek ve bisküviyi yapmak için un bulunabiliyorsa, eşitlik ekmeğinin miktarını artırmak ya da kalitesini yükseltmek için bir yol bulunamaz mı? Eğer asinya ve nakit parayla çiftçilerden ekmek alabiliyorlarsa neden fiyatlar böylesine fahiş bir şekilde yükseliyor?

Kadınlar da koridorlarda "Ekmek! Ekmek!" diye bağırıyorlardı. Daha sonra başkanla bu halk korusu arasında bir diyalog başladı:

Başkan: "Tüm bu bağrıışmalar mal sevkiyatını bir anda hızlandırmaz."

Bir kadın: "Uzun süredir bekliyoruz. Yeter artık!"

Başkan: "Meslektaşlarımızdan birinin size tatmin edici haberler veren bir raporu okumasına izin vermenizi rica ediyorum. Mal sevkiyatını hızlandırmış bulunuyor ve size..."

Kadınlar: "Hayır, hayır. Biz ekmek istiyoruz."

Başkan: "Size şunu söylemeliyim ki konvansiyona saygısızlık etmektense ölmeyi tercih ederim."

(Kadınlar güler ve bağırırlar.)

Bu noktada, gösteri şiddetli bir hal aldı. Konvansiyon salonunun kapıları kırıldı ve üst sıralara sığınan milletvekilleri yerlerini halka bırakmak zorunda kaldı. Tam bu sırada temsilci Féraud, yanlışlıkla Thermidordcu Fréron ile karıştırılarak tabancayla vurularak öldürüldü. Hemen sonra da kafası bir mızrağa geçirildi. Gösteri bir ayaklanmaya dönüştü. Burjuvazi dehşete düşmüştü. Daha sonralarda Carnot şöyle yazdı: "Devrimin en korkunç günlerinde bile halkı hiç bu kadar öfkeli görmemiştim; ilk kez bu denli vahşi olduklarını gördüm. (...) Yüzlerinde umutsuzluk ve açlık vardı."

Ayaklanmacılar belli bir ölçüde bilinçli davrandılar. 20 Mayıs tarihli bildirgeleri, iâşe sorununu devrimci bir kurtuluşa bağlıyordu:

Hükümetin insanlık dışı bir şekilde kendilerini açlığa mahkûm ettiğini düşünen halk (...) aşağıdaki kararları almıştır: (...) Bugün, daha fazla gecikmeksizin, kadın ve erkek tüm Parisli yurttaşlar, Ulusal Konvansiyon'a gidecek ve şunları talep edecektir: 1) ekmek; 2) her hizbin sırayla halkı perişan etmek, aç bırakmak ve köleleştirmek için kötüye kullandığı "devrimci hükümetin" feshedilmesi; 3) (...) demokratik 1793 Anayasası'nın ilan edilmesi ve derhal yürürlüğe konulması; 4) mevcut hükümetin görevden alınması (...) ve üyelerinin tutuklanması.

Prairial ayının savaşıları burjuva iktidarı ve burjuva demokrasisinin karşısına doğrudan demokrasiyi, halkın gerçek egemenliğini çıkardılar.

Göstericiler konvansiyona duydukları tüm saygıyı yitirmişlerdi. Egemen meclis kurmacasını kahkaha ve alaylarla karşılıyorlardı. Daha 1 Nisan'da, bir kadın, ısrarla kendisine yer verilmesini isteyen bir temsilciye şöyle cevap veriyordu: "Burası bizim yerimiz." Prairial isyancılarının bildirgesi meclisin egemenliğini kaybetmesine neden oldu: "Halktan kaynaklanmayan tüm iktidar askıya alınmıştır." 20 Mayıs'ta konvansiyonda, başkan, solmakta olan bu kurguyu yeniden diriltmek için boşuna uğraştı. Bu sözlerin işgalcileri kontrol altına alacağına inanarak görkemli bir şekilde haykırdı: "Şu anda ulusal temsilin bağrındasınız." Koro şöyle cevap verdi: "Paralarımızla ne yaptın, sahtekâr?" Ve bir adam bağırıldı: "Hepiniz defolun! Konvansiyonu kendimiz oluşturacağız!" Gerçekten de böyle oldu. Çoğunluğun terk ettiği meclis sıralarında yan yana oturan aşırı sol temsilciler ve çıplak kollular gece yarısına kadar kanun çıkardılar.

Thermidor'cu birlikler tarafından konvansiyondan çıkarıldıkları zaman ayaklanmacılar komünü iktidarlarının merkezi haline getirdiler. Ertesi gün,

21 Mayıs'ta, bir temsilci konvansiyona, saygısız bir isyancı topluluğunun kendilerine "Egemen Halkın Ulusal Konvansiyonu" adını verdiğini açıkladı.

"Son Montagnardlar" denilen Romme, Goujon ve Soubrany gibi meclisin aşırı solunu oluşturan kişiler bile çıplak kolluların güvensizliğine ve alaylarına maruz kaldılar. Romme, iase konusunun önüne siyasi özgürlükler konusunu koymak istediğinde bu durum açıkça ortaya çıktı. Sağın geri çekilmesinin ardından birkaç saatliğine yeniden Montagnard olan konvansiyona, öncelikle hapisteki tüm yurtseverlerin serbest bırakılmasını önerdi:

"Bu karardan sonra, halkın ekmek ihtiyacını karşılamaya özen göstermeliyiz" diye haykırdı.

"Ah! Ne şanslıyız!" diyen alaycı sesler yükseldi kalabalıktan.

Bu ilerici Jakobenler ile Prairial ayaklanmacıları arasında pek bir ortak nokta yoktu. Onları sadece idam sehпасı bir araya getirdi. Bu jakobenler, istemeyerek de olsa fırtınanın içine sürüklenmiş parlamenter muhalefetten ibaretiler. Diğerleri; oymacı Pierre Lime, ambar memuru Étienne Chebrier, ayakkabıcı François Duval, elbise temizleyicisi Pierre Dorisse ve sayısız yoldaşları, farklı türden adamlardı. Prairial'in ertesi günü "son Montagnardların" idam edilmeleri ve diğerlerinin kahramanca intiharları onları bir çeşit şehit mertebesine yükseltti. Tesadüfen kurbanı oldukları ayaklanmayla karıştırıldılar. Ancak onlara verilen "burjuva devriminin son sözcüleri" lakabı ne olduklarının açık bir göstergesidir. Haziran 1848 ve 1871 ayaklanmacılarının ataları olan Prairial ayaklanmacıları proleter devrimin öncüleriydi.

Ancak burjuva iktidarının çöküşünü ilan eden ayaklanmacılar, düşmanlarının kendileri için kurduğu tuzaklara çocuklar gibi düştüler. Karşı sınıfın etkisi halen çok güçlüydü ve yeni oluşan sınıf ise çok zayıf ve dağınıktı.

12 Germinal (1 Nisan) ayaklanmacıları meclis salonunu işgal etmekle yetinmişlerdi oysa temsilcileri dağıtmak ve isyancı bir hükümet atamak onların elindeydi ve biraz daha birlik olsalardı başkentin kontrolünü ele geçirebilirlerdi. Bunun yerine, Thermidor'cular şaşkınlıklarını atlatıp saldırıya geçtiklerinde barışçıl bir şekilde salonu terk etmeye koyuldular. Konvansiyonun dışında toplanmış olan burjuva ulusal muhafızlar, meclisten çıkan halkı süngülerle karşıladı. Ayaklanmacılar daha sonra Notre-Dame'a sığındılar. Ancak Pichegru'nun birlikleri katedralin kapılarını kırdı ve işçiler katledilmeye başlandı.

Prairial ayaklanmacıları bir önceki isyanın hatasını tekrarladılar. Hatta daha da kötüsünü yaptılar çünkü bu kez iktidarın bir kısmını ele geçirmişlerdi. Yasama görevini yerine getirdiler ancak yürütme gücünü ele geçirmeyi düşünemediler. Daha kararlı bir adam olan Delorme'un, Tuileries'ye doğrultulmuş toplara ateş emri vermesi boşunaydı. Topçular kutsal konvansiyona saygısızca el uzatmaktan çekindiler. Kısa bir süre sonra Delorme bu tereddütleri için onları acı bir şekilde suçladı: "Korkaklar, bana engel olmasaydınız Paris şimdi bizim olacaktı."

Thermidor'cular kendilerine sadık kalan bölgelerden birlikleri bir araya getirmişlerdi. Bu birlikler ayaklanmacıları gece yarısına doğru konvansiyondan kovdu. Meclis tekrar "özgürdü"; temsilci Thibaudeau ölüm borusunu çaldı: "Bugüne kadar sadece yarım yamalak tedbirler aldınız; artık sizler ile hizip halinde olan ve zapt edilmez azınlık arasında bir uzlaşma umudu kalmamıştır." Bu şekilde ayaklanma yeni bir hız kazandı. Ertesi gün, 21 Mayıs'ta, Paris'teki işçi sınıfının çoğunluğunun yer aldığı Saint-Antoine kenar mahallesinden üç bölge silahlandı. Sayısal olarak muhaliflerinden daha kalabalık olan bu birlikler, kendilerini karşılamak üzere gönderilen konvansiyon birliklerini kolayca geri püskürttüler, Carrousel Meydanı'na ulaştılar, orada savaş düzenini alarak toplanı meclise doğrulttular.

Yine de yasal yolları tercih etme eğilimi bu adamlarda derin kökler salmıştı. Nihayet kurtulunduğu düşünülen yanılısamlar yeniden ortaya çıktı. Hızlarını kesen beklenmedik bir olay yaşandı. Konvansiyona sadık bölgelerin topçuları, ansızın, silahlarıyla birlikte ayaklanmacıların safına geçerek onlarla kardeşlik kurdular. Bu, 31 Mayıs 1793 olayının bir tekrarıydı. İki yıl önce olduğu gibi sınıf mücadelesinin hatları bulanıklaştı. Karşı karşıya gelen iki düşman yerine şaşkın bir halk vardı. Yarının katilleri gelecekteki kurbanlarıyla tokalaşıyordu.

Topçuları taraf değiştirdiği için kaybettiklerine inanan Thermidor'cular, bu kucaklaşmadan elde edebilecekleri avantajı gördüler. Kalabalıkla uzlaşmış gibi görünmeye çalıştılar. İçlerinden biri, Rabaud-Pomier, şu öneride bulundu: "Tüm yurttaşlar birbirleriyle kardeşlik kurmaya istekli görünüyor; konvansiyonun, kan dökülmesini önlemek için on üyesini görevlendirerek yurttaşlarla arayı bulmasını isteriz." Öneri kabul edildi.

Kısa bir süre sonra, görevlendirilen on kişiden biri, Delacroix, ayaklanmacıların hissettiklerini anlatsınlar diye görevlendirdikleri altı bölge delegesiyle meclis salonuna girdi. İçlerinden biri, Saint-Geniez, söz aldı. Yüksek sesle ve kararlı bir şekilde konuştu. Sınıflar arasındaki bu ikiyüzlü uzlaşma girişimi başarısız mı olacaktı? Salondaki on konvansiyon üyesinden biri, temsilci Gossuin, çıplak kolluların tuzağa düştüklerinden emin olmak istedi ve sırtarak şöyle bağırdı: "Bütün iyi yurttaşlar kardeşçe kucaklaşmak ve konvansiyonu korumak için bir araya geldiklerine göre başkanın da dilekçecilerle kardeşçe kucaklaşmasını isterim." Bunun üzerine Başkan Vernier, baldırı çıplak Saint-Geniez'yi kollarının arasına aldı. Bu, burjuvazi ve çıplak kollular arasındaki son anlaşmaydı.

Daha sonra konvansiyon, çıplak kolluların önlerine her türlü yemi attı. Paranın bir meta olduğunu ilan eden kararı iptal ettiler. 1793 Anayasası'nın organik yasalarının "derhal" yürürlüğe konmasına karar verdiler. Bu, baldırı çıplak delegelerin geri çekilmesi için yeterli oldu. Yine de içlerinden daha bilinçli olanları tuzağı sezdiler ve ertesi gün, 22 Mayıs'tan itibaren, "haksız yere kandırıldıklarını" düşünmeye başladılar. Huzursuzluk yeniden başladı. Sokaklarda şu bağırışlar işitiliyordu: "Saint-Antoine kenar mahal-

lesindeki kardeşlerimizi desteklemeliyiz, temsilcilerimiz ile hesaplaşalım ve tüccarlara ve *muscadin*'lere merhamet göstermeyelim."

Bu arada Thermidor'cular soğukkanlı bir şekilde savaşa hazırlanıyordular. Çoğu zengin gençlikten oluşan yaklaşık 1.200 kişilik silahlı bir birlik oluşturmayı başardılar. Ayın 23'ü (4 Prairial) sabahı çok erken saatlerde bu birlik, ciddi bir direnişle karşılaşmaksızın Saint-Antoine kenar mahallesine girdi.

Yasalara duydukları saygıdan ve şövalyelere özgü bir vicdan nedeniyle (sayıları yirmiyeye karşı birdi) hareketsiz kalan halk, iç savaş başlatmaya yine isteksizdi. Barikatlar tek tek Thermidor'culara açıldı ve kan dökülmedi.

Ancak Kilmaine komutasındaki Thermidor'cu birlik, Trône kapısına vardığında tuzağa düşmüş gibi hissetti. Ayaklanmacılar bir kez daha bu durumdan da faydalanamadılar. Birliğin çıkmaz sokaktan kazasız belasız çıkmasına izin verdiler ve sadece onları yuhalamakla yetindiler. *Muscadin*'ler, günümüzün d'Ordre Nouveau [Yeni Düzen] faşistleri gibi (1969'dan 1973'e kadar aktif olan aşırı sağcı bir grup), şaşkınlık içinde geri çekildiler. Kenar mahallenin anacaddesini kapatan barikatta bu amaçla açılmış bir delikten tek tek geçtiler.

Ancak Thermidor'cular bu zengin gençlere pek bel bağlamamışlardı. Düzenli orduya daha çok güveniyorlardı. General Menou, büyük bir topçu bataryasıyla, Paris garnizonundan ve bazı komşu garnizonlardan gelen alaylardan oluşan ve aceleyle bir araya getirilmiş 30.000 kişilik bir kuvveti toplamayı bitirdiğinde şiddetli bir baskı başladı. Bu birliklerin başında bulunan Menou, öğleden sonra dört sularında, kenar mahallenin önünde belirdi ve ayaklanmacılara silahlarını ve toplarını derhal teslim etmelerini emretti; aksi takdirde isyan halinde oldukları ilan edilecek ve ateş açılacaktı. Artık sona gelmişti. On bin baldırı çıplak tutuklandı, hapse atıldı ya da sürgün edildi. Ayaklanmanın ön plana çıkardığı adı bilinmeyen liderler idam edildi.

Ancak Plessis (Paris) ve Arras hapishanelerindeki mahkûmlar arasında çok daha bilinçli militanlar vardı: Gracchus Babeuf ve arkadaşları. Orada Germinal ve Prairial Ayaklanmalarından sağ kalanlarla doğrudan temas kurdular. Elleriindeki belgelerle, ayaklanmacıların hazırladıkları halk iktidarı planlarına hayranlık duyarken aynı zamanda her iki ayaklanmanın zayıflıklarını eleştirebildiler.

6. BABEUF, FRANSIZ DEVRİMİ'NDEN DERS ÇIKARIYOR

Meyvesiz yenilgi diye bir şey yoktur. Devrimciler kendilerini yenilgilerle eğitirler ve devrim, yenilgi içinde öz bilinç kazanır.

Yenilgi, sınıf ilişkilerini gerçek yüzüyle görmemizi engelleyen perdenin aralanması değilse nedir? Bir hata yenilgiye yol açmadığı sürece, kitleler onu henüz bir hata olarak görmez. Ancak hata, devrimci kanın dökülmesiyle halk hareketinin ezilmesine yol açtığında hayal dağılır ve gerçek ortaya çıkar.

Yenilgi bir döngünün sonundan başka nedir ki? Gelişmeler devam ettiği ve hatalar nihai sonuçlarına yol açmadığı sürece ders çıkarmak için çok erkendir. Ancak döngü bir kez tamamlandığında, artık şüpheyeye yer kalmaz ve gerçek ortaya çıkar. Devrimci elit için ya da en azından ölümden kurtulan kısım için yenilgi hapishaneden başka nedir ki? Hapishanelerde militanlar bir araya gelir, tartışır ve deneyimlerini gözden geçirirler. Bir süreliğine geniş halk kitlelerinden, günlük mücadelenin ağır yükünden kurtulmuş olarak düşüncelerinin olağan ufkun ötesine geçmesine, zamanın ve mekânın kısıtlaması olmaksızın gelişmesine izin verebilirler. Nihayet düşünmek, okumak, meseleleri derinlemesine incelemek, kendi içlerine dönmek, yani bir devrimci için vazgeçilmez olan ancak günlük eylemler sırasında yapmanın zor olduğu her şey için zaman bulurlar. Bu yalnızlıkta, bu zorunlu düşünme sürecinde gerçek ortaya çıkar.

Bu gerçek küçük bir azınlığın bilincinde belirir. Yenilginin korkunç darbesiyle halen sersemlemiş, baskıyla yerinden edilmiş, itici güçlerinden yoksun bırakılmış kitleler, şimdilik düşünmelerini her türlü yasaklayan bir moral bozukluğu ve umutsuzluk durumuna düşerler. Tepki gösterirlerse de bu karmaşık bir şekilde olur. Yarın mücadeleyi yeniden ele almalarını ve gelecekte daha ileri bir noktadan mücadeleye atılmalarını sağlayacak olan gerçeğe o anda sadece birkaç kişi sahiptir. Ancak bu gerçek, bir sonraki nesil tarafından okunmak üzere yazılacak ve basılacaktır. Bu şekilde, ezilen sınıf ve onun ardından tüm toplum, yenilgiye rağmen ya da yenilgiden çıkarılan dersler sayesinde ilerlemeye devam edecektir.

Prairial'den sonra kitle hareketi uzun bir süre boyunca ezildi. Umutsuzluğa kapılan ve lidersiz kalan çıplak kollular gerici bir şüphe ve ilgisizliğe gömülürken Babeuf ve arkadaşları burjuvazinin onları attığı hapishanelerde, henüz sona ermiş olan uzun ve trajik olaylardan ders çıkarmaya, beş yıllık devrimin bilançosunu çıkarmaya çalışıyorlardı. Devrim neden başarısız olmuştu? Çünkü sonuna kadar götürülemedi; çünkü tamamlanmamıştı. *Tribun du peuple* [Halkın Kürsüsü] gazetesinin kurucusu Babeuf şöyle sordu: "Genel olarak siyasi devrim nedir? Özellikle Fransız Devrimi nedir? Patrici'ler* ile pleb'ler, zenginler ile yoksullar arasında ilan edilen bir savaş." Yarı yolda durdurulan bu devrimin sonuna kadar götürülmesi gerekiyordu. *Eşitler'in Manifestosu*,** kehanet niteliğinde şu sözlerle yer verir: "Fransız Devrimi, çok daha büyük, çok daha ciddi ve son olacak bir başka devrimin habercisidir sadece."

Babeufçülük, kitlelerin Fransız Devrimi boyunca boşuna arayıp durduğu şeyi keşfetti: burjuva devriminin ötesine geçen ekonomik ve sosyal bir platform. Babeufçülük, halkın, burjuvaziye kendi sınıf programıyla karşı çıkamadığı için yenilgiye uğradığını gördü.

* Antik Roma'da yönetici seçkin ailelerden oluşan bir gruba verilen addır. Sonraki dönemlerde daha geniş kesimleri içine dahil etmiştir. (ç.n.)

** Babeuf, Direktuar'ı devirip Eşitler Cumhuriyeti adında bir düzen kurmak istemiştir. İki arkadaşıyla birlikte kurduğu örgüte ait bu fikirler Manfiesto'da ortaya konmuştur. (ç.n.)

Eşitler'in komünizmi bir ütopya değildi; ekonomik ve zaten bilimsel olan olguların bir analizine dayanıyordu. Babeuf, modern sosyalizmin tamamen yırtıp atacağı örtünün bir köşesini kaldıran ilk kişiydi. *Kapital*'in ilk bölümünü o yazdı. Artı değerın gizemine yakından baktı, "sermayenin dayattığı barbarca yasayı" ve "rezil bir şekilde" ortaya çıkan "üretim ve mübadele sistemini" eleştirdi. "Bu sistemde, çok sayıda kişi, emeklerinin ürününe erişmeden çalıştırılıyordu."

Babeuf'ün kolektivizmi makineleşmeye ve teknolojik ilerlemeye dayanıyordu. Bir mühendis titizliği ve gerçekçiliğiyle, örgütlü bir ekonominin örgütsüz bir ekonomiye göre avantajlarını açıkladı. Planlama fikrini tasarlamanın ilk kişiydi.

Eşitler, 10 Ağustos 1792'den Prairial günlerine kadar kitle öncüsü ile burjuvaziyi sürekli karşı karşıya getiren çatışmadan, doğrudan demokrasi ile parlamenter temsil arasındaki, konvansiyon ile komün arasındaki, halk ile halkın liderleri arasındaki çatışmadan hem dersler hem de gelecek için çözümler çıkardı. Oyma ustası Joseph Bodson, arkadaşı Babeuf'e yazdığı bir mektupta halkın "tüm egemenliğini elinden aldığı" için öncelikle "devrimci hükümeti" suçladı ve bugün kişilik kültü olarak bilinen şeyi reddederek şunları ekledi: "Lidere tapma, delicesine tutulma ve pohpohlamanın kısmen devrimi engelleyen başlıca nedenler olduğu konusunda sizinle hemfikir olmakla birlikte, böyle bir aşırılığa Robespierre'in muazzam şöhretinden başka örnek gösterilebilir mi?" Hayatta kalanlardan Philippe Buonarroti'nin daha sonra bildireceği üzere, Babeufçüler şunu ilan etmiştir: "Tiranların iktidarını yıkmak hakkı, tabiatı gereği yerel halk kesimine devredildiğinden, bu iktidarın (...) yerine geçici olarak geçme hakkı da ona devredilmiştir."

Böylece Babeufçüler, bir hamlede burjuva devrimini aştılar ve Robespierre'in 10 Ağustos'ta, 31 Mayıs'ta ve 9 Thermidor'da sürekli olarak reddettiği ve karşı çıktığı çözümü, Prairial savaşıçılarının az çok karışık bir şekilde öngördüğü çözümü, burjuvazinin devamlı kâbusu olan çözümü önerdiler. Egemenliği, yalnızca "egemenlik meclisleri" adını verdikleri halkın oluşturduğu yerel meclislere tanıdılar. Merkezi bir meclis, "egemen olanın" çeşitli fraksiyonları tarafından ifade edilen arzuları koordine etme görevine sahip olacaktı ancak günümüzde burjuva parlamentosunun ya da konvansiyonun olduğu gibi kendisi egemen olmayacaktı. Tüm yasalar önce yerel egemenlik meclislerinde görüşülmeli ve onaylanmalıydı.

Nihayet Babeufçüler, demokrasi sorununu soyut olarak ortaya koymayı bırakıp sınıf mücadelesi ve toplumsal eşitsizlikler açısından ele almaya başladılar. Buonarroti şöyle yazıyordu: "Devlette (...) ilkelere, toplum sanatına, yasalara ve yönetime vâkıf tek bir sınıf oluşursa çok geçmeden (...) kendisi için ayrımlar ve ayrıcalıklar yaratmanın sırrını bulacaktır." Dolayısıyla, toplumsal eşitsizlikler kökten ortadan kaldırılmadan devrimci bir bürokrasi, gerçek bir demokrasi olamaz. Aynı zamanda, Eşitler, gerçek komünizmin devletin çöküşüne yol açtığını gördüler. "Mülkiyetin olmadığı

ve onun yol açtığı kötülük ve suçların olmadığı bir halk (...) Avrupa toplumlarının acı içinde kıvrandığı çok sayıda yasaya ihtiyaç duymayacaktır.” Böylece, on sekizinci yüzyıl sona ermeden Babeufçüler, komünal ya da konsey tipi doğrudan demokrasinin eşiğine, özgürlükçü komünizmin en uç noktasına ulaşmışlardı.

Sonsöz

Jakoben Olmaktan Çıkarılan Devrim

Les Temps modernes'de [Çağdaş Zamanlar] (Nisan 1957), "Stalinizmin sonu, uluslararası sosyalist harekette demokrasi sorunları üzerine büyük bir tartışma başlattı. Tüm görüşlerini paylaşmasak da Daniel Guérin'in aşağıdaki makalesini bu perspektifle yayımlıyoruz. T.M." başlığı ile yayımlanan makale.

Bugün etrafımız yıkıntılarla dolu. Beslendiğimiz ideolojiler, maruz bırakıldığımız ya da inandırıldığımız siyasi rejimler birer birer çöküyor. Edgar Quinet'in¹ deyiimiyle, fikir yükümüzü kaybettik. İnsanın insana tahakkümünün o yüce ve barbarca biçimi olan faşizm, on yıldan biraz daha uzun bir süre önce kan gölüne dönerek yıkıldı. Ve ona bir can simidi gibi sarılan, yabancı süngülerin ucunda bile olsa işçilere karşı onu kurtarmak isteyen insanlar, bu süreçte çok fazla kan kaybettiler ve halen gizli bir şekilde onu tercih ediyor olsalar da onu rafa kaldırmak zorunda kaldılar.

En azından burjuva demokrasisinin faşizm fiyaskosuyla canlanmadığı söylenebilir. Aslında burjuva demokrasisi, faşizmin önüne çıkmış ve onun yolunu tıkamaktan aciz olduğunu kanıtlamıştır. Artık herhangi bir öğretisi yoktur; kendine inancı kalmamıştır. Hitlerizme karşı Fransız kitlelerinin yarattığı ivmeyi kendi lehine çevirerek imajını düzeltmeyi başaramamıştır. Fransız Direnişi,* savaştığı şeyin kayb olduğu gün varoluş nedenini kaybetmiştir. Sahte birliği derhal dağılmıştır. Efsanesi yok olmuştur. Savaş sonrası dönemdeki siyasetçiler şimdiye kadar karşılaştıklarımızın en acınası olanlarıdır. Daha iyisini bulamadıkları için Vichy'ye karşı yüzünü Londra'ya dönenlerin güvenini kendileri kaybetmiştir. Burjuva demokrasisi de savaş sonrası dönemin sorunlarını ve çelişkilerini çözmekten tamamen aciz olduğunu kanıtlamıştır. Bu çelişkiler, bunlara bir çözüm bulmak için girişilen sözde haçlı seferi öncesine göre çok daha çözümsüzdü. Ülke içinde sadece faşist yöntemlerin utanç verici ve ikiye yüzü bir karikatürüyle, ülke dışında ise sömürge savaşları ve hatta saldırı savaşlarıyla ayakta kalabilirdi. Çoktan istifa etmişti; ondan sonra gelenlerin ise önu açıldı. Ve şimdi, pek çok kişinin sert ve dayanıklı

1. Edgar Quinet, *La Révolution*, Lacroix, 1865, I, s. 8.

* Fransızca *La Résistance* olarak bilinen Fransız Direnişi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'da Nazi işgaline ve işbirlikçi Vichy rejimine karşı mücadele eden grupların eylemlerine verilen addır. (ç.n.)

bir metalden yapıldığına inandığı, pek çok kişinin tarihsel olarak burjuva tahakkümünün can çekişen biçimlerinin (faşist ya da “demokratik”) yerini almak üzere kurulduğuna inandığı Stalinizm, Hruşçov Raporu’nun* ortaya çıkardığı rezilliklerle, Macar baskısının dehşetiyle kendi sırası geldiğinde çöküşe geçti. Ancak çöken bir dünya aynı zamanda yeniden doğan bir dünyadır. Şüpheye, eylemsizliğe, kafa karışıklığına ve umutsuzluğa teslim olmak bir yana, Fransız solunun yeniden başlama, sorunlarını temelinden yeniden düşünme, Quinet’in dediği gibi tüm fikir yükünü yeniden inşa etme zamanı gelmiştir. Kurtuluş’tan hemen sonra beni Fransız Devrimi’ne geri dönmeye iten de zaten bu tür bir kaygıydı.² Amacımı yeterince açıklayamamış olsam ve bu nedenle, şüphesiz benim hatamla, birçok okurumun ve muhalifimin gözünden kaçmış olsa da bir İngiliz eleştirmen yine de bunu fark etti ve şöyle yazdı: “Her kuşak, tarihi kendisi için yeniden yazmalıdır. Eğer Batı Avrupa’da on dokuzuncu yüzyıl özgürlük yüzyılı olduysa, içinde bulunduğumuz yüzyıl da eşitlik yüzyılıdır. On dokuzuncu yüzyıl liberalizminin siyasi yükselişiyle uzun süre birbirinden ayrılan Fransız Devrimi’nin iki fikri bir araya gelmektedir. Olayların seyri ve tarihsel süreç tarafından şekillendirilen bu yakınlaşma, bu süreci tanımlamak ve yorumlamak isteyenler için yeni talepler doğurmaktadır. Batı uygarlığının büyük ölçüde Fransız Devrimi’ne borçlu olduğu bu iki fikir, eylemde uzlaştırılmak isteniyorsa, mutlaka ve belki de her şeyden önce tarihçilerin bunların evrimini tanımlama biçimleri de uzlaştırılmalıdır.” Ve bu isimsiz eleştirmen, “Fransa’nın siyasi ve toplumsal bir yeniden yapılanma evresinden geçtiği bir dönemde, tarihinin daha çok taraflı bir toplumsal yorumu tarafından yönlendirilmeye çalışılmasının”³ doğal olduğunu ileri sürmüştür.

Ancak bu eleştirmenin çok muğlak ve karışık terimlerle önerdiği eşitlik ve özgürlük fikirlerinin gerekli sentezi, bence, çökmüş bir burjuva demokrasisi çerçevesinde ve onun yararına yapılamaz ve yapılmamalıdır. Bu, her şeye rağmen çağımızın tek sağlam değeri olmaya devam eden sosyalist düşünce çerçevesinde denenebilir ve denenmelidir. Reformizmin ve Stalinizmin çifte başarısızlığı, (proleter) demokrasisi ile sosyalizmi, özgürlük ile devrimi uzlaştırmayı acil bir görev haline getirmektedir. Ve bize bu sentez için ilk malzemeleri sağlayan tam da büyük Fransız Devrimi’dir. Tarihte ilk kez, özgürlük ve kısıtlama, devlet iktidarı ve kitle iktidarı gibi birbirine karşıt kavramlar, tam olarak olmasa da açık bir şekilde, bu muazzam sınavda karşı karşıya geldi. Bu verimli deneyimden, Kropotkin’in de gördüğü gibi⁴ ancak

* Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikita Hruşçov’un 25 Şubat 1956 tarihinde yaptığı konuşmadır. Hruşçov’un konuşması, özellikle yanlış uygulamalar açısından Stalin’in yönetimini sert bir şekilde eleştirmektedir. Stalin’i bir liderlik kültü oluşturmakla suçlamaktadır. (ç.n.)

2. Guérin, *La Lutte de classes sous la Première République*, Cilt II, Gallimard, 1946.

3. *Times, Literary Supplement*, 15 Kasım 1946.

4. Kropotkin, *La Grande Révolution*, 1909, s. 745. Sosyalist düşünce tarihçilerinin çoğu, bu fikir akımlarının yalnızca (kendileri de on sekizinci yüzyıl filozoflarının mirasçıları olan) on dokuzuncu yüzyıl fikir insanlarının zihinlerinde değil, aynı zamanda sınıf mücadelesi-

doğru sentezi bulmayı başarırırsak ideolojik yükümüzü sonunda yeniden inşa edebileceğimiz modern sosyalist düşüncenin ana akımları ortaya çıktı.

Fransız Devrimi'ne geri dönüş şimdiye kadar oldukça sonuçsuz kaldı çünkü modern devrimciler, hepsi onu ayrıntılı ve tutkulu bir şekilde incelemiş olsalar da yalnızca yüzeysel benzetmelerle, filanca durumla, filanca siyasi gruplaşmayla, kendi zamanlarının filanca kişileriyle biçimsel benzerlik noktalarıyla ilgilendiler. Boris Souvarine, Erich Wollenberg ve Isaac Deutscher gibi Rus Devrimi tarihçilerinin çekincelerinde son derece haklı oldukları, bazen zekice bazen de saçma olan tüm bu kurguları yeniden özetlemek eğlenceli olurdu.⁵ Ancak bu sayfalarca sürer ve bizim yapacak daha iyi işlerimiz var. Öte yandan, küçük benzetme oyunlarını bir kenara bırakıp sorunların temeline inmeye ve Fransız Devrimi'nin iç mekanizmasını incelemeye çalışırsak bugünü anlamak için çok faydalı dersler çıkarabiliriz.

1793 YILINDAKİ DOĞRUDAN DEMOKRASİ

Her şeyden önce Fransız Devrimi, yeni bir demokrasi türünün tutarlı ve geniş ölçekli ilk tarihsel tezahürüdür. Marksist olduklarını iddia etmelerine rağmen vardığım tüm sonuçlarda beni takip etmekte tereddüt eden eleştirmenlerim bile, Albert Soboul ile birlikte, baldırı çıplaklar tarafından kendiliğinden keşfedilen “doğrudan demokrasi siyasi sisteminin” “burjuvazi tarafından tasarlanan liberal demokrasiden oldukça farklı” olduğunu kabul etmeye başladılar.⁶ Şunu da eklemek isterim, sadece “farklı” değil, çoğu zaman zaten zıttı. Büyük Devrim, pek çok cumhuriyetçi tarihçinin inandığı gibi sadece parlamenter demokrasinin beşiği değildi. Fransız Devrimi, aynı zamanda bir burjuva devrimi ve proleter devrimin embriyonu olduğu için on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın devrimlerinde özellikleri belirginleşecek olan yeni bir devrimci iktidar biçiminin tohumlarını içinde taşıyordu. 1793 Komünü'nden 1871 Komünü'ne ve komünden 1905 ve 1917 Sovyetler'ine kadar olan bağlantı açıktır. Kendimi çok sık tekrarlamak istemediğim için okuru, Fransız Devrimi ile ilgili olarak “tabandan” iktidarın ana bileşenlerini incelediğim, burjuva demokrasisi ile proleter demokrasi arasındaki temel farklılıkları vurguladığım, parlamentarizmi eleştirdiğim ve burjuva iktidarı ve kitlelerin iktidarı olarak ikili iktidar olgusunu açıklamaya çalıştığım “Giriş” sayfalarına yönlendirmeyi tercih ederim. Burada kendimi 1793 yılındaki “doğrudan demokrasinin” bazı genel özelliklerini özetlemekle sınırlayacağım. Bölgelere, yıl II'deki halk meclislerine inerseniz canlandırıcı bir demokrasi banyosu yaptığınız izlenimini edirsiniz. Top-

nin, özellikle de 1793'ün canlı deneyimlerinde doğduğunu yeterince vurgulayamamıştır. Bu boşluk, G.D.H. Cole'un anıtsal sosyalist düşünce tarihini sunduğu Fransız Devrimi bölümünde özellikle belirgindir (*A History of Socialist Thought*, 1953, I, s. 11-22).

5. Boris Souvarine, *Staline*, 1935, s. 265; Erich Wollenberg, *The Red Army*, 2. Basım, Londra, 1940, s. 78-80; Isaac Deutscher, *Staline*, 1953, s. 7. [*Stalin*, Çev. Selahattin Hilav, Ağaoğlu, 1969, İstanbul]

6. Albert Soboul, “Classes et lutte de classes sous la Révolution française”, *Pensée*, Ocak-Şubat, 1954.

lumun düzenli olarak kendi kendini iyileştirmesi, herkesin kürsüye çıkıp kendini toplumun incelemesine sunması, halkın iradesinin mümkün olan en mükemmel şekilde ifade edilmesinin sağlanması, bunun gevezeler ve aylaklar tarafından sekteye uğratılmasının önlenmesi, emekçilerin maddi fedakârlık yapmadan araçlarını bırakmalarına ve böylece kamusal yaşama tam olarak katılmalarına izin verilmesi, temsilcilerin asıl temsil hakkı sahipleri tarafından sürekli olarak denetlenmesi, müzakerelerde iki cinsi kesinlikle eşit bir zemine yerleştirme kaygısı;⁷ bunlar gerçekten tabandan tepeye doğru ilerleyen bir demokrasinin özelliklerinden bazılarıdır. 1793'teki Komün Genel Konseyi de en azından burjuva merkezi iktidar tarafından yetkililerinin kafaları kesilene kadar, bize doğrudan demokrasinin dikkate değer bir örneğini sunmaktadır. Konsey üyeleri kendi bölgelerinin delegeleriydi, sürekli olarak onlarla irtibat halindeydiler ve vekâletlerini aldıkları kişilerin denetimi altındaydılar, konsey toplantılarına halk delegelerinin kabul edilmesiyle "tabanın" iradesinden sürekli haberdar oluyorlardı. Komünde, yürütme ve yasama arasındaki "güçler ayrılığı" şeklindeki burjuva kurnazlığı bilinmiyordu. Konsey üyeleri hem yönetici hem de yasa koyucuydu. Bu mütevazı baldırı çıplaklar profesyonel siyasetçiler olmadılar; komündeki görevlerinin izin verdiği ölçüde mesleklerini icra etmeye devam ettiler ya da görev süreleri sona erer ermez yeniden mesleklerini icra etmeye hazır oldular.⁸

Ancak, tüm bu özellikler arasında en takdire şayan olanı, hiç şüphesiz, feodalizm ve mutlakiyetçilik karanlığından henüz çıkmış, halen cehalete ve asırlık bir boyun eğme geleneğine sahip nispeten geri kalmış bir ülkede ilk kez denenmiş doğrudan demokrasinin olgunluğudur. Bu yeni, doğaçlama halk yönetiminde ne "anarşi" ne de "kaos" vardır. Bu konuda ikna olmak için tek yapmanız gereken halk meclislerinin tutanaklarını ve Komün Genel Konseyi toplantılarının raporlarını karıştırmaktır. Kitlelerin, disiplinsizliğe yönelik doğal eğilimlerinin farkındaymış gibi sürekli olarak kendi kendini disipline etmeye çalıştığını görürüz. Komün Genel Konseyi görüşmeler düzenlemiş ve kargaşaya neden olabilecek kişileri düzene çağırmıştır. Her ne kadar 1793'te kamusal hayat deneyimi çok yeni olsa da ve baldırı çıplakların çoğu (eğitilmiş küçük burjuvalar tarafından yönlendirildikleri doğrudur) henüz okuma yazma bilmeseydi de bugün bile kamu işlerini tekellerinde tutmak isteyen burjuvaların tüm delillere rağmen inkâr etmekte ısrar ettikleri ve entelektüel "üstünlükleriyle" övünen bazı devrim teorisyenlerinin bazen küçümseme eğiliminde oldukları bir özyönetim yeteneği sergileniyordu.⁹

7. Diğerleri arasında bkz. "La Rochelle halk meclisinde Marc-Antoine Jullien", 5 Mart 1793, Édouard Lockroy, *Une mission en Vendée*, 1893, s. 245, 248 içinde (D.G., I, s. 177-178).

8. Bkz. Paul Sainte-Claire Deville, *La Commune de l'an II*, Plon, 1946.

9. Kendimi tekrar etmemek için, kitabımda (I, s. 34-37) bu konuda söylediklerime ekleyecek bir şeyim olmadığını düşünerek burada 1793'ün doğrudan ve komünal demokrasisinin bir başka yönünü, yani federasyonu anlatmaktan kaçınacağım. Bununla birlikte, Proudhon ve ardından Bakunin'in özgürlükçü federalizmlerini bu kaynaktan aldıklarını belirtmek isterim.

DOĞRUDAN VE ÖNCÜ DEMOKRASİ

Ancak aynı zamanda, özyönetimin zorlukları ve çelişkileri de ortaya çıkmaya başladı. Eğitimsizlik ve siyasi bilinçlerinin görece geri olması, kitlelerin kamusal hayata tam katılımının önündeki engellerdi. Halkın çoğu kendi çıkarlarının farkında değildi. Bazıları o dönem için olağanüstü bir akıllılık gösterirken diğerleri kolayca yoldan çıkarılıyordu. Devrimci burjuvazi, Eski Rejim'den kalan mirasa karşı verdiği kararlı mücadelenin kazandırdığı prestijden yararlanarak baldırı çıplaklara cazip ama yanıltıcı ve aslında onların tam eşitlik özlemlerine ters düşen bir ideoloji aşıladı. İçişleri Bakanlığı'nın gizli ajanları tarafından hazırlanan raporların hacimli koleksiyonunu¹⁰ karıştıran biri, sokakta duyulan, halk tarafından yapılan ve içeriği bazen devrimci, bazen de karşıdevrimci olan açıklamaları görebilir. Ve bu açıklamalar, birbirlerinden ayırmak ya da bariz çelişkilerini incelemek için herhangi bir girişimde bulunulmaksızın, hepsi aynı şekilde halkın sesinin ifadeleri olarak toplu halde kaydedilmektedir. Halkın ve özellikle de eğitimsiz emekçilerin görece kafa karışıklığı, daha eğitimli ya da daha bilinçli azınlıklara açık bir alan bıraktı. Böylece, Maison-Commune bölgesinde, küçük bir çekirdek "çok sayıda duvarcıdan oluşan" bölge derneklerine "istediğini yaptırdı".¹¹ Pek çok halk meclisinde, demokrasinin mümkün olduğunca mükemmel işlemesini sağlamak için çekilen tüm zahmetlere ve alınan önlemlere rağmen "hizipler" şu ya da bu yönde gösteriyi yönetti ve bazen birbirlerine karşı çıktı. Kitabımda¹² Jakobenlerin, emin olmadıklarını düşündükleri bölgelerin genel kurullarına nasıl güvenmediklerini, bir avuç özenle seçilmiş ve para ödenmiş kişi, bir tür memur, yani yerel devrimci komitesi üyeleri aracılığıyla nasıl içlerine "sızdıklarını" anlatmıştım.

Hem sağdaki hem soldaki muhaliflerinin içlerine "sızdılar". Ancak aşırı öncü, Robespierre'ci jakobenlerle açık bir çatışmaya girdiğinde, jakoben gruba karşı yeni ve daha radikal bir hizip yaratmak zorunda kaldı. Bu da bölge halk meclisleriydi. Ve bölgenin kontrolü için iki fraksiyon arasında çok canlı bir mücadele yaşandı. Taşrada, yerel yöneticiler teoride halk meclisleri tarafından demokratik olarak seçiliyordu. Ancak pratikte, çoğu zaman, görevdeki temsilcinin yakın çevresini oluşturan küçük fraksiyonun önceden hazırlanmış ve meclis tarafından onaylanmış listeleri vardı.¹³

Sağcı bir yazar olan Augustin Cochin, 1793 yılının doğrudan demokrasisinin, bir demokrasi karikatüründen başka bir şey olmadığını çünkü halk meclislerinde birkaç liderden oluşan bir "iç çemberin" pasif ve koyun gibi bir çoğunluğa hükmettiğini kanıtlamak için koca bir kitap¹⁴ yazmıştır. Ancak yazarın niyeti çok açıktır: Demokrasiyi karalamak istemektedir. Vurgu onun göz kamaştırıcı ürününe değil, acemiliğinin eksikliklerine yapılmaktadır.

10. Pierre Caron, *Paris pendant la Terreur*, Cilt 6.

11. Pierre Caron, a.g.e., s. 12.

12. D.G., II, s. 74.

13. Lockroy, *Une mission en Vendée*, s. 45, 57.

14. Augustin Cochin, *La Révolution et la libre pensée*, 1924.

Dahası, bu mesele soyut olarak ele alınamaz. Augustin Cochin'ın fazlasıyla ustaca ve fazlasıyla kendine hizmet eden gösterisinde sınıf ölçütü eksiktir. Demokrasi sadece biçimi açısından değerlendirilmemelidir; kimin yararına işlediği açısından da değerlendirilmelidir. "Fraksiyon", henüz çıkarlarının açıkça farkında olmayan ürkek bir çoğunluğa rehberlik eden ve onu harekete geçiren cesur bir öncü tarafından oluşturulduğunda, bu azınlığın müdahalesi bir dereceye kadar yararlıdır. 1793'ten alınacak en büyük ders, sadece doğrudan demokrasinin uygulanabilir olduğu değil, aynı zamanda bir toplumun öncüsünün, liderlik ettiği ülkenin kitlesine kıyasla hâlâ azınlıktayken ölüm kalım savaşı olan bu devrimde, iradesini, önce ve tercihen ikna yoluyla ve ikna başarısız olursa, zor kullanarak çoğunluğa dayatmaktan kaçınmayacağıdır. Burada, kendimi tekrar etmek istemediğim için okuru "Giriş" bölümündeki "proletarya diktatörlüğü"¹⁵ ile ilgili bölüme yönlendirmek zorundayım. Bu bölümde, Marx ve Engels'in bu ünlü kavramı Fransız Devrimi deneyiminden çıkardıklarını göstermeye çalıştım ve 1793'te aslında birbirine zıt iki tür "diktatörlük" ile karşı karşıya olduğumuzu da ekledim. Biri tepeden, devrimci hükümetin burjuva "diktatörlüğü" ve diğeri ise tabandan, kulüplerinde ve komünde demokratik olarak örgütlenmiş, silahlanmış baldırı çıplakların "halk" diktatörlüğü. Ancak bu noktada kitabımda bir eksiklik vardı. "Proletarya diktatörlüğü" kavramının yazarları tarafından hiçbir zaman gerçekten detaylandırılmadığını açıkça belirtmiydim. Elbette, Kautsky'nin reformcu olduğunda yaptığı gibi bunun çalışmalarındaki bir *Wörtchen*'den, ara sıra ("*gelegentlich*")¹⁶ söylenen küçük, önemsiz bir kelimeden başka bir şey olmadığını iddia etmeden, yazılarında çok nadiren ve her seferinde çok kısa bir şekilde bahsettiklerini belirtmek zorundayız. Ve özellikle Fransız Devrimi'nde bunu keşfettiklerinde, kullandıkları terimler açık olmaktan uzaktır¹⁷ ve tartışmalıdır. Nitekim istisnai önlemlerin ve zora başvurmanın gerekliliğine inanan yıl II devrimcileri, diktatörlük kelimesini kullanmakta isteksiz davranmışlardır. 1793 Komünü, 1871'deki takipçisi gibi "üstünlüğünü dayatmak"¹⁸ yerine rehberlik etmek istiyordu. Döneminde diktatörlük çağrısı yapan tek devrimci olan Marat'nın kendisi de dil önlemlerine başvurmak zorunda kaldı. Bir "efendi" değil "rehber" istedi. Ancak bu üstü örtülü haliyle bile silah arkadaşlarını kızdırdı ve onların şiddetli protestolarına maruz kaldı. Burada bir hata olmasın; demokrasi ilk çılgılığını henüz atmıştı. Tiran daha yeni devrilmiş,

15. D.G., I, s. 37-41. Bu bölüm bazı anarşistlerin hoşuna gitmemiştir (bkz. *Le Libertaire*, 3 Ocak 1947).

16. Karl Kautsky, *La Dictature du prolétariat*, Viyana, 1918; aynı kaynaktan, *Materialistische Geschichtsauffassung*, 1927, II, s. 469; bkz. Lenin, *La Révolution prolétarienne et le renégat Kautsky*, 1918, 1926 baskıları, s. 11. [Lenin, *Proleter Devrimi ve Dönek Kautsky*, Çev. F.B. Aydar, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011.]

17. Nitekim Engels, 1891 tarihli "Critique du programme d'Erfurt" yazısında, Demokratik Cumhuriyet'in "büyük Fransız Devrimi'nin daha önce gösterdiği gibi proletarya diktatörlüğünün özgül biçimi" olduğunu yazar.

18. D.G., I, s. 35-36.

Bastille yerle bir edilmişti. Diktatörlük kelimesi kulağa kötü geliyordu. Bir tür tiranlığa, bireysel güce dönüş fikrini çağrıştırıyordu. Eski anılarla dolu on sekizinci yüzyıl insanları için diktatörlüğün kesin ve korkutucu bir anlamı vardı. Romalıların, “krallarını kovduktan sonra, zor zamanlarda, geçici olarak, eski kralların sahip olduğundan daha fazla güce sahip bir diktatör yaratmak zorunda kaldıklarını” hatırlıyorlardı ve *Encyclopédie** de onlara hatırlatmak için oradaydı. Dahası, kurum yozlaştıkça, Sylla ve Sezar’ın kendilerini sürekli diktatör ilan ettiklerini ve mutlak egemenlik uyguladıklarını, hatta ikincisinin monarşist amaçlar konusunda şüphe uyandıracak kadar ileri gittiğini hatırlıyorlardı. Ne yeni bir hükümdar ne de yeni bir Sezar istiyorlardı. 1793’ün adamları İngiliz devrimini daha da canlı bir şekilde hatırlıyorlardı. Bir önceki yüzyılda Oliver Cromwell’in mutlak bir hükümdarı devirdikten sonra halkın iktidarını gasp ettiğini, bir diktatörlük kurduğunu ve hatta kendisini kral ilan ettirmeye çalıştığını nasıl unutabilirlerdi? Yeni bir Cromwell’e vebalıymış gibi güvenmiyorlardı ve Thermidor’un hemen öncesinde Robespierre’e yönelttikleri şikâyetlerden biri de buydu.¹⁹

Son olarak, halk meclislerinin adamları olan baldırı çıplakların diktatörlük kelimesine karşı içgüdüsel bir güvensizliği vardı çünkü bu kelime devrimci gerçekliğin sadece bir kısmını yansıtıyordu. Önce doğmakta olan demokrasinin kapılarını herkese açmak ve herkesi buna ikna etmek istiyorlardı ve ancak demokrasiyi kabul ettirmek istedikleri kişiler kendilerine kurşunla karşılık verdiğinde baskıya başvuruyorlardı. Belki de her zaman düşmanın kelime hazinesinden kelime ödünç almanın bir hata olduğunu sezmişlerdi. Henri de Saint-Simon’un²⁰ daha önce belirttiği gibi “halk egemenliği” bu talihsiz ödünç almalarından biriydi. Halk, kendi kendini yönettiği andan itibaren kimsenin egemeni değildir. “Özgürlük despotizmi” (1793 yılının insanların bazen “diktatörlük” yerine kullanmaya cesaret ettikleri bir ifade çünkü daha kolektif bir tınısı vardı) ve “proletarya diktatörlüğü” daha az çatışık değildir. Proleter öncünün kendisini karşıdevrimciler üzerinde uygulamak zorunda bulunduğu baskı türü, geçmişin baskı biçimlerinden temelde çok farklı bir doğaya sahiptir ve geçmişin ezilenleri için o kadar ileri derecede bir demokrasiyle dengelenmiştir ki diktatörlük kelimesi proletarya kelimesiyle çatışmaktadır. Bakunin tipi özgürlükçü kolektivistlerin görüşü de buydu; toplumsal devrimin yoluna çıktıkları takdirde burjuvaları bağışlamamaya kararlıydılar ama aynı zamanda “Jakoben devrimciler” olsalar bile, “devrimci bir geçiş olarak bile” “sözde devrimci diktatörlüklere” yönelik her türlü çağırını kategorik olarak reddediyorlardı.²¹ Reformistlere gelince,

* Fransa’da 1751-1772 yılları arasında yayımlanan genel bir ansiklopedidir. (ç.n.)

19. Saint-Just, iktidarı Robespierre’in elinde toplanmasını önerdiğinde, kişisel bir diktatörlük ihtimali meslektaşları arasında kargaşaya neden oldu. Robert Lindet’nin şöyle haykırdığı söylenir: “Biz devrimi tek bir kişinin çıkarı için yapmadık.” (D.G., II; s. 273).

20. D.G., I, s. 2’de alıntılanmıştır.

21. Bakunin, 26 Haziran 1869 tarihli “L’Égalité” makalesi, *Mémoire de la Fédération jurassienne*, Sonvillier, 1873 içinde, ek; *Œuvres* (Stock) IV, s. 344; “Programme de l’Organisation

onlar yalnızca “proletarya diktatörlüğü” ifadesini değil, aynı zamanda içeriği itibarıyla geçerli olarak tanımladığı şeyi de reddetmektedirler. Dolayısıyla, Marksist olduğunu iddia eden devrimciler, özünde “oportünizm” şüphesi altında kalmaktan korktukları için çok uzun bir süre bu kelimelere ilişkin çekincelerini dile getirmeye cesaret edemediler.

Bu terimlerin uygunsuzluğu, kökenlerine geri döndüğümüzde daha da netleşmektedir. Babeufçüler devrimci bir “diktatörlükten” ilk söz edenlerdir. Burjuvazinin devrimi bastırmasından net bir ders çıkarma erdemine sahip olmalarına rağmen kitle hareketinin hayalete dönüştüğü bir zamanda, çok geç ortaya çıktıklarını biliyoruz. Küçük ve izole bir azınlık olarak en azından bir süreliğine, halkın kendi kendini yönetme yeteneğinden şüphe duydular. Ve bir diktatörlük çağrısında bulundular ya tek bir kişinin diktatörlüğü ya da “akıllı ve güçlü devrimci güçlerin”²² diktatörlüğü.

Alman komünist Weitling ve Fransız devrimci Blanqui bu diktatörlük anlayışını Babeufçülerden ödünç aldı. Henüz emekleme aşamasında olan bir kitle hareketiyle, kendi kendini yönetemeyecek kadar cahil ve moral-siz bir proletaryayla bağlantı kuramayan bu iki komünist, küçük ve cesur azınlıkların iktidarı sürpriz bir şekilde ele geçirebileceğine ve halkın iktidarı liderleriyle paylaşmaya hazır olmasını beklerken en katı diktatoryal merkezileşme yoluyla sosyalizmi yukarıdan kurabileceğine inanıyordu. İdealist Weitling kişisel bir diktatörlük, “yeni bir Mesih” öngörürken, daha gerçekçi ve yeni doğmakta olan işçi hareketine daha yakın olan Blanqui bir “Paris diktatörlüğünden” yani Paris proletaryasından söz ediyordu. Ancak ona göre, proletarya bu “diktatörlüğü” halen yalnızca eğitimli seçkinleri, Blanqui ve onun gizli cemiyeti aracılığıyla uygulayabilirdi.²³ Marx ve Engels, Blanquistlerin azınlıkçı ve iradeci anlayışına karşı olmalarına rağmen 1850’de onların ünlü formülünü²⁴ benimseme konusunda taviz vermeyi görev bildi ve aynı yıl komünizm ile Blanquizmi özdeşleştirecek kadar ileri gitti.²⁵ Kuşkusuz, bilimsel sosyalizmin kurucularının zihninde devrimci baskı, Blanquistlerde olduğu gibi sınıftan kopuk bir öncü tarafından değil, işçi sınıfı tarafından uygulanıyor gibi görünmektedir.²⁶ Ancak hiçbir zaman “proletarya diktatörlüğünün” bu tür bir yorumu ile Blanquistlerin yorumu

révolutionnaire des Frères internationaux”, *L’Alliance internationale de la démocratie socialiste et l’Association internationale des travailleurs*, Londra-Hamburg, 1873 içinde. Ancak Bakunin, devrimi “yönetmek” için devrimcilerin “kolektif bir diktatörlüğünün” gerekli olduğunu kabul eder; bununla birlikte bu, “gizli olmayan, unvansız, resmi hakkı olmayan ve iktidarın hiçbir görünümüne sahip olmayacağı için daha da güçlü bir diktatörlük” şeklindedir (Albert Richard’a mektup, 1870, Richard, *Bakunin et l’Internationale à Lyon*, 1896 içinde).

22. Philippe, Buonarroti, *Conspiration pour l’Égalité dite de Babeuf*, 1828. Baskısı, I, s. 93, 134, 139, 140 (D.G., I, s. 40).

23. Karl Kautsky, *La Dictature du prolétariat*. V.P. Volguine’in önsözü, *Textes choisis de Blanqui*, 1955, s. 20, 41.

24. Bkz. *Cahiers du bolchevisme*, 14 Mart 1933, s. 451.

25. Marx, *La Lutte des classes en France*, 1850, Schleicher baskısı, 1900, s. 147. [Karl Marx, *Fransa’da Sınıf Mücadeleleri*, Çev. Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016.]

26. Maximilien Rubel, *Pages choisies de Marx*, 1948, s. L. not ve s. 224-225.

arasında yeterince net bir ayırım yapmadılar. Daha sonra, hem “Jakoben” hem de “Marksist” olduğunu iddia eden Lenin, işçi sınıfının yerini alan, onun adına vekâleten hareket eden bir partinin diktatörlüğü kavramını icat etti ve Urallar’daki takipçileri, bu mantığını sonuna kadar götürerek proletarya diktatörlüğünün proletarya üzerinde bir diktatörlük olacağını, inkâr etmeden açıkça ilan edeceklerdi!²⁷

DEVLETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Fransız ve Rus Devrimleri deneyimleri bize burada, doğrudan demokrasinin ve halkın kendi kendini yönetmesinin, devrimci “diktatörlüğün” kurulmasıyla yavaş yavaş halkın ezilmesi için bir aygıtın yeniden oluşturulmasına evirildiği bir mekanizmanın merkeziyle karşı karşıya olduğumuzu öğretmektedir. Elbette bu süreç her iki devrimde de tamamen aynı değildir. Birincisi esasen bir burjuva devrimidir (her ne kadar içinde proleter devrimin embriyonunu barındırsa da). İkincisi özünde proleter bir devrimdir (aynı zamanda burjuva devriminin görevlerini yerine getirmek zorunda olmasına rağmen). Fransız Devrimi’nde, tepeden “diktatörlük” değil (ancak çoktan ortaya çıkmıştır), yeni bir baskı aygıtının başlangıç noktasını sağlayan burjuva “devrimci hükümetin” tepeden “diktatörlüğü” söz konusudur. Rus Devrimi’nde ise tabandan gelen “diktatörlük”, neredeyse hemen “parti” ile yer değiştiren ve baskı aygıtının nihai olarak yeniden oluşturulduğu silahlı proletaryanın diktatörlüğüdür. Ancak her iki durumda da bu büyük farklılığa rağmen bir benzerlik göze çarpmaktadır: iktidarın yoğunlaşması ve baskı.²⁸ Hem ülke içinde hem ülke dışında, devrim tehlike altındadır. Baskı aygıtının yeniden oluşturulmasının, karşıdevrimin ezilmesi için vazgeçilmez olduğu söylenir.

Kendimi tekrar etmek istemediğim için burada okuru, “merkezi iktidarın güçlendirilmesinin” ayrıntılı olarak izini sürmeye çalıştığım ve 1793’ün sonunda burjuvazinin, Eski Rejim’in katı merkezizetçiliğini ortadan kaldırma telaşıyla iki yıl önce kendisine verdiği özünde demokratik ve ademi merkezizetçi rejimi kendi elleriyle nasıl yok etmeye başladığını gösterdiğim bölüme²⁹ yönlendirmekle yetineceğim. Bu ani dönüşün tek nedeni gerçekten de “zorunluluk” ve karşıdevrim tehlikesi miydi? Çoğu sol görüşlü tarihçi bunu iddia ediyor. Georges Lefebvre kitabıma yazdığı eleştiride, devrimin ancak halkın “burjuvazi tarafından çerçevelenmesi ve komuta edilmesi” halinde kurtarılabileceğini ileri sürmektedir. “Ulusun tüm güçleri ordunun yararına bir araya getirilmeliydi; bu da ancak güç-

27. Léon Troçki, *Nos tâches politiques*, Cenevre, 1904 (Rusça), Deutscher, *The Prophet Armed*, Trotski: 1879-1921, New York ve Londra, 1954, s. 88-97 içinde bazı alıntılar. [Isaac Deutscher, *Silahlı Sosyalist Troçki: 1879-1921*, Çev. Rasih Güran, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.] Lenin’in daha sonraki düşüncelerinin Blanquist bir anlayış ile daha demokratik bir “proletarya diktatörlüğü” anlayışı arasında gidip geldiği belirtilmelidir.

28. Proudhon, *Idée générale de la Révolution au XIXe siècle*, 1851 (Œuvres complètes, Rivière, s. 126-127); Deutscher, a.g.e., s. 8-9 (Albert Sorel hakkında).

29. D.G., II, s. 1-16.

l , merkezi bir hükümet aracılığıyla yapılabilirdi. Tepeden diktatörlük... Başarılı olamazdı; kapasite eksikliği bir yana, genel bir plan ve yürütme merkezi olmadan bunu yapamazdı.”³⁰ Albert Soboul, baldırı çıplakların doğrudan demokrasisinin, “zayıflığı” nedeniyle, Cumhuriyet’in içinde bulunduğu krizde uygulanamaz olduğunu düşünmektedir.³¹ Onlardan  nce Georges Guy-Grand, halk öncüsünün siyasi kapasitesini küçümseyerek şöyle demiştir: “Paris halkı ayaklanmalar karşısında ne yapacağını bilmiyordu. Ayaklanmalar yıkım demektir ve bazen yıkım gereklidir. Ancak Bastille’leri yıkmak, mahk mları katletmek ve konvansiyona top doğrultmak bir ülkeyi hayatta tutmak için yeterli değildir. Kadroları yeniden oluşturmak, sanayileri ve idareleri işler hale getirmek gerektiğinde, eldeki tek unsur olan burjuvalara güvenmek gerekiyordu.”³² Kendi adıma, burjuvazinin teknik gücünün Cumhuriyet ordularının nihai zaferine katkısını hiçbir zaman k   msediğimi düşünmüyorum. Georges Lefebvre, tedarik, savaş malzemesi üretimi, askeri malzeme gibi konuların karşılaştığı “maddi engeller” ve “düşman zorlukları” hakkında hiçbir şey söylemediğim için beni su ladığında,³³ “orduların ikmalini sağlayan” parlak bir “teknik” olan “tüm ulusal toprakları kapsayan metodik ve neredeyse bilimsel bir talep sisteminin” planlayıcısı Robert Lindet’ye ayırdığım sayfalar³⁴ ve güçlü bir iktidarın kurulmasının, idarenin merkezileştirilmesinin, taleplerin, savaş malzemeleri üretiminin, askeri operasyonların yürütülmesinin rasyonel ve metodik bir şekilde düzenlenmesinin, bugün söylediğimiz gibi totaliter bir devletin bu ana hatlarının, devrimci hükümete “o dönemde Avrupa’da başka hiçbir gücün sahip olmadığı bir g  ” verdiğini itiraf ettiğim sayfa- larla karşı  ıkıyorum.³⁵

Ancak devrimin sadece bu tekniklerle ve tepeden kurtarılabileceği kesin değildir. Kitabımda, bu katı merkezileşme uygulamaya konulmadan önce, iae idaresi ile halk meclisleri, hükümet ile devrimci komiteleri arasında tabanda nispeten etkili bir işbirliği kurulduğunu göstermiştim. Merkezi iktidarın güçlendirilmesi, devrimin can damarlarından biri olan tepeden gelen inisiyatifi boğdu ve öldürdü. Halkın coşkusunun yerine burjuva tekniği konuldu. Devrim temel gücünü, i  dinamizmini kaybetti.³⁶

Öte yandan, devrim döneminde burjuva “tekniklerinin” münhasıran ve kötüye kullanımını meşrulaştırmak için “yetkinlik” bahanesine baş- vuranlara biraz şüpheyle yaklaştığımı itiraf etmeliyim. Birincisi, halkın

30. Geroges Lefebvre, *Annales historiques de la R volution française*, Nisan-Haziran 1947, s. 175.

31. Albert Saboul, “Robespierre and the Popular Movement of 1793-1794”, *Past and Present*, Mayıs 1954, s. 60 içinde.

32. Georges Guy-Grand, *La D mocratie et l’apr s-guerre*, 1922, s. 230.

33. Lefebvre, a.g.e., s. 177.

34. D.G., I, s. 347, II, s. 22-23.

35. Bugün Stalinist diktat rl ğu en sert şekilde eleştirenler bile benzer tekniklerin SSCB’yi özellikle atom alanında dünyanın en büyük iki gücünden biri haline getirdiğini inkâr etmektedir.

36. D.G., II, s. 22-23.

adamları; dava adına, bizi inandırmak istediklerinden daha az cahil ve daha az beceriksizdir; ikincisi, 1793 plebyen'leri teknik becerilerden yoksun oldukları halde, bu eksikliği fevkalade demokrasi anlayışları ve devrime karşı görevlerinin yüksek bilinciyle telafi etmiştir; sonuncusu, vazgeçilmez ve yeri doldurulamaz olarak görülen burjuva teknisyenleri, bu şekilde ele geçirilemez olan konumlarından, halka karşı entrika çevirmek ve hatta karşıdevrimcilerle şüpheli bağlantılar kurmak için çok sık yararlanmıştır. Carnet, Cambon, Lindet, Barère burjuvazinin büyük adamlarıydı ama gösterdiğime inandığım gibi baldırı çıplakların yeminli düşmanlarıydılar. Bir devrimde, yetkinlikten yoksun ama kendini beden ve ruhen halkın davasına adanmış bir adam ister sivil ister askeri sorumluluklar üstlensin, ihanete hazır bir yetkinlikten daha iyidir.³⁷ Doğrudan demokrasinin geliştirildiği altı ay kadar bir süre boyunca halk yaratıcı dehasını ortaya koydu; embriyon halinde de olsa, burjuvazinin tepeden tabana uyguladığı tekniklerden başka devrimci teknikler de olduğunu gösterdi. Şüphesiz tepeden tabana teknikler galip geldi çünkü o zamanlar burjuvazi, halka karşı muazzam bir üstünlük sağlayan bir olgunluğa ve deneyime sahipti. Ancak Cumhuriyet'te yıl II, eğer mesajını nasıl deşifre edeceğimizi bilirsek, tabandan gelen devrimci tekniklerin verimli potansiyelinin bir gün proleter devrimde Jakoben burjuvaziden miras kalan tekniklere üstün geleceğini duyurmaktadır. Bu noktada bir sonuca varmak gerekirse, 1793'ün sonunda merkezi iktidarın güçlendirilmesinin yalnızca karşıdevrime karşı koyma amacı taşımadığına ikna olmuş durumdayım. Alınan önlemlerin bazıları bu zorunlulukla kolayca gerekçelendirilebilirken diğerleri yalnızca baldırı çıplakların doğrudan demokrasisini bastırmaya yönelik bilinçli arzuyla açıklanabilir. Örneğin, merkezi iktidarın güçlendirilmesine ilişkin 4 Aralık 1793 tarihli kararnamenin, karşıdevrimcilerin cezalandırılmasının şiddetinin artırılmasından ziyade gevşetilmesiyle aynı zamana denk gelmesi çarpıcı değil midir? Jaurès bu kararnamenin büyük ölçüde "Hébertistlere", başka bir deyişle halk öncülerine karşı bir savaş makinesi olduğunu açıkça görmüştür.³⁸ "Devrime yukarıdan bakmaya"³⁹ alışkın olan Albert Mathiez'nin 1793'teki "sert" kamu selameti diktatörlüğü ile 1920'de Rusya'daki diktatörlük arasında coşkulu bir paralellik kurması tesadüf değildir.

PLEBYEN DEMOKRASİ EMBRİYONU

Büyük Devrim'in sadece bir burjuva devrimi olmaması ve ona embriyon bir proleter devrimin eşlik etmesi, bize ancak Rus Devrimi'nin yozlaşmasıyla tam meyvesini verecek bir olgunun tohumlarını göstermektedir. Daha 1793'te, tabandan demokrasi, kendilerini kitlelerden farklılaştırma sürecinde olan ve halk devrimine kendi çıkarları için el koymayı arzulayan bir pleb-

37. D.G., I, s. 185, 188, 223.

38. D.G., II, s. 3-7.

39. Georges Lefebvre, *Études sur la Révolution française*, 1954, s. 21.

yen kastının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devrimci inanç ve maddi iştahları iç içe geçmiş olan bu “plebyen’lerin” çelişkili zihniyetini analiz etmeye çalıştım. Devrim onlara, Jaurès’nin deyimiyle, “hem bir ülkü hem de bir kariyer” olarak görünüyordu. Burjuvazi devrimine hizmet ettikleri kadar kendilerine de hizmet ediyorlardı. Robespierre ve Saint Just, daha sonra Lenin’in yapacağı gibi bu yeni doğmakta olan ve zaten işgalci olan bürokrasinin iştahını kınadılar.⁴⁰

Albert Soboul ise (henüz yayımlanmamış bir çalışmasında) bölgelerdeki en aktif ve bilinçli baldırı çıplakların nasıl ücretli pozisyonlar elde ettiklerini göstermiştir. Artık hükümetin çıkarlarıyla bağlantılı olan kişisel çıkarlarını koruma kaygıları, konformist bir zihniyet geliştirmelerine yol açtı. Çok hızlı bir şekilde merkezi iktidarın elinde uysal birer araç haline geldiler. Militalardan çalışanlara dönüştüler. Devlet aygıtı tarafından yutulmaları, aynı zamanda bölgeler içindeki demokrasiyi zayıflatarak halk öncüsünün kadrolarının önemli bir kısmından mahrum kalmasına neden olan bürokratik bir skleroza yol açtı. Ancak dikkatini Montagnard güçlerinin iç çatışmalarından çok birlikteliğine veren Soboul, yalnızca terfi ettirilmeleri onları burjuva devrimci hükümetin uysal hizmetkârları haline getiren militanlarla ilgilenmektedir. Hébertist plebyen’ler olarak adlandırdığım bu kişilerin bir kısmının Kamu Selameti Komitesi ile açık bir çatışmaya girdiğini göstermiştim. Burjuva hukukuna ve burjuva mülkiyetine olan bağlılıkları kendi arzularından kaynaklansa da devrimci burjuvaziye karşı savunmaları gereken özel çıkarları da vardı. Devrimci burjuvazi onlara pastadan mümkün olduğunca küçük bir dilim vermek istiyordu. Birincisi, bu muazzam bütçe açlığı çeken plebyen’ler çok pahalıydı; ikincisi, burjuvazi onun halk kökenlerinden ve bağlarından ve hepsinden önemlisi, tüm koltukları işgal etmek için kenar mahallelerden demagogik olarak aldığı destekten kuşkuluydu ve üçüncüsü, burjuvazi devrimci hükümetin kontrolünü denenmiş ve test edilmiş “uzmanlarının” elinde tutmak istiyordu. Plebyen’ler ile teknisyenleri karşı karşıya getiren iktidar mücadelesi en şiddetli mücadelelerden biriydi ve nihayetinde giyotinle sonuçlandı. Savaş Bakanlığı, gizli fonlar, savaş malzemeleri üretimi gibi bazı önemli sektörler bu rekabette tehlikedeydi. Savaş malzemeleri üretimi üzerindeki mücadele özellikle aydınlatıcıdır çünkü burada iki karşıt ekonomik yönetim biçimi çarpışmaktaydı: serbest girişim ve bugün “devlet kapitalizmi” dediğimiz şey. Eğer plebyen’ler başarılı olsaydı ve talep ettikleri gibi savaş malzemeleri üretimi kamulaştırılırdı devrimci burjuvazinin göz diktiği ve nihayetinde tekeline aldığı üretimden elde edilen kârın bir kısmı onların cebine girecekti.⁴¹ Bu konuda eksik bilgiye sahip olan Troçki’nin, Stalinizmin “tarih öncesi olmadığını”, Fransız Devrimi’nin tek bir devrimci partiden doğan ve üretim araçlarının kolektif mülkiyetine dayanan Sovyet bürokrasisiyle

40. D.G., I, s. 251-256.

41. D.G., I, s. 255, 326 ; II, s. 125-128.

hiçbir ortak yanı olmadığını söylerken tamamen haklı olduğunu düşünmüyorum.⁴² Tam tersine, plebyen Hébertistlerin, Stalinist dönemin Rus bürokratlarını birden fazla yönden haber verdiğini düşünüyorum.⁴³ Ancak, 1793'te, kendilerine özgü özelliklerinin zaten nispeten belirgin olmasına ve kendilerine aldıkları iktidar payının göz ardı edilemez olmasına rağmen en dinamik, en iyi örgütlenmiş, en “yetkin” sınıf olan ve dönemin nesnel koşullarına en iyi karşılık veren burjuvaziye üstün gelemediler ve nihayetinde “merkezi iktidarın güçlendirilmesini” kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirenler plebyen’ler değil burjuvazi oldu.

FRANSIZ DEVRİMİ'NDEN ÇIKARILAN “ANARŞİ”

Fransız Devrimi sona erer ermez, bugünün deyimiyle öncü “teorisyenler” tutkulu bir şevk ve çoğu zaman dikkate değer bir netlikle onun işleyişinin incelenmesine ve öğretilerinin araştırılmasına giriştiler. Dikkatleri esas olarak iki büyük soruna odaklanmıştı: “sürekli devrim” ve devlet. Her şeyden önce, Büyük Devrim’in yalnızca burjuva olduğu için halkın arzularına ihanet ettiğini ve insan tamamen özgürleşene kadar devam ettirilmesi gerektiğini keşfettiler. Bundan hep birlikte⁴⁴ sosyalizm sonucunu çıkardılar. Sorunun bu yönünü kitabımda ayrıntılı olarak inceledim ve burada tekrar ele almayacağım. Ancak bazıları devrimde, tabandan tepeye doğru yönelen yeni bir tür halk iktidarının tarihsel olarak ortaya çıktığını ve nihayetinde tabandan tepeye doğru güçlü bir şekilde yeniden oluşturulmuş bir baskı aygıtıyla yer değiştirdiğini de keşfettiler. Halkın gelecekte devrimlerinin ellerinden alınmasını nasıl önleyebileceğini endişeyle merak ediyorlardı. Anarşi sonucunu çıkardılar. Bu sorunu 1794'te ilk öngören Enragé Varlet oldu. Thermidor’dan çok sonra yayımlanan küçük bir broşürde şu kehanet dolu cümleyi yazdı: “Akli başında her varlık için hükümet ve devrim birbiriyle bağdaşmaz.” Ve “devrimci hükümeti” halkın kurtuluşu adına bir diktatörlük kurmakla suçladı.⁴⁵ Anarşizm tarihçileri, Enragé’lerin ilkinin 93’ten çıkardığı sonucun bu olduğunu ve bu sonucun anarşist olduğunu yazmaktadır.⁴⁶ Ancak bu dâhiyane fikirde tarihçilerin değinmediği bir hata vardı. İki yıl önce silah arkadaşı Jacques Roux, devrimci koşullarda “şiddet önlemlerine başvurmak zorunda kalındığını”⁴⁷ kabul etmiş olsa da Varlet karşıdevrimcilere karşı silahlanan halk tarafından uygulanan

42. Troçki, *Staline*, 1948, s. 485, 556, 559-560. [*Stalin*, Çev. Ülkü Öztürk, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2006.]

43. Benzer şekilde, askeri açıdan, devrime ihanet eden Eski Rejim generalleri ortadan kaldırıldıktan sonra, devrim, sadık ama genellikle beceriksiz baldırı çıplak generallerin yanı sıra, yetenekli ama hırsıyla yanıp tutuşan ve daha sonra gericiliğin ve askeri diktatörlüğün araçları haline gelecek olan yeni bir genç lider tipinin ortaya çıkmasına neden oldu. İmparatorluğun gelecekteki bu mareşalleri bir dereceye kadar Sovyet mareşallerinin öncüleriydi (D.G., I, s. 229-230).

44. “Sürekli devrim” ifadesi Bakunin, Blanqui ve Marx’ın yazılarında bulunabilir.

45. Varlet, *L'Explosion*, 15 vendémiaire an III [6 Ekim 1794] (D. G., II, s. 59).

46. Alain Sergent ve Claude Harmel, *Histoire de l'anarchie*, 1949, s. 82.

47. Jacques Roux, *Publiciste de la République française*, Sayı 265 (D.G., I, s. 85).

devrimci baskı ihtiyacı ile devrimci burjuvazi tarafından halk öncüsüne karşı büyük ölçüde uygulanan diktatörlük arasındaki farkı ayırt edemiyordu. Ancak broşüründe yine de derin bir düşünce barındırıyordu: Kitleler tarafından yönetilen bir devrim ve (kitlelere karşı) güçlü iktidar birbiriyle bağdaşmayan iki şeydir.⁴⁸ Babeufçüler de başka sonuca vardılar. Babeuf şöyle yazıyordu: “Egemenler, sadece sonsuza kadar hükmetmek için devrim yaparlar. Biz ise gerçek demokrasi yoluyla halkın mutluluğunu sonsuza dek sağlamak için bir devrim yapmak istiyoruz.” Öğrencisi Buonarroti de olağanüstü bir öngörüyle, gelecekteki devrimlerin yeni “seçkinler” tarafından gasp edileceğini öngördü ve ekledi: “Devlette ilkelere, toplum sanatına, yasalara ve yönetime vâkıf tek bir sınıf oluşursa, çok geçmeden... Kendisi için ayrımlar ve ayrıcalıklar yaratmanın sırrını bulacaktır.” Buonarroti, yalnızca toplumsal eşitsizliklerin kökten ortadan kaldırılmasının, yalnızca komünizmin, toplumu devlet belasından kurtarmayı mümkün kılacağı sonucunu çıkarmıştır: “Mülkiyetin olmadığı ve onun yol açtığı kötülük ve suçların olmadığı bir halk, Avrupa toplumlarının acı içinde kıvrandığı çok sayıda yasaya ihtiyaç duymayacaktır.”⁴⁹ Ancak Babeufçüler bu keşiften tüm sonuçları çıkarmadılar. Kitlelerden izole olarak, gördüğümüz gibi tek bir adamın ya da “bilge” bir elitin diktatörlüğü çağrısında bulunarak buna karşı çıktılar. Bu durum daha sonra Proudhon’un, “Enragé’lerin ve Hébertistlerin gösterileri aracılığıyla hemen bastırılan bir parıltı yaratan hükümet inkârı, eğer Babeuf akıl yürütmeyi ve kendi ilkesini oluşturmayı bilseydi, Babeuf’ün doktrinlerinden ortaya çıkardı”⁵⁰ yazmasına neden oldu. Proudhon, Fransız Devrimi’nden devlet sorununun gerçekten derinlemesine bir çözümlemesini çıkarmış olmanın tarihsel erdemini borçlu olduğumuz kişidir. *L’Idée générale de la Révolution au xixe siècle* (1851)⁵¹ [On Dokuzuncu Yüzyılda Genel Devrim Fikri] kitabının yazarı, burjuva demokrasisi ve parlamenter demokrasiyi, tepeden demokrasiyi, kararnameler demokrasisini eleştirmekle başlar. Bu “kandırmacayı” kınar. Doğrudan demokrasinin ateşli bir muhalifi olan Robespierre’e yüklenir. Şüphesiz bir başlangıç noktası olan ancak burjuva demokrasisi ile doğrudan demokrasi arasında alçakça bir uzlaşma olan, halka hiçbir şey vermezken her şeyi vaat eden ve dahası ilan edilir edilmez uygulanmayacak bir zamana gönderilen demokratik 1793 Anayasası’nın yetersizliklerinin altını çizerek. Ve sorunun kalbine inerek, Varlet’in ardından fikir özgürlüğünü, yasalar önünde eşitliği, halkın egemenliğini ve iktidarın ülkeye tabi olmasını ilan ederek devrimin toplumu ve hükümeti birbiriyle bağdaşmayan iki şey haline getirdiğini ileri sürer. “İktidarın özgürlükle mutlak uyumsuzluğunu” belirtir. Ve devlet hakkında sert bir ithamda bulunur: “Otorite yok, hükümet yok, halk bile yok: Devrim

48. D.G., II, s. 59.

49. Babeuf, *Tribun du peuple*, II, 294, 13 Nisan 1796; Buonarroti, a.g.e., s. 264-266 (D. G., II, s. 347-348).

50. Proudhon, *Idée générale de la Révolution au xixe siècle*, s. 195.

51. “Otorite ilkesi üzerine”, s. 177-236.

burada. Halkın hükümeti her zaman halkın düzenbazlığı olacaktır. Devrim hükümetin bir yerde hayatta kalmasına izin verirse her yerde geri dönecektir.” Ve “düşünürlerin en cüretkârına”, devletin kötülüklerini kabul etmekle birlikte “hükümetin kuşkusuz bir bela olduğunu... Ama gerekli bir kötülük olduğunu (...)” söylemeye varan “otoriter” sosyalistlere karşı öfkeli. Şöyle ekler: “İşte bu yüzden, en özgürleştirici devrimler her zaman bir inanç ve iktidara boyun eğme eylemiyle sonuçlanmıştır; bu nedenle tüm devrimler yalnızca tiranlığın yeniden kurulmasına hizmet etmiştir (...). İnsanlar bir koruyucu yerine kendilerine bir tiran seçmişlerdir. Her yerde ve her zaman, hükümet, başlangıçta ne kadar popüler olursa olsun, bir süre liberal olduğunu gösterdikten sonra giderek istisnai ve dışlayıcı hale gelmiştir.” 4 Aralık 1793 tarihli kararnamenin getirdiği merkezileşmeyi de açık bir sertlikle kınar. Bu merkezileşme eski monarşi altında anlaşılabilir; ancak “tek ve bölünmez bir Cumhuriyet bahanesiyle, halkı kendi güçlerinin kontrolünden mahrum etmek; özgürlük ve yerel egemenlik isteyenlere federalist muamelesi yapmak ve bu şekilde onları yasaklamak; bu, Fransız Devrimi’nin gerçek ruhuna, en özgün eğilimlerine yalan söylemektir. 93’te hüküm süren merkezileşme sistemi, feodalizmin dönüştürülmüş halinden başka bir şey değildir. Son rötuşları yapan Napolyon buna tanıklık etmiştir”. Daha sonra öğrencisi Bakunin de onu tekrarlayacaktır: “Ne gariptir ki, tarihte ilk kez sadece yurttaş için değil insan için özgürlük ilan eden ve kendisini öldürdüğü monarşinin mirasçısı haline getiren bu Büyük Devrim, aynı zamanda tüm özgürlüğün yadsınmasını, yani devletin merkezileşmesini ve her şeye kadir olmasını yeniden diriltmiştir.”⁵² Ancak Proudhon’un düşüncesi daha da ileri ve derine gitmektedir. Doğrudan demokrasinin uygulanmasının, halkın halk tarafından gerçek hükümetini teşvik etmek için en dâhiyane formüllerin (yasama ve yürütme yetkilerinin karıştırılması, halkın kendi arasından seçtiği memurların seçilmesi ve görevden alınabilirliği, sürekli halk kontrolü), teoride “kusursuz” olan bu sistemin “pratikte aşılmaz zorluklarla karşılaşacağından” korkmuştur. Gerçekten de bu en uygun hipotezde bile, toplum ve iktidar arasındaki uyumsuzluk muhtemelen devam edecektir: “Halk bir bütün olarak, egemen olarak hükümet haline gelirse yönetilenlerin nerede olacağını görmek boşuna olacaktır. İktidar için bu şekilde örgütlenen halkın üstünde hiçbir şey yoksa sorarım, altında ne vardır?” Orta yol yoktur: “Ya çalışacaksın ya da yöneteceksin (...). İnsanlar kitlesel olarak devlete geçtikçe, devletin artık en ufak bir varlık nedeni kalmaz çünkü insan kalmaz: Hükümet denklemi sonuç olarak sıfır verir.”

Bu çelişkidten, bu “cehennem çemberinden” nasıl çıkacağız? Proudhon’un cevabı, hükümeti ekonomik örgütlenme içinde eritmektir. “Hükümet kurumunun kökleri ekonomik anarşiye dayanır. Devrimin bu anarşiye son vermesi ve endüstriyel güçleri örgütlemesiyle birlikte, siyasi merkezileşmenin artık bir bahanesi kalmaz.” Ancak Proudhon’un ciddi bir kusuru

52. Bakunin, Œuvres, I, II.

vardır. Devlete soyut olarak saldırmaktadır. Küçük burjuva ütopyacılığı onu, devletin “ekonomik örgütlenme” içinde nasıl ve neden çözüleceğini tanımlamaktan aciz kılar. “Endüstriyel dayanışma” ve “sözleşmelerin egemenliği” gibi birkaç muğlak formülle yetinir. Özgürlüğün güvencesini bulduğuna inandığı özel mülkiyete bağlı kalarak ilke olarak kolektif yönetime⁵³ karşı çıkar ve komünizme açıkça düşmandır. İşte burada Marx’ın tarihsel materyalizmi Proudhon’cu devlet eleştirisini aydınlatır ve somutlaştırır. Siyasi iktidar, bir sınıfın diğerini ezmek için örgütlü gücüdür ve yalnızca komünizm, burjuva üretim koşullarını ortadan kaldırarak sınıf karşıtlığına son verecek ve sonuç olarak devleti ortadan kaldıracaktır.⁵⁴ Anarşistler ve Marksistler devletin nihai sonu konusunda hemfikirdir.⁵⁵ Ancak Marksistler devletin proleter devrimden hemen sonra ortadan kaldırılabileceğini savunurlar. Özgürlükçüler ise işçiler iktidarı ele geçirdikten sonra devleti yeniden diriltmenin yeni bir baskı biçimi getirmek anlamına geleceğini savunurlar. Bu iki karşıt kutup arasında gidip gelen Marx ve Engels’in düşüncesi, Birinci Enternasyonal’de Bakunin’cilerin ve Blankistlerin karşıt baskılarına maruz kalmıştır...

“JAKOBEN” GELENEĞİ

Unutmayalım ki Proudhon, devletin yeniden kurulmasına karşı en sert eleştirilerini Fransız Devrimi için, 1793-1794 deneyimleri için dile getirmiştir. Ve öğrencisi Bakunin, düşüncelerinin “az çok devrimci sosyalistlerin kullanımı için değiştirilmiş jakobenlerin siyasi sisteminden başka bir şey olmayan” “belirli bir teori tarafından beslenmesi” nedeniyle, “Fransa’nın sosyalist işçilerinin” “devrim adına bir devlet, hatta geçici bir devlet yaratmak istendiğinde gericiliğin oluştuğunu ve despotizm için çalışıldığını”⁵⁶ asla anlamak istemediklerini vurgulamıştır. Marksistler ve özgürlükçüler arasındaki anlaşmazlık bir ölçüde, birincilerin Fransız Devrimi’ne her zaman ikincilerle aynı açıdan bakmamalarından kaynaklanmaktadır. Deutscher, Bolşevizmde iki zihin arasında, Marksist zihin ile “jakoben” zihin arasında bir çatışma olduğunu ve bu çatışmanın Lenin ve de Troçki tarafından hiçbir zaman tam olarak çözülemediğini görmüştür.⁵⁷ Bolşevizmde,

53. Ancak Proudhon, “diğerleri arasında demiryolları” gibi “büyük emek araçlarının” kolektif yönetimini kabul etmiştir (Proudhon, *Idée générale de la Révolution au xixe siècle*, s. 175). Bakunin, Proudhon’un öğrencisi olmasına rağmen Proudhon’culara karşı Birinci Enternasyonal’in kolektivizmini savunur (Brüksel Kongresi, 1868). Bununla birlikte, “devlet komünizmini” her zaman reddetmiştir.

54. *Komünist Manifesto*, 1847, Costes, 1953, s. 96-97; Marx, *Neue Rheinische Zeitung*, 1850, Pages choisies, Rubel, 1948, s. 170 içinde.

55. Bakunin, *Œuvres*, IV, s. 250; Les Prétextes Scissions de l’Internationale, Londra, 5 Mart 1872, s. 49; James Guillaume, *L’Internationale*, II, 1907, s. 298.

56. Bakunin, *Œuvres*, II, s. 108, 232. Aynı şey Alman sosyalistleri için de geçerliydi: Rudolf Rocker, Wilhelm Liebknecht’in “eski komünist jakobenlerin fikirlerinden ne ölçüde etkilendiğini” vurguluyordu (Rudolf Rocker, *Johann Most*, Berlin, 1924, s. 53).

57. Deutscher, *The Prophet Armed*, *Trotsky: 1879-1921*, s. 95.

asıl Marksizmde olduğundan daha belirgin Jakobenizm izleri buluyoruz. Ancak Marksizmin kendisinin de benzer bir çelişkinin üstesinden hiçbir zaman tam olarak gelemediğini düşünüyorum. İçinde özgürlükçü bir ruh ve “Jakoben” ya da otoriter bir fikir vardır.

Bana göre bu ikiliğin kökenleri büyük ölçüde Fransız Devrimi’nin gerçek içeriğinin bazen doğru bazen de hatalı bir şekilde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Marksistler devrimin, nesnel olarak ve dolaysız sonuçları itibarıyla bir burjuva devrimi olduğu gerçeğinden hareketle halkın isteklerine ihanet ettiğini görürler. Ancak, aynı zamanda, bazen materyalist tarih anlayışının istismarcı bir şekilde uygulanmasına takıntılıdırlar, bu da bazen onları sadece burjuva devrimi açısından ve sınırları içinde düşünmeye yönlendirir. Elbette burjuva devriminin görece (ancak tartışmasız) ilerici özelliklerini vurgulamakta haklıdırlar ancak bu özellikleri (Proudhon gibi olmasa da Bakunin ve Kropotkin gibi özgürlükçülerin bile yücelttiği), tek taraflı sundukları, abarttıkları, idealize ettikleri zamanlar vardır. Bir Menşevik olarak Boris Nikolayevski, Marksizmdeki bu eğilimi kesinlikle gereğinden fazla vurgulamaktadır. Ancak analizinde doğru olan bir şeyler vardır. 1848’in Alman aşırı solcusu Gottschalk da kapitalizmin “arafına gönüllü olarak koşmak” için “ortaçağ cehenneminden kaçmak”⁵⁸ şeklindeki Marksist beklentiye karşı çıkmakta tamamen haksız değildir. Isaac Deutscher’in 1917 öncesi Rus Marksistleri hakkında söyledikleri (paradoksal bir şekilde, bu “Bolşevikler” arasında çok fazla “Menşevizm” vardı!), inanıyorum ki, Marksizmin kurucuları için de bir dereceye kadar geçerlidir: “Kapitalizmi feodalizmden sosyalizme giden yolda bir aşama olarak gördüklerinden bu aşamanın avantajlarını, ilerici doğasını, uygarlaştırıcı etkisini abarttılar...”⁵⁹ Marx ve Engels’in Fransız Devrimi’ne ilişkin yazılarındaki pek çok bölümü karşılaştıracak olursak bu devrimi bazen “sürekli devrim” olarak algıladıklarını bazen de bu niteliğini gözden kaçırdıklarını görürüz. Devrimin tabandan olduğunu görürler ama sadece gölgeli bir şekilde.

Tüm hocaların öğrencilerinin hevesle yapmaya meyilli oldukları gibi ben de kitabımda Marx ve Engels’in Fransız Devrimi hakkındaki görüşlerini tutarlı bir “sentez” olarak sunma, onları “dogmatikleştirme” hatasına düştüm oysa gerçekte uzlaştırılması zor çelişkiler sunuyorlar (ve bunlar sadece diyalektik yani doğada var olan çelişkileri yansıtan çelişkiler değil). Sadece bir örnek vermek gerekirse (çünkü bunları burada tekrarlamak çok uzun sürer), Marx, Jacques Roux ve Jean-François Varlet’nin kenar mahallelerdeki mütevazı destekçilerini devrimci hareketin “başlıca temsilcileri”⁶⁰ olarak sunmaktan çekinmez; ancak Engels’e 1793’ün “proletaryasının”

58. Boris Nikolayevski, *Karl Marx*, 1937, s. 146, 158.

59. Deutscher, *Staline*, s. 39. Ayrıca bakınız Sir John Maynard, *Russia in flux*, New York, 1955, s. 118.

60. Marx, *La Sainte Famille, Œuvres philosophiques*, Costes, II, s. 213. [Karl Marx ve F. Engels, *Kutsal Aile*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1975.]

“en fazla yukarıdan yardım alabileceğini”⁶¹ yazmaktan kendini alamaz. Deutscher’in sözünü ettiği bu “Jakoben” ruhun ne anlama geldiğini şimdi daha iyi anlayabiliriz. İlk bakışta bu terim anlamsızdır; çünkü 1793’te “jakobenizmin” tam olarak ne olduğunu kim söyleyebilir? Sınıf mücadelesi (henüz embriyon aşamada olmasına rağmen) Jakoben Kulübü aracılığıyla yürütülüyordu. Liderleri, temelde halk kitlelerine şüpheyle yaklaşan ve az çok bilinçli amaçları burjuva devriminin sınırları içinde kalmak olan sol kanat burjuvalardı. Tabandaki Jakobenler ise az ya da çok bilinçli olarak bu sınırların ötesine geçmek isteyen plebyen’lerdi. Sonunda, iki karşıt eğilim, aralarındaki açık çatışma nedeniyle çok daha bilinçli hale geldi ve tepedeki Jakobenler tabandaki Jakobenleri darağacına gönderdi (bu arada kendileri de daha gerici burjuvalar tarafından idam edilmeyi bekliyorlardı). “Jakoben ruh” derken, burjuva devrimi geleneğini, 1793’ün tepeden “diktatörlüğünü”, biraz ülküleştirilmiş ve tabandan “diktatörlükten” yeterince farklılaştırılmış bir şekilde kastettiğimizi düşünüyorum. Ve bunun doğal sonucu olarak bu, diktatörlük ve azınlık tekniklerini burjuva devriminden ödünç alan ve bunları yeni bir devrimin hizmetine sunan Babeufçü ve Blanquist komplo geleneğini de kapsar. Özgürlükçülerin on dokuzuncu yüzyıl sosyalizminde (veya komünizminde) neden belli bir “Jakoben”, “otoriter”, “hükümetçi” eğilimi, Robespierre ve Jakobenlerden miras kalan “devlet disiplini kültürü” eğilimi gördüklerini anlamak kolaydır; bunu “burjuva zihniyeti”, “burjuva devrimciliğinin siyasi mirası” olarak tanımlarlar ve “günümüzün sosyal devrimlerinin 1793 Jakobenlerinin devrimci yöntemlerinde taklit edilecek hiçbir şeyi ya da neredeyse hiçbir şeyi yoktur” iddiasına karşı çıkarlar.⁶²

Marx ve Engels bu eleştiriye on dokuzuncu yüzyılın diğer otoriter ve devletçi sosyalist hareketlerinden kesinlikle çok daha az açıktır. Ancak kendileri de kendilerini Jakoben gelenekten kurtarmakta bazı zorluklar yaşamışlardır. Sadece bir örnek vermek gerekirse, “1793 Fransa’sının model olarak sunduğu sıkı merkeziyetçilik” “Jakoben” mitini bir kenara bırakmakta yavaş davrandı. Sonunda özgürlükçülerin baskısıyla bu reddedildi ama yine de yanıldılar, tereddüt ettiler, hedeflerini düzelttiler ve tövbe ederken bile bazı şeyleri yanlış yaptılar.⁶³ Bu bocalama, Lenin’in onların yazılarındaki merkeziyetçilik karşıtı pasajları, özellikle de Engels’in 1885’te yaptığı ve benim kitabımda⁶⁴ alıntıladığım bir açıklamayı, unutmamasını ve sadece “Engels’in 1792’den 1799’a kadar merkezileşmiş Fransız Cumhuriyeti’ne ilişkin aktardığı olguları” muhafaza etmesini ve Marx’a

61. Engels, *Anti-Duhring*, 1878, Costes, III, s. 8. [*Anti-Duhring*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1976.]

62. Proudhon, *Idée générale de la Révolution au XIXe siècle*, s. 234-323; Bakunin, *Œuvres*, II, s. 108, 228, 296, 361-362; *Œuvres*, VI, s. 257.

63. Engels, *Karl Marx devant les jurés de Cologne*, Costes, s. 247 ve not; Marx, *Dix-Huit Brumaire de Louis-Bonaparte*, Schleicher, s. 342-344; Marx, *Guerre civile...*, s. 16, 46, 49; Engels, “Critique du programme d’Erfurt”.

64. D.G., II, s. 4.

“merkeziyetçi”⁶⁵ demesini sağladı! Aslında Rus Bolşeviklerinde “Jakoben” etki, Marksizmin kurucularından bile daha belirgindir. Ve bu sapmanın büyük bir kısmı Fransız Devrimi’nin bazen yanlış ve tek taraflı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Lenin kesinlikle onun “sürekli devrim” yönü hakkında oldukça iyi bir fikre sahipti. Halk hareketinin (yanlış bir şekilde “burjuva demokratik devrimi” olarak adlandırmıştır) 1794’te hedeflerine ulaşmaktan çok uzak olduğunu ve aslında 1871’e kadar ulaşamayacağını gösterdi.⁶⁶ On sekizinci yüzyılın sonunda tam zafere ulaşamadıysa, bunun nedeni “sosyalizmin maddi temellerinin” hâlâ eksik olmasıydı.⁶⁷ Burjuva rejimi, yalnızca kendisinden önce gelen otokrasiye kıyasla, tahakkümün son biçimi ve “proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi için en uygun alan”⁶⁸ olarak ilericidir. Yalnızca proletarya devrimi sonuca götürebilir; çünkü “demokratik devrimden çok daha ileri gider”.⁶⁹ Öte yandan Lenin, sürekli devrim kavramını uzun süre reddetmiş ve Rus proletaryasının iktidarın fethinden sonra kendisini gönüllü olarak bir burjuva demokrasisi rejimiyle sınırlaması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle sık sık Fransız Devrimi’nin mirasını abartma eğilimi göstererek devrimin “belki de sonsuza kadar belirli devrimci yöntemlerin modeli” olarak kalacağını ve proletarya tarihçilerinin jakobenizmde “ezilen sınıfın kurtuluş mücadelesinde ulaştığı doruk noktalardan birini”, “demokratik devrimin en iyi örneklerini”⁷⁰ görmeleri gerektiğini iddia eder. Bu nedenle Danton’u⁷¹ idealize etmiştir ve kendisini bir “jakoben”⁷² olarak ilan etmekten çekinmemiştir. 1904’te Lenin’in Jakoben tutumları, Genç Troçki’den sert bir azar işitmesine neden oldu. (Henüz Bolşevizme katılmamış olan) Troçki için Jakobenizm, “burjuva toplumunun sağlayabileceği maksimum radikalizm derecesidir”. Modern devrimciler kendilerini en az reformizme karşı olduğu kadar jakobenizme karşı da savunmalıdır. Jakobenizm ve proleter sosyalizmi “iki dünya, iki doktrin, iki taktik, bir uçurumla ayrılmış iki psikolojidir”. Her ikisi de uzlaşmaz olmakla birlikte, uzlaşmazlıkları niteliksel olarak farklıdır. Jakoben yöntemleri proletaryanın sınıf hareketine, yirminci yüzyılın proleter devrimlerine sokma girişimi oportünizmden başka bir şey değildir. Reformizmle aynı şekilde, “proletaryayı kendi sınıf çıkarlarına yabancı ve düşman bir ideolojiye, bir taktiğe ve nihayetinde bir psikolojiye bağlama eğilimini” ifade eder. Genç Troçki, Lenin’in yaptığı gibi “Jakoben” sözcüğüne “proletaryanın örgütlenmesine sarsılmaz bir şekilde bağlı” düzeltmesini eklemenin, eğer aynı zamanda kitlelere karşı jakoben bir güvensizlik psikolojisini muhafaza ediyorsa ne anlamı olduğunu sormuştur. Hiç kuşkusuz

65. Lénine, *L’État et la Révolution*, 1917, “Petite Bibliothèque Lénine”, 1933, s. 62, 84-85.

66. Lénine, *Pages choisies*, Ed. Pascal, II, s. 372-373.

67. Lénine, *Œuvres* (Fransızca), XX, s. 640.

68. Lénine, *Pages choisies*, II, s. 93.

69. Lénine, a.g.e., II, s. 115-116.

70. Lénine, a.g.e., II, s. 296; *Œuvres*, XX, s. 640.

71. Lénine, a.g.e., III, s. 339.

72. Lénine, *Œuvres*, XX, s. 640; Lénine, *Pages choisies*, I, s. 192 (1904).

“jakobenizm” ya da “Blanquizm” aşaması Rusya’nın geri kalmış durumuna karşılık geliyordu. Ancak, diye devam ediyordu Troçki: “Siyasi geriliğimizin bir sonucu olarak halen jakobenizm aşamasındaysak bunda gurur duyulacak bir şey yoktur.”⁷³ Oysa Rusya’nın “siyasi geriliğinden” kaynaklanan ve daha sonra dünya proletaryasına dogma olarak dayatılacak olan “eski geleneklere ve modası geçmiş rutinlere”⁷⁴ dayanan burjuva ve Jakoben⁷⁵ devrimci yöntemlerdi...

SENTEZE DOĞRU

Sonuç olarak Fransız Devrimi, on dokuzuncu yüzyıl boyunca otoriter Jakoben akım ve özgürlükçü akım olarak günümüze kadar devam eden iki büyük sosyalist düşünce akımının kaynağı olmuştur. İlki, “burjuva zihniyeti”, tepeden tabana doğru yönelir, her şeyden önce devrimci verimlilikle ilgilenir ve “zorunluluğu” dikkate almak ister; diğeri ise esasen proleter ruhudur ve tabandan tepeye yönelir, özgürlüğün korunmasını ön plana çıkarır. Bu iki akım arasında az ya da çok eksik olan birçok uzlaşma çoktan sağlanmıştır. Bakunin’in özgürlükçü kolektivizmi Proudhon ve Marx’ı uzlaştırmaya çalışmıştır. Marksizm, Birinci Enternasyonal’de Blanqui ve Bakunin arasında bir orta yol bulmaya çalışmıştır. 1871 Komünü, Jakobenizm ve federalizmin ampirik bir sentezidir. Lenin’in kendisi de *Devlet ve Devrim*’de anarşizm ile devlet komünizmi arasında, kitlelerin kendiliğindenliği ile Jakobenizmin “demirden disiplini” arasında kalmıştır. Yine de bu iki akımın gerçek sentezi görülecektir. H.E. Kaminski’nin yazdığı gibi bu sadece gerekli değil, aynı zamanda kaçınılmazdır. “Tarih kendi uzlaşmalarını yapar.”⁷⁶ Rus Devrimi’nin yozlaşması ve Stalinizmin çöküşü ve tarihi iflası bunu her zamankinden daha önemli kılıyor. Ancak bu şekilde fikir birikimimizi yeniden inşa edebilir ve devrimlerimizin, 1793 giyotininin yanında oyuncak gibi kalan yeni Jakobenler tarafından gasp edilmemesini sağlayabiliriz.

73. Troçki, *Nos tâches politiques*.

74. Voline, *La Révolution inconnue (1917-1921)*, 1947, s. 154-156, 212. [Voline, *Bilinmeyen Devrim*, Çev. Erden Akbulut, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.]

75. Rosa Luxemburg, *La Révolution russe*, 1918, Fransızca baskı, 1937, s. 27. [Rosa Luxemburg, *Rus Devrimi*, Çev. Cangül Örnek, Yazılama, İstanbul, 2018.]

76. H.E. Kaminski, *Bakounine*, 1938, s. 17.

Bibliyografya

DANIEL GUÉRIN HAKKINDA

Guérin'in hayatı ve çalışmalarına adanmış bir internet sitesi:
www.danielguerin.info

Daniel Guérin, *révolutionnaire en mouvement(s)*,
Dissidences, dergisinin bir cildi, L'Harmattan, 2007.

Ayrıca şu adresi de ziyaret edebilirsiniz: www.dissidences.net

Antonio de Francesco, "Daniel Guérin et Georges Lefebvre, une rencontre improbable", *La Révolution française* (çevrim içi), <http://lrf.revues.org/162>

David Berry, "Daniel Guérin à la Libération. De l'historien de la Révolution au militant révolutionnaire: un tournant idéologique", *Agone*, no. 29-30, "L'Éducation et ses contraires", 2003, s. 257-273 (Makalenin başlığının ikinci kısmının kronolojiyi tersine çevirdiğine dikkat edin; Guérin tarihçi olmadan önce bir aktivistti).

Ian Birchall, "Le dialogue de Daniel Guérin avec le léninisme", *Dissidences*.

Norah Carlin, "Daniel Guérin and the working class in the French Revolution", *International Socialism*, No. 47, 1990, s. 197-223. (*La Lutte de classes*'in İngilizce çevirisinin yokluğunu telafi eden makale, ilginç bir şekilde İngilizceye çevrilen *Burjuvazi ve Çıplak Kollular* kitabını bir san-sürün sonucu gibi gösteriyor; oysa Guérin'i her zaman harekete geçiren popülerleştirme kaygısını kanıtlıyor.)

Olivier Bétourné&Aglaia I. Hartig, *Penser l'histoire de la Révolution*, La Découverte, 1989 (Guérin-Soboul tartışması hakkında bkz. s. 110-114).

DEVİRİM HAKKINDA

Albert Soboul (dir.), *Dictionnaire historique de la Révolution française*, PUF poche, 2005.

Claude Guillon, *Deux Enragés de la Révolution*, Leclerc de Lyon et Pauline Léon. La Digitale (Baye, 29 300 Quimperlé), 1993.

Claude Guillon, "Pauline Léon, une républicaine révolutionnaire", *Annales historiques de la Révolution française*, 2006, s. 147-159.

Claude Guillon, *Notre Patience est à bout. 1792-1793, les écrits des Enragé(e)s*, IMHO, 2009.

Dominique Godineau, *Citoyennes tricoteuses, Les femmes du peuple à Paris pendant la Révolution française*, Perrin, 2004.

Maurice Dommanget, *Enragés et curés rouges en 1793*, Jacques Roux, Pierre Dolivier, (Michel Vovelle'in önsözü), Spartacus, 1993.

Michel Biard (dir.), *La Révolution française. Une histoire toujours vivante*, Tallandier, 2009.

Pierre Kropotkin, *La Grande Révolution 1789-1793*, Sextant baskıları, 2011.

Pierre-Henri Zaidman, *Le Mandat impératif. De la Révolution française à la Commune de Paris*, Éditions du Monde libertaire.

Richard Cobb, *La Protestation populaire en France, 1789-1820*, Calmann-Lévy, 1975.

Tamara Kondratieva, *Bolcheviks et Jacobins*, Payot, 1989.

DANIEL GUÉRIN'IN ESERLERİ

Jeunesse du socialisme libertaire, Rivière, 1959.

Front populaire, révolution manquée, 1963; Agone yeniden baskı, 2013.

Le Mouvement ouvrier aux États-Unis 1867-1967, Maspero, 1968.

Pour un marxisme libertaire, Robert Laffont, 1969.

Essai sur la révolution sexuelle après Reich et Kinsey, Belfond, 1969.

La Révolution française et nous, La Taupe, Bruxelles, 1969; Maspero, "PCM", 1976.

Autobiographie de jeunesse. D'une dissidence sexuelle au socialisme, Belfond, 1972.

Ci-gît le colonialisme, Mouton-La Haye, 1973.

De l'oncle Tom aux panthères noires, UGE, 1973; Les Bons Caractères yeniden baskı, Pantin, 2010.

Le Feu du sang. Autobiographie politique et charnelle, Grasset, 1977.

Son testament, Encre, 1979.

Homosexualité et révolution, Le Vent du ch'min, 1983.

L'Anarchisme. De la doctrine à la pratique, Gallimard, "Folio", 1987, 2001 yeniden baskı.

Ni dieu ni maître. Anthologie de l'anarchisme, Maspero, "PCM", 1976, La Découverte poche yeniden baskı, 2011.

Proudhon oui et non, Gallimard, 1978.

Rosa Luxembourg et la spontanéité révolutionnaire, 1970; Spartacus yeniden baskı, 1982.

Sur le fascisme. Cilt I: La Peste brune (1932). Cilt II: *Fascisme et grand capital, Italie-Allemagne* (1936) ; Syllepse yeniden baskı, 1999.

Les Antilles décolonisées, Présence africaine, 1986 (Aimé Césaire önsözü).

Quand l'Algérie s'insurgeait, La Pensée sauvage, 1979.

Ben Barka, ses assassins, seize ans d'enquête, Plon, 1982.

Pour le communisme libertaire, Les Amis de Spartacus, 2003.

Daniel Guérin'in Fransız Devrimi sırasında Fransa'daki sınıf gerilimlerini incelediği çalışması *Burjuvazi ve Çıplak Kollular*, 31 Mayıs 1793 yılında Jirondenler'in düşmesinden itibaren ilk modern sınıf çatışmasının ortaya çıkışına tanıklık etmemize yardımcı oluyor ve burjuva devriminin Jakoben liderlerine karşı baldırı çıplaklar tarafından yönetilen proleter bir devrimin tohumlarının atıldığını gösteriyor. Eser, burjuva olarak kabul edilen önde gelen siyasi figürler ile Parisli çıplak kollular olarak adlandırdığı işçi militanlar arasındaki bağlantılara dikkat çekiyor ve "tabandan terör" ile "tepeden terör" kavramlarına ışık tutuyor. Bu şekilde Guérin, devrimi tamamlamak için baskı önlemleriyle çıplak kolluları kullanan burjuva figürlerin *Thermidor*'da nasıl düştüğünü anlamamızı kolaylaştırıyor. Fransız Devrimi tarihine getirilen bu yeni bakış açısı, burjuva demokrasisi ile proleter demokrasi arasındaki temel farklılıkları vurgulayarak, "fikir birikimimizi yeniden inşa etmemize", "eşitlik ve özgürlük fikirlerinin gerekli sentezini" yeniden düşünmemize imkân tanıyor. Claude Guillon'un önsözü ise komünist tarihçilerden çok sert eleştiriler alan eseri çeşitli tarihçilerin çalışmalarından yararlanarak yirminci yüzyılın ideolojik ve tarih yazımı tartışmaları içine yerleştiriyor.

KDV'den muafır.

AYRINTI • TARİH

ISBN-13: 978-605-314-732-9

9 786053 147329